

77853

MAHALLİ KAYNAKLARA GÖRE İSTİKLÂL MAHKEMESİ BAŞKANI
MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU'DAKİ FAALİYETLERİ

Mustafa ESKİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ
YÖNETEN: Prof. Dr. Reşat GENÇ

ANKARA
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Haziran-1990
Y. G.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

İ Ç İ N D E K İ L E R

Sayfa

| | |
|--|----|
| ÖNSÖZ..... | |
| GİRİŞ:..... | |
| A- MONDROS MÜTAREKESİNDEN (30 EKİM 1918) MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU'YA GELİŞİNE KADAR (18 AĞUSTOS 1921) KASTAMONU'DA MİLLÎ MÜCADELE FAALİYETLERİ..... | 1 |
| B- MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU'YA GELİŞİNE KADAR HAYATI VE ÇALIŞMALARI..... | 14 |
| I. BÖLÜM: İSTİKLÂL MAHKEMELERİNİN KURULUŞU..... | 18 |
| A- I. Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin Kuruluşu..... | 18 |
| B- I. Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin Göreve Baş- laması..... | 20 |
| C- II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin Kuruluşu..... | 22 |
| Ç- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'ya Gelişi..... | 24 |
| D- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in İnebolu'ya Gidişi..... | 27 |
| E- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in Kastamo- nu'ya Dönüşü..... | 32 |
| F- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in Bolu'ya Gidişi..... | 32 |
| G- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in Bolu'dan Tekrar Kastamonu'ya Dönüşü..... | 34 |
| H- Mustafa Necati Bey'in Ankara'ya Çağırılışı..... | 35 |
| I- Mustafa Necati Bey'in Ankara'dan Dönüşü..... | 36 |
| İ- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in Taşköp- rü'ye Gidişi..... | 36 |
| J- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in Tekrar Kastamonu'ya Dönüşü..... | 36 |

| | |
|--|----|
| K- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in İnebo- lu'ya Gidişi..... | 37 |
| L- İstiklâl Mahkemesi'nin Taşköprü'ye Gidişi..... | 38 |
| M- İstiklâl Mahkemesi'nin Kastamonu'ya Dönüşü..... | 38 |
| N- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in İnebo- lu'ya Gidişi..... | 38 |
| O- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'dan Ayrılışı..... | 40 |
| Ö- Mustafa Necati Bey'in Yargılamalarından Örnekler.. | 41 |
| 1- Mehmet Onbaşı'nın Mahkemesi..... | 42 |
| 2- Bolu'da İki Yüz İdam Cezası..... | 44 |
| 3- Kastamonu'da Silah Atan Askerler..... | 46 |
| 4- Kadına Saygı Gösteren Bir Mahkeme..... | 48 |
| II. BÖLÜM: MUSTAFA NECATİ BEY VE AÇIKSÖZ GAZETESİ | 50 |
| A- Açıksöz Gazetesi'nin Çıkışı..... | 50 |
| B- Açıksöz'de Yazı Yazan Önemli Kişiler..... | 52 |
| C- Mustafa Necati Bey ve Açıksöz Gazetesi..... | 54 |
| Ç- Açıksöz Gazetesi'nin Mustafa Necati Bey'le Yaptığı Mülakat..... | 58 |
| D- Mustafa Necati Bey'in Açıksöz Gazetesi'ne Mesajları | 62 |
| III. BÖLÜM: MUSTAFA NECATİ BEY'İN KAMU KURULUŞLARI VE DERNEKLERLE MÜNASEBETİ..... | 64 |
| A- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu Belediyesi İle Müna- sebetleri..... | 64 |
| B- Kastamonu Belediyesi Tarafından Mustafa Necati Bey'e Fahri Hemşehrilik Ünvanı Verilmesi..... | 69 |
| C- Mustafa Necati Bey ve Çocuk Esirgeme Kurumu..... | 70 |
| Ç- Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu Çocuk Esirgeme Ku- rumu'na Ramazan Bayramı Münasebetiyle Gönderdiği Telgraf..... | 74 |
| D- Kimsesiz Çocukların Mustafa Necati Bey'i Ziyaretleri | 74 |
| E- Fransız Gazeteci Jean Chiliclin'in (Jan Şiliglen) Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağışı..... | 76 |

| | |
|--|-----|
| F- Kızılay Derneği ve Mustafa Necati Bey..... | 76 |
| G- Gençler Kulübü ve Mustafa Necati Bey..... | 78 |
| H- Muallimler Cemiyeti ve Mustafa Necati Bey..... | 79 |
| I- Mustafa Necati Bey ve Kastamonu İlim Derneği..... | 80 |
| IV. BÖLÜM: MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU VE İLÇELE- RİNDE YAPTIĞI KONUŞMALAR..... | 82 |
| A- Mustafa Necati Bey'in Nasrullah Meydanındaki Konuş- ması..... | 83 |
| B- Mustafa Necati Bey'in İnebolu'da Yaptığı Konuşma.. | 87 |
| C- Mustafa Necati Bey'in Sakarya Savaşından sonra Ya- pılan Gösterilerdeki Konuşması..... | 88 |
| Ç- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu Sultanisi'ndeki Konferansı..... | 90 |
| D- Mustafa Necati Bey'in Taşköprü'deki Konuşması..... | 93 |
| E- Mustafa Necati Bey'in İzmir'in İşgalinin üçüncü Yılında Nasrullah Meydanında Yaptığı Konuşma..... | 96 |
| F- Mustafa Necati Bey'in Muallimler Cemiyeti'ndeki Konferansı..... | 97 |
| G- Mustafa Necati Bey'in Gençler Kulübündeki Konuşması | 100 |
| V. BÖLÜM: MUSTAFA NECATİ BEY'İN GEZİLERİ, HEYETLERLE TEMASLARI VE MAHALLİ İDARELERLE MÜNASEBETLERİ..... | 103 |
| A- Mustafa Necati Bey'in Hastaneleri Ziyareti..... | 103 |
| B- Mustafa Necati Bey'in Buhara Heyeti ile Görüşmesi. | 105 |
| C- Mustafa Necati Bey'in Okulları Ziyareti..... | 107 |
| Ç- Mustafa Necati Bey'in Kırkçeşme Kahvesini İlk Ziya- retini..... | 108 |
| D- Mustafa Necati Bey'in Daday'ı Ziyareti..... | 112 |
| E- Mustafa Necati Bey'in Kırkçeşme Kahvesini İkinci Ziyareti..... | 113 |
| F- Mustafa Necati Bey'in Numanlar Köyü'ne Gidişi..... | 117 |
| G- Mustafa Necati Bey'in Depo Alayını Ziyareti..... | 117 |

VI. BÖLÜM: MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU ÇEVRESİ VE

MİLLİ MÜCADELE İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ YERLERDE YAYINLANAN

ANILARI VE MAKALELERİ.....

118

1- Mütevazı Kahraman.....

119

2- Anadolu ve Milli Aşk.....

119

3- Anadolu Halkı, İstiklal-i Milli.....

119

4- İnebolu.....

119

5- Mehmet Onbaşı.....

119

6- Zulüm ve Felaket, Ümid-i Saadet.....

120

7- İzmir Aşkı.....

120

8- Aziz Ülke.....

120

9- İnebolu.....

120

10- Anadolu Köylüsü.....

120

11- Ali Çavuş

120

12- Mukaddes Kafiler.....

120

VII. BÖLÜM: MUSTAFA NECATİ BEY'İN 1928 YILINDA İNEBO-

LU VE KASTAMONU'YU ZİYARETİ ESNASINDA YAPTIĞI KONUŞ-

MALAR.....

121

1- Mustafa Necati Bey'in İnebolu'da Yaptığı Konuşma....

122

2- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu Belediyesi'nde, Onuru-

na Verilen Ziyafette Yaptığı Konuşma.....

122

3- Mustafa Necati Bey'in Genç Muallimlere Hitabesi.....

122

SONUÇ.....

123

NOTLAR.....

127

BİBLİYOGRAFYA.....

143

EKLER.....

144

Ö N S Ö Z

Milli Mücadele yılları her yönden incelenmeye muhtaç bir durum göstermektedir. O yıllarda cereyan eden olaylar, bizim yakın tarihimizde önemli bir yer tutmaktadır.

İstiklâl Savaşı esnasında Kastamonu çok önemli bir noktada olup bölge insanları mücadeleye büyük destek ve güç vermişlerdir. Sadece Sakarya Savaşı günlerinde altmış binden fazla asker, bu bölgeden cepheye sevk edilmiştir.

O zor yıllarda, Kastamonu'da İstiklâl Mahkemesi Başkanlığı yapmış olan Mustafa Necati Bey, genç yaşına rağmen burada her güzel harekete önderlik etmiş, güç katmıştır. Belediye seçimlerinden Çocuk Esirgeme Kurumu'na varıncaya kadar Kızılay, Muallimler Cemiyeti, Gençler Kulübü, İlim Derneği gibi bütün kuruluşlarla çok yakından ilgilenmiştir.

Bu çalışmalarımızla 1921-1922 yıllarında onun, Kastamonu'da görev yaptığı döneme ait bütün konuşmalarını, makalelerini, hâtıra yazılarını bir araya toplamış bulunmaktayız.

Mustafa Necati Bey hakkında en fazla bilgi aldığımız kaynak, Açıksöz Gazetesi olmuştur. Bunun yanında diğer mahallî kaynaklardan da istifade edilmiştir. Ancak mahallî olmamakla birlikte, Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'daki çalışmalarına yardımcı olan, araştırmamıza ışık tutan diğer yayınlardan da faydalanılmıştır.

Başka yerlerde yayınlanmış olan konuşmalarını ve yazılarını da çalışmamıza dahil ederek ekler bölümüne koyduk. Diğer kaynaklarda bulduğumuz bilgileri, Açıksöz Gazetesi'nden aldıklarımıza ilâve ettik. Ayrıca o günleri yaşayan, Mustafa Necati Beyle ilgili hatıraları olan kişilerle de konuştuk.

Mustafa Necati Bey'le birlikte, Millî Mücadele'nin bir bölümünü gün ışığına çıkardığımızı inanıyoruz. Onun, Kastamonu ve çevresinde

yaptığı heyecanlı konuşmalar, ilk defa bir araya toplanmıştır.

Mustafa Necati Bey gibi hem eğitimciliği ve hem de Millî Mücâdele'deki hizmetleriyle tarihe geçmiş bir kişiyi incelemekle gerçekten mutluluk duymaktayım. Onunla birlikte, Kastamonu'daki Millî Mücâdele faaliyetlerini de tanımış,öğrenmiş oldum.

Şerife Bacı'nın çilesini,beş çocuğu ile bir torununu şehit veren Ali Çavuş'un sabrını anladım. Çıplak ayakları ile karlar üzerinde yürüyen,sırtındaki torunundan ziyâde, taşıdığı millet malı cephaneyi koruyan nineleri tanıdım. Bacağının birini cepheye bırakan gazinin, cephe taşımaktaki azmini ve gayretini hissettim. Babaları vatan uğrunda şehit olan yüzlerce yetim ve öksüz çocuğun ızdırabını gönlümde duydum,yaşadım.Karda,kışda,yağmurda;Küre dağlarında,Ilgaz yamaçlarında inleyen binlerce kağının sesi kulaklarımda uğuldadı.

Benim duyduklarım,hissettiklerim o günleri yaşayanların yanında bir nokta bile olamaz. Bu araştırmamızda,mukaddes dâvânın kazanılmasında canlarını veren şehitlerimizi,gazilerimizi ve cephe gerisinde onlara destek olan fedakâr insanları rahmetle anıyorum.

Sayın Prof.Dr. Reşat GENÇ Bey, beni, bu araştırmaya bizzat sevkemiş ve çalışmalarım esnasında da her türlü yardımı göstermiştir. Bunun yanında, Millî Mücâdele'nin en çileli bir dönemini araştırmak imkânını bana vermiştir.

Bu çalışmalar, yakın dönem tarihimiz açısından olduğu kadar,Kastamonu açısından da bir kıymet ifâde etmektedir. Bu sebeplerle Sayın Prof.Dr. Reşat GENÇ Bey'e şükranlarımı sunmayı bir görev, bir ilim borcu kabul ediyorum. Yarın, bu çalışmalarını kitap halinde okuyacak olanlar da aynı duyguları hissedeceklerdir.

Mustafa ESKİ

G İ R İ Ő

A- MONDROS MÜTAREKESİNDEN (30 Ekim 1918) MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU'YA GELİŞİNE KADAR (18 Ağustos 1921) KASTAMONU'DA MİLLÎ MÜCÂDELE FAALİYETLERİ

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı, birçok cephelerde devam etmiş;ardında binlerce şehit ve yaralı bırakarak 1918 yılında sona ermiştir.

30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Mütarekesi, bir anlamda, Türk Milleti'nin ölüm fermânı niteliğindedir. Birbirinden ağır hükümler taşıyan anlaşma maddelerine göre, ordumuz terhis edilmiş;limanlarımız ve demir yollarımız, galip devletlerin yönetimine terk edilmiştir. Bununla da yetinilmemiş ve İtilâf Devletleri, kendi güvenliklerini tehlikede görürlerse yurdumuzun çeşitli yerlerini işgal hakkını kendilerine tanımışlardır.

Mondros Mütârekeseine dayanılarak güney bölgemiz Fransızlar ve İtalyanlar;Boğazlar ise, başta İngiltere olmak üzere İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmiştir.

I. Dünya Savaşı devam ederken yerlerinden ayrılan Rumlar ve Ermeniler de savaş sonrasında, eski yerlerine dönmeğe başlamışlardır

Türkiye için Ankara çevresinde birkaç Vilayet bırakılmıştır. Ancak, bunların da gerektiğinde işgal edilmesi için Mütârekeye esnek hükümler konmuştur. Dolayısıyla işgal görmeyen Vilayetler bir tehdit altında tutulmuştur. Ayrıca batı sınırı İnebolu'dan başlayan,Kastamonu'yu içine alan ve Batum'a kadar uzanarak, bütün Karadeniz dilimini kapsayan Pontus Devleti gündemde bulundurulmuştur.

1918'lerde Kastamonu ahalisi, I. Dünya Savaşının sıkıntılarından nasibini almış,o dönemin yükünü hissetmiştir. Zaten Mütâreke sonrasında bütün Türkler ye's ve endişe içersinde olmuştur (1).

Kastamonu, önemli bir ticaret yolu üzerinde olmadığı için ekonomi gelişmemiştir. Bugün olduğu gibi, o yıllarda da halk geçimini tarım ve hayvancılık gibi klâsik üretimden sağlıyordu. Mevcut işsizlik,harpten dönenlerin de katılmasıyla daha artmıştır. Savaşta binlerce insan öldüğü için geride eşler dul,çocuklar yetim kalmış, ocaklar sönmüştür. Bu durum malesef bazı sosyal problemlerin doğmasına da sebep olmuştur. Savaş firarileri dağlara kaçmışlar,hırsızlık yapmışlar,asker ailelerini kaçırmışlardır. Bu hal, bölgede geniş çaplı bir âsayışsizlik yaratmış ve muhtelif yerlerde çeteler türemiştir.

Savaşın yarattığı bozuk ortam içinde, sağlık problemleri de son haddine ulaşmış;verem,firengi,karahumma ve sıtma gibi hastalıklar çoğalmıştır.

Mütâreke sonrasında tekrar yurtlarına dönen Ermeniler ise bayram yapmağa başlamışlardır. O günlerde Kastamonu'da görülen önemli bir sîma da papaz Dacat Efendidir. Rumları ve Ermenileri çevresinde toplayan bu papaz,Vilâyetin en etkili kişisi olmuştur. Vilâyetin Valisi yaya yürürken, Dacat Efendi, iki muhafızı önde olduğu halde, Vilayete faytonla gelmiş ve Vali kendisini elçi karşılar gibi karşılamıştır (2).

I. Dünya Savaşında Türkler askerde,Ermeniler sürgünde olduğu için Rumlara askere de gitmemişler ve ekonomik yönden güçlü kalmışlardır. Bu Rumlarla beraber Ermeniler, Türkler'e dış gıcırdatmaya,onları tahrik etmeye başlamışlardır. Gizli cemiyetleri ve kulüpleri de planladıkları faaliyetleri sürdürmüşlerdir.

Ermeniler sürgüne giderken sattıkları mallarını, döndüklerinde Türklerden zorla geri almışlardır. Bu maksatla bir komisyon kurulmuş ve ne yazık ki Ermenilerin hakkı gözetilmiştir. Dolayısıyla Türkler'e büyük haksızlık yapılmıştır. Zira bir Ermeni,bir Türk'e ait mala "benim" dediği takdirde, o mal, Ermeni'ye verilmiştir. Bu maksatla evler basılmış,alınan mallar Ermenilere âdetâ hibe edilmiştir.

O yıllarda Kastamonu'ya silâh aramak için gelen İngiliz

Yüzbaşı Mister Slayt,Rumlar ve Ermeniler tarafından parlak törenle karşılanmış ve Türkler şikâyet edilerek kendilerinin kurtarılması istenmiştir (3).

Papaz Dacat Efendi, bu İngiliz'i şehre bir saat uzaklıktaki Şeker Köprü'de karşılamıştır. Bu insanlar,karşılama esnasında boyunlarına kıravat bağlayarak medenî görünmek istemişler;ancak, bacaklarındaki şalvarı unutmuşlardır(4).

Yine o günlerde Rumlar,Hacı İbrahim dağına gezmeğe gitmişlerdir. Orada çeşitli eğlenceler yaparken eşeklere fës giydirmişler,sarık sarmışlar ve "işte Türkler bunlardır" diyerek alay edip gülmüşlerdir(5).

Bu olaylar 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Mütârekesinden başlayarak 1919 yılının Haziran,hatta Eylül ayına kadar devam etmiş;Kastamonulular, azınlıkların bu çılgın ve saygısız davranışını ibretle seyretmişlerdir. Asırlarca beraber yaşanan bu insanların, gerçekte birer yılan olduğunu görmüşlerdir.

Kastamonu,Millî Mücâdele boyunca önemli bir yer olmuştur.Çünkü burası asırlarca işgal görmemiş olup halkı, Türk ve Müslüman'dır. Ayrıca İstanbul-Ankara bağlantısı İnebolu üzerinden sağlandığı için o yıllarda şehrin önemi daha da artmıştır. Bolu ve Adapazarı çevresinde isyancılar olduğu için haliyle güvensizlik vardı. Kastamonu İli cephe gerisi konumunda idi. Savaşta cephe gerisinin emniyet içinde olması gerektiğinden Kastamonu'ya büyük önem verilmiştir.Zira cephe gerisi güvenli olmadığı takdirde savaşın kazanılması mümkün değildir.(6).

Yukarıda genel hatlarıyla anlatılan olaylar, Kastamonu insanların çok üzmüştür. Ancak millî birlik ve intikam duyguları da her geçen gün artmıştır.

O zamanın Kastamonu Valisi İbrahim Bey, İstanbul Hükümeti tarafından atanmıştı, ama Mustafa Kemal Paşa ile de irtibat halinde idi. Bir anlamda bu Vali iki tarafı idare etmiştir. Ancak daha sonra İstanbul'a geri çekilmiştir.

Şehirde askeri birlik olarak 58. Alay bulunuyordu. Kastamonu, Ankara'daki 20. Kolordu'nun mıntıkasında idi. Yine buralar,3.Ordu Müfettişliği'nin yetki çerçevesinde İl sayıldığından, Mustafa Kemal Paşa'nın nüfuz sahasında olup bu sebeple idare adamları, O'nun emirlerine itaat etmek zorunda idiler.

15 Mayıs 1919 günü meydana gelen İzmir işgali,Ege'den başlayarak Anadolu'nun yeniden parselleneceğini göstermiştir. Hele İzmir çevresinde işgal esnasında yapılan vahşet,azınlıkların işbirlikçi tutumları, öteki Vilayetlerde olduğu gibi,Kastamonu'da da büyük endişe ve infial ile karşılanmıştır.

16 Mayıs 1919 günü, Kastamonu'da büyük bir miting yapılmış ve İzmir'in işgali protesto edilmiştir(7).Miting sonunda İtilâf Devletlerinin İstanbul temsilcilerine telgraflar çekilmiştir. Bu telgraflar, 19 Mayıs 1919 tarihli, İstanbul'da yayınlanan İstiklâl Gazetesi'nde neşredilmiştir (8). Bu ara İnebolu'dan da protesto kartları yazılarak yabancı merkezlere ve İtilâf Devletleri'nin mümessillerine gönderilmiştir(9).

Siyasi olaylar bu şekilde gelişirken, Mustafa Kemal Paşa, 15-16 Mayıs gecesi İstanbul'dan Samsun'a hareket etmiş ve 19 Mayıs 1919 sabahı karaya çıkmıştır. Onun bu hareketi Anadolu için olduğu kadar, Türk Milleti'nin tarihinde de yeni bir dönemin başlangıcı olmuştur.

Mustafa Kemal,28 Mayıs 1919'da Havza'dan gönderdiği telgrafta İzmir,Aydın ve Manisa'nın işgalinden duyduğu üzüntüyü belirtmiş ve devamlı surette protesto mitinglerinin yapılmasını istemiştir. Halk bu talimatlar doğrultusunda hareket etmiş,üç gün süreyle mitingler düzenlenmiş ve protesto telgrafları çekilmiştir(10).

Kastamonu ve çevresinde Millî Mücadele'nin bayraktarlığını yapan Açıksöz Gazetesi, 15 Haziran 1919 günü haftalık olarak yayına başlamıştır. Bu gazete daha ilk sayısından itibaren Kuvay-ı Milliye yanlısı bir politika takip etmiş ve Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarını gazeteye koymaktan çekinmemiştir (11).

Açıksöz idarehanesinde toplanan çoğu genç,idealist insanlar çok geçmeden İstanbul Hükümetiyle olan köprüleri de atmışlar ve Ferit Paşa Hükümetine karşı açık ve sert bir tavır almışlardır(12). Gazetede her geçen gün, şiddetini artıran yazılar yazılmıştır. Ancak bu yazılarda dikkati çeken bir husus vardır: Hep Ferit Paşa Hükümeti eleştirilmiş;buna karşılık, Padişah için övücü ifâdeler kullanılmıştır. Anadolu'daki hareketin Padişah'ı,dolayısıyla Halife'yi de kurtaracak bir hareket olduğu ısrarla işlenmiştir.

Kastamonu'da Açıksöz, Mustafa Kemal yanlısı bir hareket göstermesine rağmen Zafer Gazetesi,Hürriyet ve İtilâfçı bir yayın politikası takip etmiştir. Şehirdeki bürokrasi ise ikiye ayrılmıştır: Sağlık Müdürü Dr. Ferruh Niyazi Bey ve Defterdar Ferit Bey Kuvay-ı Milliye yanlısıdır. Buna karşılık Fırka Kumandanı Osman Nuri Bey ve Posta Müdürü Ramiz Efendi, İstanbul yanlısı olup Vali İbrahim Bey ise yukarıda belirtildiği üzere iki taraflı bir politika takip etmiştir. Halk beklemede kalıp tavrını açıkca ortaya koymamıştır. Ancak gençler, Mustafa Kemal yanlısı bir politika takip ederek Açıksöz Gazetesi etrafında toplanmışlardır.

Bolu çevresinin isyancılar elinde olması ve ayrıca İstanbul'a yakınlığı,Samsun çevresinin Pontus nüfuz bölgesinde bulunması Kastamonu'nun önemini çok artırmıştır. Bu İl,Sivasla Bolu arasında bir tampon hüviyetindedir. Ankara,Milli Hükümetin merkezi olarak plânlandığı için Kastamonu,Karadeniz sahiline açılan kapı olmuştur. Bu sebeple Kastamonu'nun mutlak surette Kuvay-ı Milliye'nin yanında olmasına kesin zaruret görülmüştür.

Kastamonu'nun Kuvay-ı Milliye İle Birleşmesi:

4 Ağustos 1919 günü Vali İbrahim Bey İstanbul'a çağrılmış ve Kastamonu'dan ayrılmıştır(13). Bu ara Mustafa Kemal Paşa'nın Erzurum Kongresi'ndeki kararlarından dolayı İngilizlerin baskısı artmış,Açıksöz Gazetesine de sansür uygulanmış olup rahat yazı yazılamamıştır. Bu günlerdeki yazılarda genellikle eğitim,sağlık

ve nüfus meseleleri gibi konular işlenmiştir.

Kastamonu'nun Kuvay-ı Milliye'ye geçmesini isteyen Mustafa Kemal, Ankara'daki 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'dan, buraya teşkilatçı bir kumandan göndermesini istemiştir(14).

Bunun üzerine Ankara'dan, Miralay Osman Bey yola çıkmış; Kalecik, Çankırı yoluyla Kastamonu'ya hareket etmiştir. Ancak Kastamonu'daki karşı ekip onu hapsedmek için plân hazırlamıştır. Osman Bey'in bir Alay askerle Kastamonu'ya geldiği haberleri çevreye yayılmışsa da onun şehre girişi 25 kişiyle gerçekleşmiştir. Osman Bey, 16 Eylül 1919 günü Kastamonu'ya gelmiş, Alay ise 18 Eylül 1919 günü Kastamonu'da olmuştur. Bu da gösteriyor ki şâyet Osman Bey şehre girişte bir başarısızlıkla karşılaşıyor olsaydı arkadan gelen birliğin, Kastamonu'nun Kuvay-ı Milliye'ye katılması konusunda sert bir tutum göstereceği aşikârdı.

Kastamonu'nun Kuvay-ı Milliye ile birleşmesini sağlayan Miralay Osman Bey'in yanında, o zaman Çavuş olan rahmetli dedemiz Şükrü ESKİ de (1306-1979) bulunmuştur. Osman Bey'in gelişi oldukça sıkıntılı olmuştur. Onun, Beşdeğirmenlerde karşılandığı ve göz altına alındığı yolunda bilgiler vardı(15). Ancak Osman Bey'in tutuklanmasıyla ilgili olaylarda çelişkiler görülmektedir. Bir defa, Osman Bey yolda tutuklanmamıştır. İkametine tahsis edilen evine geldiğinde, hava kararınca göz hapsine alınmıştır.

Nurettin Peker, olayı yaşamadığı için meseleyi netleştirememektedir. Ayrıca Osman Bey, Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı telgraf görüşmesinde de evinde tevkif edildiğini belirtmiştir.

Dedemiz Şükrü ESKİ, Miralay Osman Bey'in Kastamonu'ya gelişini şöyle anlatmıştı:

"Ankara'dan çıktık; önce Kalecik'e, sonra Çankırı'ya geldik. Kastamonu telgraflara cevap vermiyordu. Bu yüzden gelirken hem subeleri, hem de postahaneleri bastık. Meselenin Kastamonu'dan kaynaklandığını öğrendik. Gelirken Beşdeğirmenlerde bir gece yattık, ertesi gün sabahleyin yola devam ettik. Etraftan, olup bitenleri

ve şehirdeki havayı sora sora geliyorduk. Öğleye doğru Kavacık mezarlığındaki çamlığa geldik ve orada mola verdik. Karnımız açtı. Osman Bey'e;köy yakın, buradan 20 dakika çekiyor,ben hemen gidip birşeyler getireyim dedim (16). Hemen yürüdüm ve Köye geldim.Evden ekmek,yoğurt alıp döndüm, Çeri dönerken Yolkonak köyünden Kuyumcuoğlu Hacı Mehmet'i gördüm. Hoşbeş ettik. Benim nereden gelip gittiğimi sordu. Durumu anlattım. Bana,sizi vuracaklar; şurada, az ileride önünüz bir manga asker tarafından kesilmiş vaziyette,sen kaç dedi. Ben de Kuvay-ı Millîye adına geldiğimizi,bizi vurmaya kimsenin gücün yetmeyeceğini ve arkadan bir Alay askerin gelmekte olduğunu söyledim. Ancak moralim de çok bozuldu. Kimseye birşey hissettirmeden Osman Bey'in yanına vardım.Ekmekleri çıkarıp serdim. Fakat Osman Bey halimi anlamıştı: Ne var Şükrü,köyde ölen kalan mı var,niçin düşüncelisin dedi. Ben hiçbir şey olmadığını söyledim.

Karnımızı doyurduktan sonra durumu Osman Bey'e açtım. Mola yerimizin az ilerisinde önümüzü kestiklerini,bizi vurmak için tertibat aldıklarını söyledim. Bunun üzerine Osman Bey, askerlere silâh başı yapın, diye emir verdi ve herkes silâhlarını kuşandı. Bana da;git, onların başında kim varsa çağır,gelsin;bizi nasıl vuracaklarmış, görelim dedi. Ben,tarif edilen yere kadar gittim;başlarındaki zabite durumu anlattım. Osman Bey'in kendisini görmek istediğini,eğer emir dinlemez, bize karşı koyarlarsa askerin silah başı yaptığını,25 kişi olduğumuzu,geriden de bir Alayın geldiğini, icap ederse ateşle karşı koyacağımızı söyledim. Bu zabit korktu,siperlerden askerlerini çıkardı,silâhlarını ters çevirtti ve benimle beraber Osman Bey'in yanına geldi. Osman Bey,ona;İzmir'de analarınız, kız kardeşleriniz Yunan'ın çizmesi altında inliyor;ırzları,namusalrı çiğnendi,lekelendi;onlara silâh çekmiyorsunuz da bu Vatanı kurtaracak olan bizlere,Türk ve Müslüman askerine mi silâh çekiyorsunuz,diye sert bir şekilde çıkıştı. Bu sırada zabit hiçbir şey söyleyemedi ve titremeye başladı. Derhal ellerinden silâhlarını aldık ve yola devam ettik. İkinciye doğru şehre girdik. Osman Bey, Hazreti Pire

gitti,namaz kıldı ve kurban kesti. Buradan kendi ikametine tahsis edilen Uzun Sokaktaki konağa gittik.

Ben, çarşığı dolaşmak üzere konaktan ayrıldım. Halkta büyük bir endişe vardı.Bir çatışma çıkacak diye dükkânını kapayan kaçıyordu. Bazı tanıdık tüccar ve esnafa endişe etmemelerini,çatışma çakarmağa kimsenin gücünün yetmeyeceğini söyledim. Tekrar konağa döndüm.

O gece hava karardıktan sonra,Osman Bey'in evine bir Yüzbaşı geldi ve kendisiyle görüşmek istedi. Sonradan bu Yüzbaşının adının Şevket Bey olduğunu öğrendim. Ben içeri gittim ve Osman Bey'e durumu söyledim. Bana,"üstünü iyice ara gelsin" dedi. Tekrar geldim, üstünü yoklayacağımı söyledim. Yüzbaşı hiç itiraz etmeden tabancasını verdi;hatta cebinde küçük bir çakısı varmış,onu da bıraktı ve Osman Bey'in yanına girdi. Ben, bu yüzbaşının kim olduğunu bilmiyordum. Ne olur,ne olmaz diye arkasından gittim. Osman Bey'in yanına girdi,bir selâm çaktı;kendisini tanıttı ve Osman Bey'e: "Tam yetkiyle mi geldiniz?" diye sordu. Osman Bey de:"Evet tam yetkiyle geldim, istediğini yap," cevabını verdi. Sonra bu Yüzbaşı çıktı, gitti.

Aradan yarım saat kadar bir zaman geçtikten sonra bir patırtı koptu. Meğer bu yüzbaşı, Fırka dairesini makinalı tüfek ateşi altına almış. Biz de hemen çıktık ve Fırka'ya vardık. Derhal nöbetçileri değiştirdik,yukarı kattaki Şube Reisi'nin odasını bastık ve onu, oraya hapsettik. Şubenin işini bitirdikten sonra postaneye gittik. Posta Müdürü korkusundan çatıya çıkmıştı. Bekçiye sorduk,söylemedi. Tüfeğin dipçliğini doğrultunca eliyle çatıyı işaret etti,hemen onu da hapsettik. Daha sonra Osman Bey, telgraf başına geçti ve uzun süre Mustafa Kemalle konuşarak vaziyet hakkında bilgi verdi."

Her ne kadar Osman Bey gelirken Beşdeğirmenlerde, şehrin vaziyeti hakkında kendisine bir bilgi ulaştırılmış ise de dedemiz, Osman Bey'i mutlak bir suikasttan kurtarmıştır.

Osman Bey, 16/17 Eylül 1919 gecesi Kastamonu'daki vaziyet hakkında, Sivas'ta bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya etraflıca bilgi vermiştir (17).

Kastamonu'nun Kuvay-ı Millîye'ye geçişinde, 58. Alayda bulunan ve Mustafa Kemal yanlısı olan Yüzbaşı Şevket Bey'in plânlaması son derece başarılı olmuştur. O, makinalı tüfeklerle birliğini harekete geçirmiş ve 16 Eylül gecesi meseleyi bitirmiştir.

Miralay Osman Bey'in, bu tarihten itibaren Kastamonu'ya hakim olmasıyla durum netleşmiş ve vaziyet çevre illere de bildirilmiştir.

Kastamonu'da Müdafa-yı Hukuk Teşkilâtının Kuruluşu:

Osman Bey'in Kastamonu'ya gelişinden bir-iki gün sonra burada, Müdafa-yı Hukuk Teşkilâtı kurulmuştur. Heyetin başkanlığına Şeyh Ziya Efendi getirilmiştir. Bu zat baştan sona kadar Kuvay-ı Milliyeci olmuştur. Kendisi Ferit Paşa için Padişah'a çekilen telgrafın altına hiç çekinmeden imzasını koymuştur(18). Daha sonra ileride temas edileceği üzere büyük hizmetler yapan Kızılay Derneği'nin ikinci başkanlığı görevini üstlenmiştir(19).

Bilhassa Vali Cemal Bey, Müdafa-yı Hukuk Teşkilâtının en uç birimlere kadar kurulması konusunda büyük gayret göstermiştir. Mıntika Kumandanı Osman Bey de bu konuda, 4.12.1919 tarihli telgrafıyla Şube Reislerine gerekli talimatları vermiştir(20).

Daha sonra Müdafa-yı Hukuk Cemiyetinin kadınlar şubesi de faaliyete geçmiş ve Millî Mücâdele boyunca çok değerli çalışmalar yapılmıştır.

Kastamonu'da Yapılan Önemli Mitingler:

Kastamonu'da dikkati çeken ilk miting yukarıda kısaca belirtilen ve İzmir'in işgali dolayısıyla 16 Mayıs 1919 günü yapılan mitingdir. Daha sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Havza'dan gönderdiği telgraf üzerine, 28 Mayıs'tan itibaren üç gün süreyle protesto gösterileri yapılmıştır.

Fransızların güney illerimizi işgal etmeleri, orada, özellikle Ermenilerle işbirliği yaparak vatandaşlarımıza vahşice saldırıda bulunmaları üzerine, Kastamonu'da halk galeyana gelmiş ve binlerce

kişinin katıldığı bir miting yapılmıştır. İngiltere, Fransa, İtalya ve ABD'nin İstanbul temsilciliklerine işgali protesto eden telgraflar gönderilmiştir (21).

10 Aralık 1919 günü kadınlar tarafından yapılan başka bir mitinge daha şahit olmaktadır. Kız Öğretmen Okulu'nun bahçesinde toplanan binlerce kadın, Mütâreke'nin başlangıcından beri yapılan işgalleri ve zulümleri protesto etmiştir. Toplantı sonunda Müdafâ-yı Hukuk Kadınlar Kolu Başkanı Zekiye Hanım'ın imzasıyla işgal devletlerinin mümessillerine, Şadarete ve Padişaha telgraflar çekilmiştir. Bu olay, kadınlarımızın Millî Mücâdele'deki azimli tutumlarını göstermektedir(22).

Fransızlar, Maraş'ı işgal ettikten sonra, orada başlayan çatışmalar uzun süre devam etmiştir. Maraş'da Fransızlar ve Ermeniler büyük zulüm yapmışlar, binaları topa tutmuşlardır. Burada çok sayıda insan ölmüştür (23).

Maraş olaylarının duyulması üzerine, 1 Şubat 1920 tarihinde Nasrullah Meydanı'nda, yine bir miting yapılarak olay protesto edilmiştir(24).

İstanbul'un Türklerin elinden alınarak bir din merkezi olarak kalacağı, hükümet merkezinin Anadolu'da bulunacağı ve Boğazların uluslararası hale getirileceği yolunda sözler söyleyen Lloyd George'nin (Loyt Corc) bu tutumu, 15 Ocak 1920 günü Nasrullah Meydanında toplanan halk tarafından şiddetle protesto edilmiştir. Yine bu ara, Kız Öğretmen Okulunda toplanan kadınlar da olayı şiddetle protesto etmişlerdir(25).

Bilindiği üzere İstanbul, 16 Mart 1920 tarihinde İtilâf Devletleri tarafından işgal edilmiş, bazı kişiler ve askerler şehit olmuştur. Bu olayın Kastamonu'da duyulması üzerine, 17 Mart 1920 tarihinde Nasrullah Meydanında toplanan halk olayı şiddetle protesto eden bir miting yapmıştır. Ayrıca Gençler Kulübü de işgal esnasında şehit edilen Esat Paşa'nın ruhuna mevlid okutmuştur (26).

Kastamonu'da yapılan büyük çaplı mitingler bunlardan ibarettir.

Kastamonu'da Mebus Seçimleri:

Kastamonu'da, son Osmanlı Meclis-i Mebusânı için mebus seçimleri 19 Ekim 1919 tarihinde başlamıştır. O günkü mevzuata göre yapılan seçimler, 20 Kasım günü sona ermiş ve Yusuf Kemal Bey, Dr. Suat Bey ve Besim Bey ile Çiftçi Yurdu'nun adayı Şükrü Bey mebus olmuşlardır (27). Bunlardan ilk üçü Müdafâ-yı Hukuk Teşkilâtı'nın adayları olarak seçim kazanmışlardır. Çiftçi Yurdu ise Kuvay-ı Milliye adayları aleyhine çalışmış ve sadece bir üyesi seçimi kazanarak Meclis-i Mebûsân'a gitmeğe hak kazanmıştır(28). Seçilen bu kişiler, toplantılara katılmak üzere 3 Ocak 1920 tarihinden itibaren İstanbul'a hareket etmeğe başlamışlardır.

TBMM'nin açılması konusunda çalışmaların yoğunlaşması üzerine, Kastamonu'da, 19 Mart 1920'den itibaren yeniden mebus seçimi hazırlıklarının yapıldığı görülmektedir. Hemen on gün gibi kısa bir süre içinde yapılan seçimler sonunda Murat Bey, Sabri Bey, Abdulkadir Kemali Bey, Hulusi Bey ve Rüştü Bey yeni Meclise, Kastamonu Mebusu olarak seçilmişlerdir(29). Bu mebuslar daha sonra Ankara'ya hareket ederek TBMM'nin açılışında hazır bulunmuşlardır(30).

TBMM'nin açılışından sonra Kastamonu'da yapılan çalışmalar, karakter itibariyle cephe gerisi hazırlıkları niteliğinde görülmektedir. Müdafâ-yı Hukuk, Gençler Kulübü, Kızılay gibi dernekler ve bunlara bağlı birimler, halkı moral itibarıyla savaşa hazırlamıştır. Bütün bu çalışmalarla halktan çok sayıda silâh, mühimmat ve giyecek toplanarak harp levâzımâtı tedârik edilmiştir. Özellikle Kastamonu Kızılay teşkilâtına yapılan para ve eşya yardımları çok yüksek seviyelere ulaşmıştır.

1920 yılının Temmuz ayından itibaren Olukbaşı'nda milis eğitimi başlamıştır. Eli silâh tutan herkes Cuma günleri öğleden sonra buraya gelerek eğitim yapmışlardır. İzmir ve çevresindeki gibi, muhtemel bir düşman işgaline karşı hazırlıklı olmak gerekmiştir. Halkın bu talimlere katılması için Müdafâ-yı Hukuk Cemiyeti bir beyannâme yayınlamış ve meselenin önemini herkese açıklamıştır(31)

Söz konusu milis eğitimleri, Muhittin Paşa'nın göreve başlamasından sonra 4 Ekim 1920 tarihinden itibaren kaldırılmıştır(32). Bu milis eğitimlerine halkın büyük bir kısmı itina gösterirken, bazı kişiler ilgisiz kalmıştır. Bu husus basında tenkit konusu bile edilmiştir.

1920 yılının sonlarına doğru, halktaki umumi heyecan daha da çoğalmış ve işgal altındaki toprakların kurtarılacak düşmanın,ülke-den bir an evvel atılması konusunda kararlılık başlamıştır. Bu konuda çok yönlü çalışmaların olduğu görülmektedir.

Cephe gerisini maddî ve mânevî yönden savaşa hazırlamak konusunda, önemli sayılan hareketlerden biri de, Mehmet Akif Bey'in Kastamonu'ya gelişidir. Başta Nasrullah Camii ve Yılanlı Dergâhındaki toplantılar ile İnebolu ve Taşköprü'de yaptığı konuşmalar, halkın üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Bu konuya ileride ayrıca temas edilecektir.

1920 yılında görülen önemli hadiselerden biri de Birinci Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşudur. Cephe gerisinde başlayan âsâyışsizlik, eşkıya hareketleri ve firar olayları bu mehkemelerin kurulmasına sebep olmuş ve bu cümleden olarak, Kastamonu'da da İstiklâl Mahkemesi kurularak göreve başlamıştır. Bu hususa da ileride detaylı olarak temas edilecektir.

Kastamonu açısından 1920 yılının önemli gelişmelerinden birisi de, Muhittin Paşa'nın 1 Ekim 1920'de Kastamonu ve Bolu Havalisi Kumandanı olarak göreve başlaması olmuştur. Muhittin Paşa hemen Kastamonu'daki milis talimlerini kaldırmıştır. Paşa, özellikle görevde bulunduğu süre içerisinde Kızılay Derneğinin çalışmalarına büyük hız kazandırmıştır. I. İnönü, II. İnönü ile Sakarya Savaşı günlerinde Kastamonu'da bulunan Muhittin Paşa, burada unutulmaz hizmetler yapmıştır.

1921 yılına girildiğinde şüphesiz en önemli hadiseler, İnönü Savaşları'nın kazanılmasıdır. Uzun yıllar zafere susayan halk adetâ bayram yapmıştır. Kastamonu İlçelerinde ve hatta nahiyelerinde bile sevinç gösterilerinin yapıldığını görmekteyiz.

İnönü Savaşlarından sonra cephelerde kısmî bir sükûnet başlamıştır. Bu dönemde silâh sevkiyatının dışında Kastamonu'da önemli sayılabilecek gelişmeler olmamıştır. Umûmi durgunluğun etkisiyle, I. Dönem İstiklâl Mahkemelerinin kaldırıldığını görmekteyiz.

Ancak 1921 yılının ortalarına doğru cephelerdeki firar olayları yeniden çoğalmış ve cephe gerilerinde de düzensizlikler başlamıştır. Bunun yanında Meclis içinde, Mustafa Kemal Paşa'ya karşı bazı gruplaşmaların olduğu da bir gerçektir. Sakarya Savaşı öncesindeki günlere rastlayan bu gelişmeler, II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin yeniden kurulmasını gündeme getirmiştir. Ayrıca TBMM tarafından, Mustafa Kemal Paşa'ya üç ay müddetle Başkumandanlık yetkisi verilmiştir. Bu iki konu şüphesiz ki cephelerde nihâî zaferin kazanılması konusunda, başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere, o günkü yönetimin kararlı tutumundan kaynaklanmıştır.

II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri cephenin gerisinde Kastamonu, Konya ve Samsun'da kurulmuştur. Mahkemelerin başkanlıkları ve üyelikleri konusunda TBMM'nde seçimler yapılmıştır. Yapılan bu seçimlerin sonunda, Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Başkanlığı'na Saruhan Mebusu Mustafa Necati Bey seçilmiştir. Mahkeme heyeti, 18 Ağustos 1921 günü Kastamonu'ya gelerek fiilen görevine başlamıştır. Mahkemenin, Kastamonu'da kurulması önemli bir olaydır. Çünkü burası cephe gerisinde olup her yönden önemli bir potansiyele sahiptir. Aynı zamanda İnebolu-Ankara arasında da bir köprü vazifesi görmektedir

30 Ekim 1918 Mondros Mütârekesinden başlayarak

18 Ağustos 1921 tarihinde, Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'ya gelişine kadar olan 2 yıl 9 ay 18 günlük dönem oldukça uzun bir süredir. Bu zaman içersinde değişik durumlar olmuş ve yaşanmıştır. Bu hususların elbetteki daha detaylı incelenmesi gerekir. Ancak biz, bu çalışmalarımızla Mütârekeden, Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'ya gelişine kadar olan dönem hakkında kısa bilgi verdik. Öyle ümit ediyoruz ki yukarıdaki bilgiler Kastamonu'da Millî Mücâdele'nin başlangıcı hakkında bir bilgi verecektir.

B- MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU'YA GELİŞİNE KADAR

HAYATI VE ÇALIŞMALARI

Mustafa Necati Bey, Türkistan'dan gelerek Darende'ye yerleşen Ahmet Han neslindedir. Bu sülâleden birçok paşa ve devlet adamı yetişmiştir(33).

Babası, Darendeli Hacı Hasan Paşazâde Halit Bey, Annesi ise Elbistanlı Mustafa Necati Bey'in kızı Naciye Hanımdır. 1308 yılında İzmir'de evlenmişlerdir.

1894 yılında İzmir'de doğan Mustafa Necati Bey, ilk tahsilini Gayret Mektebi'nde yapmıştır. Sonra Burhânül Maarif'de okumuş, imtihanlı olarak İzmir İdâdisine girmiş ve burada öğrenimine devam etmiştir.

İdâdi son sınıfta iken 1908'de II. Meşrutiyet ilân edilmiştir. Hürriyet düşüncesinin yarattığı ortam içinde okulda bir gazete çıkarmağa başlamıştır. Ayrıca cemiyetler kurarak, fikir hürriyetine sahip bir genç olduğunu okulun bütün öğretmenlerine kabul ettirmiştir. Onun bu hali Okul Müdürü ve Milli Eğitim Müdürü'nün de dikkatini çekmiştir. Yöneticiler ve öğretmenler, Lise son sınıfta iken Mustafa Necati'nin çalışmalarını beğenmişler; bu genç ve atak öğrenciyi takdir etmişlerdir.

Mustafa Necati Bey, okuldaki sosyal ve kültürel faaliyetlere katkısı ve fikir hürriyetine sahip bir genç olmasının mükâfatını da görmüştür. Liseyi bitirdiği sene İzmir Öğretmen Okulu Edebiyat öğretmenliğine tayin edilmiştir(34).

Bir yanda Öğretmen Okulu'nda hocalık yaparken, diğer taraftan da gazetecilik hayatına atılmıştır. Burada, basın hayatıyla ilgili çalışmaları iki yıl kadar devam etmiştir.

Mustafa Necati Bey daha sonra İstanbul'a gitmiş, Hukuk Fakültesine girmiş ve buradan 1914 yılında mezun olmuştur. Aynı yıl İzmir'e dönerek avukatlığa başlamıştır.

İzmir'e yerleşmesinden itibaren hem avukatlık, hem de

Kız Öğretmen Okulu'nda hocalık yapmıştır. Ayrıca kardeşinin açtığı Özel Şark İdâdisi'nde Müdürlük görevini yürütmüştür(35).

Bu görevlerinin yanında, gazetelerde memleket ahvali ve eğitime dair çeşitli konularda makaleler yazmış,Kuva-yı Milliye ruhunu gençlere aşılamiştir.

Avukatlık hayatında çok başarılı olan Mustafa Necati Bey, kendi çevresinde çok sevilen ve takdir edilen bir kimse olmuştur. Bu ara İzmir Demir Yolları Hukuk Müşavirliği görevini de yürütmüştür.

Mustafa Necati Bey,İzmir'de millî gayeler uğrunda çalışırken 1918 yılında Mütâreke ilân edilmiştir. O,mücadelesinden vazgeçmemiş ve kurduğu Şimendifer Memurları Cemiyeti'nin başında birçok genci hayata hazırlamıştır. Bu sırada Yeni İzmir gazetesini neşretmeye başlamıştır. Burada memleketin meşâhiri hakkında yazılar yazmış ve gençlerin millî heyecanlarını takviyeye çalışmıştır(36).

Mustafa Necati Bey aynı zamanda Türk Ocağı İzmir şubesinin faal üyelerinden birisi olmuştur. İzmir'in işgâlinin beklendiği günlerde mukavemet grupları oluşturmuş,kendisi de o teşkilâtların içinde yer alarak işgal ve ilhâkın reddi için azimli çalışmalar yapmıştır.

14 Mayıs 1919'da,arkadaşı Vasıf Çınar ile birlikte Mezarlık Başı'nda halkı toplayarak heyecanlı bir nutuk söylemiştir. Burada Yunan işgaline karşı silâhlı savunma tertibatı yapmağa çalışmıştır.

Necati Bey,İzmir işgalinde Yunanlılar tarafından yapılan vahseti görmüş ve o yılların ızdırabını ölünceye kadar yaşamıştır. İzmir'de 150 bin kişinin öldürüldüğünü,ihtiyarların sakallarından sürüklendiğini,genç kızların namuslarının lekelendiğini,ezânların sustuğunu,çan seslerinin yükseldiğini ve yerli Rumların şımarıklıklarını görmüştür. Yaşadığı bu olaylar onun ruhuna öylesine tesir etmiştir ki, o vahsetleri 1921-1922 yıllarında Kastamonu'daki bütün konuşmalarında dile getirmiştir.

Yunanlılar 15 Mayıs 1919 günü İzmir'i işgal ettikleri vakit Mustafa Necati Bey'i aramışlardır. Çok sıkı bir takip altında

yaşadıktan sonra 15 gün kadar İzmir'de kalmayı başaran Mustafa Necati Bey, İstanbul'a kaçmıştır. O, bu kaçış esnasında hasta idi ve cebinde iki öğün yemek parası bile bulunmuyordu(37).

Kısa bir süre İstanbul'da kalan Mustafa Necati Bey, Dahiliye Nazırı Adil Bey tarafından Balıkesir'e müfettiş olarak gönderildi. Arkadaşı Vasıf Bey, onu, Kuva-yı Milliye'nin merkez heyetiyle tanıştırdı. Necati Bey bu heyetin istihbarat işlerini üstlendi ve hayatında yeni bir dönem açıldı.

Bir müddet Bergama, Soma, Akhisar cephelerinde Bulgurcu Mehmet Efe ile birlikte çalıştı. Çete savaşlarına katıldı, Anzaur muharebelerinde Gâvur İmam'ın tâkibinde bulundu. Bu ara zaman zaman İzmir, İstanbul ve Bursa'ya gidip geldi.

Balıkesir çevresindeki çalışmaları büyük takdir uyandırdı ve Mustafa Necati Bey, TBMM'ne Saruhan Mebusu olarak seçilerek Ankara'ya geldi. Onun ciddi çalışmaları Meclis'te de devam etti ve yaptığı heyecanlı konuşmalarla arkadaşları arasında kendini sevdirdi.

Memleketin kötüye gittiği günlerde İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulması gündeme gelmiştir. Meclis'teki aykırı sesler, bu mahkemelerin kurulmasına karşı çıkmışlardır. Bunların başında Hamdullah Suphi Bey de vardır. Mustafa Necati Bey âsaişin sağlanması, cephelerden firar hadiselerinin önlenmesi için bu mahkemelerin kurulmasını gerekli görmüştür. Meclis'te yaptığı konuşmalarla da bu fikrini savunmuştur. Hatta karşı olanları İstanbul Meclisi'nin yeni Meclis'e sızması olarak görmüş ve onları suçlamıştır. İleride daha ayrıntılı temas edileceği üzere, I. Dönem İstiklâl Mahkemeleri Kanunu, aykırı görüşlere rağmen kabul edilmiştir.

Meclis'in ilk yılında kendisi Milli Savunma Komisyonu Sekreterliği görevinde bulunmuştur. Bu sebeple önemli kanunların savunmasını yapmıştır. İstiklâl Mahkemeleri Kanunu bunlardan biridir.

Mustafa Necati Bey, daha sonra I. Dönem Sivas İstiklâl Mahkemesi üyeliğine seçilmiş ve burada beş ay kadar kalmıştır.

Mahkemelerin tatil edilmesinden sonra yeniden Ankara'ya dönmüştür.

Mustafa Necati Bey'in, Sivas'da İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak görev yapması bir tesâdüf değildir. Bilindiği gibi Samsun ve havalisi,Pontusçu Rumlar'ın faaliyetlerinin yoğun olduğu bir bölgedir.

İşlerin kötü gitmesi,cephelerin boşalması;firar,soygun ve bozgun hadiselerinin çoğalması üzerine,yeniden olağanüstü mahkemelere gerek duyulduğunda İstiklâl Mahkemeleri gündeme gelmiştir. Meclis'te karşı görüştekilerin muhalefetine rağmen Kastamonu,Konya ve Samsun İllerinde İstiklâl Mahkemeleri yeniden kurulmuştur. Mahkemelerin başkan ve üyelikleri için Meclis'te yapılan seçimler sonucunda,Mustafa Necati Bey Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Başkanlığına getirilmiştir.

0,18 Ağustos 1921-24 Ağustos 1922 yılları arasında Kastamonu'da bulunarak görev yapmıştır. II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri Meclis tarafından kaldırılmış,ancak Pontusçu Rumlar'ın durumları dikkate alınarak Amasya'da bir İstiklâl Mahkemesi kurulmasına izin verilmiştir Bunun üzerine Mustafa Necati Bey,Amasya İstiklâl Mahkemesi üyeliğine getirilmiş,ancak daha sonra bu görevinden ayrılarak Meclis'e dönmüştür

Mustafa Necati Bey, Millî değerlerine bağlı;ilham kaynağını halktan alan,Türk Milleti'nin nâçiz bir ferdi olmanın gururunu yaşayan;Türk Milliyetçiliği ülküsüne bağlı,dürüst ve nâmuslu bir kişi olarak hatırlanacaktır.

I.B Ö L Ü M

İSTİKLÂL MAHKEMELERİ'NİN KURULUŞU

A- I. Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin Kuruluşu:

23 Nisan 1920 tarihinde TBMM açılmış ve derhal olağanüstü bir Meclis sıfatıyla çalışmalara başlamıştır.

Meclis'in önündeki en önemli mesele, işgal altındaki toprakların bir an önce kurtarılması ve düşmanın Anadolu'dan atılması idi. Bir yandan işgal devam ederken, diğer yerlerde de isyanlar çıkıyor; halk büyük bir endişe ve sıkıntı içinde bulunuyordu.

Yeni Meclis, ülkeden düşmanı kovmak gibi tarihî bir meseleyi üstlenmişti. Ancak iç huzursuzluk da gittikçe kendini gösteriyordu. Bu sebeple hiç gecikilmeden içerde huzur ve sükûnu sağlamak maksadıyla, 29 Nisan 1920 tarihinde Hıyânet-i Vataniye Kanunu çıkarıldı. Bu Kanun, ülkede birliğin sağlanmasında önemli bir etken olmuştur(38). Ancak kanunu uygulama konusunda sıkıntılar vardı. Sivil mahkemeler veya harp divanları kanunu uygulayabilirdi. Fakat bunların çalışma düzenleri de olağanüstü durumlara uymuyordu. Bu sebeple, dâvâları kısa zamanda sonuca bağlayacak mahkemelere gerek duyuluyordu. Hıyânet-i Vataniye Kanunu kabul edileli dört ay olmasına rağmen, bir türlü istenen sonuçlar elde edilemiyor; ayrıca Anadolu'da, otorite de sağlanamıyordu(39). Diğer yandan cepheden firar olaylarının önüne geçilemiyor, hatta cepheler gün geçtikçe boşalıyordu. Ayrıca cepheden kaçanlar köylerine, kasabalarına gelerek oralarda çeşitli eşkiyalık olayları yaratıyorlardı. Bu sebeple Millî Mücâdele'nin ruhuna ve şartlarına göre, seri hareket edecek mahkemelere ihtiyaç duyulmuştur.

18 Ağustos 1920'de Dr. Tefvik Rüştü ve Mustafa Necati Beyler'in

"Telkin ve Tedhiş Kanunu" adıyla Meclis'e bir kanun teklifi verdiklerini görmekteyiz. Bazı Mebuslar bu teklifin aleyhinde bulunmuşlardır. Aynı tarihte Reşit Bey ve arkadaşları, asker kaçaklarının cezalandırılmasına dair başka bir kanun teklifi vermişlerdir. Ancak bu teklif reddedilmiş olmakla beraber İstiklâl Mahkemeleri'nin kuruluşuna bir başlangıç olmuştur(40).

Dr. Tevfik Rüştü Bey, İstiklâl Mahkemeleri'nin kurulmasını Mustafa Kemal'e teklif etmiştir. O da, Mecliste bir deneme yapmasını istemiştir. İlk teklif, İstiklâl Mahkemeleri adıyla yapılmıştır. Ancak itirazlar olduğundan bir sonuç alınamamıştır.

2 Eylül 1920'de Millî Savunma Bakanlığınca "Firar Ceraimini İrtikâp Edenler Hakkında Kanun Tasarısı" Meclis'e sunuldu. Ve Milli Savunma Encümenine gönderildi. Bu tasarı 8 Eylül 1920'de Mustafa Kemal'in önergesiyle gündeme geldi. Üzerinde sert tartışmalar yapıldı. Özellikle Hamdullah Suphi Bey, değişik yönlerden tasarıya ısrarla karşı çıktı.

Meclis'te bu tasarının lehinde konuşanlardan biri Mustafa Necati Bey idi. O, bilhassa hafif cezaların kaçmayı teşvik ettiğini, cephelerin boşaldığını, bundan dolayı silâhla kaçanların ve soygun yapanların idâmını ve verdikleri zararın ödetilmesini savunmuştur.

Lehte ve aleyhte görüşmelerden sonra Kanun, 11 Eylül 1920'de "Firâriiler Hakkında Kanun" adıyla çıkmış ve TBMM'nin 21 numaralı Kanunu olarak yürürlüğe girmiştir(41).

Önceleri 14 merkezde kurulması tasarlanan İstiklâl Mahkemeleri, Kastamonu, Konya, İsparta, Ankara, Kayseri ve Sivas illerinde kurulmuştur. Bu mahkemelere, TBMM tarafından derhal üye seçimi yapılmıştır. Ancak üye seçimlerinde de sıkıntılar olmuş, tartışmalar uzamıştır. Önceki bölümde temas edildiği üzere, bilhassa Hamdullah Suphi Bey karşı tavır koymağa devam etmiştir. Mustafa Necati Bey de karşıt görüşlülere, Meclis'e İstanbul İli'nin girdiği şekilde suçlamış ve lehte bir tavır ortaya koymuştur.

26 Eylül 1920'deki toplantıya Mustafa Kemal Paşa da katılmıştır.

O'nun da etkisiyle kanun son şeklini almış ve üyeler belirlenmiştir

I. Devre Kastamonu İstiklâl Mahkemesi üyeliklerine Saruhan Mebusu Refik Şevket Bey,Kozan Mebusu Dr.Fikret Bey,Bitlis Mebusu Yusuf Ziya Bey ve Mardin Mebusu Necip Bey seçilmişlerdir. Bizim araştırmamıza konu olan Mustafa Necati Bey ise bu dönemde Sivas İstiklâl Mahkemesi üyesi olarak görev yapmıştır.

Yukarıda kısa hatlarıyla verilmeye çalışılan bilgilerden anlaşılacağı üzere Mustafa Necati Bey,Meclis'te İstiklâl Mahkemelerinin kurulması için çaba gösteren ve karşıt görüştekilere sert tavır koyan bir mebus olarak dikkat çekmektedir.

B- I. Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin Göreve Başlaması:

I. Dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi,10 Ekim 1920 günü Ankara'dan hareket etmiş ve 12 Ekim'de Çankırı'ya gelerek burada beyannameler dağıtmıştır. Çankırı,soygun ve kaçakçılık olaylarının yoğun olduğu bir yerdi. Bu sebeple mahkeme köylere kadar gitmiştir.

2 Kasım 1920 günü Çankırı'dan hareket eden mahkeme heyeti, Koçhisar'a gelmiş ve orada bir konuşma yapmıştır. Bunlar,Millî Mücadele'nin lehinde ve âsâyişin sağlanması ile ilgili olarak mahkemenin görevlerine ilişkin,bilinen klâsik konuşmalardır.

6 Kasım 1920 günü Kastamonu'ya gelen mahkeme heyeti, 8 Kasım tarihinden itibaren çalışmalarına başlamıştır.Gençler Kulübü binası, mahkemenin yargılama yeri olarak hazırlanmıştır,İstiklâl Mahkemesi,İhtiyar Heyetleri vasıtasıyla firârilere teslim olmaları için 15 gün mühlet vermiş;mahkemenin adil olduğunu,uğradığı yerlerde firârilere teslim olduğunu duyurmuştur(42).

Mahallî basında,mahkemenin lehinde yazıların yayınlandığını görüyoruz. Açıksöz Gazetesi,neşrettiği başmakalede,İstiklâl Mahkemeleri'nin mevcudiyetimizi ve istiklâl-i millimizi haleldar edecek her türlü cerâim erbâbını cezalandırmağa yetkili olduğunu,bunu sağladığı takdirde Mahkemenin tarihte yerini alacağını belirtmektedir.

Yine aynı makalede,mahkemeler adil ve çabuk kararlar verdiği

takdirde milletin o kadar çabuk halas bulacağını yazdıktan sonra: "Millet bugün yemekten, içmekten ziyade adalete teşnedir. Millet, adaleti gördükten sonra her şeye razıdır. Ölüme bile koşar, Konya hadisesi gözümüzün önünde. Bu milleti elan iğfal ve tesvil eyleyen içimizde vatansız, dinsiz hainler var. Vahdet-i milliyeyi ihlâl edecek tesvilat ve telkinatta bulunanları lâıyk oldukları cezaları-bilâmerhamet-vermek ve icra etmek İstiklâl Mahkemeleri'nin esas vazifeleridir. Bundan sonra İstiklâl Mahkemeleri'nin en büyük işleri de ordunun intizam ve mükemmeliyetini temindir. Bu da ancak mâlik oldukları kontrol salâhiyyetini istimâl etmekle olur. Dertlerimizi açık söylemezsek devamızı bulamayız. İstiklâl Mahkemeleri'nin en çok uğraştığı konu firâr beliyyesidir." demektedir. Yazının devamında, askerin kaçış sebepleri analiz edilmekte ve gerekçe olarak da bazı kişilerin yolunu bularak askere gitmediklerini, işini becerenlerin cephe gerisinde kaldıklarını, firar olaylarında bu adaletsizliğin etken olduğunu, şimdiki halde ise böyle bir kanunsuzluğun olamayacağını; ancak, halkın zihnindeki bu telâkinin de çıkarılması gerektiği belirtilmiştir. "Ona, buna dayanarak askerliği gerilerde geçirmeğe göz dikenler kalmayacak ve ordunun satvet ve gücü artacaktır. Kısacası İstiklâl Mahkemelerinden beklediklerimiz pek büyük, pek şumûllüdür. Adalet istiyoruz; firar eden, hiyanet eden büyük cezaya çarptırılınsın: Bilâtefrik ve bilâmerhamet" diye yazılarak makale sona ermektedir(43).

Burada da görüldüğü üzere, halkın İstiklâl Mahkemelerinden beklentileri çok açık bir şekilde dile getirilmiştir.

Mahkeme, Kastamonu'da idâmlar dahil çeşitli cezalar vermiş ve etkisini göstermiştir. 16 Ekim 1920-2 Mart 1921 tarihleri arasında 244 dava karara bağlanmış, 420 kişiye çeşitli cezalar verilmiştir. Bunlardan 11 kişi idâm edilmiştir.

Kastamonu ve İnebolu'da çalışan mahkemenin özellikle soyguncular hakkında verdiği karar, halk tarafından büyük bir memnuniyetle karşılanmıştır.

Kastamonu İstiklâl Mahkemesi görev yaptığı süre içerisinde,

dört beyanname yayınlamış olup bunlardan sadece biri Açıksöz Gazetesi tarafından neşredilmiştir(44).Mahkemenin yayınladığı genelgeler sadece Kastamonu mıntıkasında değil,diğer yerlerde de çok eleştiri konusu olmuştur. Özellikle,asker firârieleri bulunamadığı takdirde onun yerine babası,kardeşleri,amcası,dayısı,dayızâdesi,amcazâdesi, eniştesi ve eniştezâdesinin silâh altına alınması;eğer firârinin söz konusu akrabaları da yoksa nefer başına,mensup olduğu mahalle veya köye 200 lira ceza verilmesi hususu herkese duyurulmuştur(45).

Mahkemenin bu kararı TBMM'de çok tenkit edilmiştir. Meclis'in içinde baştan beri var olan muhalif grup, bu kararları şiddetle tenkit etmiştir.

I. Dönem İstiklâl Mahkemeleri, TBMM'nin 17 Şubat 1921 tarihli kararı üzerine çalışmalarını durdurmuş ve bir tebliğ yayınlayarak eldeki davaların ilgili mahkemelere devredileceğini bildirmiştir.

Devir işlemlerini tamamlayan Kastamonu İstiklâl Mahkemesi azaları, 2 Mart 1921 günü Ankara'ya hareket ederek şehirden ayrılmışlardır(46).

Mahkeme üyeleri,Çankırı'ya vardıklarında Açıksöz Gazetesi vasıtasıyla bölge halkına bir mesaj göndermişlerdir.Bu mesajda: "Teveccühlerinin minnettârı bulunduğumuz bütün mıntikanız halkının her ferdine teşekkür etmemizin tebliğine gazetenizi vâsıta eyleriz" demişlerdir(47).

C- II. Dönem İstiklâl Mahkemeleri'nin Kuruluşu:

Birinci dönem İstiklâl Mahkemeleri her türlü eleştiriye rağmen görevlerini büyük bir ciddiyet ve feragat içinde yerine getirmişlerdir. Mahkemelerin kaldırılmasından sonra bir boşluk meydana gelmiş;firar başta olmak üzere, düzensizlikler yeniden ortaya çıkmıştır. Halk,İstiklâl Mahkemeleri'ni tekrar aramağa başlamıştır. Hatta Birinci dönem mahkemeler henüz kapatılmışken,bunların yeniden iadesi konusunda Kastamonu'da Göl,Kuzyaka ve Akkaya Nahiyeleri ile bunlara bağlı köylerden mazbatalar yapılarak TBMM'ne gönderilmiştir(48).

1921 yılının Temmuz ayına doğru cephelerden firar olayları ve bunların cephe gerilerinde yarattığı hadiseler hızla çoğalmağa başlamıştır. Ordunun geri çekilmesi söylentileri ve diğer hadiseler firar olaylarında büyük bir artış yaratmıştır. Yapılan çalışmalar bir türlü netice vermemiş;Kütahya ve Eskişehir cephelerindeki geri çekilmeler,düşmanın Ankara'ya yaklaşması,hatta Ankara'nın terkedileceğine dair endişeler, büyük moral sarsıntıları yaratmıştır. Bu endişeli durum,İstiklâl Mahkemeleri'nin yeniden kurulmasına zemin hazırlamıştır.

Fevzi Paşa,23 Temmuz 1921'de TBMM'de yaptığı bir konuşma ile,cephelerdeki durumu ve mevcut tehlikeyi anlatarak, kaldırılmış olan İstiklâl Mahkemeleri'nin Kastamonu ve Konya'da kurulmasını teklif etmiştir. Hakkı Hami Bey,Samsun'da da bir mahkeme kurulmasını istemiştir.

Sonuçta Kastamonu,Konya ve Samsun'da İstiklâl Mahkemelerinin kurulmasına TBMM tarafından karar verilmiştir. 30 Temmuz 1921 tarihindeki toplantıda mahkemelere üye seçimi yapılmıştır.

Saruhan Mebusu Mmüstafa Necati Bey,Çankırı Mebusu Neşet Bey, Canik Mebusu Hamdi Bey,İzmir Mebusu Mahmut Esat Bey;Kastamonu İstiklâl Mahkemesi üyeliklerine seçilmişlerdir(49).

TBMM'de İstiklâl Mahkemeleriyle ilgili çalışmalar bu şekilde yapılırken,batı cephesindeki sıkıntılar ise gittikce artıyordu.Hatta savaştan ümit kesenler bile vardı. Mustafa Kemal'in muarızları seslerini yükseltiyorlar;vaziyetin nasıl olsa kötü gittiğini,bundan dolayı O'nun,ordunun başına geçerek başarısızlığını perçinlemesini bekliyordlardı. Bazı samimi mebuslar ise Mustafa Kemal'in kumandayı doğrudan sevk ve idare etmesini istiyorlardı. Bu olaylar Sakarya Savaşı öncesinde,en çok birlik ve beraberliğe sahip olunması gereken bir zamanda yaşanıyordu.

Nihayet 5 Ağustos 1921 günü, TBMM tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık yetkisi veren Kanun kabul edildi. Bu yetki daha sonraları muhtelif tarihlerde üç defa uzatılmıştır. Bu kanunla

Mustafa Kemal Paşa Meclis'in yetkilerini şahsında topladığı için,verdiği emirler kanun sayılmıştır. Bu cümleden olarak İstiklâl Mahkemeleri de doğrudan doğruya Başkumandan sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'ya bağlanmıştır(50).

Mustafa Kemal Paşa 7-8 Ağustos 1921 tarihinde Milleti bütün maddi ve mânevî imkânlarıyla Millî Mücadele'ye katılmaya çağırmış ve 10 maddelik Tekâlif-i Milliye emirlerini yayınlamıştır. Mücadele'nin başarıya ulaşması için bu emirlerin mutlak surette yerine getirilmesi gerekiyordu. Bu sebeple hem emirleri uygulamak,hem de %40 vergi toplamak için derhal Tekâlif-i Milliye komisyonları kurulmuştur. Ayrıca bu emirleri yerine getirmeyenlerin cezalandırılması için de İstiklâl Mahkemeleri görevlendirilmiştir. Böylece Başkumandan'ın yayınlamış olduğu 10 maddelik Tekâlif-i Milliye emirleri, İstiklâl Mahkemeleri'nin görev sahası içersine girmiştir.

Ç- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'ya Gelişi:

Mustafa Necati Bey'in başkanı olduğu Kastamonu İstiklâl Mahkemesi, 10 Ağustos 1921 günü Ankara'dan hareket etmiş ve 12 Ağustos günü Çankırı'da göreve başlamıştır(51). Mahkeme heyeti, 14 maddeden oluşan talimatnâmesini Ankara'dan telgrafla Kastamonu'ya göndermiştir(52). Üyelerin imzalarını taşıyan söz konusu genelge mahalli gazeteler tarafından noksansız olarak neşredilmiştir(53).

Bazı kaynaklarda söz geçen genelgenin Çankırı'dan gönderildiği ifade edilmekte ise de biz,Ankara'dan yollandığı kanaatindeyiz(54).

14 maddelik bu genelgenin birinci maddesinde:"Mahkememiz vazifeye ibtidar etmek üzere yarın Ankara'dan Çankırı'ya hareket edecektir." denilmektedir. Aynı genelgede mahkemenin, TBMM'den yetki aldığı,asker firârileriyle devletin kuvve-i maddiye ve maneviyesi aleyhine suç işleyenlere acımasızca davranacağı belirtilmiş ve bunların derhal teslim olmaları istenmiştir. Yine mahkeme emirlerinin en ücra köylere kadar seri bir şekilde duyurulması ve herkese münasip bir dille izâh edilmesi emredilmiştir. Bu ara

Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Tekâlif-i Milliye ile ilgili emirlerinin de harfiyyen uygulanması;aksine hareket edenlerin ise çok şiddetli bir şekilde cezalandırılacağı duyurulmuştur.

İkinci dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin sorumluluk sahasının sınırları geniş tutulmuştur. Kastamonu,Sinap,Çorum,Çankırı, Zonguldak,Bolu,Adapazarı ve İzmit, Mahkeme'nin görev alanları içine alınmıştır. Bu vilayetler cephe gerisinde çok geniş bir bölgeyi kapsamaktadır.

Çankırı'dan hareket eden İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey, 18 Ağustos 1921 Perşembe günü Kastamonu'ya gelmişler ve aynı gün saat 8'den sonra tebrîken okunan bir duayı müteakip ilk mahkemeyi icra etmişlerdir. Açıksöz Gazetesi:"Memleketin ahlâkıya-tı üzerine pek fena bir tesir icrâ eden, işret ve rüşvet meselesine temas eden ilk mahkeme cidden pek heyecanlı ve pek kat'i oldu." diye yamaktadır. Mahkeme,rakı satan;bu sırada yakalanan ve kurtulmak için çavuşlara rüşvet veren bir kişiyi 5 yıl kürek ve 150 lira para cezasına çarptırmıştır.

İlk kararların yorumunu yapan Açıksöz:"Geçen sefer seri ve âdil kararlarına umum halkımızın hürmet ve muhabbetine nail olan İstiklâl Mahkemesi'nin halkımız üzerinde husûle getirdiği hüsn-i tesirin günden güne ziyâdeleştğine şahit oluyoruz. Allah muvaffakiyetler ihsân buyursun" demek suretiyle hem birinci dönem İstiklâl Mahkemelerine atıfta bulunmuş ve hem de yeni döneme olumlu baktığını göstermiştir(55).

Mahkeme,Kastamonu'da firar,şekâvet,hırsızlık,rüşvet,devletin kuvve-i maddiye ve maneviyesi aleyhine suç işleyen kişilere ceza vermiştir. Açıksöz'deki haberlerden ilk etapta gıyaben dört,asılarak iki ve bir'i kurşuna dizilerek olmak üzere toplam yedi idâm kararının verildiği anlaşılmaktadır. Bunlardan Hacı Yorgi'nin suçu gazeteye daha detaylı yansımıştır. Yorgi:"Ben,Avrupa'ya iki fidan yetiştirdim, günü gelince yirmi İslâmı birden keseceğim,şimdiden sonra Türkler, Hıristiyanların esiri olacak;barbar,vahşi Türkler" gibi sözler

söylediği, din çatışması yarattığı, TBMM kararlarına aykırı hareket ettiği gerekçesi ile yargılanmış ve asılarak idâm edilmiştir(56).

Ülkenin diğer taraflarında olduğu gibi Kastamonu'da da azınlık olarak Rumlar ve Ermeniler bulunuyordu. Burada Kuvay-ı Milliye kuruluncaya kadar bu insanların tavırları ne yazık ki milletimizin aleyhine olmuştur. Ayrıca bazıları Pontus hareketinin içinde yer almıştır.

Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'ya gelişinden beş gün sonra, 23 Ağustos 1921'de bilindiği üzere Sakarya Savaşı başlamıştır. Harbin bütün şiddetiyle devam ettiği bilhassa ilk günlerde vaziyet aleyhimize seyretmiştir.

Mustafa Necati Bey, Sakarya Savaşı esnasında cepheye Kastamonu bölgesinden gönderilen askerin gidişiyle bizzat ilgilenmiştir. Kışla'da toplanan askerleri önce Muhittin Paşa uğurlamış; onlara, vatanın ve milletin içinde bulunduğu felâketi izah etmiştir. Asker kabileleri yollarına devam ederek şimdi Müze binası olarak kullanılan İstiklâl Mahkemesi'nin önüne geldiklerinde Mustafa Necati Bey hemen onları karşılayarak ateşli nutuklar söylemiş; aşkla, şevkle cepheye gitmelerini sağlamıştır. Yine bu konuda Açığsöz Gazetesi şunları yazıyor: Ezcümle Sakarya Harbi zamanında Kastamonu havalisinden toplanan altmış bini mütecâviz askerin her kafilesi, onun her kalbe fedakârlık ve feragatkârlık telkin eden çok ruhlu ve ateşli hitâbelelerini sonsuz bir aşkla nûş ederek geçtiler. Her gün İstiklâl Mahkemesinin önüne dizilen gaziler, Necati Beyefendi'nin ruhları lerzedâr eden, en hareketsiz gönülleri vatanperverlik heyecanının zelzelelerine tutturan samimi ve veciz nutuklarını dinler ve silâhlarını omuzlayarak güle güle, koşa koşa gazâ meydanına uçarlardı "(57).

Askerlerin cepheye uğurlanması konusu sadece İstiklâl Mahkemesi önünde olmamıştır. Emekli Tarih Öğretmeni ve o günleri yaşayan Nihat Dicle ile (1898-1990) ölümünden önce, 23 Şubat 1990 günü Ankara'daki evinde yaptığımız konuşmada, Mustafa Necati Bey'in Olukbaşı'ndaki Terzi Mehmet Emin Ağa'nın konağında ikamet ettiğini,

kendi evlerine komşu olduğunu, bu sırada cepheye giden askerleri konağın önüne çıkararak uğurladığını da anlatmıştır. Kendisi Mustafa Necati Bey'in oradaki heyecanlı konuşmalarını gördüğünü söylemiştir.

D- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in

İnebolu'ya Gidişi:

İnebolu, Millî Mücadele'nin kapısı durumunda idi. Ankara'nın dış bağlantısı bir anlamda buradan sağlanıyordu. İstanbul, Rusya, Azerbaycan ve Buhara'dan gelen bütün kişiler ve heyetler İnebolu'dan giriş yapıyorlar; Küre, Kastamonu, Ilgaz, Çankırı yoluyla Ankara'ya geçiş yapıyorlardı. Bu yol cephane naklinde de büyük bir öneme haizdi. Deniz yoluyla gelen cephaneler İnebolu'ya çıkıyor, buradan süratle iç kesimlere nakledilerek cephelere ulaştırılıyordu. İnebolu harekeli ve stratejik yönden çok mühim bir yerdi. Bu sebeple İlçenin asayişine büyük bir önem veriliyordu. İstanbul'dan gelenler günlerce İnebolu'da bekletilmiş, durumları Ankara'ya bildirilmiş, ancak gelmelerinde bir sakınca görülmeyenlerin seyahatine müsâde edilmiştir. Burada AP (Askeri Polis) teşkilatı kurulmuş ve istihbarata büyük önem verilmiştir.

İnebolu ile Küre, Kastamonu arasındaki yol emniyetinin önemini de belirtmek gerekir. Zira bu yoldan Millî Mücadele'nin tüm cephanesi taşınmıştır.

İnebolu başka bakımlardan da dikkat çekiyordu. Zira burada olukça fazla Rum vardı. Ayrıca kurulmasına çalışılan Pontus Devleti'nin doğu ucu Batum'a kadar uzanırken, batı sınırı İnebolu'dan başlıyordu. Bu bakımdan Rumlar'ın buralarda faaliyeti olmakta idi.

İnebolu ve çevresinde eşkiya hareketleri yoğunlaşmış bir vaziyet gösteriyordu. İnebolu, Küre çevrelerinin dağlık bir yapıda olması elbetteki bunda önemli bir etkendi. Hem malallinde yargılama yapmak, hem de çevreye gözdağı vermek için İstiklâl Mahkemesi'nin buraya gelmesi gerekmiştir.

Kastamonu'da 15 gün kadar kalan mahkeme, 2 Eylül 1921 günü İnebolu'ya hareket etmiştir.

Bu konuda 3 Eylül 1921 tarihli Açıksöz Gazetesi şunları yazıyor: "şehrimizde icra-yı faaliyette bulunduğundan beri şedîd ve âdilâne hareketleri,seri ve âlicenâbâne kararlarıyla bütün halkın minnet ve şükrânını kazanan ve memleketimizde pek derin hüsn-i tesir bırakan İstiklâl Mahkemesi Heyet-i Muhteremesi dün maiyet bölükleriyle İnebolu'yu teşrif buyurmuşlardır."

Gazetedeki bilgilerden, mahkemenin orada bir-iki gün kaldıktan sonra tekrar döneceği belirtilmektedir(58).

İnebolu'da çalışmaya başlayan mahkeme, bazı eşkiyanın davasına bakmıştır. Anlaşıldığı kadarıyla ilk yargılama 5 Eylül 1921 günü yapılmıştır. Ayrıca Mustafa Necati Bey,mahkemeden sonra âdeti olduğu üzere,Yeni Cami Meydanında toplanan halka hitaben bir konuşma yapmıştır. Bu konuşmaya ayrıca temas edilecektir.

Mustafa Necati Bey'in de gelmesiyle İnebolu halkı arasında, milli orduya yardım için büyük bir heyecan ve faaliyet başlamıştır(59).

İnebolu ve çevresinde en namlı eşkiya Kel Raif ve ona yataklık eden Cıva Hüseyin idi. Bunlardan ayrı olarak, askerden kaçan ve düşmana iltihak etmek için İnebolu'ya gelen Vasil adında bir Rum vardı.

5 Eylül 1921 günü yapılan duruşmalara 6 Eylül günü de devam edilmiş ve karar açıklanmıştır. Eşkiyadan Kel Raif,Cıva Hüseyin ve Vasil'in idamlarına karar verilmiştir. Bunlar 7 Eylül 1921 sabahı İnebolu'da asılarak idam edilmişlerdir(60).

Ayrıca çete mensuplarından olup Küre halkından 3 kişinin de gıyaben idamına,bunlara yataklık edenlere 5-15 yıl arasında hapis cezası,yine vazifesini kötüye kullanan nüfus memuruna 6 ay hapis ve memuriyetten men cezası verilmiştir. Eşkiyaya yardım eden muhtarlara 100'er lira,nüfus teskeresinde doğum tarihini küçük yazdıran 2 kişiye 50'şer lira,Hatipbağı Mahallesi imamı ve muhtarına da vazifeyi ihmallerinden dolayı 25'er lira gibi para cezalarının verildiği görülmektedir(61).

Yukarıdaki yargılamalardan anlaşılacağı üzere İnebolu'da

oldukça farklı suçlara değişik cezaların verildiği anlaşılmaktadır. İstiklâl Mahkemeleri'nin ne kadar değişik suçlara baktığını göstermesi bakımından İnebolu güzel bir örnektir.

Mustafa Necati Bey'in İnebolu'daki faaliyetlerini incelerken, 1 Nisan 1990 günü buraya gidilmiş olup İlçenin yaşlı kişileriyle konuşulmuştur. Bu kişilerden Baki Kurdoğlu (1902), kendisine sorulan sorulara aşağıdaki cevapları vermiştir:

"Necati Bey'i gördüm,yakaşıklı,otoriter ve beyaz tenli bir insandı. Bir söylediğini bir daha söylemeyen bir karakter yapısına sahipti. İnebolu'ya geldiğinde sahildeki Şeref otelinde ikamet etti. İstiklâl Mahkemesi,burada,yanan Hükümet Konağında kuruldu. Kel Raif,Civa Hasan (Hüseyin) ve Kostî'nin (Vasil) mahkemele-
rinde bizzat bulundum ve dinledim. Ayrıca Hamit Köylü katil Süleyman'ın mahkemesi de aynı zamanda yapıldı. Kel Raif'i mahkemeye gelmeden 3 gün önce yakalamışlar ve kamyonla getirmişler. Kendisi, beni bir araba ile getirdiler;ne öküzü var,ne atı var,demiş. Kel Raif 50 kg ağırlığında,maskara bir herifti. Katil Süleyman askerden kaçıp gelirken Kel Raif'in çetesine zorla dahil edilmiş;yakaşıklı, 1,80 boyunda,gülbüz bir kişi idi. Yedi gün birlikte kalmışlar.

İlk celse Hükümet Konağı'nın büyük salonunda yapıldı. Mahkeme Başkanı Mustafa Necati Bey niçin kaçtıklarını,adam öldürdüklerini, neden Hükümetin emirlerine karşı geldiklerini sordu. Mustafa Necati Bey,Kel Raif'e hitaben:

—Çuha doruğunda 40 subay ailesini soymuşsunuz,hepsini birden mi soydun?Dedi.

Kel Raif bu soruya biraz da tuhaf bir şekilde:

—Yok be! Beşer beşer soydum,dedi.

Kel Raif'in acayip bir şekilde "yok be!" demesi gülüşmelere yol açtı ve salonda bulunan Mustafa adında biri dayanamayıp güldü. Bunun üzerine Mustafa Necati Bey:

—Sen,mahkemenin mahabetinden korkmuyor musun? Dedi ve jandarmalara hitaben:

—Atın içeri,24 saat kalsın kerata,dedi.

Bunun üzerine jandarmalar, bu kişiyi salondan alıp götürdüler.

Mustafa Necati Bey,mahkemede Rum çocuğuna hitaben:

—Sen,İstiklâl Mahkemesi'nin geldiğini duymadın mı? Dedi.

Onun,bu sorusuna Rum çocuğu:

—Duydum.Diye cevap verdi.

Orada bulunanlar, bu cevap üzerine, "Diliyle yakalandı" diye kendi aralarında konuştular.

Bu Rum çocuğu yakalandıktan sonra hapsedilmiş;başına geleceği bildiği için şubedeki askerlere yalvarmış,yakarmış ve bir akşam gizlice evine gitmiş;anasıyla vedalaşmış ve sabah erkenden şubeye dönmüş.

Bu adamların mahkemesi iki gün devam etti. İlk gün sorgulamalar yapıldı. İkinci gün mahkeme tekrar toplandı. Kararını Hükümet Konağında Mal Müdürü'nün oturduğu odada açıkladı. Kel Raif, Civa Hasan (Hüseyin),Rum çocuğu Kostı (Vasil) ve katil Süleyman yine salonda idi. Bu esnada Kel Raif gayet soğuk kanlı bir vaziyette verilecek kararı bekliyordu. Civa Hasan(Hüseyin) çok korkuyordu,huzursuzdu ve devamlı ağlıyordu bu duruma sinirlenen Kel Raif,ona hitaben:

—Ulan ne ağlıyorsun? Öyle cız cız! Bir dakika dişini sıkamıyor musun? Dedi.

Mahkeme kararını ikindiye doğru açıkladı;kâtipler,asılacakların isimlerini okudular. Bu üç kişi dışarı çıkarıldılar. Bu esnada Civa Hasan(Hüseyin) ağladığı,yerlere yattı ve masanın bacağına atladı ve Necati Bey'e:

—Ayağının altını öpeyim!Diye yalvardı.

Ancak jandarmalar, onu hemen dışarı götürdüler.

Mahkeme katil Süleyman'a 101 sene ceza verdi. Süleyman,idamdan kurtulduğu için çok sevindi ve bundan dolayı Necati Bey'in oturduğu masanın bacağına sarıldı ve kendisine:

—Ayağını öpeyim! Diye söyleyerek sevincini ifade etti.

Cezalar ertesi sabah infaz edildi ve üç kişiyi astılar.

Kel Raif'i şimdiki Yahya Paşa Camii önünde,Cıva Hasan'ı (Hüseyin) sadırvanın aktığı yerde, Rum çocuğunu da yıkılan minarenin dibinde astılar. İdam sehpasında iken Rum çocuğunun anası, oğlunun ayaklarına sarılarak ağladı.

İdamların yapıldığı gün mahkeme heyeti ve Mustafa Necati Bey, ikamet ettikleri Şeref otelinden çıkarak Hükümet Konağı'na geldiler. Bu esnada asılan kişilerin yanından geçtiler. Hiç birisi cesetlere dönüp bakmadı bile."

Baki Kurdoğlu olayları çok iyi hatırlıyor ve anlatıyordu. İleri yaşına rağmen dikkatli ve titiz değerlendirmelerde bulundu. Ancak Cıva Hüseyin için Hasan,Vasil için de Kostı adını ikazımıza rağmen kullandı.Aynı adları İnebolu'daki diğer canlı kaynağımız Necati Karahaliloğlu da kullanmıştır. Baki Kurdoğlu verilen idam kararlarının beş kişiye ait olduğunu söylemiştir. Diğer iki karar muhtemelen gıyaben idama mahkûm edilenler olsa gerektir.Çünkü basın kayıtlarında İnebolu'da Kel Raif,Cıva Hüseyin ve Vasil adında üç kişinin idam edildikleri yazılmaktadır.

Baki Kurdoğlu'na asılma olayının Rumlur üzerinde bir tepki yaratıp,yaratmadığını sorduğumuzda herhangi bir tepkinin olmadığını söylemiştir.

İnebolu'da kaynak kişi olarak Necati Karahaliloğlu (1909) adlı bir başka kişiyle konuşulmuştur. Sorularımıza karşılık olarak:

"Mustafa Necati Bey'i gördüm.Başında kalpak vardı. Yakışıklı, yiğit bir kişi idi.Ben,mahkemeleri dinlemedim. Ancak asılanları gördüm. Kel Raif asıldığında ayaklarında çarık vardı. Yere işemişti. Kostı'nin de dili çıkmış vaziyette idi"demıştır.

Her iki kaynak kişiye de Yeni Cami Meydanında,Mustafa Necati Bey'in yaptığı konuşmayı dinleyip dinlemedikleri sorulduğunda her ikisi de konuşmayı dinlemediklerini,ancak Mustafa Necati Bey'in İnebolu'da gençlerle,kayıkçılarla ve herkesle konuştuğunu söylediler. Halkın verilen kararlardan ve Mustafa Necati Bey'in davranışından çok memnun olduklarını, onu takdir ettiklerini,kendisi hakkında

olumsuz bir söz duymadıklarını ifade ettiler.

İnebolu'nun durumunu her zaman takdir eden Mustafa Necati Bey'in, orada kaldığı sürece halkla, gençlerle ve kayıkçılarla konuşmalar yaptığı başka kaynaklarda da geçmektedir(62).

E- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in

Kastamonu'ya Dönüşü:

İnebolu'daki işlerini bitiren İstiklâl Mahkemesi üyeleri Kastamonu'ya tekrar dönmüşlerdir. Ancak Çankırı Mebusu Neşet Bey ile Samsun Mebusu Hamdi Bey daha erken dönerlerken, diğer üye Hamdi Bey'le Mustafa Necati Bey ise, basın kayıtlarına göre 10 Eylül 1921 günü Kastamonu'ya gelmişlerdir(63).

O günkü şartlarda İnebolu'dan Kastamonu'ya bir günde gelmek mümkün değildir. Bu sebeple Mustafa Necati Bey'in 9 Eylül 1921'de İnebolu'dan ayrılmış olması gerekir.

Gidiş ve gelişlerde muhtemelen Ecevit geçidindeki İsmail Çavuş'un hanında kalmış olması gerekir. Çünkü burası hem orta nokta olup aynı zamanda Yakup Kadri'nin ifadesine göre İnebolu-Ankara arasında en iyi konaklama yeridir.

İstiklâl Mahkemesi, Kastamonu'da 11 Eylül 1921 gününden itibaren yeniden çalışmalarına başlamıştır. Basın kayıtlarından, bir Rum'un hainlik ettiği için idam edildiğini görüyoruz(64).

Yine Sinop Rumlarından bir grup Bitlis'e sürülmüştür. Bir kişi şekâvetten, iki kişi firardan kurşuna dizilmiş, Bafra'lı iki Rum ise asılmıştır. Ayrıca muhtelif hapis ve para cezaları verilmiştir(65).

F- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in Bolu'ya Gidişi:

Kastamonu mıntıkası İstiklâl Mahkemesi'nin görev sahası içinde Bolu, Adapazarı ve İzmit illeri de bulunmakta idi. Özellikle bu Vilayetlerde oldukça fazla isyan ve firar olayları meydana gelmiştir. Mahkeme üyeleri 22 Eylül 1921 günü Kastamonu'dan ayrılarak 24 Eylül 1921 günü Çerkeş'e varmışlardır(66).

Ilgaz'da kendileriyle görüştüğümüz yaşlı kişiler, Mustafa Necati Bey'in Çerkeş'e giderken, muhtemelen Kale Hanında yatmış olabileceğini ifade etmişlerdir(67).

24 Eylül günü Çerkeş'e varan mahkeme, 25 Eylül 1921 sabahı burada yargılama yapmıştır. Hükümet Köşğinin bahçesinde kurulan mahkeme, çeşitli suçlara hapis ve değnek cezaları vermiştir. Bu konuda inceleme yapmak maksadıyla 8 Nisan 1990 günü Çerkeş'e gidilmiş ve burada yaşlı kişilerle görüşülmüştür(68).

Başka bir kaynak, İstiklâl Mahkemesi'nin Çerkeş'te altı davaya baktığını belirtmektedir(69).

Çerkeş'te işini bitiren mahkeme, 28 Eylül 1921 tarihinde Gerede'ye gelmiştir. Burada üç kişi idam edilmiş, bazı kişilere de çeşitli hapis cezaları verilmiştir.

Gerede'deki yargılamalardan sonra mahkeme, 29 Eylül 1921 tarihinde Bolu'ya gelmiştir(70). Mahkeme, burada Tekâlif-i Milliyeye aleyhine suç işleyenlere çeşitli cezalar vermiştir. Bu arada üç kişiye de idam cezası verildiği basın kayıtlarında görülmektedir(71). Yine Bolu'da casusluktan bir kişinin idam edildiği ve başka suçlara da muhtelif cezaların verildiği anlaşılmaktadır(72).

Ayrıca İstiklâl Mahkemesi, Bolu'da bulunduğu sırada, 200 kişi hakkında topluca idam kararı vermiştir. Araya girenlerin ricası ve büyük ölçüde de Mustafa Necati Bey'in Türklük duygusunun yüksekliği; verdiği kararın kendi vicdanında yarattığı rahatsızlık gibi sebeplerle bu karardan dönülmüştür(73). Bolu'daki 200 kişilik idam olayına ileride temas edilecektir.

Daha sonra İstiklâl Mahkemesi Düzce'ye gitmiştir. Burada verdiği kararlar sonunda iki kişi asılarak, iki kişi de kurşuna dizilmek suretiyle idam edilmiş, öteki suçlulara da çeşitli cezalar verilmiştir(74).

Basına yansıyan haberlerden, İstiklâl Mahkemesi'nin kararlarının sorumluluk bölgesi dahilindeki gazeteler tarafından yazılarak halka duyurulması mecburiyeti getirilmiştir(75).

Mustafa Necati Bey ve diğer üyelerin 29 Ekim 1921'de Adapazarı'na varacakları, 31 Ekim günü de İzmit'te olacakları basın kayıtlarında yer almıştır(76). Ayrıca Anadolu Ajansı'nın 31 Ekim 1921 tarihli ve İzmit kaynaklı haberinde, mahkemenin aynı gün sabah İzmit'e muvasalat ettiği belirtilmektedir(77). Ancak başka bir kaynaktan mahkemenin İzmit'e girmesi kuşku ile karşılanmaktadır(78).

4 Kasım 1921 tarihli Açıksöz, mahkemenin Bolu'da üç idam kararı verdiği bahsetmektedir. 21 Kasım tarihli Açıksöz ise, mahkemenin Bolu'da olduğunu, bir haftaya kadar Kastamonu'da olacağını yazmaktadır.

G- İstiklâl Mahkemesi ve M. Necati Bey'in Kastamonu'ya Dönüşü

Bolu çevresinde yargılamalarını bitiren İstiklâl Mahkemesi, Çerkeş, Ilgaz üzerinden Kastamonu'ya 30 Kasım 1921 günü tekrar dönmüştür. Gelirken Mustafa Necati Bey bir gece Koçhisar'da, diğer üyeler de Karacaviran'da kalmışlardır(79).

Mustafa Necati Bey, İstiklâl Mahkemesi üyeleri ile birlikte gittiği yerlerde halkla konuşmalar yapmıştır. O, kendisini bir ceza verici olarak değil, insanları kazanarak cepheye birkaç kişi daha fazla göndermeği düşünmüştür. İdam kararları ancak dönüşü olmayan, ağır suçlar için verilmiştir.

Yine Mustafa Necati Bey gezip dolaştığı yerlerdeki intibalarını çeşitli adlar altında yayınlamıştır. Gazete ve dergilerden topladığımız bu yazılar, ayrı bir bölümde kısaca kritik edilmiş ve çalışmamızın sonuna ekler halinde konmuştur. Bu yazılardan ikisi Çerkeş ve Ilgaz yollarından geri dönerken, kış günlerinde cephane taşıyan kadınların durumunu anlatması bakımından bizce çok önemli görülmektedir.

30 Kasım 1921 günü Kastamonu'ya dönen İstiklâl Mahkemesi, 1 Aralık'tan itibaren yeniden yargılama çalışmalarına başlamıştır(80). Sinoplu ve Zonguldaklı iki Rum idama mahkum edilmiştir. Bu Rumların cezaları Nasrullah Köprüsü başında infaz edilmiştir. Ayrıca başka suçlara da çeşitli cezalar verildiği görülmektedir(81).

Mahalli basın kayıtlarında yer almamakla birlikte,

Mustafa Necati Bey'in, 1921 yılının Aralık ayı başlarında İnebolu'da olduğu anlaşılmaktadır(82).

H- Mustafa Necati Bey'in Ankara'ya Çağırılışı:

İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Bey, bilinmeyen bir sebeple Ankara'ya çağırılmıştır. Bu konuda Açığsöz Gazetesi "Hamdi Bey İnebolu'da, Necati Bey'in de Ankara'ya azimeti sebebiyle üç gündür İstiklâl Mahkemesi teşekkül edememektedir." diye yazmaktadır(83)

Bazı kaynaklarda Mustafa Necati Bey'in 21 Aralık 1921 günü Kastamonu'dan ayrıldığı belirtilmektedir(84). Bizim kanaatimize göre o, 24 Aralık 1921 tarihinde, Buhara Heyetiyle birlikte Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etmiştir(85).

Necati Bey'in Ankara'ya çağırılışı sebebi bilinmemekle birlikte bunun, Meclis çalışmalarının önem arzemesi dolayısıyla olduğu bir gerçektir. Bilindiği gibi TBMM, teşekkülü itibarıyla mütecânis olamamış, yer yer muhalif guruplar meydana gelmiştir; hatta Bakanlardan istifa edenler bile olmuştur. İstiklâl Mahkemeleri kurulurken olsun, Sakarya Savaşı öncesinde olsun, muhalif sesler her zaman yükselmiştir.

Mustafa Necati Bey, çete hareketleri içinden gelen, Kuvay-ı Milliye ruhuna sahip ve Mustafa Kemal'e bağlı müstesna bir insandır. Meclis çalışmaları ve siyasi havanın genel vaziyeti onun gibi teşkilatçı bir insanın, Ankara'da bulunmasını gerektirmiştir. Ayrıca İstiklâl Mahkemesi, kendi sorumluluk bölgesindeki olayları da karara bağlamış olup bir anlamda ortalık sükûnete kavuşmuştur. O sebeple Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'da bulunmaktansa Ankara'da olmasının daha faydalı olacağı düşünülmüştür, kanaatindeyiz.

Mustafa Necati Bey'in olmadığı zamanlarda da İstiklâl Mahkemesi çalışmalarına devam etmiştir. Bu cümleden olarak bir asker firarisi kurşuna dizilerek idam edilmiştir(86).

Bu ara basın kayıtlarında, mahkemenin bazı suçları yerinde

incelemek üzere Daday'a gittiğini görmekteyiz. Burada bazı yolsuzlukları yerinde inceleyen mahkeme, 17 kişiyi yargılamıştır(87).

Y- Mustafa Necati Bey'in Ankara'dan Dönüşü:

24 Aralık 1921 günü Ankara'ya giden Mustafa Necati Bey, beraberinde kardeşi Hüsnü Bey'le birlikte 6 Şubat 1922 günü tekrar Kastamonu'ya dönmüştür. Şehrin bir saat mesafesinde, çok sayıda dostları tarafından karşılanmıştır. Açıksöz Gazetesi onun gelişini haber verirken, kalpaklı bir resmini de sütunlarına koymuştur(88)

Açıksöz, Mustafa Necati Bey'le genel siyasi hava üzerine Ankara dönüşünde hemen bir sohbet yapmıştır. Bu mülakat ayrıca ele alınacaktır(89).

İ- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in

Taşköprü'ye Gidişi:

İstiklâl Mahkemesi Heyeti, 2 Mart 1922 günü Taşköprü'ye hareket etmiştir. Aynı gün öğleden sonra İlçeye gelmiştir. Halk, mahkemenin gelişini büyük bir merakla beklemiştir(90).

3 Mart 1922 Cumartesi günü, aynı zamanda Taşköprü'nün pazarı da olduğu için yaklaşık beş bin kişi ilçeye toplanmıştır. Mustafa Necati Bey, burada halka hitaben bir konuşma yapmış ve onlara Milli Mücadele'yi yüksek bir heyecanla anlatmıştır. Necati Bey'in bu konuşması Açıksöz'de geniş ölçüde özetlenerek yayınlanmıştır(91).

Mustafa Necati Bey'in Taşköprü'de yaptığı konuşması ayrıca ele alınacaktır.

İstiklâl Mahkemesi'nin Taşköprü'deki çalışmaları ile ilgili olarak halen bu ilçede yaşayan Fazlı Tarhan (1895) ile bir görüşme yapılmıştır(92).

İ- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in Tekrar

Kastamonu'ya Dönüşü:

Taşköprü'deki çalışmalarını bitiren ve orada üç gün kalan İstiklâl Mahkemesi, 6 Mart 1922 günü Kastamonu'ya dönmüş ve çalışmaları

rına burada devam etmiştir.

8 Mart 1922 günü Safranbolu çevresinde isim yapan Kamberoğlu çetesinin davasına bakılmıştır. Çete Reisi Kamber Kadı, daha önce Araç-Daday hududundaki Gâvur Harmanı mıntıkasında bir müsademede öldürülmüştür(93). Çetenin mensupları ile onlara yataklık edenlerin yargılanmasına başlanılmış ve mahkemeyi dinlemek üzere, Safranbolu'dan çok sayıda kişi Kastamonu'ya gelmiştir. Yapılan yargılama sonunda, çetenin beş elemanına idam cezası verilmiştir. Mustafa Necati Bey kararı açıkladıktan sonra, salonda bulunan dinleyicilere hitâben şunları söylemiştir:

— Memleketin asayiş ve sükûnetini ihlâl edenlerin akibeti hep böyle olacaktır. Mukaddes dâvâmızın zaferle tetvici için çalışınız.

Onun gür ve tok sesli hitâbesi, mahkemeyi dinleyenlerin üzerinde derin tesirler bırakmıştır. Dinleyiciler, adaletin yerini bulduğunu söylemişler ve candan dua etmişlerdir.

Verilen idam kararları 9 Mart 1922 sabahı üçü Nasrullah Köprüsü başında, ikisi de Saman Pazarında olmak üzere infaz edilmiştir.

Açıksöz Gazetesi konuyla ilgili haberin sonundaki yorumunda: "herkese ibret olsun; Millet canıyla, malıyla millî dâvâyı kazanmak için uğraşırken, böyle şekavet edenlerini sonu böyle olur." diye yazmıştır(94).

Son derece müşfik ve hassas bir insan olan Mustafa Necati Bey, bu olayda fevkalade sert davranmıştır. Çünkü çete mensupları asker kaçağı olup yol kesmek, hane basmak, asker ailelerini dağa kaldırmak suçları ile yargılanmışlardır. Bu fiillere, Mustafa Necati Bey'in hiç tahammülü yoktur.

K- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in İnebolu'ya Gidişi:

20 Mart 1922 tarihinde İstiklâl Mahkemesi İnebolu'ya gitmiştir. Ancak basın kayıtlarına göre, Mahkemenin bu seyahatine Mustafa Necati Bey katılmamış ve Kastamonu'da kalmıştır(95).

Onun, daha sonra Belediye Reisi Fazıl Berki Bey ve Hüsnü Açıksöz ile beraber, İnebolu'ya ayrıca bir seyahat yaptığı basın kayıtlarında görülmektedir(96). Necati Bey'in bu seyahatinin mahkeme çalışması ile ilgisi yoktur. Fakat bunun bir turistik gezi olduğu da herhalde düşünülemez.

Mustafa Necati Bey, İnebolu gezisinden 9 Nisan'da dönmüştür(97).

L- İstiklâl Mahkemesi'nin Taşköprü'ye Gidişi:

İstiklâl Mahkemesi'nin 17.4.1922 günü Taşköprü'ye gittiği görülmektedir(98). Burada bir gün çalışma yapan mahkeme, 19 Nisan 1922 günü tekrar Kastamonu'ya dönmüştür(99).

Söz konusu Taşköprü seyahatine, Mustafa Necati Bey'in katılıp katılmadığı konusunda basın kayıtlarında bir bilgiye tesâdüf edilememiştir. Fakat bu İlçede konuştuğumuz Fazıl Tarhan, Necati Bey'in bir kaç sefer Taşköprü'ye geldiğini söylemiştir(100).

M- İstiklâl Mahkemesi'nin Kastamonu'ya Dönüşü:

İstiklâl Mahkemesi Kastamonu'daki yargılamalarına devam etmiştir. Bu cümleden olarak, Boyabat'lı bir asker kaçağı kurşuna dizilmek suretiyle idam edilmiştir(101).

Diğer taraftan, yine Tavşan dağından seksen kişi ile hareket ederek Vezirköprü, Kızılırmak, Tosya köylerini basıp Ilgaz'a gelen, oradan Çerkeş'e kadar giden Pontusculardan yedi kişi, müfrezeler tarafından yakalanmıştır(102). Bu kişilerin mahkemesi yapılmış ve Havzalı Lefter ile Yuvan adında iki Rum idama mahkûm edilmişlerdir. Bunların cezaları Nasrullah Köprüsü başında infaz edilmiştir(103).

Özellikle Pontusçu Rumlar konusunda sert kararlar çekinmeden verilmiştir.

N- İstiklâl Mahkemesi ve Mustafa Necati Bey'in İnebolu'ya Gidişi:

Mustafa Necati Bey'in de aralarında bulunduğu mahkeme üyelerinin 1922 yılının Haziran ayı sonlarına doğru yeniden İnebolu'ya gittiği görülmektedir(104). Mahkeme, burada çete mensuplarından

Küre'li iki kişiyi idam cezasına mahkûm etmiştir. Bunlar, İnebolu'da asılmışlardır(105).

18 gün kadar İnebolu'da kalan mahkeme, 12 Temmuz 1922 tarihinde Kastamonu'ya dönmüştür(106).

Çalışmalarımızda Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin idamlarla ilgili kararları, önemi dolayısıyla ayrıntılı olarak verilmiştir. Bunun dışında bilindiği gibi mahkemeler, suç teşkil eden her türlü konulara bakmıştır. Bunlar vatana ihanet, casusluk, bozgunculuk, görevi kötüye kullanma, halka eziyet, asker ailelerine saldırı, katil, düşmana yardım, mal kaçırma, düşman ordusuna katılma vs. suçlardır(107). Hatta Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nde fuhuş suçuna bile bakılmış, suçlular çeşitli illere sürgün edilmiş.

Millî Mücadele hareketinin başarıyla yürütülmesinde İstiklâl Mahkemeleri'nin büyük bir ciddiyet içersinde hareket ettikleri görülmektedir. O günleri yaşıyan yaşlı kişiler de bizim bu düşüncelerimizi doğrulayan bilgiler vermişlerdir(108).

İstiklâl Mahkemeleri'nin TBMM'de her zaman muhalifleri olmuştur. Hele geniş yetkilerle çalışması bazı Valileri bile rahatsız etmiştir. Muhittin Paşa bunlardan biridir(109). Ancak özellikle ikinci dönem İstiklâl Mahkemeleri, Başkumandan sıfatıyla Mustafa Kemal Paşa'ya bağlı idiler.

Sakarya Savaşından sonra uzun bir durgunluk dönemi başlamış, iç olaylar da eski hızını kaybetmiştir. Bu sebeple, 1922 yılının Ocak ayından itibaren Meclise önergeler verilmeye başlanmıştır. 20 Temmuz 1922'de, Mustafa Kemal Paşa'nın atadığı mahkeme üyeleri Meclis tarafından geriye çağrılmıştır.

27 Temmuz 1922'de bir komisyon kurulmuş ve İstiklâl Mahkemeleriyle ilgili Kanun değişikliğini görüşmüştür. 31 Temmuz 1922 tarihinde yapılan görüşmede İstiklâl Mahkemi Kanunu kabul edilmiştir. Yeni kanunla bir anlamda TBMM'de Mustafa Kemal'e karşı olanların dediği olmuştur(110). Bunun üzerine 1 Ağustos 1922'de İstiklâl Mahkemeleri'nin çalışmalarına son verilmiştir.

Ancak Hükümet, 14 Ağustos 1922'de, Pontuscularla ilgili olarak Amasya İstiklâl Mahkemesi'nin kurulmasını istemiş ve bu teklif Meclis tarafından kabul edilmiştir(111).

2 Ağustos 1922 tarihli Açıksöz Gazetesi, Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin tatil edildiğini yazmaktadır. Ayrıca Açıksöz'ün daha sonraki nüshalarında, Pontuscuların bulunduğu bölgeye Mustafa Necati Bey'in Mahkeme Başkanı olarak gitmesi memnuniyetle karşılanmakta ve Kastamonu'da kaldığı süre içersinde, her hayırlı işe öncülük ettiği belirtilmektedir(112).

O- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'dan Ayrılışı:

Yeni Kanunla, İstiklâl Mahkemeleri tatil edilince eldeki dosyaların sivil mahkemelere devir işlemlerine başlanmıştır. Mahkemelerin tatil edilmesinden itibaren Mustafa Necati Bey bir müddet daha Kastamonu'da kalmıştır. Bu süre içersinde konferans vermiş, özellikle gençlerle ve bazı derneklerle çalışmalarını sürdürmüştür. Bu konulara ayrıca temas edilecektir.

Mustafa Necati Bey, 24 Ağustos 1922 günü Kastamonu'dan ayrılmıştır. O günkü törenler şu şekilde olmuştur: Uğurlama yapan halk, saat 11.30'da Belediye önüne gelmiştir. Saat 12'de bütün hazırlıklar tamamlanmıştır. Onun Kastamonu Belediyesi'ne yaptığı hizmetlerden dolayı şerefine bir çay ziyafeti verilmiştir. Vali Süleyman Bey, Kalem Reisi Osman Bey, Müftü, Vilayet ve Adliye mensupları, doktorlar, tüccarlar esnaflar ve Şeyh Ziya Efendi orada hazır bulunmuşlardır. Bir kısım halk da Olukbaşında atlı olarak kendisini beklemiştir.

Ayrılık vakti geldiğinde, Belediye'den hareket edilmiş ve hep birlikte İstiklâl Mahkemesi binası önüne kadar gelinmiştir. Bu esnada Mahkeme Muhafız Müfrezesi selâm vaziyeti almıştır. Burada Belediye Reisi Fazıl Berki Bey çok kısa ve hazin bir konuşma yaparak bir yıldan beri mahkeme'nin yaptıklarını anlatmıştır.

Belediye Reisi'nin bu konuşmasına Mustafa Necati Bey karşılık vermiştir. Ancak onun, bu esnada son derece duygulu bir halde bulunduğu

görülmüştür. Üzüntüsünden dolayı fazla konuşamayacağını söylemiştir. Gerçekten de orada bulunanlar, bu kudretli ve ateşli hatibin teessüründen dolayı sesinde ve sözünde âşikâr bir titreyiş görmüşlerdir. Burada Necati Bey, bir yıldan beri Kastamonululardan gördüğü muhabbet ve hürmeti, şimdi Kastamonu'dan ayrılırken duyduğu hicranı ve teessürü kendine has üslubuyla anlatmıştır. Necati Bey konuşmasını bitirdiğinde uğurlamaya gelenlerin ağladıkları görülmüştür. Onun sözleri kalpten gelen ve kalplere giden samimi ve sıcak bir hıçkırık olarak kabul edilmiştir.

Necati Bey'in bu hazin ve herkesi ağlatan konuşmasından sonra Müdafa-yı Hukuk Reisi Şeyh Ziya Efendi güzel bir selâmet duası yapmış ve yolcular, başta Mustafa Necati Bey olmak üzere arabalarına binmişlerdir(113).

18 Ağustos 1921 günü Kastamonu'ya gelen Mustafa Necati Bey, bir seneyi aşkın süre Kastamonu'da kaldıktan sonra 24 Ağustos 1922 günü buradan ayrılmıştır. Olukbaşında atlı olarak bekleyen ve onu çok seven dostları, kendisini şehrin bir saat uzağına kadar uğurlamışlardır.

Ö- Mustafa Necati Bey'in Yargılamalarından Örnekler:

Bugün, İstiklâl Mahkemeleri'nin adı anıldıkça herkeste derin bir korku hissi belirlemektedir. Hatta sivil mahkemelerin dışında, seri çalışan başka mahkemeler kurulmak istendiğinde tepki çekmekte, "İstiklâl Mahkemeleri geri geliyor" diye yerli yersiz kanaat belirtilmektedir. Bu mahkemeler hakkında çok şeyler anlatılmaktadır. Her halde idam cezalarının ve o kısa dönem içinde asılan insanların kamu önünde yarattığı etki çok fazladır.

Kabul etmek gerekir ki İstiklâl Mahkemeleri her şeyden önce bir ihtilâl mahkemesidir ve savaş şartları içersinde çalışmıştır. O günlerde düşünülmesi gereken tek şey vatanın kurtarılmasıdır. Elbette ki mahkemeler asker kaçaklarına, âsilere ve bozgunculara karşı son derece sert davranmıştır. Zaten o şekilde kararlar

verilmeseydi bu başarılar elde edilemezdi.

İkinci dönem. Kastamonu İstiklâl Mahkemesi şüphesiz ki bir heyetti. Ama o heyetin üzerinde Mustafa Necati Bey vardı. Kastamonu'daki hayatına baktığımızda İlin her türlü meselesiyle ilgilendiğini görmekteyiz. Şunu rahatlıkla söylemek mümkündür ki Kastamonu İstiklâl Mahkemesi demek, Mustafa Necati Bey demektir. Tavırları, halkla ve kurumlarla ilişkileri bunu göstermektedir.

O sert ve acımasız insan, yeri geldiğinde son derece şefkatli ve hassas olmuştur. Kastamonu'ya geldiğinde 27 yaşında olan genç ve heyecanlı Başkan'ın yargılamalarından bir kaç tanesini örnek olarak seçtik. Şimdi onları görelim:

1- Mehmet Onbaşı'nın Mahkemesi:

Köyün yiğit delikanlılarından Mehmet'in aynı köyden Fatma isminde bir kızla gönül macerası vardır. Ancak askerlik çağı geldiğinde Mehmet, cephenin yolunu tutar. Günler, aylar derken aradan altı yıl geçmiştir. O, bir an evvel köyüne dönmeyi ve Fatma ile evlenmeyi düşler; asker harçlığından nişan için 3 beşibirlik de biriktirir.

Günler, aylar derken yılların hasreti Mehmet'i yakar ve dayanamaz; askerden kaçarak köyüne gelir; anası, komşuları onu hasretle karşılar ve cephe hakkında sorular sorarlar. Ama Mehmet'in aklı Fatma'dan başka birşeyi düşünmez.

Hemen Fatma ile nişanlanır, biriktirdiği beşibirlikleri de takar. Fakat o gece kabuslar görmeye başlar; bölüğünü, kumandanını, firarını düşünür.

Sabahleyin kalkan Mehmet, anasının elini, Fatma'nın da alnını öptü ve köyden ayrılarak en yakın karakola gitti. Durumunu anlattı; ancak izin kağıdını gösteremedi.

Nihayet Mehmet'in eline kelepçeyi taktılar ve İstiklâl Mahkemesine getirdiler. Burada Mahkeme Başkanı Mustafa Necati Bey tarafından Mehmet'in sorgusu yapıldı. O sadece:

—Cahillik ettim, affedin! Diyebildi.

Mehmet'in bu ifadesinde bir mahcupluk ve alışılmışın dışında bir farklılık görüldü. Zira onun düzmece ifadeler söylememesi heyetin dikkatini çekti.

Mustafa Necati Bey ve üyeler,değişik sorular sorarak bu yiğit delikanlıyı konuşturmayı başardılar.Mehmet dayanamadı ve altı yıldır hasretini çektiği Fatma'yı görmek için kaçtığını söyledi. Ancak onun bu ifadesi biraz tereddütlü karşılandı.

Mehmet Onbaşı cepheden kaçtığı için önce idama mahkum edildi. Ancak bu olay ilk defa olduğu için elli değnek cezası verilerek cepheye gönderilmesi kararlaştırıldı. Değnek lafını duyunca Mehmet'in çehresi al bir renk aldı ve Mahkeme Başkanına gür bir sesle:

--Eski cezama razıyım Beyim,kanun ne diyorsa yapın! Dedi.

Mustafa Necati Bey ona,eski cezasının idam olduğunu hatırlattı fakat Mehmet,Başkanın bu sözüne zerre kadar titremedi bile.

Mehmet Onbaşı'nın bu açık tavrı karşısında üyelere bir duraksama görüldü. O, heyete gözlerini dikerek gururlu bir şekilde şöyle söyledi:

--Arkadaşların yanında dayak...? Bunu Fatma duyarsa...? İdama razıyım,İreis Bey. Dedi.

Dayak yemeyi gururuna yediremeyen asil Türk çocuğu idama razı oluyordu;hem de gözünü kırpmadan.

Mehmet'in bu asil ve mağrur davranışı üyeleri ve özellikle de Mustafa Necati Bey'i çok etkiledi.

Ancak onların kararı da Mehmet Onbaşı'nın davranışı gibi asil ve yüce oldu. İlk verdikleri karardan vaz geçtiler ve Mehmet Onbaşı'ya on gün izin,düğününü yapması için de Kaymakam'a emir verdiler(114).

Mehmet Onbaşı ile ilgili mahkeme bittikten sonra dinleyiciler Mustafa Necati Bey'in elini öpmek için sıraya girmişlerdir(115).

Savaşın en hararetli olduğu bir zamanda,o sert mizaçlı Mustafa Necati Bey,bir onbaşının gönül duygularını hissedebilecek kadar yüksek bir insanlık anlayışına sahip olduğunu göstermiştir.

İdam başta olmak üzere diğer sert kararların arasında ne kadar yumuşak ve asil bir karar verilmiştir. Kanaatimizce bu karar, adalet tarihine onu veren kişiyle birlikte geçmelidir.

2- Bolu'da İki yüz İdam Cezası:

Bolu, Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nin sorumluluk sahasında idi. Bu sebeple daha önce de işaret edildiği gibi Mahkeme 29 Eylül 1921 günü Bolu'ya varmıştır. Buralarda asker kaçağı 200 kişi yakalanmış ve hapsedilmişti. Bunlar cahil insanlardı. Asırların alışkanlığı gereği Halife'yi, padişahı biliyorlardı. Adı geçtiğinde de "Padişah'ım çok yaşa" diye bağıryorlardı.

Mustafa Necati Bey prensip itibarıyla Türk çocuklarının asılmasına hiç taraftar değildi. Hele ilk firar olaylarını birkaç değnek cezası ile kapatır ve firarileri hemen cepheye gönderirdi. O yıllarda asılacak adama değil, cepheye savaşacak askere ihtiyaç vardı. Ayrıca yetişkin bir Türk çocuğunun idam sehvasında sallanması memleket için ciddi bir kayıptı. Mustafa Necati Bey, bunun bilincinde olan bir kişi idi.

Bolu'da yargılanan insanlar da bir bakıma garip ve fukara insanlardı. Bazı baskıların altında kaldıkları anlaşılıyordu. Mustafa Necati Bey söz konusu 200 kişiyi az bir ceza ile cepheye göndermek düşüncesinde idi. Bu sebeple kaçaklara hitaben bir konuşma yaptı: Milli Mücadele'yi ve cepheden kaçmanın zararlarını anlattı. Konuşmasının sonunda da onlara: "Bir daha kaçacak mısınız?" diye sordu. Hiç kimse cevap vermedi. Aynı soruyu ikinci defa sordu; yine hiç kimseden cevap gelmedi. Üçüncü soruşunda da aynı durumla karşılaştı. Bunun üzerine Mustafa Necati Bey "o halde cezanız idamdır" diyerek kararı açıkladı ve Mahkemeyi terk etti.

Hemen sehpa sipariş edildi ve idam hazırlıklarına başlandı. İşin ciddiyetini anlayan kaçaklar hep birden hüngür hüngür ağlamaya başladılar.

Ancak Necati Bey verdiği bu karardan son derece huzursuzdu, üzgündü.

işlenen suç ilk olduğu için idamı gerektirmiyordu. Ancak firariler de kaçmayacağız diyerek pişmanlıklarını göstermemişlerdi. Ne olursa olsun 200 Türk gencinin cephe yerine idam sehpasında can vermesine yine de Mustafa Necati Bey'in gönlü razı olmuyordu. Büyük sıkıntı içinde idi. Fakat çare de yoktu; koca İstiklâl Mahkemesi kararından da dönemezdi.

Mustafa Necati Bey çok üzgün ve düşünceli bir vaziyette iken yanına eski arkadaşı ve Bolu Milli Eğitim Müdürü Talat (Onay) Bey gelir. Ona meseleyi anlatır ve mahkumların tavırlarından dolayı üzülüğünü söyler. Talat Bey de bu kadar çok kişinin asılmasından büyük üzüntü duymaktadır. Münasip bir dille bu insanların cahil olduklarını, bilinçsiz davrandıklarını ve hepsinin de Türk olduklarını söyler. Mümkünse yargılamanın yeniden yapılması isteğinde bulunur. Üyelerden birinin karşı çıktığı görülür. Ama tek söz sahibi de Mustafa Necati Bey'dir.

Talat Bey Bolu eşrafından birkaç kişiyi yanına alır ve heyete ricaya giderler. Mustafa Necati Bey onları kırmaz ve yargılamanın yeniden yapılmasına razı olur.

200 kişi tekrar mahkeme huzuruna çıkarılır. Ricaya gelenler kaçakların arasına karışarak bir anlamda onlara süflörlük yaparlar. Başka'nın "kaçacak mısınız" sorusuna hep birden "kaçmayacağız" diye cevap verirler. Başta Mustafa Necati Bey olmak üzere herkes ferahlamıştır. Ancak burada, Başkan, Padişah ve onun hıyaneti hakkında birkaç kelime söylemek ister. Padişah'ın adını duyan bu insanlar hep birlikte "Padişahım çok yaşa!" diye bağırmağa başlarlar. Hava derhal bozulur. Ancak aradaki süflörlerin yardımı ile kaçaklar bu sefer "Kahrolsun Padişah!" diye bağırırlar. Mustafa Necati Bey bu vaziyeti bildiği için olaya göz yumar. Böylece 200 kişi asılmaktan kurtulur ve hepsine değnek cezası verilir.

İşin ilginç yanı cepheye yollanan bu kişilerden hiçbiri sonradan kaçmamış, hatta bunlardan yaralı olarak geri dönenlere bile rastlanmıştır (116).

Bizce bu karar da çok asilcedir. Şekil itibarıyla ilk verilen karar yerindedir. Ama o kişilerin hangi yan şartlar ve etkiler altında o hale geldiklerini iyi düşünmek gerekir. Bolu'da asılacak 200 kişisini hepsinin de Türk olması Mustafa Necati Bey'i çok düşündürmüştür. O, daima insanları kazanmağa gayret ettiği için inat etmemiş, kararından dönmüştür. İdam sehpasında yok yere asılacak olan bu insanlar cephede kahramanca döğüşmüşler, kim bilir belki de Milli Mücadele'nin kaderine tesir etmişlerdir.

Mustafa Necati Bey, Bolu hadisesinde Başkan sıfatıyla ağırlığını koymuş ve büyüklüğünü göstermiştir. Şayet aksi olsa idi bir celsede 200 kişiyi asan gaddar bir Mustafa Necati diye tarihe geçerdi. O, vatan ve milletin aleyhine çok ağır suçlar işlenmedikce Türk kanının yere akmasını istemeyen bir insandı.

Bolu hadisesi, bizce bu yönden değerlendirilmelidir.

3- Kastamonu'da Silâh Atan Askerler:

Görev dışında meskün mahalde silah atmak her zaman yasaktır ve cezayı gerektirir. Kastamonu'da Havali Kumandanı olan Muhittin Paşa'nın Adana'ya tayin edilmesinden sonra Kolordu muhafız takımının da onun peşinden Adana'ya gitmesi için emir gelmişti. Elli kişiden mürekkep muhafız takımı 14 Kasım 1921 günü hareket etmek için gerekli hazırlıkları yapmıştır. Askerler akrabaları tarafından uğurlanmışlar ve yola çıkmışlardır. Başlarında takım kumandanı olarak Nurettin (Peker) Bey bulunuyordu.

Şehirden çıkmadan, aşka gelen askerler silah atmışlardır. Bunda bir kasıt olmamakla birlikte şehir içersinde silah atmak elbetteki suçtur. Bu olay üzerine Fırka Kumandanı Osman Bey'in emriyle Muhafız Takımı'nın hepsi tutuklanır. 23 gün kadar Kışla'da hapis yatarlar.

Tahkikat bitince askerler İstiklâl Mahkemesine çıkarılır. Mustafa Necati Bey sorgulamalarını yapar, niçin silah attıklarını sorar ve bunun suç olduğunu belirtir. Takım Kumandanı Nurettin Bey suçunu kabul ederek fişekleri ödeyeceğini ve affedilmesini, ister.

Mustafa Necati Bey sol taraftaki çavuşlara dönerek:

—Siz Çavuşsunuz, niye hissiyatınıza hakim olmadınız? Siz atınca elbette askerler de atmıştır. Diye onlara çıkışır.

Bunun üzerine Germeçli Rüstem Çavuş söz ister ve:

—Reis Bey, afedersin, insan bir kere coştı mu hissiyatın çavuşu, paşası olmuyor. Cepheye gidiyorduk; coştuk, canımız feda olsun. İşte hissiyatım coştı da bu nişanları Çanakkale'de aldım, ne yapayım hemşehrilerim sırahla uğurlayınca hissiyatım kabardı, silahla karşılık verdik. Türkümüzün adeti, der.

Taşköprülü Hüseyin Çavuş ise:

—Reis Bey, iki kardeşim şehit oldu, düşman toprağımıza girdi. Şimdi de ben, şehit olmaya gidiyorum. Hemşehrilerim adete uyarak silahla uğurladılar ben de şehit kardeşlerimi hatırladım, kendimden geçtim. Ruhlarına selam olsun işte geliyorum diye silah attım. Affınızı dilerim. Demıştır.

Bu iki çavuşun verdiği cevaplar Mustafa Necati Bey'in hislerini tahrik etmiştir. Öteki askerlere soru sormak lüzumunu bile duymadan Nurettin Bey'e dönerek:

—Kardeşim kim olursa olsun, şehir içinde silah atamaz. Sen kumandanlarınsın; daha önce tedbir almalıydın. askeri bir suç işlenmiştir. Son müdafanız nedir? Diye sormuştur.

Nurettin Bey katıldığı savaşları, yaptığı hizmetleri anlatmış ve silah atmanın milli geleneğimiz olduğunu söyleyerek kendisini savunmuştur. Bu esnada halkdan ağlayanlar olmuş ve Mustafa Necati Bey'in gözleri yaşarmıştır. O, ayağa kalkarak mahkemenin kararını açıklamış; milli geleneklerden kaynaklanan bu olayı suç görmekle beraber askerlerin tutuklu kaldıkları süreyi cezaya sayarak onları serbest bırakmıştır. Bu esnada dinleyicilerden birisi kararı alkışlamıştır. Bunun üzerine Mustafa Necati Bey:

—Efendiler! İstiklâl Mahkemelerinde kararı alkışlamak ananesi yoktur. Burası tiyatro değildir, diyerek alkış yapan kişiyi nezarete koydurmuştur.

işin garibi bu kişi Nurettin Bey'in yakın arkadaşıdır. Bu sefer kendisi, onu kurtarmak için ricaya gider. Mustafa Necati Bey, ona gülerek şöyle der:

—Bu da mı milli geleneğe uyarak alkışladı? (117).

Olayın cereyan ettiği 14 Kasım 1921'de Mustafa Necati Bey Bolu taraflarındadır ve Kastamonu'ya 30 Kasım'da dönmüştür. Mahkemenin aynı yılın Aralık ayı başlarında yapıldığı anlaşılıyor.

Milli meseleler konusunda son derece hassas olan Mustafa Necati Bey bu olayda da aynı yüksek duygularla hareket etmiştir.

4- Kadına Saygı Gösteren Bir Mahkeme:

İstiklâl Mahkemeleri'nin en ağır cezaları verdiği suçlardan birisi şüphesiz ki casusluk faaliyetleridir. Sözünü edeceğimiz konu bu suç kapsamında yargılanan bir hanımın mahkemesidir.

Şileli Hatice Hanım, Yunan Ordusu ile teşrik-i mesai etmek ve müslümanlar aleyhine casusluk yapmak suçuyla mahkemeye çıkarılmıştır. Kendisinin İngiliz ve Yunanlı subaylarla bazı ilişkileri olmuştur. Zonguldak'ta yakalanmış ve hakkında uzunca bir dosya hazırlanmıştır. Hazırlık dosyasında Yunan subayları ile birlikte çektiği fotoğraflar, mektuplar ve madalyonlar bulunmaktadır. Bu hanımın mahkemesi 25,27 Şubat 1922 günlerinde yapılmış ve onun bazı itirazları olmuştur.

Mustafa Necati Bey'in çok hassas bir yargılama anlayışı vardır. Kesin deliller olmadığı sürece sanığın lehinde düşünürdü. Hatice Hanım'ın itirazı üzerine Dahiliye Vekâleti'ne yazı yazılmış ve bazı hususların açığa kavuşturulması istenmiştir.

Yazının cevabı geldikten sonra mahkemeye yeniden başlanmıştır. Hatice Hanım sorulan sorulara yine yalandır, iftiradır şeklinde cevap vermiştir. Basın kayıtlarına geçtiği kadarıyla mahkeme bu kadını suçlu bulmuş ve Dava-yı Milli'nin sonuna kadar Kayseri'de sürgün cezasına mahkum etmiştir (118).

Olay basın kayıtlarında yukarıdaki şekliyle yer almasına

rağmen o günkü mahkemeyi dinleyenler arasında bulunan Nihat Dicle, olayı bize,şu şekilde anlatmıştır:

—Ben, o günkü mahkemede bulundum. Kadın, mahkemeye getirildi; yargılama başladı,fezleke okundu. Necati Bey konuyla ilgili kendisine sorular sordu.Kadın hep yalandır,iftiradır diye cevap verdi.Bunun üzerine Necati Bey dayanamadı ve dosyada bulunan Yunan zabitleriyle çektirdiği fotoğrafı göstererek:

—Her şeyi inkâr ediyorsun,yalan diyorsun,bu fotoğrafa ne diyeceksin? Dedi.

Kadın bayılacak derecede sapsarı kesildi,hiçbirşey söyleyemedi.Bunun üzerine Mustafa Necati Bey:

—Hanım,hanım! Senin cezan aslında idam. Dua et ki kadınsın. Onun için seni asmıyoruz,hapis cezası veriyoruz. Dedi.

Mahkeme'nin fezleke okunurken bile bu hanıma oturarak dinleyebileceğini söylemesi,ağır suçu olmasına rağmen kadın olduğu için idam cezası vermemesi; üzerinde dikkatle durulması gereken bir konudur. Mustafa Necati Bey, bir kadının asılmasının suçlu bile olsa hoş almayacağını düşünmüş ve ona âzâmî saygıyı göstermiştir.

Yukarıda özetlemeye çalıştığımız dört değişik yargılamayı değerlendirenler,sert olarak kabul edilen İstiklâl Mahkemeleri'nin yerine göre ne kadar adil,müşfik ve insana kıymet veren bir çalışma yaptıklarını takdirden uzak kalmayacaklardır.

II. B Ö L Ü M

II- MUSTAFA NECATİ BEY VE AÇIKSÖZ GAZETESİ

A- Açıksöz Gazetesi'nin Çıkışı:

Millî Mücadele yıllarının önemli yayın organlarının başında Açıksöz Gazetesi gelmektedir. Gazete'nin ciddi, tutarlı ve etkili bir yayın organı olmasının yanında, Kastamonu gibi stratejik önemi olan bir bölgeye yayın yapmasının da rolü büyüktür.

Açıksöz, yayın hayatına başladığı ilk günden itibaren Millî Mücadele'nin sesi olarak nitelendirilebilecek bir gazete olmuş ve Kastamonu havalisinde halkı aydınlatmıştır. Ayrıca Açıksöz, İstanbul ile Anadolu arasında bir köprü vazifesini görmüştür. Bolu, Zonguldak ve İnebolu'ya ait haberleri de yayınladığından, yöre halkını savaş etrafında birleştirici bir rol oynamıştır. İstanbul gazeteleri Anadolu'ya girmediğinden onların yokluğunu aratmamıştır(119).

Açıksöz, 15 Haziran 1919 tarihinde idealist bir ekip tarafından çıkarılmağa başlanmıştır. Başlangıçta haftalık olarak yayınlanan gazete, kısa sürede kendini halka kabul ettirmiştir. İlk çıktığı günden itibaren Kuvay-ı Milliye yanlısı politikasını sonuna kadar sürdürmüştür.

Kastamonu'da mahallî yönetim, İstanbul Hükümeti tarafını tutmakla beraber, Açıksöz, tavizsiz bir tavır sergilemiştir. Miting haberlerini, Mustafa Kemal Paşa'nın telgraflarını ve emirlerini yayınlayarak fikir bazında Millî Mücadele'ye başlamıştır.

Açıksöz'ün karşısında ise Padişah yanlısı Zafer Gazetesi olup bu gazete 1911 yılında yayın hayatına başlamıştır(120). Ancak 16 Eylül 1919 tarihinde Miralay Osman Bey'in Kastamonu'ya gelmesiyle

bu bölge tamamen Kuvay-ı Milliye'ye dahil olmuş ve Zafer Gazetesi de yayın hayatından çekilmiştir.

Açıksöz'ü çıkaranlar Ahmet Hamdi (Çelen) ve Hüsnü (Açıksöz) Beyler'dir. İlk sayıların çıkışında Lise Müdürü Behçet Bey'in de çok emeği geçmiştir(121).

Osman Bey'in Kastamonu'ya gelmesinden itibaren gazetenin hem yayın imkânları kolaylaşmış, hem de yayın gücü ve etkisi daha da artmıştır. Diğer taraftan Vilayette haftalık olarak yayınlanan bir nevi Resmi Gazete hüviyetinde olan Kastamonu Gazetesi bulunmakta idi. Bu gazete olayları resmî bir dille vermiş,yorumlar yapmamıştır.

Açıksöz,takip ettiği atak politikasıyla herkes tarafından aranan bir gazete olmuştur. Hatta kritik zamanlarda halk bu gazeteyi alabilmek için matbaanın kapısında beklemiştir.

Televizyan,radyo ve bugünkü gibi gelişmiş yayın organları olmadığından, kamuoyunu oluşturmak için ya mitingler yapılıyor veya mahalli gazetelerin gücünden faydalanılıyordu. Her zaman miting ve toplantılar olamayacağına göre,etkileşim için mahalli gazetelere büyük görev düşmüştür.

Açıksöz, Millî Mücadele'nin propogandasını yürütmek için köylere kadar yollanmıştır. Bundan maksat merkezle köyler arasındaki irtibatın sıhhatli bir şekilde kurulmasını sağlamaktır.

Çalışmalarımız esnasında,Açıksöz Gazetesi'nin ilk çıktığı 15 Haziran 1919 tarihinden başlayarak Eylül 1922 yılına kadar 600 dolayındaki sayısı, Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde incelenmiştir. Araştırma konumuz olan Mustafa Necati Bey'in dışında,diğer birçok konuda o yıllara ait bilgi sahibi olunmuştur.

Açıksöz Gazetesi,ilk başlarda iki sayfa ve haftalık çıkarken, Kuvay-ı Milli'ye ile birleşmeden sonra dört sayfa çıkmış ve haftada iki gün yayınlanmıştır. 168. sayıdan itibaren sayfa sayısını ikiye indiren gazete,Cuma dışında günlük olarak çıkmağa başlamıştır.

Açıksöz Gazetesi'nin sayfa düzenleri ve yayın tekniği çok güzeldir. Hemen her sayısında bir başmakale vardır. Bölge haberleri

ve Anadolu Ajansından gelen haberlerin dışında, dış kaynaklı haberler de çoktur. Bunun yanında özellikle Fransız Gazetelerinden çevirilen makalelere yer verildiği görülmektedir. Cephe haberleri, resmi tebliğler, şiirler, mülakatlar yoğun bir şekilde sayfalarda yer almıştır. Özellikle Anadolu Ajansı'nın kurulmasından sonra, haberlerin bu ajans kaynaklı olduğu dikkat çekmektedir. İlk sayılarda ise İnebolu ve Zonguldak mahreçli haberler vardır ki, bunların İstanbul'la irtibatı bulunmakta olup, haber kaynakları oraya kadar uzanmaktadır.

En kritik günlerde bile halkın moralini ayakta tutmak için çalışılmış ve ümit kırıcı en küçük bir haber ve yoruma gazetede yer verilmemiştir. Hatta cepheden kötü haberler alınmasına rağmen, İsmail Habib Bey bu haberleri düzeltmiş ve resmi tebliğleri bizzat kendisi kaleme almıştır(122).

Açıksöz bu haliyle gazetecilik açısından elbetteki tarafsız bir gazete olamamıştır. Ancak o yıllarda önemli olan savaş ve halkın moralinin yüksek tutulması idi. Halk, gazeteyi okuduğunda endişelerini giderici, gönlünü ferahlandırıcı yazıları bulabilmektedir.

Açıksöz siyasi, sosyal ve kültürel haber ve yorumların yanında ziraat, sağlık gibi konulara da yer vermiştir. Bugünkü gazeteleri aratmayacak derecede bir haber akışı vardır. Bütün bunların ötesinde nüshalarında imlâ yanlışlığı yok denecek kadar azdır.

İsmail Habib Bey'in başyazar olduğu dönem ise gerçekten Açıksöz'ün en güçlü ve ateşli olduğu zamanı yansıtmaktadır. Gerçi o dönem, savaşın da en hassas olduğu zamanlardır.

Açıksöz'de dikkat çeken bir husus da haftalık piyasa haberlerine yer vererek ekonomik yönden insanlara bilgi vermesi olmuştur.

B- Açıksöz'de Yazı Yazan Önemli Kişiler :

O yıllarda Açıksöz'de yazı yazarların hepsini burada tanıtmak mümkün değildir. Ama bunlardan Hüsnü (Açıksöz) Bey, İsmail Habib (Sevük) Bey, İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Bey ve Orhan Şaik (Gökyay) Bey'i bilhassa belirtmek lâzımdır.

Hüsnü Bey zaten gazetenin mesul müdürü idi. Başmakalelerin yanında, güzel şiirleri de yayınlanmıştır. İsmail Habib Bey ise sürükleyici ve etkili bir üslûba sahip müstesna bir yazardır. Onun 106 dolayında makalesi Açıksöz sayfalarında yer almıştır. Bunlardan 31 makalesi de yayınlanan bir kitapta yer almış bulunmaktadır(123). İsmail Habib Bey'in makalelerinin tamamı eski yazıdan yeni yazıya tarafımızdan, bu çalışmalar esnasında çevrilmiştir. En kısa zamanda kitap halinde de yayınlanacaktır.

1921-1922 yıllarında Kastamonu'ya hizmet edenlerden biri de meşhur Tarihçi İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Bey'dir. Açıksöz'de 65 dolayında yazısı bulunmuştur. Bu yazılarının çoğu tarihî konulara ait sohbet niteliğinde olup ayrıca "Kastamonu Meşâhiri" adı altında 23 kişiye ait incelemesi de vardır.

Kastamonu Meşâhiri ile ilgili olarak, bu yazılar, yine eski yazıdan yeni yazıya tarafımızdan çevrilmiştir. 1990 Bilgi Yılı münasebetiyle kitap halinde yayınlanacaktır.

İsmail Hakkı Bey'in nesirlerinden ayrı olarak "Hezardinar" takma adıyla yazdığı ve çoğu mizâhî nitelikte şiirlerine de çokça rastlanmıştır. Onun ilk şiirinin 15 Eylül 1921 tarihli Açıksöz Gazetesinde yayınlanmış olduğunu belirtelim.

Orhan Şaik Bey'in gençlik yıllarında yazdığı şiirler, Açıksöz sayfalarına ayrı bir renk katmıştır. Çalışmalarımız esnasında ona ait 20 dolayında, oldukça uzun şiir görülmüştür. Bu şiirler o günlerde Türkiye'in içinde bulunduğu durumu yansıtan millî ve hamasî temalı manzumelerdir.

Ayrıca İstiklâl Marşı dahil, Mehmet Akif Bey'in dokuz şiirinin de Açıksöz'de yayınlandığını tesbit etmiş bulunmaktayız.

Bu ara Açıksöz'de Eşref Edip, Abdulahat Nuri, Talat Onay, Behçet Yazar, Fazıl Berki, Hamdi Çelen, Hasan Fehmi, Tahir Karaoğuz, Ferruh Niyazi, Cemil Şerif ve daha birçok kişiler yazı yazmıştır.

Açıksöz Gazetesi'nde İzmir hakkında öylesine çok yazı yazılmıştır ki, bu hadisenin Anadolu'nun bağrında nasıl bir yara açığının

açık bir işareti olmaktadır. İzmirle ilgili yazılar âdetâ bir feryat gibi sayfalarda yükselmektedir.

Bu bölümü bitirmeden önce Mehmet Akif ile Açıksöz ilişkilerini değerlendirmek istiyoruz. Mehmet Akif, 19 Ekim 1920'de Kastamonu'ya gelmiş ve 24 Aralık 1920'de ayrılmıştır(124). Burada kaldığı süre içinde Nasrullah Camii ve Yılanlı dergâhında vaazlar vermiş, ayrıca İnebolu ve Taşköprü'de de konuşmalar yapmıştır. Mehmet Akif'in Açıksöz Gazetesinde İstiklâl Marşı ile birlikte şu şiirleri de yayınlanmıştır: Kır Ağasının Rüyâsı(125), Köse İmamın Dertlerinden(126) Ey Müslüman(127), Umar mıydın?(128), Ye's Küfürdür(129), Mevlid-i Nebî Gecesi(130), Ey Cemaat Uyan(131) ve Leylâ(132).

Ayrıca Sebilü'r-Reşat Dergisi'nin 464, 465, 466. sayıları Kastamonu'da, 467. sayısı ise Ankara'da basılmıştır. Bu sayılarda Mehmet Akif'in Kastamonu'daki konuşmalarına yer verilmiş olup bunlar sırasıyla şunlardır: Nasrullah Kürsüsünde, Müslümanların Terakkileri İslâm'a Sarılmalarına Bağlıdır, Tam Müslüman Olmadıkça Felâh Yoktur, Ye'se Düşenler Müslüman Değildir. Mehmet Akif'in Kastamonu konuşmaları kitap halinde ve yeni yazıyla yayınlanmıştır(133).

İstiklâl Marşımız, Ankara'da, Sebilü'r-Reşat Dergisinde 17 Şubat 1921'de yayınlanmış, 21 Şubat'ta ise Kastamonu'da Açıksöz Gazetesi'nde neşredilmiştir. Millî Marşımızın Ankara dışında ilk defa yayınlanma şerefi Açıksöz'e ait bulunmaktadır. Bundan da Mehmet Akif Bey'in Açıksöz Gazetesi'ne çok derin bir muhabbetle bağlı olduğuna hükmetmemiz gerekir, kanaatindeyiz.

C- Mustafa Necati Bey ve Açıksöz Gazetesi:

Açıksöz, Millî Mücâdele'nin Kastamonu'da gözü, kulağı durumunda olmuştur. Gazete idarehanesi aynı zamanda idealist kadronun bir toplantı yeri idi. Onlar burada buluşmuşlar, çeşitli konularda sohbetler yapmışlardır. Kastamonu'da bulunduğu süre içerisinde, bu toplantılara katılanlardan birisi de şüphesiz ki Mustafa Necati Bey'dir. Toplumun her kesimi ile yakından ilgilenen bu insanın

Açıksöz gibi bir gazeteden ve genç yayın ekibinden uzak kalması zaten beklenemezdi. Onun,yakın çalışma arkadaşlarından Hüsnü Bey, kitabında aynen şöyle diyor: "...Hele o vakit İstiklâl Mahkemesi Reisi olan Necati Bey,günün birçok saatlerini Açıksöz'de geçirir,nargilesini burada içer ve masa başına geçerek günün işlerine dair şiddetli ve asabî hareketlerle imzalı,imzasız makaleler yazardı."(134).

Hüsnü Bey'in verdiği bu kısa bilgi ile olaylara bir ışık tutulmaktadır. Mustafa Necati Bey ile Açıksöz ilişkisi çok daha geniş olarak aydınlanması gereken bir konudur. Gazetede sözünü ettiği imzalı,imzasız makaleler hangileridir. Çalışmalarımız esnasında, Mustafa Necati Bey'in kendi imzası ile yazdığı bir makaleye tesadüf edilememiştir.

Yine Mustafa Necati Bey'in yakın çalışma arkadaşlarından birisi, o yıllarda Kastamonu Sultânisinde Tarih Öğretmeni olan İsmail Hakkı Bey'dir. O,Mustafa Necati Bey'in ölümünden sonra yazdığı "Aziz Necati" adlı makalesinde şöyle diyor: "Kastamonu hâtıralarıyla bizde bıraktığı intibalar çok kıymetlidir. Birbuçuk sene devam eden Kastamonu hayatı,aramızdaki tanışmayı samimiyete,kardeşliğe inkılâp ettirdi...Necati,Kastamonu'da bulunduğu birbuçuk sene zarfında sahhar telkinleriyle bizleri Açıksöz Gazetesi etrafında toplayarak durmadan,usanmadan geceleri bile çalıştırmıştı. Yıldız işareti ve (Kılıçarslan) nâm-ı müstearıyla en ateşli ve heyecanlı makalelerini,âteşin nutuklarını orada yazmıştı."(135).

İsmail Hakkı Bey,Mustafa Necati Bey'in takma adla ve yıldız işaretiyle makaleler yazdığını yukarıdaki yazısında belirtmektedir. Ancak mesele bu bilgilele de çözülememektedir.

Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'ya gelişinden gidişine kadarki süre içersinde yayınlanan makalelerden 30 kadar makalenin altında iki yıldız işareti bulunmaktadır. Bunların hepsinin onun tarafından yazıldığını kabul etmek mümkün değildir. Çünkü Mustafa Necati Bey gelmeden önce de bazı makaleler çift yıldız imzasıyla yayınlanmıştır. Yine onun Kastamonu'da bulunmadığı birbuçuk aylık

dönem esnasında da iki yıldız imzasıyla yayınlanan makaleler vardır.

Açıksöz'ü taramamız esnasında, Kılıçarslan imzasıyla yazılmış sadece bir makaleye rastlanmıştır. Gazetenin 16 Mart 1922 tarihli ve 438. sayısında Zulüm ve Felâket Ümid-i Saadet başlıklı bir makalenin altında Kılıçarslan imzası vardır. İsmail Hakkı Bey'in verdiği bilgidен bunun, Mustafa Necati Bey'e ait olduğunu kesinlikle kabul edebiliriz. Söz konusu makale, İstanbul'un işgalinin ikinci yıl dönümü dolayısıyla yazılmış olup işgalden duyulan teessür anlatılmakta, İstanbul'un Anadolu'ya karşı takındığı tavır ve Anadolu'daki mücadelenin kutsallığı dile getirilmektedir. Bu makalenin sonu şöyle bitmektedir:

"Ey yarını yaşatacak olan genç Anadolu evlâdı, çok cesur Anadolu ordusu. 16 Mart'ta mâbet yıkan, mukaddesat ezen, kardeş kesenlerin göğsüne parlak ve keskin süngünü sakla. Zulmü, felâketi öldürecek olan keskin süngün kuvvetli bileklerinin hamlesi ile düşmanlarına saplanırken, muhakkaktır ki bütün memleket, bütün Türklük ve İslâmiyet saadet ve refaha, istiklâl ve hayata kavuşacaktır. Zulüm ve kahr hâmeleri, felâket ve ölüm mübdeileri, siz öldürmek istediğiniz Türk'ün son darbesiyle arz-ı teslimiyete mecbur kaldığınız gün korkmayın, asil milletimin fazilet taşıyan ruhu karşısındasınız"(136).

Makalenin muhtevâsından ziyade altında kullanılan Kılıçarslan imzasının tahlilini yapmakta fayda vardır. Mustafa Necati Bey'de engin bir Türklük gururu ve şuuru mevcuttur. "Asil Millet, necip Millet" gibi üstünlük ifâde eden sözleri her zaman çokça kullanmaktadır. Kılıçarslan, özellikle I. Haçlı Seferleri esnasında Anadolu'da yaptığı büyük ve asil mücâdele ile hem Haçlı sürülerine gereken dersi vermiş, hem de Anadolu'yu karış karış müdafâ ederken Türk tarihinde yerini almıştır. O, Anadolu'yu savunurken bu toprakları Türk Vatanı yapmanın mücadelesini vermiştir.

Aradan sekiz asır geçtikten sonra, Anadolu'yu yeniden 20. asrın Haçlıları işgal etmiştir. Karakteri ve niyeti hiç değişmemek şartıyla gelmiş, yakmış ve yıkmıştır. Anadolu'da binlerce insan

öldürülmüş, barbarlığın en büyüğü ve en vahşisi Türk'e yaşatılmıştır. Mustafa Necati Bey'in ifadesiyle, İzmir çevresinde 150 bin kişi öldürülmüştür. Sönen ocaklar, öksüz ve yetim kalan yavrular, dul kalan kadınlar, ırzları namusları çığnemen binlerce genç kız hep bu sürülerin gadrine uğramıştır.

Mustafa Necati Bey, İzmir vahşetini yaşamış; binlerce insanın ölüm çığlıklarını ve iniltilerini duymuş bir insandır. Kendisinde mevcut engin tarih kültürüyle, sekiz asır önceki Haçlı Seferleriyle o günkü yeni Haçlı zihniyetinin aynı olduğunu tesbit etmiştir. Olayların bu benzerliğinde o, Kılıçarslan'ı hatırlamaktadır. Genç yaşında kendisini, Kılıçarslan gibi mücâhit ruhlu görmüştür. Kılıçarslan'ın asırlar önce yaptığı mücâdeleyi, o yıllarda kendisi yapmıştır.

Açıksöz'de yazı yazarlardan Hüsnü Bey, İsmail Habib Bey ve İsmail Hakkı Bey hep kendi imzalarını kullanmışlardır. Gazetede yayınlanan imzasız makalelerin sahiplerini tesbit etmek oldukça zor bir konudur. Fakat biz yukarıdaki bilgilerden hareket ederek, özellikle Sakarya Savaşı günlerinde yazılan Onbir Şün ve Sakarya Harbi'nin Ehemmiyeti adlı iki makalenin Mustafa Necati Bey'e ait olmasını kuvvetle tahmin etmekteyiz. Her şeye rağmen imzasız makaleler üzerinde ayrı bir dil ve üslûp çalışması yapılırsa daha sağlıklı bir netice alınabilecektir, kanaatindeyiz.

Hüsnü Açıksöz, İzmir işgalinin üçüncü yılı dolayısıyla Açıksöz Gazetesi'nin özel bir sayı çıkardığından bahsetmektedir(137). Bu özel sayıda Mustafa Necati Bey'e ait olduğunu ifade ettiği İzmir Aşk adlı bir makaleden söz ederken: "Okuyuculara ufacık bir fikir verebilmek için iki şiir parçasıyla Necati Bey'in İzmir Aşk makalesinden bazı parçaları ve o günlerde halkın dilinden hiç düşmeyen bir türküyü alarak buraya koyuyoruz." diye yazmakta ve devamında ise söz konusu makaleyi vermektedir.

Kastamonu İl Halk Kütüphanesinde bulunan koleksiyonda mevcut, dört sayfa olan özel sayı tarafımızdan görülmüş, incelenmiştir.

Burada, Mustafa Necati Bey'in adına tesadüf edilemediği gibi, İzmir Aşkî adıyla yayınlanmış bir makale de yoktur. Ayrıca diğer sayılarda da bu adla yayınlanan bir makale bulunmamaktadır. Muhtemelen Gazetede yayınlanmayan bir makale de olabilir(138).

Mustafa Necati Bey, gezip dolaştığı yerlerdeki intibalarını yazmıştır. Bunlardan Anadolu Köylüsü adını taşıyan bir yazısı Yeni Gün Gazetesi'nin 19 Haziran 1922 tarihli sayısında yayınlanmıştır Aynı yazı Açıksöz'ün 518. sayısında iktibas edilmiştir(139). Yeni Gün Gazetesi hakkında yapılan bir araştırmaya göre, Mustafa Necati Bey adına bundan başka bir yazı yayınlanmamıştır(140).

Ç- Açıksöz Gazetesi'nin Mustafa Necati Bey'le Yaptığı Mülâkat:

Açıksöz Gazetesi, Mustafa Necati Bey'in çeşitli zamanlarda yaptığı konuşmaları özet olarak yayınlamış ve bu konuşmaların arasına, onun sözlerinden alıntılarını aynen koymuştur. Çalışmamız esnasında Açıksöz'de, Mustafa Necati Bey'le yapılan bir mülâkat görülmüştür.

Bilindiği gibi Mustafa Necati Bey, 24 Aralık 1921 günü Ankara'ya gitmiş ve 6 Şubat 1922 tarihinde Kastamonu'ya tekrar dönmüştür. Açıksöz yazarlarından biri onunla bir mülakat yapmış ve kendisine bazı sorular sormuştur. 12 Şubat 1922 tarihli ve 410 sayılı Açıksöz Gazetesi'nde yayınlanan mülakatta, sorulan sorular ve Mustafa Necati Bey'in verdiği cevaplar şöyle yer almaktadır:

İlk sual; Bakanlar Kurulu üyelerinden üç, dört kişinin peşpeşe istifa etmesindeki sebep hakkında sorulmuştur. Mustafa Necati Bey bu suale şu şekilde cevap vermiştir:

"Bizim, Heyet-i Vekile âzasının istifasında siyasi bir sebep olamaz. Çünkü bizde kabine usulü yoktur. Vekiller, Meclis'ten ayrı ayrı intihab olunur. Vekillerin istifasının bir sebep-i siyasiyeye müstenit olmayacağı, intihablarının ayrı ayrı olmasındandır. Refet Paşa ile Rauf Bey'in istifaları doğrudan doğruya ahval-i sıhhiyelerinden münbaisdir. Hakikaten her iki tarafın

ahval-ı sıhhiyesi Vekâlet-i umuru iştigâlâne ile yorulmalarına müsait değildir. Celâl Bey'in istifasında ise siyasi bir sebep olamayacağı, onun elan muhtelif vekâletlerle ve bilhassa âhiren Yusuf Kemal Bey'e vekâleten Heyet-i Vekile arasında bulunmasıyla sabittir. Zaten şu muhakkaktır ki TBMM azaları ve ricali, bu davada hayatlarıyla da alakadar olduklarından aralarında hiçbir siyasi imtizaçsızlık ihtimali düşünülemez. Düşmanlarımızın bu husustaki propogandaları ve ümitleri pek boştur. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu etrafında toplanan Milletvekilleri, başlarında Mustafa Kemal Paşa Hazretleri olduğu halde, Misak-ı Milli'nin temini gayesinde müştereken ve müttehiden ifâ-yı vazife ahdetmişlerdir ve cihan bu ahdın hiçbir vakit tezelzüle uğradığını göremez ve göremeyecektir."

Heyet-i Vekile'nin Vazife ve Mes'uliyeti Kanunu hakkında sorulan suale de şu şekilde cevap vermiştir:

Bu Kanun bir Encümen-i Mahsusa tarafından tanzim olunmaktadır. Ben, Kanun-i Esâsi Encümeni azasından bulunmak itibariyle bu sefer Ankara'da bulunduğum müddetce bu Encümen-i Mahsusta dahi çalıştım. Kanun iki esas ihtiva etmektedir: Birinci esas Heyet-i Vekile namzetlerinin suret-i iraesine aittir. Encümen, buna yeni bir şekle mahsus verdi. O da şudur: Meclis Reisleriyle Encümen Reisleri ve Heyet-i Vekile âzâsı toplanarak münhal olan vekâlet için üçten akall olmamak üzere Meclis'e namzet irae edeceklerdir.

İkinci esas da Vekillerin vazife ve mesuliyetini tayinine dairdir. TBMM Hükümeti, her vazife mukabilinde mesuliyet esasını kabul ettiğinden, Vekillerine de mesuliyet tayin etti. Yeni Kanun hem bir Vekilin vazifesini tayin, hem vazifesini ihmal edenlerin tecziyesi esaslarını da irae etmektedir. Mamafih bu Kanun, Teşkilât-ı Esasiye Kanununun bir fer'idir. Teşkilat-ı Esâsiye Kanununa münafih olmak değil, onu tâdil edecek mahiyette bile değildir. Çünkü Teşkilat-ı Esasiye Kanununda mesâsiyemizdir."

Yeni Kanunda, Heyet-i Vekile Reisi'nin dahi Meclis tarafından ayrıca intihab edileceği gazetelerde söylenip yazılmaktadır. Bu

hususta bizi aydınlatır mısınız,sualine karşılık da Mustafa Necati Bey şunları söylemiştir:

"Encümen-i Mahsus,Meclis tarafından ayrıca bir Heyet-i Vekile Reisi intihab edilmesini kabul etmiştir. Lakin bundan maksat sırf Heyet-i Vekile müzakeratının hüsn-i suretle cereyanını temin etmektir. Heyet-i Vekile Reisi icabında bir Vekâlet de idare edebilecektir. Bir daha tasrih edeyim ki bu suretle ayrıca bir Heyet-i Vekile Reisi intihab edilmesi sırf muamelatın tanzim ve tedviri için kabul olunmaktadır. Yoksa bunun kabulü,kabine usulüne doğru gitmek değildir. Bizim teşkilat-ı siyasiyemiz tamamiyle kabine usulünden ayrıdır ve ayrı kalacaktır.

Mülakatın bu kısmında mâlî vaziyet hakkında sorulan bir suale de Mustafa Necati Bey şu cevabı vermiştir:

"Hizmet-i Milliyemizin teşkilâtı,tekâmüle doğru ne kadar seri bir surette ilerliyorsa,şuna emin olabilirsiniz ki bu teşkilâtı temin ve idâme edecek menâbi-i servet de o nisbette tezâyid etmektedir. Düşmanlarımızın ara sıra bizim parasız kalacağımızdan bahsetmeleri çok beyhûde ve çok boş bir ümittir. Bu sene Mersin limanı varidatıyla Adana'mızın serveti de iktisâd-ı milliyemize inzimam ettiği için vaziyet-i maliye ve iktisâdiyemiz her vakitkinden daha ziyade kuvvetlendâi. Her gün Hükümetimize limanlar ve şimendiferler inşası gibi maksatlarla birçok ecnebi sermayedarların müracatı vaki olmaktadır. Bu mütevâli müracaatlardan çıkan en büyük mânâ,artık ecnebi sermayelerinin bile Anadolu'nun vaziyet-i iktisâdiye ve âtiyetine olan emniyeti göstermesidir. Hükümetimiz her türlü tedâbir-i ihtiyâtiyeye müracaatı unutmadığı içindir ki ordumuzun pek uzun bir müddet hayatını temin edecek para ve menâbi-i servete maliktir. Şuna en büyük bir katiyetle kâni olunuz ki,Milletimizin gösterdiği ve göstermekte olduğu fedakârlığa istinaden, Millî Hükümet gayemizin husulüne kadar parasız kalma tehlikesinden uzaktır.

Mustafa Necati Bey'den askeri vaziyet ve ordu hakkında,gazeteye yazılabilecek ölçüde bilgi istendiğinde şu cevabı vermiştir:

"Hay hay! Bugünkü Müdâfâ-yı Milliye Vekili Kâzım Paşa Hazretleri, ilk İzmir harekâtını ibda'eden bir Kumandanımız olması itibarıyla, kendisiyle daha o zamandan başlayan derin ve samimi münasebetime binaen, bir kere de Ankara'da bulunduğum müddetçe kendisiyle çok sık temas ettim ve ordumuz hakkında kendilerinden sorduğum suallere ümidimin fevkinde aldığım cevaplarla müftehirim. Gazeteniz, ordumuzun vazifesini bihakkın ifâ edeceğini kemâl-i cesaretle bütün cihana karşı ilân edebilir. Her türlü vesait-i harbiyeye malik olan ordumuzun, kuvay-ı mâneviyesi de hakikaten şâyân-ı hayrettir. Cepheden bir tek firar vakasının bile görülmemesi en büyük bir belâgatle bunu isbat etmiyor mu? Binaenaleyh evvelce her türlü noksanlığa rağmen Milletimize, Birinci ve İkinci İnönü Zaferleri'ni ihdâ eden ve Sakarya Muharebe-i muazzamasını kazanan Milli Ordu, yakın bir âtide Milletimizi tamamen emellerine kavuşturacaktır. Şu muhakkaktır ki İzmir'de kalan aziz hemşehrilerimiz, al Bayrağını kaşılacak için daha çok bekleyecek değildir. "

Mülâkatın özet olarak yazılan bundan sonraki kısmında Mustafa Necati Bey, Millî Mücâdele'nin son iki yılını, İzmir işgalini, Ermeni tehdidini ve Adana işgalini anlatmıştır. Nihayet diğer meselelerden sonra bizim, Yunanla yalnız kaldığımızı belirterek şunları söylemiştir:

"Her türlü muavenetten mahrum kaldığı ve her taraftan tehlikelerle çevrildiği bir devrede, Türk Milleti'nin vücuda getirdiği harikayı tarih zannedersen ilk defa kaydetmiştir ve Millet'in iki senede ibda'ettiği bu harika, şüphesiz ki bir mucizedir. O kadar mevâni ve yoksuzluklar içinde o mucizeyi gösteren bu Millet, pek yakın bir âtide bütün millî emellerimizi temin edecektir. Buna bugünkü ordumuzun vaziyeti en büyük bir burhandır."

Kastamonu mıntıkası İstiklâl Mahkemesi'nin faaliyetleri hakkında sorulan bir soruya da Mustafa Necati Bey şu cevabı vermiştir:

"Yedi livalık mıntıkamız dahilinde lehü'l-hamd âsâyişi muhal hiçbir vukuat olmamaktadır. Bu da Millet'in, Millî dâvâya olan müzâheret-i maddiye ve mâneviyesinden neşet ediyor. Bütün

mıntıka dahilinden yedi liva halkının gösterdiği faaliyetin hayranıyım. Gerek mıntıka dahilindeki seyahatlerimizde ve gerek bu sefer Ankara'ya gidip gelirken kasabâlarda ve köylerde gördüğüm faaliyetin azametini ifâdeden âcizim. Bilhassa nakliyat işlerinde çocuklara ve kadınlara varıncaya kadar gösterilen faaliyet bir hârikadır. Burada bilhassa, ayrıca Kastamonu ahalisine teşekkürü bir vecibe addederim.

Dava-yı Milliyeye ta ibtidadan itibaren sadık kalmış ve bu uğurda her türlü fedakârlığı göze alarak çalışmış olan Kastamonu ahalisinin faaliyetini takdir ve hayretle temâşâ etmekteyim. Kendilerine tebşir ediniz ki, bütün bu fedakârlıkların mükâfatını göreceğiniz mesut zaman pek ziyâde yakındır."

Mustafa Necati Beyle yapılmış olan mülâkat Açıksöz Gazetesi'nde bu şekilde yer almıştır. Bu konuşmalarıyla o, memleketin içinde bulunduğu şartlar ve bazı meseleler hakkında görüşlerini kamuoyuna açıklamıştır.

D- Mustafa Necati Bey'in Açıksöz Gazetesi'ne Mesajları:

Mustafa Necati Bey'in Açıksöz Gazetesi ile fikrî ve kalbî yakınlığının olduğu âşikârdır. Bir defa bu gazete, Millî Mücadele'nin yürekli bir savunucusudur. Yazı kadrosu kuvvetli ve inaçlı bir ekipten oluşmuştur.

19 Haziran 1919 tarihinde yayın hayatına başlayan Açıksöz, yayını aksatmadan sürdürmüştür. Mustafa Necati Bey, gazetenin 4. yaş günü için bir mesaj göndermiştir. Bu mesajda gazetenin, Millî Mücadele'deki rolü pek güzel bir şekilde izâh edilmektedir.

Mustafa Necati Bey mesajında şunları yazmıştır:

"Bundan çok evvel temiz kalpli, fedakâr kardeşlerle İzmir için çalışırken, İç Anadolu'nun imân ve kudretini nakleden ve herkesin ümitsiz yaşadığı o zamanlarda memlekete ümit ve hayat terkip eyleyen Açıksöz, Millî dâvâmızın ilk müdâfilerinden olmak itibarıyla, bence bir kuvvet-i tarihiyeyi haizdir. İzmir'e Doğru'daki yazılarımı hep böyle Anadolu heyecanının ilhamlarından alarak yazmıştım.

Ve geriler cephedekiler için bir istînadı, bir varlık olmuştu. Biliyorduk ki bütün Anadolu'luların kalbi üzerinde yaşayan bir cepheyiz.

Cephelerde Yunan süngüsü göğsümüze uzanırken, arkamızdan Halife ordusunun kurşunları yağıyordu. O tarihte Açıksöz ve bütün Anadolu gazeteleri, Anadolu'luların bizim ile bareber olduklarını bağırlıyorlardı ve biz, cihan önünde ve cephedekiler için bu sözleri tekrar ediyorduk.

Onun içindir ki böyle el ele ve kalb kalbe beraberce yürüdüğümüz tarihi yolda, ilk meş'âle ve nuru ibda' edenleri unutmamak bir vecibeder. Ben, kendi hesabıma Açıksöz'ün yazıcılarını selâmlar ve Milletimizin pek yakın bir âtide kazanacağı muhakkak olan zafer ve şerefin müjdesini temenni eylerim."(141),

Mustafa Necati Bey, Kastamonu'dan ayrıldıktan sonra 4 Temmuz 1928 yılına kadar bir daha buraya gelmemiştir. Bilindiği gibi kendisi 1925-1929 yılları arasında Maarif Vekilliği yapmıştır. Onun çok sevdiği Açıksöz, 10. kuruluş yılına erişmiştir. Bu yıl dönümü münasebetiyle kendi el yazısıyla ve eski harflerle aşağıdaki mesajı göndermiştir. 1921-1922 yıllarına atıfta bulunan bu mesaj şu sözleri ihtiva etmektedir:

"Açıksöz Gazetesi Sahibi Hüsnü Beyefendiye,

Açıksöz, millî dâvâyı terennüm eden ilk Anadolu gazetelerindedir. En çetin zamanlarda genç kalplerin heyecanlarını muhite yayan Açıksöz'ün yıl dönümünü tebrik ederim.

Bu münasebetle ebedî hürmet ve samimiyetimle merbut olduğum ve Millî Mücâdele senelerinde kendilerine çok kuvvet ve kudret istinat ettiğimiz aziz Kastamonulu hemşehrilerime muhabbet ve selâmlarımı arz ederim,"(142),

Mustafa Necati Bey'in 1928 yılında Kastamonu'ya gelişinde olduğu gibi, onun ölümünde de Açıksöz Gazetesinde çok hacimli yazıların yer aldığı ve bu yazılarda onun yüksek şahsiyetiyle hizmetleri hakkında bilgiler verildiğini de ayrıca belirtmeliyiz.

III. B Ö L Ü M

MUSTAFA NECATİ BEY'İN KAMU KURULUŞLARI VE DERNEKLERLE MÜNASEBETİ

Mustafa Necati Bey, başta Belediye olmak üzere Kastamonu'daki bütün kuruluşlarla ilgilenmiştir. Zaman zaman askeri birlikleri ziyaret etmiş; koğuşları, yemekhaneleri dolaşmış ve kumandanlardan bilgi almıştır. Okullara ziyaretlerde bulunarak derslere girmiş, öğrencilere sorular sormuştur. Medreselere gitmiş, hocalarla konuşmuştur. Yeri gelmiş, okul müsamerelerinde bulunmuş; heyecana kapılmış ve sahneye çıkarak öğrencilerle zeybek oynamıştır. Hastanelere ziyaret yapmış, şehrin sağlık meseleleri konusunda doktorlara konferanslar verdirmiştir.

Mustafa Necati Bey, Kastamonu'da, Mahkeme başkanlığından ziyâde çevre ile münasebetlerde bulunmuştur. Nihat Dicle bu konuda şunları söylemiştir: "O, her hareketin içinde idi. Her şeye el uzattı. Zaten Hükümet demek, Vali demek; İstiklâl Mahkemesi demekti." Bu sözlerden de anlaşıldığı üzere, Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'nun her türlü meselesiyle ilgilendiği âşikârdır.

Mustafa Necati Bey çok çalışmış ve Kastamonu'da güzel intibalar bırakmıştır. Vilayetin eğitim, kültür, imar gibi işlerinin hepsiyle ilgilenmiştir. Onun 1928 yılındaki Kastamonu ziyaretinde Açıksöz Gazetesi şunları yazmıştır: "Şehrimizde içtimaî, iktisâdî, ümrânî, bütün teşebbüslerde ön ayak olduğunuz günleri hatırlıyoruz" (143).

Açıksöz'ün yukarıdaki değerlendirmesi bile onun, Vilayetin meseleleriyle ne kadar geniş bir şekilde ilgilendiğini göstermektedir.

A- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu Belediyesi İle Münasebetleri:

Belirtmek gerekir ki bugün bile bir vilayetin en önemli

kuruluşu belediyedir. Belde hizmetleri ile ilgilenmenin yanında, ilin gerçek anlamda temsil edilmesi belediyelerin üzerindedir. Üstelik buralara seçimle de gelindiği için daha bir farklı anlam kazanmaktadır.

Mustafa Necati Bey, Kastamonu Belediyesi ile ilgilenmiş ve buranın Ankara'ya bile örnek gösterilen bir belediye olmasını sağlamıştır. Ankara gazeteleri ve buralardan gelip geçenler, Kastamonu Belediyesi'nin çalışmalarını örnek olarak göstermişlerdir.

1921 yılında, Mustafa Necati Bey, Kastamonu'ya geldiğinde, Belediye Reisi Hacı Tefvik Bey idi. Sakarya Savaşı'nın en buhranlı günlerini Kastamonu'da yaşayan, kısa bir süre İnebolu'ya giden ve daha sonra oldukça uzun bir süre Bolu çevresinde bulunan Mustafa Necati Bey'in, bu süreler içerisinde Belediye ile olan ilişkilerinin sınırlı kaldığı kanaatindeyiz.

Ancak Kastamonu gençliği gibi Mustafa Necati Bey'de Belediye teşkilatından memnun değildi. Burada, bir anlamda yaşlılarla gençlerin mücâdelesi yaşanıyordu. Mustafa Necati Bey, bu konuda tercihini gençler tarafına koymuş ve aydın bir ekibin Belediye'de işbaşına gelmesi için toplantılar yapmıştır. Her gece yapılan seçim toplantılarına bizzat katılmıştır. 1922 yılının Şubat ayında yapılan seçimler, bir anlamda gençlerle ihtiyarların bir savaşı şeklinde geçmiştir. Sonuç itibarıyla, yapılan çalışmalar semeresini göstermiş ve Mustafa Necati Bey'in arzu ettiği genç ve faal bir yönetim, Belediye seçimlerini kazanmıştır(144).

Açıksöz Gazetesinde Belediye hakkında ilk tenkit yazıları Ekim 1921'de çıkmaya başlamıştır. Sokakların pisliği, açıkta akan lağım ve fenersizlik gibi konular ele alınmış; sert bir şekilde eleştirilmiştir(145).

Buhara Heyetine verilen ziyafet dolayısıyla Açıksöz: "Ne belde teşkilâtımız, ne içtimâî teşkilâtımız olmadığı için, mateessüf bize, beş milyonluk Buhara'nın selâmını getiren ve buradan bütün Anadolu'nun şükrânını götürecek olan heyet-i muhteremeye arzu

edildiği gibi izâz ve ikrâm olunamadı. Bereket versin idare ve belediye teşkilatındaki bu noksanı yine ferdi sehavetler telâfi ediyor." diye yazmaktadır. Belediye'nin zayıflığı burada da bir kere daha belirtilmiş olmaktadır(146).

Samsun Belediye Reisi Nihat Bey, beldeye hizmetin daha şerefli olduğunu belirterek Emniyet Genel Müdürlüğü görevini reddetmiştir. Açıksöz bunun üzerine:"Kastamonu'yu da yazın tozdan,kışın çamurdan kurtaracak bir Belediyeye kavuşturalım;bunun için istişare edelim,en iyisini seçelim. Herşeyden önce mutlaka oy verelim. Oy vermeye haiz olanlar deftere isimlerini yazdırsınlar",diye görüşlerini belirtmiştir(147).

Belediye seçimleri yaklaştıkça, basındaki tansiyonun da yükseldiği ve eleştirilerin arttığı görülmektedir. Yeni ekibin işbaşına gelmesini istemeyenler,eğer faal bir belediye gelirse yol ve sokak açmak için evleri yıkar,parasını da halkdan alır;belediye çalışmıyor ama para da almıyor, diye propoganda yapmışlardır.Buna karşılık yeni bir ekibin işbaşına gelmesini isteyenler ise:"Onaltı bin liralık bütçeye karşılık, onaltı paralık bir fayda gördüğümüz yok,faal ve münevver bir belediye ile daha çok işler yapılabilir."diye görüş belirtmişlerdir(148).

1 Şubat 1922 tarihinden itibaren o günkü mevzuata göre Belediye seçimleri başlamıştır. Halkın,mahalle mahalle oy sandığına gidip vicdanlarının sesini dinleyerek oy vermeleri, genç ekibin sözcüsü Açıksöz tarafından yazılmıştır(149).

0 zaman yapılan yayınlarda, Belediye Encümenine girecek kişilerin ismen empoze edilmediği;belediyeye yarayacak;faal,bilgili, aydın,çalışkan insanların genel olarak tavsiye edildiği görülmektedir. Ancak bu yayınlar yapılırken, mevcut Belediye yönetiminden memnun olunmadığı da sık sık kaydedilmektedir.

Seçimler başlamış,mahalle mahalle oylar verilmiş ve halk 12 kişilik Encümen üyelerini seçmiştir. 1.800 seçmenden 1.261'i seçime katılmıştır. Bazı kişiler şehirde olmadığı için oy vermemiştir.

Kimi seçmenler de vaziyeti idare etmişlerdir. Zira o günkü mevzuata göre,oy pusulalarının altına imza koymak şartı olduğundan,kimlerin hangi kişilere oy verdikleri belli oluyordu.Bu durum çekingenlik yarattığı için,bazı kişiler seçime katılmamışlardır. Sonuç itibarıyla yenilikçi ekip, seçimde kullanılan 1.261 oyun yarısından çoğunu almıştır. Bu ekibin en güçlü adayı ve daha sonra Belediye Başkanı olarak büyük hizmetler yapan Dr. Fazıl Berki Bey, yedinci sırada 640 oy almıştır(150).Bu seçimde çeşitli sebeplerle 539 kişinin oy kullanmadığı görülmektedir.

Daha sonra Encümen üyeleri arasından Dr. Fazıl Berki Bey,Vali tarafından Belediye Reisi olarak atanmış ve bir anlamda genç ve faal bir ekip Belediye yönetimine hakim olmuştur. Bunda, Mustafa Necati Bey'in elbetteki büyük etkisi olmuştur(151) .

Fazıl Berki Bey, tıp ve hukuk sahasında yüksek öğrenim görmüş; İngilizce,Fransızca ve Almanca bilen, aydın bir kişidir.Kendisi, İngilizler tarafından Malta'ya sürgüne gönderilenler arasında olup, sürgün hayatından 1 Kasım 1921 tarihinde dönmüş ve İnebolu'ya gelmiştir(152).

Belediye Başkanı Dr. Fazıl Berki Bey, aynı zamanda şair,yazar ve hatip bir insandır. İsmail Habib Bey'in ayrılmasından sonra Açıksöz'ün başmakaleleri onun tarafından yazılmıştır.

Onun zamanında şehir yollarına kaldırım döşenmiş,temizliğe önem verilmiş,ışıklandırmalar çoğaltılmış,yiyecek satan dükkânlara kapalı camekânlar yaptırılmış ve sağlık konusuna büyük önem verilmiştir. Bunlar, o günkü ölçülere göre ileri ve modern çalışmalardır.

Açıksöz bütün gücüyle Belediye Reisi'nin yanında olmuştur. Belediye ile ilgili her türlü haber ve özellikle halkın yaptığı bağışlar, kişilerin adları zikredilmek suretiyle gazetede yayınlanmıştır.

Ruşen Eşref Beyle yapılan bir mülakatta kendisi,iki yıl önce Kastamonu'yu gördüğünü belirtmiş;bu gün ise her taraftan çekiç seslerinin geldiğini söyleyerek, Belediye'nin faal olduğunu

ifade ederek bu konudaki görüşlerini ortaya koymuştur (153).

Hamdullah Suphi Bey, Kastamonu'daki seçim olayı ve Fazıl Berki Bey hakkında şunları söylemektedir: "Bizim için merakâver bir şey, Belediye intihabatında burada geçirdiğiniz mücadelenin neticesi nasıl müsbet ve fiili bir surette, halk nazarında yeniyi, eskiye tercih ettireceğidir. Toza, toprağa, pis kokuya, mezhurâfat yığınlarına karşı uzun bir itiyat kazanmış olanlar, olanı muhafaza etmeği bir nevi akide telâkki edenler, kendi arzuları hilâfına genç, yeni ve muasır bir terbiye almış bir zâtın şehrin başına geçtiğini gördüler.

Fazıl Berki Bey, ilk delâilini gördüğünüz üzere, burada bir fikr-i sabitle takip ettiği teşebbüslerini muvaffakiyete erdirdiği gün, biz, muhafazakârlara karşı mutantan bir galebe izhâr ettik demektir...iki sene zarfında kati bir şekil alacak olan icratını sabırsızlıkla intizar edeceğiz. Çünkü biz, onun misalini bütün memlekete bir örnek olarak kullanacağız(154).

Hamdullah Suphi Bey, bu konuşmasıyla Fazıl Berki Bey'i değerlendirenken, Ankara'daki yenilikçi ekibin de meseleye genelde nasıl baktığını ifade etmiştir.

Seçimlerden sonra Mustafa Necati Bey, Belediye teşkilatını himayesi altına almış, çeşitli yardımlarda bulunmuş ve böylece mahalli yönetime ağırlığını koymuştur.

Kastamonu hapishanesinde sayıları iki, üçyüz arasında değişen İstiklâl Mahkemesi hapisleri vardı. Mustafa Necati Bey, bu mahkûmları Belediye işlerinde gündelikle çalıştırmış; onların harçlık kazanmasını sağladığı gibi sağlıklarını da korumuştur(155). Halk, onun bu hareketlerini gördükçe kendisini daha çok sevmiştir(156).

Bugün olduğu gibi o günlerde de İlin en önemli meselesi sağlık işleridir. 3 Mayıs 1922 günü Belediye'de, memleketteki sivil ve asker hekimlerin katıldığı bir toplantı yapılmıştır. Genel sağlık meseleleri ile başta verem olmak üzere, alınması gerekli tedbirler görüşülmüştür. Burada hekimler her ayın birinci günü

sırayla Askeri Hastanede ve Memleket Hastanesinde toplanmaya,sağlık meselelerinin ele alındığı seri konferanslar vermeye karar almışlardır (157) . Hekimlerin bu güzel hareketi Ankara basınından bile büyük ilgi görmüştür(158).

Mustafa Necati Bey çeşitli zamanlarda yaptığı İnebolu ve Daday gezilerinde,okulları ve medreseleri ziyaretlerinde Belediye Reisini daima yanında bulundurmıştır.Bir anlamda Mustafa Necati Bey,Dr. Fazıl Berki Bey'i millî dâvâda bir arkadaş,kardeş olarak görmüştür. Bu hareketleriyle ona ne kadar değer verdiğini açıkça göstermiştir

B- Kastamonu Belediyesi Tarafından Mustafa Necati Bey'e

Fahri Hemşehrilik Ünvanı Verilmesi:

Mustafa Necati Bey,Kastamonu'ya gerçekten büyük hizmet etmiştir. 6,her harekete öncü olmuş,her kesimden halkın içinde bulunmuş,onlarla görüşüp konuşmuştur. Kastamonu Belediyesi, onun bu hizmetlerini takdir etmekte gecikmemiştir.Türkiye'de "fahri hemşehrilik" adı hiç duyulmazken Mustafa Necati Bey, Kastamonu Belediyesi tarafından şehrin "Fahri Hemşehrisi" ilan edilmiştir(159).

Kastamonu Belediyesi 25 Nisan 1922 tarihinde bir toplantı yapmıştır. Söz konusu bu toplantıda Belediye Encümeni, Mustafa Necati Bey'e Fahri Hemşehrilik Beratı verilmesini oy birliğiyle kararlaştırmıştır(160).

Belediye'nin bu toplantısında alınan karar şu şekildedir:

"Saruhan Mebusu ve İstiklâl Mahkemesi Reisi Mustafa Necati Beyefendi'nin memleket ve Belediyemize ibraz buyurmakta oldukları gayet kıymetkâr ve takdirâ-yı sezâvâr muavenetlerinden ve şehrimize gösterdikleri pek samimi alâkadan cidden mütehassis olan Belediye Heyeti,dünkü içtimâında kendilerine "Fahri Hemşehrilik" ünvanını tevcih eylemiştir.

Takdim olunacak mazbata derdest tanzimdir. Muhterem Fahri Hemşehrimizi sâmi-i kalbimizle tebrik ederiz."

Ayrıca Belediye'nin bu örnek davranışı halk tarafından da takdir edilmiştir. Memleketin ileri gelen kişileri, Belediye Başkanlığına bir teşekkür mazbatasını vererek duydukları memnuniyeti ifade etmişlerdir. Söz konusu mazbatada şu ifadeler yer verilmiştir:

"Efendim, Dâvâ-yı Millî'nin iptidasından beri büyük aşk-ı vatanperverâne ile çalıştığını, Balıkesir'de neşrettiği İzmir'e Doğru Gazetesindeki kıymettâr ve âteşin yazıları ile tanıdığımız ve Millet Meclisi'nde âteşin hitabeleriyle hepimizin kalbinde yer tutan Saruhan Mebusu ve İstiklâl Mahkemesi Reisi İzmir'li Mustafa Necati Bey'e, Belediye Heyetimizin Fahri Hemşehri ünvanını tevcih ettiğini işitmekle çok sevindik. Memleketimize geldiği günden beri geceli gündüzlü çalışarak, memleket ve milletimizin terakki ve tekâmülü hususunda âzâmî gayret sarfeden mümâileyh Necati Bey'in, hemşehriliği kabul etmesi memnuniyet ve şükranımızı mucip oldu. Belediye heyetimizin bu tevcihinden heyet-i mümâileyhâya teşekkür eder ve Mustafa Necati Bey'e de umurunda muvaffak olmasını memleketimiz nâmına bütün mevcudiyetimizle temenni eyeriz."

Söz konusu mazbata, imza koyanlarla birlikte Açıksöz Gazetesinde yayınlanmıştır(161).

Mustafa Necati Bey'in Fahri Hemşehri ilân edilmesi üzerine Açıksöz, onun hayat hikâyesini anlatan uzun bir yazı yayınlamıştır(162).

Kastamonu Belediyesi'nin arşivi olmadığı için Mustafa Necati Bey'e verilen Fahri Hemşehrilik ünvanı ile ilgili kararın aslını bulmak imkânı ne yazık ki yoktur.

C- Mustafa Necati Bey ve Çocuk Esirgeme Kurumu:

Asrın başında geçirilen Balkan ve I. Dünya Savaşları çok sayıda insanımızın kaybına sebep olmuştur. Binlerce Türk savaş meydanlarında ölmüş; analar dul, çocuklar yetim, evler başsız kalmıştır. Geride kalan bu insanlara sahip olmak, iş ve ekmek sağlamak gerekmiştir. Öksüz ve yetim çocukların karşısında herkesin gönlü sızlamıştır. Şehit yavruları konusunda herkesten fazla Mustafa Necati Bey'in üzüldüğünü görmekteyiz. Cephede vatan, millîet ve din uğrunda canını veren

insanların geride bıraktığı yetim yavruları ve dul eşleri herkesi ağlatmıştır.

Kastamonu, I. Dünya Savaşıyla İstiklâl Savaşında en fazla şehit veren bir ildir. Bu sebeple şehit yavruları her yerden çoktur. Şehitlerin sayısı, Kastamonu'da 12 bin, Taşköprü'de 9 bin, Daday'da 8 bin, Arapgir'de 7 bin kişidir. Bunlar sadece adı geçen yerlerin askerlik şubesi kayıtlarına göre tesbit edilmiş rakamlardır(163). Bu rakamlardan, geride binlerce yetim çocuk ve dul eş kaldığını rahatlıkla anlamak mümkündür.

Kastamonu'da Çocuk Esirgeme Kurumu'nun kuruluşuyla ilgili mesajlar 1921 yılının Kasım ayından itibaren verilmeğe başlamıştır. Derneğin umumi tüzüğü'nün Kastamonu Gazetesinde yayınlanmış olması bunu gösterir(164).

16 Şubat 1922 tarihli Açıksöz, Kastamonu'da Çocuk Esirgeme Kurumu'nun teşkiline başlandığını duyurmuştur(165). Yine bu ara İsmail Habib Bey, "En Hayırlı İş" adıyla uzun bir başmakale yazarak derneğin önemini belirtmiştir(166).

19 Şubat 1922 tarihli Açıksöz, derneğin kuruluşuyla ilgili olarak davet edilen kişilerin aynı gün saat 5'de Belediye'de, derneğin kurucu üyesi ve merkez heyeti âzâsı Mustafa Necati Bey'in başkanlığında toplandığını yazmaktadır. Mustafa Necati Bey, bu ilk toplantıda derneğin gayesini anlatmış; vatan uğrunda şehit düşenlerin evlâtlarını düşünmenin, onlara müreffeh bir terbiye ve tahsil vermenin boynumuza en mukaddes bir borç olduğunu söylemiştir. Kardeş İslâm diyarlarından da kimsesiz çocuklarımıza yardım edildiğini, kendisinin kurucu üye olduğunu, böyle bir derneğin şubesinin Kastamonu'da açılmasının gerektiğini belirtmiştir. Bu bölgenin, millî hareketin başlangıcından beri her türlü fedakârlıkta daima birinciliği kazanan ve hiçbir tekâlifden çekinmeyen bir yer olduğunu anlatmıştır. Açıksöz'e yansıyan bu özet değerlendirmeden sonra, Mustafa Necati Bey konuşmasını bitirmiştir.

Daha sonra toplantıda bulunanlar onun, bu teklifini memnuniyetle

karşılamlışlardır. Şubenin açılmasına karar verilmiş ve hemen 20 kurucu üye orada tesbit edilmiştir. Bu kişiler kendi aralarında toplanarak Yönetim Kurulu'nu oluşturmuşlardır. Sonuçta birinci Başkanlığa Şeyh Ziya Efendi, ikinci Başkanlığa Dr. Fazıl Berki Bey, Katipliğe Emin Şefik Bey, Veznedarlığa Gökmen Bey, Muhasipliğe Hüsnü (Açıksöz) Bey seçilmişlerdir.

Derneğe gelir temin etmek için müsamereler yapılması ve çevrede şubeler açılması kararlaştırılmıştır(167). Bu ara Derneğin kurulmasıyla ilgili olarak Kastamonu Gazetesinde de ayrıntılı bilgilerin mevcut olduğunu belirtelim(168).

Dernek tarafından kimsesiz çocukların sünnet ettirilebilmesi için sünnet düğünü hazırlığına başlanmıştır(169). Düğün günü olarak 23 Nisan 1922 günü tesbit edilmiştir(170).

Sünnet düğünü kararlaştırılan tarihte yapılmış; halk, çocuklara çeşitli hediyeler vermiştir. Kaynaklarda 200 çocuğun sünnet edildiği yazılmaktadır(171). Halkın, kimsesiz çocukların sünnet düğününe ilgisi çok fazla olmuştur. Çocuklara verilen hediyelerden ayrı olarak, vatandaşlar, Çocuk Esirgeme Kurumuna da 20,30,40 lira arasında değişen bağışlarda bulunmuştur(172). Burada Mustafa Necati Bey de Çocuk Esirgeme Kurumu'na ailesi adına 20 lira bağış yapmış ve babası Halit Bey de sünnet olan çocuklara paketler halinde şeker dağıtmıştır(173).

Mahalli basında zaman zaman Çocuk Esirgeme Kurumu'na yardım yapılması konusunda ilanlar verilmiş, halkın yardımları için kendilerine teşekkür edilmiştir(174).

14 Mayıs 1922 tarihli Açıksöz Gazetesinde, Çocuk Esirgeme Kurumu'nun himayesinde hanımlar için Dikiş Evi açıldığı, burada yün ve tiftikten kadın çeket ve paltoları ile boyun atkısı, eldiven, manşon ve örme işlerin yapıldığı yazılmaktadır(175). Dikiş Evinde kocaları şehit düşmüş ve yardıma muhtaç olan hanımların çalıştırıldığını hemen belirtelim. Bu hareketle yardıma muhtaç olan hanımlara iş bulunmuş ve onların sıkıntıları bir parça olsun giderilmiştir.

Kastamonu Çocuk Esirgeme Kurumu, 17 Haziran 1922 günü Mustafa Necati Bey'in Başkanlığında bir toplantı yapmış ve çok önemli kararlar almıştır. Bu toplantıda alınan kararlar şunlardır:

1- Araç, Daday, Tosya, Taşköprü, Safranbolu Kaymakamlıkları ile merkeze bağlı Göl, Akkaya, Kuzyaka ve Devrekâni Nahiye Müdürlüklerine yazı yazılarak buralarda hemen teşkilât kurulmasına,

2- Amerika'nın Türkiye'de açmağa karar verdiği 500'er mevcutlu üç mektepten ilki Kayseri'de açılmıştır. İkincisinin de Kastamonu'da açılması için daha önce yapılan vaadin takip edilmesine,

3- Kastamonu dokumacılığı Şikago'da yapılan bir sergide takdirname ve madalya almıştır. Ancak dokumacılık eski halinde değildir. Bu sanatı canlandırmak için Çocuk Esirgeme Kurumu'na bağlı olarak bir İş Evi açılmasına ve 8-12 yaşlar arasında, babası şehit veya silâh altında bulunan çocukların parasız yatılı olarak alınmasına ve kayıtlarının hemen başlatılmasına.

Böylece, sokaklarda dolaşan ve bazıları dilencilik gibi haysiyet kırıcı işleri yapan vatan evlâtları yiyip içecek ve oturup kalkacak bir yere kavuşmuş olacaklardır. Bunların üstleri, başları temiz olacak; seçkin bir eğitim, öğretim ile memleketin iftiharını olan dokumacılık sanatını öğreneceklerdir.

Yukarıda belirtilen kararlarından dolayı Çocuk Esirgeme Kurumu'na basın tarafından teşekkür edilmiştir(176).

Alınan kararlar doğrultusunda Akkaya, Kuzyaka, Safranbolu ve Cide'de şubeler açılmıştır. Bunlardan Akkaya Nahiyesinde 150 kişi üye kayıt edilmiştir. Mahalli yöneticilerin ve köylülerin bu sıcak davranışı ve ilgisi takdire şayan görülmüştür(177).

Yukarıda bahsi geçen kararların ikinci maddesinde belirtilen konu şudur: Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Başkanı Dr. Fuat Bey, ABD'ne gittiğinde oradaki müslümanlardan büyük para toplamıştır. Bu para ile yapılacak olan yetimhanelerden birisinin Kastamonu'da açılması için, Dernek üyesi Hüsnü Bey'e Genel Merkez tarafından söz verilmiştir. Ancak daha sonra bu düşünceden vazgeçilmiştir(178).

Mustafa Necati Bey'in Başkanlığında, 17 Haziran'da yapılan toplantıda alınan kararların üçüncü maddesi bizce çok önemlidir. Geleneksel dokumacılık sanatımızın canlandırılmasına uğraşılırken, diğer yandan da kimsesiz çocuklar dilencilik, hazırcılık gibi kötü alışkanlıklardan kurtarılmağa çalışılmıştır. İyi bir eğitimle onların sanatkâr olmaları, huzurlu bir ortama kavuşmaları gaye edilmiştir.

Ç- Mustafa Kemal Paşa'nın Kastamonu Çocuk Esirgeme Kurumuna
Ramazan Bayramı Münasebetiyle Gönderdiği Telgraf:

1922 yılının Ramazan Bayramı münasebetiyle, Kastamonu Çocuk Esirgeme Kurumu tarafından Mustafa Kemal Paşa'ya bir telgraf gönderilmiştir. Mustafa Kemal Paşa kendisine gönderilen bu telgrafa 3 Haziran 1922 tarihinde şu cevabı vermiştir:

Kastamonu Himâye-i Etfal Cemiyetine

İyd-i said-i fitrın tebrikini muhtevi telgrafnâmeleri Heyet-i Umumiye de kıraat edildi. Bu vesile ile de izhâr edilen hissiyattan dolayı teşekkür olunur, efendim. BMM Reisi Mustafa Kemal

Bu telgraftan da anlaşılacağı üzere Mustafa Kemal Paşa, Çocuk Esirgeme Kurumu ile çok yakından ilgilenmiştir(179).

D- Kimsesiz Çocukların Mustafa Necati Bey'i Ziyaretleri:

Baharın gelişiyle ilgili olarak öğrenciler 22 Mart 1922 günü Olukbaşı'na eğlenceye gitmişlerdir. Buraya eğlenceye gidenlerin arasında Nasrullah İlk Mektebi'nin öksüz ve yetim çocukları da vardır.

Şubat ayında, Mustafa Necati Bey'in himayesinde Sultânî'de yapılan müsamereden oldukça yüksek gelir temin edilmiştir. Buradan elde edilen paranın bir kısmıyla kimsesiz çocuklar için kumaş alınmış, Mintıka Kumandanı Osman Bey de bu kumaşların ücretsiz olarak dikimini sağlamıştır.

Yeni elbiselerine kavuşan ve bundan büyük sevinç duyan

kimsesiz çocuklar, hep birlikte Osman Bey'i ziyarete gitmişler ve kendilerine gösterdiği yardımlardan dolayı teşekkür etmişlerdir. Osman Bey, bu çocuklara, vatan ve millet sağ oldukça kendilerini her zaman himaye edeceğini söylemiştir.

Kimsesiz çocuklar daha sonra fırka çalarak Belediye'ye gitmişler ve halkın yardımından dolayı Belediye Başkanı'na teşekkürlerini ifade etmişlerdir. Belediye Reisi Dr. Fazıl Berki Bey, çocuklara hitaben bir konuşma yaparak; çok okumalarını, birbirlerini sevmelerini ve elbiseleri gibi ruhlarının da bir olmasını istemiştir. Bu manzarayı kenarda seyredenlerden bazı kimselerin ağladıkları basın kayıtlarında mevcut bulunmaktadır.

Daha sonra kimsesiz çocuklar, yine fırka çalarak, kendilerinin büyük koruyucusu Mustafa Necati Bey'in yanına, İstiklâl Mahkemesi'ne gelmişlerdir. En büyüğü on yaşını geçmeyen bu öksüz ve yetim yavruları, Mustafa Necati Bey bağrına basmış ve Mahkeme salonunda onlara çay ikram etmiştir. Çocuklar, büyüklere has bir davranış içinde çaylarını yudunlamışlar ve sohbet etmişlerdir.

İçlerinden birisi Mustafa Necati Bey'e hitaben çok kısa ve acıklı bir konuşma yapmış; kendilerine elbise alınarak böyle giydirildikleri için ona şükranlarını sunmuşlardır.

Bu manzaranın Mustafa Necati Bey'i ne kadar perişan ettiğini söylemeğe gerek yoktur. Bu sebeple o da uzun konuşamamış ve çocuklara ancak şunları söyleyebilmiştir: :

"Sizin babalarınız, velileriniz harp meydanlarında şehit oldular veyahut sur-ı âhîrle vefat ettilerse de müteessir olmayın! Sizin, bundan sonra babanız Millettir! Size her vakit büyük ve âlicenap kucağını kûşâde bulunduruyor. Sizi bağrına basıp okutacak, sizin her eksiginizi düzecek ve size belki babanızdan daha iyi bakacak, hiç sıkılmayın!"

Burada Mustafa Necati Bey'in söylediği bir cümlenin altını bilhassa çizmek gerekiyor: "**Sizin, bundan sonra babanız Millettir!**" Bu söz, kimsesiz çocukların Millete emanet edildiğini göstermektedir.

Mustafa Necati Bey'in yanından ayrılan çocuklar, Olukbaşındaki bahar eğlencesine katılmışlardır. Burada diğer okulların öğrencileri ile birlikte futbol, güreş, milli oyun gibi oyunlar oynanmış ve çeşitli eğlenceler yapılmıştır.

Basın kayıtlarından anlaşıldığına göre İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Bey, buradaki törenlerde hazır bulunmuştur(180).

E- Fransız Gazeteci Jean Chiliclin'in (Jan Şiliglen)

Çocuk Esirgeme Kurumu'na Bağışı:

Kastamonu yol üzerinde bulunduğu için İnebolu-Ankara arasında gidip, gelen yerli ve yabancı çok sayıda kişi buradan geçmiş, hatta bazıları birkaç gün konaklamıştır.

Yabancı gazetecilerden Fransız Madam Berta Gaulis de Kastamonu'ya gelmiş; liseyi gezmiş, derslere girip öğrencilerle Fransızca konuşmuştur(181).

Kastamonu'ya gelen Fransız gazetecilerinden birisi de Petit Parisien (Pöti Pariziyen) gazetesi siyasi muharriri Jean Chiliclin'dir. Kendisi burada bulunduğu süre içersinde okulları ve hastaneyi gezmiş, öğrencilerle ve hekimlerle sohbetler yapmıştır. Hatta hastahannin şeref defterini imzalamıştır.

Jean Chiliclin Kastamonu'da bulunduğu sırada Çocuk Esirgeme Kurumuna da 25 lira bağışta bulunmuştur. Bu davranışından dolayı basında kendisine teşekkür edilmiştir(182).

Hemen belirtelim ki bugün 210 bin lira civarında olan bir Osmanlı altınının değeri o günlerde 640 kuruş idi. Bu bakımdan Fransız gazetecinin bağışı yüksek bir rakamdır.

F- Kızılay Derneği ve Mustafa Necati Bey:

Kastamonu Kızılay Derneği, Mustafa Necati Bey gelmeden önce kurulmuştur. Bütün vilayetlere örnek olacak bir çalışması vardır. Halkın her türlü yardımları Kızılay vasıtasıyla toplanmış ve çok yüksek rakamlara ulaşan paralar birikmiştir.

Kızılay Derneği bilhassa Muhittin Paşa'nın gelmesinden

sonra yoğun bir şekilde çalışmaya başlamıştır. Ocak 1921'de yapılan kongrede Muhittin Paşa Derneğın Başkanlığı'na getirilmiştir(183).0 günkü adı Hilâl-i Ahmer olan bu derneğe ilgi o kadar fazla olmuştur ki bir okuyucu,bu adın köylülerin kolayca anlayabilmesini gerekçe göstererek Kızılay olarak değiştirilmesini teklif etmiştir(184).

Yönetim Kurulu üyesi Hüsnu Bey'in verdiği bilgiye göre, 1921 yılı içersinde Kastamonu'da sarfedilenlerin dışında Genel Merkeze 12 bin lira gönderilmiştir(185).

1922 yılının Şubat ayında, Mustafa Necati Bey'in himayesinde yapılan müsamerede bilet satışı ve diğer yardımlarla yedi bin lira toplanmıştır. Bunun yanında zaman zaman yapılan gösteriler ve müsamereler olmuştur. Hanımların kendi aralarında yaptığı toplantılardaki bağışları,eşya piyangosu,kermes gibi diğer çalışmalarla da çeşitli miktarlarda paralar toplanmıştır.

Kastamonu Kızılay Derneği'nin çalışması çok geniştir. Biz,burada detaya inmeden Mustafa Necati Beyle ilgisi nisbetinde bilgi vereceğiz.

Her hayırlı işi kanatları altında himaye eden Mustafa Necati Bey, burada kaldığı süre içinde Kızılay Derneği'ne her türlü desteği göstermiştir. Lise'deki müsamereden ayrı olarak 1922 yılında yine İstiklâl Mahkemesi'nin himayesinde Kışla meydanında bir müsamere yapılmıştır. Açıksöz Gazetesi bu müsamereden çok geniş bir şekilde bahsederek program ve icra şeklini yayınlamıştır(186).

Kastamonu Kızılay Derneği'nin 1 Mart 1922 tarihinde yapılan Kongresini Mustafa Necati Bey de takip etmiş ve toplantı olgun bir hava içinde geçmiştir(187).

Bu bilgilerden anlaşıldığı kadarıyla Mustafa Necati Bey, Derneğin Genel Kurul toplantılarında bile bulunarak ilgisini göstermiştir. Zaten o yıllarda Kastamonu'da sosyal yardım hizmetleri gören kuruluşların başında Kızılay Derneği gelmektedir. Mustafa Necati Bey'in de mânevi desteği ile Dernek,daha faal ve etkili bir çalışma göstermiştir.

G- Gençler Kulübü ve Mustafa Necati Bey:

Kastamonu yöresinde ilk gençlik yuvası 27 Temmuz 1919'da İnebolu'da, İnebolu Gençler Mahfili adıyla kurulmuştur(188).

11 Ocak 1920 tarihli Açıksöz, Kastamonu'da, Gençler Kulübü'nün kurulacağını, gençlerin burada toplanarak politikadan uzak bir şekilde ilmen, ruhen ve fikren çalışacaklarını yazmaktadır(189).

Açıksöz'ün daha sonraki sayılarında ise, kurulması kararlaştırılan Kulübün tüzüğünün yayınlandığını görmekteyiz(190).

Kastamonu gençliğini bünyesinde toplayan Kulüp, Milli Mücadele boyunca burada, en ciddi hizmetleri yapan merkez güç durumunda olmuştur. Sünnet düğünlerinden konferanslara, eğlencelere varıncaya kadar ilmi, sosyal ve kültürel faaliyetlere öncülük etmiştir. Meselâ 1920 yılında, yardıma muhtaç 90 çocuk için yapılan sünnet düğünü, her bakımdan takdire şayan bir çalışma olmuştur(191).

Gençler Kulübü 18 sayı devam eden bir dergi çıkarmıştır. "Kastamonu'da Gençlik" adını taşıyan bu dergi, o devir ölçülerine göre muhteva itibarıyla çok zengindir. İçinde edebî, kültürel ve sosyal konulara temas eden çeşitli yazılar bulunmaktadır.

Gençler Kulübü'nün faaliyetleri ve etkisi çok geniştir. Biz, bu konuda Arslan Kaynardağ'ın bir araştırma yaptığını belirtmek istiyoruz(192).

1921 yılında üyelerin askere gitmesi, binanın da İstiklâl Mahkemesi'ne verilmesi gibi sebeplerle Kulübün faaliyetleri geçici olarak tatil edilmiştir. Gençler Kulübü'nün 1922 yılının Haziran ayından itibaren yeniden açılması için çalışmaların başladığını basın kayıtlarında görmekteyiz(193).

Kulüp üyeleri, 10 Ağustos 1922 günü Mustafa Necati Bey'in başkanlığında bir toplantı yapmışlardır. Burada, Mahkeme'nin devir işleri bitmek üzere olduğundan, kulüp binasının yeniden açılması kararlaştırılmıştır. Daha önceleri güzel hizmetler veren Gençler Kulübü'nün yine aynı doğrultuda çalışması, toplantıda bulunanlar tarafından temenni edilmiştir(194).

Mustafa Necati Bey 23.8.1922 akşamı Gençler Kulübü'nde çok önemli bir konuşma yapmıştır. Kastamonu'nun geleceğine ışık tutan bu konuşmaya ayrıca temas edilecektir.

Toplantıdan sonra üyeler, Muallim Cemiyetiyle Kulübün birleştirilmesini istemişlerdir. Bu teklif olumlu karşılanmıştır(195). Gençler Kulübü'nün adının Memleket Yurdu olarak değiştirildiği basın kayıtlarında mevcuttur(196).

Ayrıca Hüsnü Açıksöz, Mustafa Necati Bey'in Gençler Kulübü'nün Umumi Reisi olduğundan eserinde bahsetmektedir(197).

H- Muallimler Cemiyeti ve Mustafa Necati Bey:

Kastamonu'da okulların hepsinde mevcut olup, bu beldede seçkin öğretmenler görev yapmıştır. Bu öğretmenler Milli Eğitim Müdürü'nün başkanlığında 16.11.1919 tarihinde bir dernek kurmuşlardır(198). Açıksöz Gazetesi'nde derneğin tüzüğü ile bir de makale yayınlanmıştır. Bu yazıda derneğin gelecekteki çalışmalarından bahsedilmiştir(199).

Dernek hemen faaliyetlerine başlamış; müsamereler, konferanslar gibi kültürel hizmetlerde bulunmuştur. Bu çalışmalarını Gençler Kulübüyle birlikte yapmıştır.

Mustafa Necati Bey, öğretmenlerle çok yakın münasebetler içinde olmuştur. Zaman zaman okullara ziyaretler yapmış, yöneticilerden bilgi almıştır. Hatta sınıflara girip ders dinlemiş, öğrencilere sorular sormuştur. O, Kastamonu'da bulunduğu süre içerisinde Muallim Cemiyeti ile de ilgilenmiştir. Bunun sonucu olarak kendisine "Fevkalade Azâlık" teklif edilmiş ve o da bunu memnuniyetle kabul etmiştir. Açıksöz Gazetesi bu şekilde, Mustafa Necati Bey'in Muallimler Cemiyetini himayelerine aldığını ve nakden teberruda da bulunduğunu kaydetmektedir(200).

Muallimler Cemiyeti'nde zaman zaman konferanslar verildiğinden söz etmiştik. Bursa Mebusu Muhittin Baha Bey, 15 Haziran 1922 akşamı, memleketin dünü, bugünü ve içinde bulunduğu sıkıntılar ile İzmir ve Bursa'nın işgali konularını anlatan bir konferans vermiştir.

Burada çok kalabalık bir halk kitlesi kendisini dinlemiştir. Konferanstan önce Mustafa Necati Bey kısa bir konuşma yapmış ve Muhittin Baha Bey'i dinleyicilere tanıtmıştır(201).

Yukarıda belirtmeye çalıştığımız hususlar, Mustafa Necati Bey'in öğretmenlerle olan yakın münasebetini anlatmak bakımından yeterli bir fikir verecektir,kanaatindeyiz.

Emekli öğretmenler Nihat Dicle ve Rasim Bıyıklı da o yıllarda Mustafa Necati Bey'in sık sık Muallim Mektebine gelerek öğretmenlerle sohbet ettiğini,fotoğraf çektirdiğini anlatmışlardır.

I- Mustafa Necati Bey ve Kastamonu İlim Derneği:

Eski bir yerleşim merkezi olan Kastamonu,bugün olduğu gibi o yıllarda da gereği gibi araştırılmamış. Bölgenin tarihi,coğrafyası,ekonomisi,sağlığı,ziraati ve sosyolojisi bilinmemektedir.Bu husus çeşitli zamanlarda yakınmalara sebep olmuştur.

Zamanın Kastamonu Valisi Rafet Bey başta olmak üzere bazı kişiler bu eksikliği hissetmişler ve Kastamonu İlim Derneği'nin kurulmasını tasarlamışlardır. Bu maksatla 12 Mayıs 1922 Salı akşamı Muallimler Cemiyetinde öğretmenler ve aydınların bir araya gelerek,yukarıda bahsi geçen konularda araştırma yapmak için, İlim Derneği kurmak üzere toplandıkları görülmektedir. Valinin başkanlığındaki bu toplantıda meselenin önemi belirtilmiş;memleket hakkında yazılmış eser bulunmadığı ifade edilmiştir. Burada muallim İsmail Hakkı Bey ile Abdulahad Nuri'nin çalışmaları övülmüştür. Ayrıca kendimizle ilgili bilgileri batı kaynaklarından aldığımız,bunun ise birçok yanlışlıklar ihtiva ettiği dile getirilmiştir.

O akşam yapılan bu müzakerelerde Mustafa Necati Bey de bizzat bulunmuştur.

Yapılan müzakerelerden sonra böyle bir derneğin Kastamonu'da kurulmasına ve tüzüğünün yazılmasına karar verilmiştir. Orada tüzük hazırlığı için bir encümen kurulmuştur. Bu encümende Mustafa Necati Bey ve İsmail Hakkı Bey de görev almışlardır(202).

0 yıllarda Kastamonu Lisesi'nde Tarih Öğretmeni olan İsmail Hakkı (Uzunçarşılı) Bey,Açıksöz'de yazdığı bir başmakalede İlim Derneği'nin lüzumundan bahsetmiştir. Özellikle coğrafyaya ait bazı bilgilerin yabancılardan alındığını,sosyolojinin ise tamamen meçhulümüz olduğunu ifade etmiştir(203).

Yapılan çalışmalar sonunda Kastamonu İlim Derneği Yönetim Kurulu,Vali Rafet Bey'in başkanlığında teşekkül etmiştir(204).

İlim Derneği'nin tüzüğünün 5,6,7 Temmuz 1922 tarihli Açıksöz ile 15 Temmuz 1922 tarihli Kastamonu Gazetesi'nde yayınlandığını görmüş bulunmaktayız.

Kastamonu için çok hayırlı bir teşebbüs olan İlim Derneği'nin tüzüğünü hazırlayanlar arasında Mustafa Necati Bey gibi önemli bir şahsiyetin bulunması çok büyük bir kıymet ifade etmektedir.

Bu hareketleriyle Mustafa Necati Bey'in, İlin her türlü meselesinin yanında yer aldığını ve bizzat öncülük ettiğini görüyoruz. Elbetteki bir bölgenin kalkınmasında o yer hakkında bazı ilmî araştırmaların yapılması gerekir. Savaşın bütün sıkıntıları devam ederken,o günkü idare adamlarının bu gibi ileri hareketleri düşünebilmeleri ve bunlara bizzat öncülük etmeleri her türlü takdirin üzerinde bir hadisedir.

Bugün bile taşra İllerinde böylesine bir hareketle çok az karşılaşılmaktadır. Bu bakımdan Mustafa Necati Bey'i ve zamanın Valisini gerçekten takdir etmek ve saygı ile anmak bir borçtur.

IV. B Ö L Ü M

MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU VE İLÇELERİNDE YAPTIĞI KONUŞMALAR

Mustafa Necati Bey'in asli görevi Kastamonu İstiklâl Mahkemesi Başkanlığıdır. Fakat mahkeme üyeleri bölgenin her türlü meselesiyle ilgilenmişlerdir. Başkanın kişiliğinden kaynaklanan özellikler sebebiyle buradaki mahkeme farklı bir yapıya sahiptir. Daha doğrusu kılask yargılama çalışmaları devam ederken Mustafa Necati Bey, memleketin diğer konuları ile çok yakından alakadar olmuştur. Zaman zaman toplantılarda konuşmuş; Millî Mücadele'yi, yapılan çalışmaları, çekilen sıkıntıları vatandaşlara anlatarak onlardaki birlik ve beraberlik duygusunu canlı tutmuştur. Görevinin özelliğinden de kaynaklanan gücünü toplantılara, meydanlara aktarmış; kitleleri bilinçlendirmiş ve hareket geçirmiştir.

Mustafa Necati Bey'i en iyi şekilde kendi sözlerinden tanımamız mümkündür. O, Kastamonu'da ve çevresindeki toplantılarda konuşmalar yapmıştır. Gür ve tok sesi her zaman kitleleri galeyane getirici bir etken olmuştur. Çok güçlü bir hitabete sahip olduğundan onu dinleyen insanlar heyecanın doruk noktasına ulaşmış; yer yer ağlayanların, hıçkırınların feryatları yükselmiştir. O, ruhlara tesir etmede mahir bir kişidir.

Mustafa Necati Bey, genç yaşında İzmir faciasıyla karşılaşmış; binlerce insanın ölümünü, ihtiyarların sakallarından sürüklendiğini, çocukların kesildiğini, kadınların, kızların namuslarının lekелendiğini bizzat görmüştür. Olaylar Necati Bey'e çok etki etmiştir. O, bir cehennemden içinden çıkmış gelmiştir. Bir anlamda "kendisini vak'alar yaratığı için vak'alara hakim olmuştur"⁽²⁰⁵⁾. İzmir ve çevresinde yaşanan olayların başka yerlerde yaşanmaması için vatandaşlara, oradaki feci manzaraları ibret olması için anlatmıştır.

A- Mustafa Necati Bey'in Nasrullah Meydanındaki Konuşması:

Sakarya Savaşı öncesinde olağanüstü tedbirler alınmıştır. Bilindiği gibi Mustafa Kemal Paşa, TBMM tarafından Başkumandan olarak tayin edilmiş; Tekâlif-i Milliye emirleri yayınlanmıştır. Vaziyet fevkalade kritik seyretmektedir. Halk arasında cephelerdeki vaziyetin iyi gitmediği şeklinde haberler duyulmaya başlanmıştır. Hatta TBMM'nin Kayseri'ye kaldırılacağı, düşmanın Ankara'ya yaklaştığı söylenmiştir. Yaşlı kişiler o günleri halen hatırlamaktadırlar(206).

Sakarya'da ölüm kalım savaşı başlarken görüldüğü gibi cephe gerisinde de vaziyet iyi gözükmemektedir. Bu sebeple halkın maneviyyatını yükseltmek ve ona moral vermek gerekmiştir. İşte bu maksatla 22 Ağustos 1921 günü Kastamonu'da büyük bir miting düzenlenmiş ve on binlerce insan bu toplantıya katılmıştır. Şehir en ilâhî ve coşkun günlerinden birini yaşamıştır. Halk hep bir ağızdan Yunan'a karşı haykırmış; ordumuza şükranlarını ve güvenini belirterek mutlaka zaferi kazanıncaya kadar mücâdeleye devam edeceklerini söylemiştir. Burada kalbler büyük bir huşû ve aşkla Allah'a açılmıştır. Bir miting değil sanki bir dua günü, şeref günü olmuştur. Kastamonu yürekten titremiş, binlerce insan kenetlenmiş ve çelikleşmiş bir âbide halini almıştır.

Öğle vakti yaklaştığında halk her taraftan Nasrullah Meydanına doğru akmağa başlamıştır. Mekteplerden, tekkelerden ve dargâhlardan çıkıp gelenler ise ayrı bir hava yaratmıştır.

Meydanın ortasına bir kürsü konmuştur. Bu esnada heyecan doruk noktasına ulaşmış ve bütün meydan bir mâbed sessizliğine bürünmüştür. Bu esnada kürsüye Saruhan Mebusu ve İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Bey çıkmıştır. O, Kastamonu'da ilk defa halka hitap etmektedir. Konuşmasına başladığında gür ve engin sesiyle daha ilk hamlede dinleyenlerin kalblerine nüfuz etmiştir:

"Sevgili, aziz kardeşlerim!

En azametli, en asil bir kavim olan biz Türkler, yeni bir dâvânın müdâfâcısıyız. Dâvâmız İslâmiyet'in müdâfâsı, milliyetin

müdâfâsı,hürriyet ve istiklâlin müdâfâsı dâvâsıdır. Bizim milletimize ve bizim dinimize düşman kuvvetler var. Bu kuvvetler bizi yer yüzünden kaldırmak,bu kuvvetler bizim dinimizi öldürmek istiyor. Bizim varlığımıza hücum eden,bizim varlığımızı,istiklâlimizi mahv için ellerinden gelen fenalıkları yapmaktan çekinmeyen bu kuvvet, Hıristiyan kuvvetidir. Bunu anlamak için on senelik tarihimizi,yalnız şu on senelik vukuatı düşünmek kâfidir." diyerek sözlerine başlamıştır.

Mustafa Necati Bey bu girişten sonra; Trablus,Balkan ve I. Dünya Savaşı ile yapılmakta olan İstiklâl Savaşı'nı hatırlatmıştır. İstiklâl Savaşı'nı anlatmağa başladığında onun gür ve dâvûdî sesi titremiş ve o ses meydanadaki yürekleri de titretmiştir. Bu atmosfer içersinde konuşmasına devamla:"Tarihin yeni bir devri açılıyor,cihan yeni bir tarih görüyor.Bu yeni devir bizim varlığımızdan doğuyor,bizim zulme isyan eden varlığımızdan doğuyor.Bu ulvî vazifeyi bize Allah verdi.Çünkü Halık,Türk Milleti'ni İslâmiyet'in müdâfâsına memur etti." demiştir.

Bu hitabelerden sonra Mustafa Necati Bey büsbütün heyecanlanmış ve daha da coşkun bir şekilde konuşmasına devam ederek:

"Şu dakikada kulaklarım semâdan lâhûtî bir sadâ işitiyor.Bu sadâ Allah'ın bize verdiği vazifeyi bildiren bu sadâ diyor ki asil ve necip Türk,tarihte hiçbir vakit köle olmadan daima efendi yaşayan asil Türk,vazifenin ne kadar mühim olduğunu tabii biliyorsun! Bin şu kadar senedir İslâmiyet'i müdâfâ eden necip Türk,şimdi vazifenin ne kadar mühim olduğunu tabii anlıyorsun! Çünkü bu seferki düşman senden yalnız yer ve ülke almak isteyen bir düşman değildir! Bu seferki düşman İslâmiyet'i devirmek isteyen bir düşmandır.Karşındaki düşman bakirelerin namusunu parçalayan,hemşireni boğazlayan,git-tiği yerde İslâmları yaşatmayan bir düşmandır." demiştir.

Bu hitâbelerden sonra halktaki heyecan yükselmiş ve son haddine gelmiştir. Konuşmanın muhtevası, Mustafa Necati Bey'in hitâbesindeki ifâde ve ses gücü, meydana bulunan ruhları âdetâ tutuşturmuştur. Binlerce insan bir anda hıçkırmağa başlamıştır.

Bu hitabede binlerce insanın kalbini dolduran bir yücelik, bir ulviyyet vardır.

Mustafa Necati Bey bu ilk meydan konuşmasının hakkını tam manasıyla vermiştir. Konuşmasının bu bölümünde biraz da oruya hitap etmiştir.

Daha sonra tekrar Kastamonululara hitabederek şunları söylemiştir:

"Aziz Kastamonu'nun, necip Türk diyârının aziz evlâtları! Size hitap ediyorum! Ordudakiler bize ne diyorlar dinliyor musunuz? Ordudakiler bize diyorlar ki bizim ne için harb ettiğimizi unutmayın. Bizim, sizden ne beklediğimizi bir an aklınızdan çıkarmayın, biz vazifemizin azametini biliyoruz. Fakat siz de üzerinize düşen vazifenin ehemmiyetini biliyor musunuz? İşte ordu, bize, bunu söylüyor. Biz de ey aziz Kastamonulular, biz de orduya diyelim di, kahraman ordu, biz sonuna kadar senin arkadayız! Çünkü senin dâvân İslâmîyet'in dâvâsıdır. Ve biz de İslâmîyet'in dâvâsı için sonuna kadar seninle beraberiz!"

Bu anda halktaki fedakârlık sesleri çok samimi ve coşkun bir hal almıştır; halk bütün dikkat ve heyecanı ile Mustafa Necati Bey'in sözlerini dinlemektedir. O, konuşmasının bu bölümünde Türk Milleti'nin niçin savaş yaptığını anlatarak şunları söylemiştir:

"Bütün cihana diyoruz ki, biz yalnız hak için, yalnız hürriyetimiz ve isiticklâlimiz için harb ediyoruz. Ne başkasının ülkesinde, ne başkasının malında gözümüz yok. Cihan bilsin ki, Türk yalnız hürriyeti ve istiklâli için harb eiyor."

Mustafa Necati Bey, Hıristiyan Avrupa'nın bizim sesimizi işitmediğini, bu sese karşı onların kulaklarının kapalı olduğunu anlattıktan sonra Avrupa'nın Türk Milleti'nden endişelerini belirtmiştir. Bu hususta şunları söylemiştir:

"Eğer Hıristiyan Avrupa bu sesi işitse idi, bu kadar zulümler yapılmaz, eğer onun kulakları mazlum sesine açık olsa idi, bu kadar mezâlim devam edemezdi. Lâkin o istemiyor. Çünkü o, bu kavimden

korkuyor. Bir kavim ki efendidir, bir kavim ki esarete katlanmak değil; esir olanları kurtarmak istiyor, işte Avrupa bu kavimden korkuyor."

Mustafa Necati Bey konuşmasına devam ederek Yunan'ın yaptığı mezâlimi anlatmıştır. Bu konu, onun en hassas olduğu husustur. Çünkü o, İzmir işgalini, Türk'e reva görülen binlerce eziyeti ve faciayı yaşayan bir kimsedir. Necati Bey, hâlâ acı olayların etkisi altındadır. Halk şimdi daha da heyecanlı ve dikkatli bir halde bulunmaktadır. Mustafa Necati Bey sözlerine şöyle devam etmiştir:

"Ben, İzmirliyim ve işgal zamanında İzmir'de idim. Ellerimizden silâhlarımızı almışlardı. Başımızda hükümet yoktu, kumandan yoktu. Yunanlılar çıktılar, İzmir'de Avrupa zırhlılarının karşısında, Avrupalıların gözü önünde, iki gün müslüman kesildi. İki gün hafsalaya sığmaz şenâetler yapıldı. Avrupalılar hiç ses çıkarmadı. Bu mezâlim İzmir'den, Anadolu'nun içlerine doğru devam etti. Avrupa yine ses çıkarmadı. Çünkü Hıristiyan Avrupa biliyordu ki o mezâlim yapanlar Hıristiyan ve o zulme kurban olanlar müslümandır."

Bundan sonra Mustafa Necati Bey konuşmasını azim ve imân ifade eden sözlerle bitirmiştir. Bu esnada meydan alkış sesleriyle dolmuştur. Onun, Kastamonu'daki ilk konuşması bu şekilde olmuştur.

Daha sonra kürsüye Hacı Mümin Efendi çıkmış ve: Ey ihvân-ı Din! Necati Bey muharebenin neden ibaret olduğunu bittafsil anlattı. Dainizde öyle selâset nutku yok, yalnız size arz edeceğim bazı hususiyet var." diyerek ruhlara hitabetmeye başlamıştır. O, cihattan, cihadın şer'i mânâsından bahsetmiş; malıyla, fikriyle, parasıyla, orduya yardım etmenin de bir cihat vazifesi olduğunu izâh etmiştir. Tekâlif-i Milliyeden, gönül rızasıyla verilen emvalin defter-i a'mâlimize fiilen cihad sevabı verildiğinden ve bu cihattaki ehemmiyetten söz ettikten sonra şunları söylemiştir: "uyku ile yatarken hatıra gelen nedir? Uykudan kalkarken düşündüğümüz nedir? Cephe, ordu değil mi? Eğer hatırına cephe gelmiyor, oturup kalkarken bile orduyu düşünmüyorsan imânında kemal yoktur." diyerek sözlerini bitirmiştir.

Daha sonra kürsüye İstiklâl Mahkemesi azası Hamdi Bey çıkmış; o da günün önemiyle ilgili kısa bir konuşma yapmıştır. Hamdi Bey mitingde alınan kararları halka okumuş ve onlara, bunu kabul edip, etmediklerini sormuştur.

Mitingin sonunda Tosya'nın İlyas Bey mahallesinden Nazife Hanımın fırkaya yolladığı ve kendisinin askere alınmasını isteyen dilekçesi okunmuştur(207).

Mustafa Necati Bey'in çok heyecanlı sözleriyle dolu bu toplantının sonunda, kürsüye Müftü Efendi gelmiş ve bir dua yapmıştır. Yapılan bu dua ile toplantıya son verilmiştir(208).

Nasrullah Meydanında Mustafa Necati Bey'in yapmış olduğu bu konuşmaya, Ankara basınında da geniş olarak yer verilmiştir(209).

Ayrıca Kastamonu Gazetesi bu mitingde Miralay Osman Bey'in de bir konuşma yaptığını yazmaktadır(210).

B- Mustafa Necati Bey'in İnebolu'da Yaptığı Konuşma:

İstiklâl Mahkemesi 2 Eylül 1921 günü Kastamonu'dan İnebolu'ya hareket etmiştir. Mustafa Necati Bey burada halkla, gençlerle ve kayıkçılarla konuşmuştur. Ancak onun İnebolu konuşmaları mahalli basında yer almamıştır. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, Anadolu Ajansına atfen verdiği kısa bir haberde, Mustafa Necati Bey'in İnebolu'da Yeni Cami meydanında halka hitap ettiğini kaydetmektedir. 0,5 Eylül 1921 günü İnebolu'da yaptığı konuşmada mahkemenin bir Millet Mahkemesi olduğunu ve halkın derdine devâ aramayı en birinci vazife bildiğini ve şikâyeti olanların derhal müracaatlarını söylemiş ve ba'dehû yevmülkiyam payidâr olacak olan Din-i İslâm'ın bekâsı ve Millet'in halâsı ve istiklâli yolunda mücâhede eden ordumuzun pek yakın zamanda zafer-i nihaiye mazhariyetini temenni ve kanaatıyla sözlerine son vermiştir(211).

Mustafa Necati Bey'in İnebolu'da gençlerle yaptığı konuşması elbetteki milli dâvâ konusunda olmuştur. Çünkü bu gençlerin istiklâl mücadelesinde önemli bir yeri vardır.

Kayıkcılarla yapılan konuşmasının;denizden cephanenakli,karşılaşılana güçlükler,onların azgın dalgalarla boğuşarak malzemelerin binbir güçlükle sahile taşımaları gibi hususlarda olduğu bir gerçektir. Çünkü İnebolu kayıkcılarının hakları gerçekten ödenemez. Hatta Menzil Kumandanı bir telgrafla bu fedakâr insanlara teşekkürlerini ifâde etmiştir(212).

C- Mustafa Necati Bey'in Sakarya Savaşından Sonra Yapılan

Gösterilerdeki Konuşması:

Sakarya Savaşı öncesinde başlayan karamsarlık,savaşın ilk günleri boyunca devam etmiştir. Tereddüt içersinde kalan insanlar, Açıksöz idarahanesine gelerek cephe ile ilgili haberleri öğrenmek için çalışmışlardır.Özellikle İsmail Habib Bey,her sabah Muhittin Paşa ile konuşmuş ve resmi tebliğleri kaleme almıştır. Açıksöz'de yayınlanan bu bildirimler ve makaleler her şeyin iyi gittiğini belirten yazılardır. Ama gerçekler hiç de öyle olmamıştır. Kulaktan kulağa dolaşan haberler halkı endişeye sevk etmiştir.

Böylesi bir ortamda başlayan Sakarya Savaşı'nın ilerleyen günleri,gerçekten lehimize dönmüş ve kesin zafer tebliği yayınlanınca halkta tarifi imkânsız bir sevinç başlamıştır. Son üç yüz senedir en çok sevinilen bir gün yaşanmıştır.

Tebliğ yayınlanır yayınlanmaz, bütün Kastamonu birkaç dakika içinde cezbeli bir saadete titremiştir. İnsanlar birbirini tebrik etmeye başlamış;sevinç göz yaşları dökülmüş ve evler bayraklarla süslenmiştir.

Bu sevinçli olay 13 Eylül 1921 günü yaşanmıştır. İkinci namazından sonra mahşer gibi bir kalabalık toplanmış;şehirde,âdetâ yer yerinden oynamıştır. Bu kalabalık TBMM'ni tebrik için önce İstiklâl Mahkemesi'ne gelmiştir. Bahçeye sığmayan halk, burada büyük bir heyecanla karşılanmış;Sultânî'den ve Muallim Mektebinden birer öğrenci konuşma yapmıştır.

Öğrencilerin bu konuşmasından sonra Mustafa Necati Bey

kalabalığa hitaben heyecanlı bir konuşma yapmıştır. "Sultan Osman'ın türbesinden gelen bir sadâ diyor ki" diye söze başlamış, çok kısa ama o nisbette de tesirli bir konuşma olmuştur.

Halk daha sonra Vilayete ve Fırka Dairesine giderek tebriklerde bulunmuşlardır. Burada da bir öğrenci konuşma yapmıştır. Muhittin Paşa buna cevap vererek, önümüzdeki günlerde de sevinçli haberler vereceğini ifade etmiştir.

Gittikçe kalabalıklaşan halk topluca Namazgâh Meydanına gelmiştir(213).Buradaki kalabalık on bin kişi olarak ifade edilmektedir. Yüksekce bir yere kürsü kurulmuş olup, Muhittin Paşa, İsmail Habib Bey'i kürsüye davet etmiştir. Hemen belirtmek gerekir ki İsmail Habib Bey de büyük bir hitâbet gücüne sahiptir. Sakarya Savaşı sırasında yazdığı yazılar, halkın moral kaynağı olmuştur. Kendisi bu dâvet üzerine kürsüye çıkmış; İzmir'den ve hilâlden bahsetmeye başlamıştır.

İsmail Habib Bey'in sözlerine dayanamayan Mustafa Necati Bey hemen kürsüye gelmiştir. Sakarya Savaşı esnasında en sıkıntılı anları yaşayanların başında şüphesiz ki Mustafa Necati Bey vardır. Ona, cepheden, Mustafa Kemal'den gelen gizli şifreler uykusuz geceler yaşattmıştır. Endişeler şimdi dağıldığına göre, Sakarya Savaşı öncesinde olduğu gibi artık konuşma hakkına sahiptir.

Mustafa Necati Bey bu sefer daha coşkun ve daha heyecanlıdır. Konuşmasında herkesi coşturmuş, heyecana getirmiştir. Binlerce insanın ruhundaki sevince ilâhi bir tercüman olmuştur. O konuşurken halktaki tansiyon daha da yükselmiş ve etraftan bazıları ruhlarının, gönüllerinin derinliklerinden gelen yüksek bir heyecanla "Allah" diye bağırılmışlardır. Orada bulunanlar teessürlerini zaptedemeyerek hıçkıra hıçkıra ağlamışlardır. İzmir felaketini yaşamış olan, şimdi ise zaferin mutluluğunu herkesten çok duyan hatibin coşkun sesi gittikçe artmıştır. On binlerce kişi âdetâ fırtınaya yakalanmış bir göl gibi dalgalanmaya başlamıştır. Bu esnada halkla beraber Muhittin Paşa'nın da ağladığı görülmüştür.

Mustafa Necati Bey sözlerini bitirmiş ve kürsüden inmiştir. Halk kendisini şiddetle alkışlarken gözleri yaşlı Muhittin Paşa, Mustafa Necati Bey'i kucaklamış ve öperek tebrik etmiştir. Daha sonra Müftü Efendi zafer duası yapmış ve toplantıyı sona erdirmiştir.

Daha sonra Mustafa Necati Bey başta olmak üzere askeri ve mülkî erkân hastanelerde yatan yaralı gazileri ziyarete gitmişler, onları tebrik etmişler ve zaferin kazanılmasındaki başarılarından dolayı şükrânlarını sunmuşlardır. Yaralı gazilere sigara vs. hediye edilmiştir(214).

Aynı gün akşam halk Tekkeâltı Meydanında(215) toplanmış ve gece de fener alayları düzenlenmiştir.

Sakarya Savaşından sonra Kastamonu'da yapılan bu törenlere halkın gösterdiği ilgi çok heyecanlı olmuştur.

Mustafa Necati Bey,22 Eylül-30 Kasım 1921 tarihleri arasında Bolu çevresinde bulunmuştur.Onun,buralarda konuşma yaptığına dair Kastamonu basınında bir bilgiye tesâdüf edilememiştir.

Ç- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu Sultânisi'ndeki Konferansı:

İzmir'in işgali üzerine çok sayıda muhacir Kastamonu'ya gelmiştir. Bunlar başta camiler olmak üzere çeşitli yerlerde yatmışlardır. Bu insanlar işsiz,güçsüz olup yerlerinden,yurtlarından ayrılmışlardır. Yemeleri,içmeleri,yatmaları büyük sıkıntı doğurmuştur. Kastamonu Kızılay Teşkilatı çok yoğun bir şekilde çalışmış,muhacirlerin sıkıntılarına bir çözüm aranmıştır. Bu maksatla Sultâni'de bir müsamere düzenlenmesine karar verilerek yedi bin liralık bir gelir elde edilmesi düşünülmüştür. Zaman olarak 30 Aralık 1921 tarihi planlanmıştır. Çalışmaların İstiklâl Mahkemesi'nin himayesinde yapılması,biletlerin iki buçuk,beş,on,on beş,yirmi lira'lık olması kararlaştırılmıştır. Müsamereden toplanacak olan para muhacirlerle birlikte şehit çocuklarına da verilecektir. Bu konuda Açıksöz şunları yazmıştır: "Mahkeme Heyet-i Muhteremesi vatana yaptıkları bu pek yüksek hizmetle iktifa etmiyorlar,memlekete nurlu ve hayırlı

hareketlerin de âmil-i fazileti oluyorlar."

Aynı gazete halka hitabederek yirmi bir odaya dolmuş,sofrasında yemek,sobasında odun bulunmayan beş gün kadar yardıma muhtaç muhacir bulunduğunu,bu toprakların çiğnenmemesi için babalarını şehit veren yüzlerce yetim çocuğun ıslak gözlerini bize diktiğini düşünmeye davet etmiştir. "Herkes bunu düşünsün,o zaman eminim ki bir bilet alacak olan beş bilet alacaktır." diye yazı yazılmıştır(216).

Mustafa Necati Bey'in Ankara'ya gitmesi sebebiyle 30 Aralık 1921 tarihinde yapılması tasarlanan müsamere Şubat ayına kadar gecikmiştir. 18 Şubat 1922 tarihli Açıksöz,müsamerenin yapılacağını haber verirken 23 Şubat tarihli aynı gazete müsamerenin detaylı programını yayınlamıştır. Bu programın dördüncü maddesinde Mustafa Necati Bey tarafından bir konferans verileceği belirtilmiştir.

Müsamere 24 Şubat 1922 gecesi yapılmış;Araç ve İnebolu başta olmak üzere İlçelerden gelenler olmuş,salon merdivenlere kadar dolmuştur(217).

Mustafa Necati Bey'in o gece verdiği konferans iki saate yakın devam etmiştir. Salonda bulunan Cevdet ve Hasan adında iki kişi tarafından konuşmalar not edilmiş ve "Bir Hitabe" adıyla Kastamonu Vilayet Matbaasında bastırılmıştır. Kitap eski harflerle 16 sayfa ve orta boydadır. Üzerinde Mustafa Necati Bey'in kalpaklı bir kılışesi bulunmaktadır. Kapak yazısından kitabın 25 kuruş fiyatı olduğu,hasılatının %20'sinin Kastamonu Himâye-i Etfal Cemiyetine bağışlanacağı anlaşılmaktadır. Başka bir kaynakta ise kitabın on bin adet basıldığı belirtilmektedir(218).

Mustafa Necati Bey Sultâni'de verdiği bu konferansta Türk Milleti'nin tarihinden,insanlığa ve medeniyete olan katkılarından,cihanın bize karşı takındığı tavırdan ve o gün içinde bulunduğumuz durumdan bahsetmiştir. Dinleyicilere heyecanlı bir tarih dersi vermiştir.

Mustafa Necati Bey konuşmasında,her taraftan hain ve muhteris ellerin boğazımıza sarılmak için uzandığını,hür ve efendi yaşamak

için ecdâdımızın geçirdiği tarih safahatını gözümüzün önüne getirmemiz gerektiğini söylemiştir. Felâketler karşısında Türk kadar metin ve azimkâr bir millet bulunmadığını, bu hasletlerimizle bizim onlardan ayrıldığımızı belirtmiştir. Felâketlerin, ölümlerin, fırtınaların ruhumuzdaki ateşi kuvvetlendiren birer etken olduğunu, Batı'nın her zaman bizi ateş ve kan ile karşıladığını söylemiştir. Ecdâdımızın uğradığı hücumlara bizim de uğradığımızı, onların taşıdığı imanla bunları karşılamak ve çarpışmak zorunda olduğumuzu, bizim ölümü bekleyenlerin ellerinin daima boş kaldığını anlatmıştır. Balkan ve I. Dünya Savaşlarını, Seferberliği, Kafkasya'yı, kızgın çöl mücadelelerini izah etmiş; Avrupa Devletleri'nin çıkarları uğruna, kendi aralarındaki boğuşmaları değerlendirmiştir. Sözü Çanakkale'ye getirerek, burada ölen her kardeşin büyük ve mukaddes dava uğrunda şehit olduğunu, İngiliz ceberutunun biri daha dirilmemek üzere orada öldüğünü söylemiştir.

Daha sonra Anadolu'nun nasıl parça parça işgal edildiğini anlatarak sözü İzmir işgaline, oradaki zulümlere, şenâetlere getirmiştir. Genç kızların kollarından sürüklenerek meçhul yerlere götürüldüğünü, ihtiyarların sakallarından tutularak boğazlandığını, asil Türk çocuklarının süngüler altında nasıl inleyerek öldürüldüğünü, her taraftan feryatların yükseldiğini, minarelerden ezan seslerinin sustuğunu, Allah diyen ağızlara yumruk vurulduğunu anlatmıştır.

Konuşmasının devamında Millî Mücâdele'ye başlayışımızı, Mustafa Kemal'in ortaya çıkışını, TBMM'nin kuruluşunu, İstanbul'un işgalini, millî hareketin yayılması için yapılan çalışmalarını izah etmiştir.

Konferansın sonuna doğru Mustafa Necati Bey'in heyecanı da yükselmiştir. Kılıçların kınına gireceği günlerin uzak olmadığını ve ordumuza dua edilmesini istemiştir.

Şehit düşen vatan evlatlarının yavrularına yardım etmek zorunda olduğumuzu söyleyerek:

"Ey cepelerde çalışan kardeşler, asker kardeşlerim! Sizlerin

bizlere emanet bıraktığınız aileleriniz, çocuklarınız, babalarınız için hiç merak etmeyiniz. Onlar bize emanettir. Bugün Kastamonuluların yardımıyla her şehit avrusu nasıl gülüyorsa, her şehit ailesi nasıl hayatını sürdürüyorsa siz merak etmeyiniz! Sizin için âzâmî fedakârlıktan kaçınmayacağız" demiş ve Kastamonuluları İzmir sahillerinde kucaklayacağı günlerin uzak olmadığını belirterek konuşmasını şu sözlerle bitirmiştir:

"Cümlenizin birden, büyük bir samimiyet-i ruh ve safiyet-i kalble Cenab-ı Hakk'dan Büyük Millet Meclisi'ne, onun ordusuna kudret ve kuvvet vermesini temenni etmenizi isterim."

Salonda bulunanlar hep birlikte "yaşasınlar!" diye bağırılmışlar ve Mustafa Necati Bey şiddetli alkışlar arasında kürsüden inmştir.

Mustafa Necati Bey'in konuşması yukarıya özetlenerek alınmıştır. Açıksöz Gazetesi de konferansı özetleyerek vermiştir. Yeni yazıya çevrilen konuşmanın tamamı ek halinde çalışmalarımızın sonuna konmuştur(219).

D- Mustafa Necati Bey'in Taşköprü'deki Konuşması:

İstiklâl Mahkemesi 3 Mart 1922 Cuma günü öğleden sonra Taşköprü'ye gelmiştir. Ertesi gün İlçenin pazarıdır. Mustafa Necati Bey bu vesile ile fırsatı değerlendirmiş; vatandaşlara hem mebus hem de Mahkeme Başkanı sıfatıyla cephedeki olayları ve Millî Mücâdele'nin safahatı hakkında bilgi vermek istemiştir. Taşköprü seyahatinin Pazarlı bir günü içine alacak şekilde düzenlenmiş olması bunu göstermektedir.

4 Mart Cumartesi günü, mahkemenin geldiğini duyan köylüler; yedi yaşındaki çocuktan yetmiş yaşındaki nineye varıncaya kadar ilçeye gelmişler ve beş bin kişi Belediye önünde toplanmıştır. Halk, Millî Mücâdele'nin gidişatı hakkında yetkili ağızlardan birşeyler duymak istemiştir.

Beş bin kişi sessiz ve sâkin beklerken gözler, postahanenin balkonuna dikilmiştir. Mustafa Necati Bey vatandaşlara hitaben

buradan "Merhaba kardeşlerim!" diye sözlerine başlamış ve fedakâr insanları selâmlamıştır. Düşmanın bizleri ellerimiz bağlı,koyun keser gibi boğazlamak istediğini anlattıktan sonra şöyle devam etmiştir:

"Neler yapmamışlardır? İçimizde namusunu, vicdanını, ninesinin, dedesinin mezarını satan hainler bulmuşlar; onlara, bizi gözü bağlı bıçak altına götüren muahede adlı bir paçavra imzalatmışlardı. Değil silâhımız, kılıcımız hatta tırnaklarımızı bile söküp alan; yalnız kalbimizden din, yurt aşkını, ölümün yüzüne gülmek hissini koparamayan bu akılsızlar, sanmışlardı ki başını sürüklediği çukura beden de girecek. Bilhassa güzel İzmirimizin bu hayat ve iman şehrinin göğsüne küfrün siyah ve zalim pençesi yapışınca şarkda, garpda, bütün Anadolu'da başlayan tehevür-î isyan onlara öğretti ki hayır, hain ve akılsız başa vücudu kurban ettiremeyecekler; başı, vücuttan ayırmak lâzımdır." Demiştir.

Konuşmasının devamında Anadolu'nun başsız kalan bu gövdesinin yeniden nasıl azimkâr çelik bir baş yarattığını, millî varlığın ne büyük bir kudret-î ihyâ gösterdiğini, Tanrımızın dini ve Kur'an'ı küffar ayakları altında kalmasına müsâde etmeyen Rabbimizin bize her şeyi; silâhı, kuvveti, ümidi, imânı nasıl yoktan var ettirircesine vücuda getirmek için yardım ettiğini söylemiştir. Onun bu sözleri halk tarafından minnet ve şükrân duaları ve alkışlarla kesilmiştir.

Halkın yükselen bu heyecanı karşısında Mustafa Necati Bey ümitle, imanla silahlanan Türk'ün, içimize türeyen âsi ve namussuzları ezdikten başka, Ermenistan'ı sulha mecbur ettiğini, Rusya ile bir ittifakname yaptığını, Adana'dan çekip gitmek zorunda kalan Fransa ile bir İtilafnâme imzalandığını anlatmıştır. Kerdeş hükümetlerle aramızda kalbî ve resmî bağların kurulduğunu, dün ölmüş olarak kabul edilen cesedin bugün her zamankinden daha zinde, daha genç bir hayale, en sağlam ve ölmez bir varlıkla Avrupa'nın karşısına dikildiğimizi açık bir şekilde izâh etmiştir.

Bu sırada meydana bulunanların gözleri yaşlanmış, halkın

dilinden yükselen dualar bir vâveylâ halini almıştır. Zaten Mustafa Necati Bey'in hitabetteki ustalığı da burada yatmaktadır. Yavaştan başlayarak olayları birer birer,halkın anlayacağı şekilde izah edip kalabalıkların heyecanlarını ağır ağır yükseltmiştir.İşte o yükseliş anlarında,vermek istediği mesajı adeta damla damla ruhlara akıtmıştır. Taşköprü'deki beş bin kişinin o anki vaziyeti de budur. Mustafa Necati Bey,mitingdeki havayı bulmuştur. Bütün gücüyle ve hitabet sanatının bütün incelikleriyle hareket ederek ve havaya uygun bir şekilde duyguları tahrike devam etmiştir.

"Kardeşlerim,ben İzmirliyim. Akdenizin kıyısında,öksüz öksüz ağlayan Türk ve Müslüman İzmir'in bîçâre çocuğuyum. Bilesiniz,bu öksüz şehrin çocuğu ağlamaktan bulanık gözleriyle neler gördü? Bu gözler genç gelinlerin dul kaldığını,sarhoş Yunanlıların müstekrih nefesiyle binlerce genç kız bekâretinin solduğunu,babasının mezarı yanında bir avuç toprak olmak,kabrinin üstünde acıyan,hıçkıran bir Müslüman duası işitebilmek tesellisiyle son günlerini yaşayan ihtiyarların Efzon süngüsüyle şehit olduğunu gördü",demıştır.

Hitabetteki heyecanın kalabalıktaki tansiyonu daha da artırdığı anlaşılmaktadır. O,bazı kelimelerin üzerine basa basa devam ederek:

"Bu gözler mezarların çignendiğine,bu gözler hanumanların yıkıldığına,bu gözler köylerin yandığına,bu gözler ölüme,mateme yangınlara şahit oldu. Duyduğum iniltileri siz duysaydınız,son nefes perişan,muzdarip bir soluk olan dindaşlarımızın hıçkırığını siz işitmiş olsaydınız,belki benim hissettiğim bu büyük elemi,büyük mâtemi bütün kuvvet ve dehşetiyle anlardınız"demıştır. Bu sözlerle birlikte topluluğu baştan başa bir figân almıştır.

Camilerde susan ezânlardan,minârelere dikilmiş haçlardan bahsettiğinde topluluktaki feryat daha da artmıştır. Her kelimesi sihirli bir damla gibi binlerce kulaktan girerek kalblere dökülmüştür. O sihirli damlalar düştüğü yerlerde açıla açıla sonsuz bir umman gibi genişlemiştir.

Mustafa Necati Bey aynı heyecanla devam ederek, kurtuluş

gününün yaklaştığını, kapımızda uşağımız olan Yunan'ın canımıza kastedtiğini, Yunan'ın kahrını Tanrı'nın istediğini söylemiştir. Bu anda meydandaki iniltilerin bir intikam halinde yükseldiği görülmüştür.

Mustafa Necati Bey, bu heyecanlı konuşmasını hasret, ümit ve iman tavsiyeleriyle bitirmiştir.

Daha sonra bir Hoca Efendi tarafından dua edilmiş, halk köylerine gitmek üzere dağılmıştır(220).

E- Mustafa Necati Bey'in İzmir'in İşgalinin Üçüncü Yılında Nasrullah Meydanında Yaptığı Konuşma:

Bilindiği gibi İzmir 15 Mayıs 1919 günü Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu hadise aradan geçen üç yıl boyunca Anadolu'da büyük üzüntü yaratmış; mitinglere, şiirlere, makalelere konu olmuştur. Helé Açıksöz Gazetesinde İzmir hakkında yayınlanan makale, şiir ve haberler öylesine çoktur ki başlı başına bir kitap, bir araştırma konusu olabilecek ölçüdedir. İzmir'in işgali ve o çevrede meydana getirilen vahşet Türk Milleti'nin ruhunda derin üzüntülere sebep olmuş; nefret, kin ve intikam doğurmuştur.

15 Mayıs 1922 tarihinde İzmir'in işgalinin üçüncü yılı münasebetiyle Kastamonu'da bir miting düzenlenmiş ve halk Nasrullah Meydanı'na toplanmıştır. Burada önce Belediye Reisi Dr. Fazıl Berki Bey söz almıştır. Ateşli bir konuşma yaparak İngilizlerin yaptığı oyunları anlatmış ve: "Düşmanlarımız bizi öldü zannediyorlar. Biz ölmedik, ölmüyoruz ve ölmeyeceğiz ve yaşayacağız. Kağrı arabasıyla otomobile karşı geldik. Yer yüzünde böyle muazzam fedakârlıkları çekinmeden ifa eden hangi millet vardır. Düşmanlara bilsinler ki meşgul aramız geri gelmedikçe, İzmir istirdat olunmayınca çektiğimiz kılıcı kınına koymayacağız", demiştir.

Belediye Başkanı'nın konuşmasından sonra Mustafa Necati Bey kürsüye gelmiştir. Çok müteessir olduğundan yavaş sesle konuşmağa başlamıştır. Üzüntüsünden kısa konuşacağını belirtmiş ve halkdan

özür dilemiştir. Elbetteki işgali bizzat yaşayan, her şeyi gözüyle gören bu insan, böyle bir günde konuşamazdı. Hele yarınların neler getireceği belli olmamışken!

O gün Mustafa Necati Bey' de kitleleri sarsan, heyecanlandıran, atak duygular yerine üzüntü ve keder vardır. O, konuşmasına şöyle başlamıştır:

"Her taraf şen ve şatır iken birden bire İzmir üstüne bir felâket, bir belâ çöktü. Bu belâ, bu felâket bize Avrupa'dan geliyordu. Sayısız asırlardan beri medeniyete pişva olan bizlerin terbiyesi için Yunan'ı gönderiyorlardı. O zaman İzmir'in şen ve şatır âfâkı birden karardı. Tufan, bora, kasırga başlamıştı. Yunan vahşisi İzmir'e geldi. Kordon'a çıkarken önüne çıkan Müslümanı doğramağa başladı. İhtiyarlar sakallarından sürüklenerek yerlere çarpıldı. Gelinlerin, kızların ırzları hetkedildi. Camilerimize bombalarla, kurşunlarla tecavüz edildi. O gün herşey ağlıyordu. Yalnız Kiliselerin çanıyla, malûm gürûh güllüyordu.

Oh! Şimdi karşımda neler görüyorum? İzmir'de şehit edilen 150 bin Müslümanın beyaz kefenlerle önüne dikildiklerini görüyorum. Allah bu felâketli yılın dördüncüsünü göstermesin", demiştir.

Konuşmasının sonunda kurtuluşun yaklaştığını söylemiş ve herkesin alkışları ve göz yaşları arasında kürsüden inmiştir.

Mitingin sonunda Ankara'da, İzmir Yurdu'na bir telgraf çekilmiş; mitingde alınan kararlar bildirilmiştir. Bu telgrafta İzmir'in işgalinden duyulan teessür dile getirilmiş, İzmir'e kavuşmadıkca sebat ve fedakârlığın devam edeceği cihana ilân edilmiştir(221).

F- Mustafa Necati Bey'in Muallimler Cemiyetindeki Konferansı:

Mustafa Necati Bey 1922 yılının Şubat ayında, Sultâni'de Kudret-i Milliyemiz konulu bir konferansda konuşmuştu. Kastamonu'da bulunduğu süre içersinde ikinci konferansını 14 Ağustos 1922 günü vermiştir. Muallimler Cemiyetinde verilen bu konferansın konusu Hukuk ve Kudret-i Milliyemiz hakkında olmuştur.

Son konferansı bazı yönlerden önem taşımaktadır. Çünkü Ağustos başında İstiklâl Mahkemesi kapatılmış olup dosyaların devir işlemlerine başlanmıştır. Görülüyor ki Kastamonu aydınları ve Mustafa Necati Bey boş durmamaktadırlar.

Konferans akşam saat 1'de başlamıştır. Dinleyici sayısı çok olup çeşitli meslek guruplarına mensupturlar. Muallim Cemiyetinde ilk defa bu kadar çok bir kalabalık toplanmıştır. Necati Bey, kendine has meziyet ve uslubuyla konferansa başlamıştır. İnsanlığın, sosyal toplulukların tabii olduğu umumi kanundan uzun uzun bahsetmiş, batılı milletlerin bizim umumi ve esas hukukumuzla karşı gösterdikleri tecavüzü anlatmıştır. Sonra millet tarifinin bütün şartlarını taşıyan ve tarihi baştan başa şan ve şereflerle dolduran Milletimizin, millî kudretine ve hukukuna riayet edilmesi gereken gerçek bir millet olduğumuzu isbat etmiştir.

İlk teşekkül devrimizden başlayarak tarihi devirleri dolaşmış, geçmiş dönemlerin eserlerini çok iyi bir şekilde inceleyerek son döneme gelmiştir. 1324 senesindeki hareketlerden sonra Türk Milleti hakkında Avrupa'nın beslediği gizli emelleri meydana getirmek için, memleketimizin bazı kısımlarına ne suretle tecavüz edildiğini açıklamıştır. Sözü beş yıl devam eden I. Dünya Savaşına getirerek, Türk Milleti'nin bu savaşta yaptığı fedakârlıkları, bilhassa Türk Harb Tarihinde bir zafer harikası olan Çanakkale Zaferi'ni heyecanlı bir şekilde anlatmıştır.

Mağlubiyet devresinin başlangıcında, batılı milletlerin ortaklaşa çizdikleri esaslara ve prensiplere itimat ederek milletin, muhtaç olduğu huzur, sulh ve sükûnu temin için mütarekeye imza koyduğunu fakat garplıların Türk Milleti'ni ezmek için ruhlarında besledikleri itirasları saklayamadığını tek tek, sebepleriyle ve delilleriyle birlikte izâh etmiştir.

Elinden silâhı alınmış; yorgun, ordunun perişan vaziyeti karşısında fırsatı ganimet sayan batılıların mâzide bizim uşağımız olan Yunanlıları başımıza tasallut ettiklerini böylece siyasi

gailleler çıkardıklarını, bu sebeple zengin ve mâmur vilayetlerimizden İzmir ve Bursa'yı Yunan sürülerine peşkeş çektiklerini anlatmış ve devamla şunları söylemiştir:

"Efendiler pek zayıf bulunduğumuz zamanlar Garp, son mirâsımızı taksim sevdasına düştü, İnsaniyetle, medeniyetle ölçülemeyen bu haksızlık karşısında her şeyden mahrum olan millet, yalnız asalet ruhu ve iman-ı millîsi ile bu dâvâya atıldı."

Yunanlıların alçakcasına vuku bulan taarruz ve tecavüzlerini durdurmayı başaran bir avuç efenin kahramanlık menkıbelerini, bilhassa Aydın hadisesinde bir Türk kızının memleket aşkı uğrunda fedakârlığını ve efelik hayatını çok güzel bir şekilde tasvir etmiştir.

Türk ordusunun her türlü harp kabiliyetinden başka emre itaat ve felâketli zamanlarda kumandanlarına olan sadakat ve itaâtını, onun büyüklüğünü bir-iki misalle izâh etmiştir.

Necati Bey, konferansın bu anında daha ziyade coşmuş ve Türk Milleti'nin son üç yıl zarfında kazandığı zaferleri anlatırken herkes, her kalb millî ordunun bu fedakârlığını alkışlamaya başlamıştır

Şözü Sakarya Harbi'ne getirerek bu büyük savaşın azametli günlerini hararetli, takdîrkâr bir lisanla ve minnetle anlatmıştır.

Muhteris yüz binlerce Yunan canavarlarını İnönü'nden, Duatepe'den koparıp atan bir avuç Türk askerinin kahramanlığını anlatırken herkes, için için ağlamağa başlamıştır.

Dünyaca takdir ve tebciye mazhar olması lâzım gelen bu gibi yüksek hasletlerin ve faziletlerin takdir edilmemesinin sebeplerini pek doğru bir şekilde etraflıca anlatmıştır.

Dünyada haklarını çiğnetmemek için en kuvvetli hareketleri yapmış olan Almanların, Avusturyalıların, Bulgarların bugün zayıf ve nâçiz bir halde, her emre itaat ettiklerini söylemiştir. Buna karşılık, milletimizin cihana karşı istiklâl ve hürriyet uğrunda meydana getirdiği bu tarihi hareketin millî kudretimizin en canlı bir delili olduğunu misallerle anlatmıştır.

Pek meşrû ve mukaddes olan millî hareketin bizi mutlaka

zafere ulaştıracağını ve millî kudretimizi, millî varlığımızı ispat ederek cihâna hakkımızı tanıttıracağımızı, bugünkü vaziyetin tam hakkıyla iftihâr edilmesi gereken bir vaziyet olduğunu söylemiştir. Gelecek nesillerin bugünkü devrin evlâtlarını birer saltanat kurucusu olarak ifâde etmiş ve bu kadar fedakârlık ve birçok zahmetlere karşı her halde bunların tevlid edeceği kati zaferin azâmeti itibariyle kalblerde şanlı birer hâtırâ olarak ebediyyen yaşayacağını anlatmıştır.

Daha sonra milli ordumuzun ilâhî yardıma mazhar olmasını Cenab-ı Hakk'tan beklediğini belirterek konuşmasına son vermiştir(222),

Açıksöz Gazetesi böyle bir konferansı düzenlediklerinden dolayı Muallimler Cemiyeti'ni tebrik etmiştir(223).

G- Mustafa Necati Bey'in Gençler Kulübü'ndeki Konuşması:

Mustafa Necati Bey'in Gençler Kulübü ile çok yakın münasebetler içinde olduğu, hatta bu kulübün Umumi Reisi bulunduğu daha önce belirtilmişti.

Mustafa Necati Bey Kastamonu'da, 23 Ağustos 1922 akşamı Gençler Kulübü'nde dostları, şehrin ileri gelenleri ve gençlerle son defa bir toplantıda bir araya gelmiş ve memleketin çeşitli konularına ait çok önemli konuşma yapmıştır.

O, özellikle Kastamonu'dan ayrılış zamanlarında Gençler Kulübü'ne önemli görevler vermiş, memleketin geleceğine ışık tutacak çalışmalarını tavsiye etmiştir.

Açıksöz Gazetesi 23 Ağustos 1922 akşamı yapılan toplantıyla ilgili haberinde, "Gençler Kulübü'nde Dün Geceki İçtima" başlığını kullanmış ve bu önemli toplantı hakkında uzun uzun bilgi vermiştir.

Kastamonu'daki bu son toplantıda Mustafa Necati Bey, o güne kadar söylediği nutukların en heyecanlısını söylemiştir. Bunda onun heyecanlı ve usta bir hatip olmasının yanında, Kastamonu'da geçirdiği son gecenin üzüntüsü de elbetteki vardır.

Buradaki nutkunda, Gençler Kulübü'nün neler yapması lâzım

geldiğini anlattıktan sonra:

"Bâkir ve her türlü şâibelerden münezzehtir olan yeşil Kastamonu'dan ayrılırken bütün ruhum ve bütün hislerim sizlerle beraberdir." demiştir.

Sözü kulüp üyelerine getirerek, bütün fikirleri bir tarafa bırakıp sosyal ve iktisâdî sahada çalışmalarını ve bu noktalar etrafında toplanmalarını tavsiye etmiştir. Mustafa Necati Bey iktisâdî saha ile ilgili olarak şunları söylemiştir:

"Büyük ve kudretli ordularımızın, aziz ve büyük ruhlu milletimizin sayesinde pek yakında muhakkak gaye-i milliyemize, siyasi birliğimize ulaşarak oralarda kalan vatandaşlarımızı kurtaracağız. Fakat bu olmakla beraber hiç inkâr etmeyelim ki, iktisâden başka anâsırların, ecnebilerin mahkûmu olmaktan kurtulamayacağız. Bu, tabiatıyla tamamen sahib-i istiklâl olmak demek değildir. Binaenaleyh iktisâdî sahada da diğer milletlere zaferimizi temin etmek ancak bu kulüpte el ele, kalb kalbe, baş başa vermekle kabildir."

Mustafa Necati Bey konuşmasının bundan sonraki kısımlarında cephedeki kardeşlerimizin bizlerden pek çok vazifeler beklediklerini; kısacası kendi oğullarını, kendi yavrularını bizlere teslim ettiklerini, onları himâye ederek yardım etmenin kulübün en büyük vazifesi olduğunu söylemiştir. Memleket için bir mucib-i şeref olan kulüp binasının eksik kalan inşaatının da mutlaka bitirilmesini istemiştir.

Konuşmasının devamında memleket gençliğini berbâd eden içki ve fuhuş belâsına da temas etmiş ve bu konuda son zaman gençliğini eleştirmiştir. Bunların kurtarılması; genç, dinç ve gürbüz delikanlıların yetiştirilmesi gibi pek mühim ve ciddi işlerin memleket gençliğine düştüğünü ifâde etmiştir.

Yine konuşmasının devamında, memleket gençlerinin teşebbüsleri ile birçok şirketlerin kurulabileceğini, dokumacılık ve kendircilik gibi alanlarda şirket kurmanın mümkün olduğunu söylemiştir.

Bu ara Mustafa Necati Bey'in, dokumacılık ve kendircilik konularında şirket kurulması ile ilgili düşüncelerinden dokumacılık

alanında 1940'lardan sonra bir kooperatif kurulduğunu, onun da çeşitli sebeplerle çalışmalarını yürütemediğini belirtelim.

Bütün bunlardan ayrı olarak, Mustafa Necati Bey'in siyasi ve sosyal sahada ileri görüşlü bir insan olmasının yanında Kastamonu İlinin ileri seviyelere götürülmesi için en önemli çâre olarak şirketleşmeyi daha o yıllarda görmüş olması, onun, siyâsî ve sosyal politikalar kadar, ekonomi politikalarını da çok iyi bilen bir devlet adamı olduğunu göstermektedir.

Mustafa Necati Bey 23 Ağustos 1922 gecesindeki son konuşmasını şu tarihi sözlerle tamamlamıştır:

"Arkadaşlar! Öksüzlerin, yetimlerin, şühedâ evlât ve ailelerinin feryatları kulaklarımda uğulduyor. Bu feryâdı dinleyiniz, bu feryâdı susturunuz! Köylerde fakir ve zavallı düşen bîkeslerin âhuferyâdını susturmak gençlerin, hocaların, tüccarların, zabitlerin, hepinizin boynuna borçtur! Allah aşkına, size, cümnenize yalvarıyorum! El ele veriniz, kalb kalbe geliniz ve bîkeslerin feryâdına koşunuz!"

Mustafa Necati Bey bu sözlerle konuşmasını bitirdiğinde, orada bulunanlar tarafından şiddetle alkışlanmıştır(224).

Bu konuşmalardan anlaşıldığı kadarıyla o, özellikle Gençler Kulübü mensuplarına memleketin geleceğini emanet etmektedir. Ekonomik tavsiye ve temennilerde bulunarak şehrin geleceğine dair beklentilerini ifâde etmiştir.

Cephede vatan için şehit düşen insanların geride bıraktıkları kimsesiz eş ve çocuklarına sahip çıkılmasını istemiştir. Ayrıca fuhuş ve içki gibi, gençliği bugün de berbat eden ciddi tehlikelere o günden işaret etmiştir.

Bu hususlar Mustafa Necati Bey'in, bir milletin ayakta durabilmesi için siyasi ve ekonomik politikalar yanında sosyal siyaseti de çok iyi bildiğini göstermektedir.

V. B Ö L Ü M

MUSTAFA NECATİ BEY'İN GEZİLERİ, HEYETLERLE TEMASLARI VE MAHALLİ İDARELERLE MÜNASEBETLERİ

Mustafa Necati Bey Kastamonu'da bulunduğu süre içerisinde bazı heyetlerle konuşmuş, zaman zaman kahvelere gitmiş, eğelencelerde bulunmuş, okulları, hastaneleri ve askeri birlikleri ziyaret etmiştir. Çalışmamızın bu bölümünde buralarda yaptığı konuşmalar ele alınmış ve onun çok yönlü bir insan olduğu gösterilmeye çalışılmıştır. O, gezilerinde ve ziyaretlerinde hep bilgi almış; halkla ilgilenmiş, bir anlamda halkın nabzını ölçmüştür. Klâsik mânâda bir mahkeme başkanı değil, gerçek bir halk adamı gibi her kesimden insanların arasında bulunmuştur. İstiklâl Mahkemesi Başkanlığı gibi çok önemli bir göreve sahip olan Mustafa Necati Bey'in, halkla bu kadar yakın olması vatandaşlar üzerinde de güzel etkiler uyandırmıştır. Olağanüstü zamanlarda bu münasebetlerin değeri şüphesiz ki daha önemlidir.

A- Mustafa Necati Bey'in Hastaneleri Ziyareti:

Sakarya Savaşı başladığında Kastamonu'da 400 yataklı bir hastane kurulmasına karar verilmiştir. Burada, harpde yaralanan gazilerin tedavi edileceği bildirilerek bilhassa yatağa ihtiyaç duyulduğu belirtilmiş ve bu hususta halktan yardım istenmiştir(225). Ancak vaziyetin vahameti karşısında Gaziler Hastanesinin yatak sayısı 800'e çıkarılmış ve halktan yatak, yorgan, yastık gibi konularda acilen destek talep edilmiştir. Açıksöz, bu olayı, Kastamonu için bir şeref günü, imtihan günü olarak değerlendirmektedir. Zenginlere ve köy ağalarına hitap edilerek bu gaziler vatan için, din için çarpışmasa idi; Onlar olmasa idi, o konaklarda, o yataklarda kimler yatacaktı, diye sorulmuştur.

Kastamonu Kızılayı Millî Mücadele'de para toplama ve diğer maddi yardımlar sağlamada birinci durumda olmuştur. Son olarak hastane kurulması konusunda da halk derhal seferber olmuş ve üç gün gibi kısa bir süre içinde 800 yataklı bir Hastane Kastamonu'da kurulmuştur. Esnafın, köylünün kısacası bütün vatandaşların katkısı en yüksek seviyede gerçekleşmiştir(226).

Diğer taraftan Memleket Hastanesi genişletilmiş, Sanayi Mektebinde 200, Rum Mektebinde 200, Kırkodalı'da 300 olmak üzere Askeri Hastaneler de kurulmuştur. Sultânî'den 60, Muallim Mektebinden 30 karyola temin edilmiş ve diğer bağışlarla da karyolalar tamamlanmıştır. Sadece şehir merkezinden 406 yatak, 4108 yorgan, 1037 yastık sağlanmıştır. Ayrıca merkez köylerden; Taşköprü, Daday, Araç gibi ilçelerden de çok sayıda malzemeler gönderilmiştir(227).

1 Eylül 1921'den itibaren Sakarya cephesinden yaralılar gelmeye başlamıştır. İlk olarak 21 kişi, daha sonra 11 yaralı, Kastamonu'ya getirilmiştir. Bu sayının gittikçe arttığı bir gerçektir.

Yaralı gaziler ilk geldiklerinde Gençler Kulübü bahçesinde ağırlandı; Muhittin Paşa tarafından kendilerine çay ve simit ikram edildikten sonra hastanelere gönderilmişlerdir(228). Hastanelere ziyaretler hemen başlamış, şehirden bazı kişiler gazilere şeker ve tütün götürerek hediye etmişlerdir. Ziyaretlerde yapılan konuşmalarda onlara minnet ve şükranlarını sunmuşlardır(229).

Yaralı gazilerin Kastamonu'ya geldikleri günlerde Mustafa Necati Bey de İnebolu'ya gitmiştir. İnebolu dönüşü savaşın son günleri olmaktadır. Sakarya Savaşı'nın kesin olarak kazanılmasının ilanından sonra şehirde bir miting yapılmıştır. Burada Mustafa Necati Bey'in de çok heyecanlı bir konuşması olmuştur. Miting sonrası aralarında Mustafa Necati Bey'in de bulunduğu heyet, hastanelere gitmiş ve buralarda yatan yaralı gazileri ziyaret etmiştir(230).

Mustafa Necati Bey hastanelerle ilgili ziyaretinin dışında sonraki yıllarda yaptığı bir konuşmasında da dile getirmiştir. Bilindiği gibi o, 1928 yılında Maarif Vekili iken Kastamonu'ya gelmiştir.

Trabzon'dan Ankara'ya dönerken 4 Temmuz 1928 günü İnebolu'ya ayak basmıştır. Burada temaslarda bulunmuş ve İneboluluların Millî Mücâdele yıllarında fedakârlıklarını öven konuşma yapmıştır(231).

Mustafa Necati Bey aynı gün İnebolu'dan hareketle Kastamonu'ya gelmiş,parlak bir şekilde karşılanmıştır. O akşam Kastamonu Belediye-sinde şerefine bir ziyafet verilmiştir. Zamanın Belediye Başkanı Çorukzâde Hilmi Bey bir konuşma yaparak kendisini övmüş ve memlekete yaptığı hizmetler için teşekkür etmiştir. Usûl üzerine Mustafa Necati Bey, Belediye Başkanı'nın bu konuşmasına cevap vermiştir.O, konuşmasında hep İstiklâl Mahkemesi günlerindeki duruma ve bilhassa Sakarya Savaşı günlerine temas ederek yaralı gazilerin ziyareti ile ilgili olarak şu hatırasını anlatmıştır:

"Arkadaşlar, bu diyarda öyle büyüklükler gördüm ki bunu ifade edebilmek için bu maddî lisan kifâyet etmez. Beni mütemâdiyen sarsan gönlümün lîsânı bunu söyleyebilse.

Sakarya Savaşı günü idi. Hastanedeki aziz gazileri ziyarete gitmiştim. Kendilerini yapmış oldukları harikaâsâ eserden dolayı tebrik ettik. Bütün gönlümüzün şükrânlarını sunduk. Onlar,Efendiler,ne yaptılar bilir misiniz? Bize yalnız baktılar ve vazifelerini ifâdan başka birşey yapmadıklarını ve yalnız meserretlerini, gözlerinin neşesi ile bildirdiler. Yapmış oldukları bu muazzam eserin şerefini sinelerindeki yaralarına,kalblerindeki ateşlerine rağmen üzerlerine almak istemediler....Fakat ben, bu hastanedeki yaralı askerler kadar büyük bir iş yaptığımı hiç de zannetmiyorum. Benim şerefim,benim kıymetim onlardan büyük olabilir mi?"(232).

B- Mustafa Necati Bey'in Buhara Heyeti İle Görüşmesi:

Millî Mücâdele yıllarında,TBMM Hükümeti nezdinde Rusya,Azarbeycan ve Afganistan hükümetlerinin sefirleri bulunmuştur. Mehmet Nazari ve Mehmet Recep Efendiler ile iki muhafız,bir hizmetliden oluşan Buhara heyeti mensupları, uzun bir yolculuktan sonra Batum üzerinden İnebolu'ya ve oradan da Kastamonu'ya gelmişlerdir.

Heyette bulunan Mehmet Nazari Efendi, yorgunluktan ve soğuktan rahatsızlandığı için kendisini muayene eden doktorlar birkaç gün istirahat tavsiye etmişlerdir. Bu sebeple heyetin Ankara'ya gidişi de gecikmiştir.

Buhara heyeti onuruna 16 Aralık 1921 akşamı, Mustafa Necati Bey tarafından İstiklâl Mahkemesi salonunda 40 kişilik bir ziyafet verilmiştir. Vali başta olmak üzere daire amirleri yemekte hazır bulunmuşlardır. Misafirlerin gelmesinden sonra, Buhara hakkında kısa bir sohbet yapılmış ve yemek alaturka saat 10.30'da başlamıştır.

Mustafa Necati Bey bu yemekte, dâvet sahibi olarak heyete hitaben çok kısa bir konuşma yapmıştır. Türk Milleti'nin büyüklüğünü ve medeniyete olan kabiliyetini anlatarak sözlerine başlamıştır. Buna karşılık batı dünyasının yaptığı haksızlıkları dile getirerek Balkan Harbinde statükonun korunmasından yana olanların, mütârekeden sonra İzmir'e asker çıkardıklarını, bütün hiyanetlerine rağmen Anadolu Türk'ünün on yıldır nasıl mücâdele ettiğini anlatmıştır. Daha sonra sözü Çanakkale harbine getirmiştir. Bu esnada Mustafa Necati Bey büyük bir heyecana kapılmıştır. Harbin, Rus Çarlığını devirmek için bir âmil olduğunu anlatmış ve Rus Çarlığının baskısı altında inleyen milyonlarca Türk'ün Çanakkale Harbiyle kurtulduğunu söylemiştir.

Daha sonra sözü Anadolu'da cereyan etmekte olan savaşa getirerek bu harpteki özel ve geniş mânâyı göstermiştir. Bu hususta Mustafa Necati Bey şunları söylemiştir:

"Anadolu'nun kıyamı Asya'da yeni bir devir açıyor. Bu, Asya'daki bütün Türklerin halâs devridir, Asya'daki İngiliz tahakkümünün kırılma devridir. Asya'da bir güneş doğuyor. Buhara'dan gelen aziz misafirlerimizin şahsında ben, bu yeni doğan güneşi selâmlıyorum"

Mustafa Necati Bey'in Türk Tarihini ve özellikle de son dönemi genişçe izâh eden konuşması burada bulunanlar tarafından şiddetle alkışlanmıştır.

Daha sonra Buhara heyeti adına Mehmet Nazari Efendi on

dakikalık kısa bir konuşma yapmış, Buharalılarının selâm ve sevgilerini getirdiğini belirtmiş ve:

"Beş milyonluk Buharalılarının vekilleri tarafından Anadolu'ya gönderildiğim vakit, gönderenler bize dediler ki gittiğiniz Anadolu'daki Türk ve İslâm kardeşlerimize, milletimizin ve dinimizin namusunu müdafâ eden o büyük kahramanlara, beş milyonluk Buharalılarının selâmını söyleyiniz", diyerek sözlerine başlamıştır.

Mehmet Nazari Efendi konuşmasının devamında Anadolu hakkındaki güzel duygularını anlatmıştır.

Bu yemekte daha sonra Kastamonulular adına İsmail Habib Bey de veciz bir konuşma yapmıştır.

Mustafa Necati Bey'in Buhara heyeti şerefine verdiği yemek 15 Aralık 1921 günü olmuştur. Ayrıca heyet onuruna 16 Aralık'ta Şeyh Ziya Efendi, 17 Aralık'ta Tahir Çelebi ve 18 Aralık'ta da Belediye Reisi Hacı Tefvik Bey evlerinde birer ziyafet vermişlerdir(233).

Bir müddet daha Kastamonu'da kalan Buhara heyeti 24 Aralık 1921 günü Kastamonu'dan Ankara'ya hareket etmiştir(234).

C- Mustafa Necati Bey'in Okulları Ziyareti:

Resmi görev sınırları içersinde olmamakla beraber Mustafa Necati Bey'in okullara, öğrencilere ve öğretmenlere ilgisi her zaman fazla olmuştur. Bazı ziyaretlerle ve eğlencelerle onlarla içiçe yaşamıştır. Onu, 1925'lerde Maarif Vekilliğine getiren yol buralarda başlamıştır. Mustafa Necati Bey Türkiye'nin geleceğinin eğitimle olacağına inanmıştır. Kısa süren İmar ve Adliye Vekilliğinden sonra millî eğitimin başına gelişi tesâdüfî değildir. Bakanlığı sırasında yaptığı icraatlarında da görülmektedir ki o, eğitimi gerçekten bilmektedir.

Mustafa Necati Bey Kastamonu'da bulunduğu yıllarda Sultâni, Muallim Mektebi, Rüştiye, Ravzetü'l-benat ünas ve Dar'ül-Hilâfe Medresesi gibi eğitim kurumlarını ziyaret etmiş, öğrenci ve hocalarla birlikte olmuştur.

18 Şubat 1922 tarihli Açıksöz: "Bugün İstiklâl Mahkemesi Reisi Necati Beyefendi refakatlerinde Maarif Müdürü Adil ve Naili Beyler olduğu halde mektepleri ziyaret etmişler ve talebenin müktesebat-ı ilmiyelerini şâyan-ı şükrân bulmuşlardır. Tesadüfen Dar'ül-Mualliminde bulunan bir muharririmiz sorulan suallere talebe efendiler tarafından verilen cevapları fevkalade bulmuşlardır.Ezcümle üçüncü sınıfta Tarih dersinde,talebe efendiler yalnız vak'ayı zikretmekle kalmıyor,ciddi bir tedebbu neticesi olarak vekayı üzerinde pek müsbet muhakemat yürütüyorlar"diye yazmaktadır(235).

Açıksöz'ün bir başka sayısında Mustafa Necati Bey'in Dar-ül-Hilâfe Medreseseni ziyaret ettiği,sınıflara girdiği,talebe efendilerin takrirlerini dinlediği,iki talebeye soru sorduğu,tedrisat ve intizamdan memnun kaldığı belirtilmektedir(236).

Yine basın kayıtlarından Mustafa Necati Bey'in Ravzatü'l-Benat'ünas mektebini ziyaret ettiğini ve memnun kaldığını anlamaktayız(237).

Okulları ziyaretinde Maarif Müdürü,medreseyi ziyaretinde ise Belediye Reisi Dr. Fazıl Berki Bey kendisine refakat etmişlerdir.

Mustafa Necati Bey zaman zaman okulların müsamere adıyla düzenledikleri çeşitli eğlence ve kültür faaliyetleri niteliğindeki toplantılarına da katılmıştır. Hatta oralarda konuşmalar yapmış,konferanslar vermiş, zeybek oynamıştır. Halen bunları hatırlayan kişiler bulunmaktadır(238).

Bütün bu bilgilerden anlaşılmaktadır ki Mustafa Necati Bey, okullarla ve öğrencilerle çok yakın münasebetler içinde olmuştur. Bu hususlar onun, memleket eğitimiyle daha o yıllarda ilgilendiğini göstermesi bakımından bir fikir vermektedir.

Ç- Mustafa Necati Bey'in Kırkçeşme Kahvesini İlk Ziyareti:

Kırkçeşme Mahallesi Kastamonu'nun doğu yakasında yer alan eski bir yerleşim yeridir. Yiğit gençleri ve efeleri meşhurdur. Sepetçioğlu'nu en iyi oynayanlar da bu mahallenin delikanlılarıdır.

Kastamonu'da,Muhittin Paşa'nın gelişine kadar muhtemel

bir düşman işgalinde savunma yapmak için Cuma günleri öğleden sonra Olukbaşı'nda Cuma talimleri yapılıyordu. Bütün mahalleler ve eli silah tutan herkes bu eğitime katılmak zorunda idi. Talimlere katılanlardan Sait Eren (1903) kendisinin bizzat atla katıldığını, savaş eğitimleri gördüklerini, cephe gerisinde bulunan halkın şayet düşman gelirse nasıl karşı koyacaklarının bu talimlerde öğretildiğini anlatmıştır.

Cuma talimlerine her mahalle önde bayrakları ile katılmış,geçit resimleri yapılmış ve ondan sonra eğitim görmüşlerdir.Gidiş,gelişlerde kahramanlık türküleri ve marşlar söylenmiştir.. Söz konusu bu talimlere Kırkçeşmeliler en disiplinli ekip olarak katılmışlardır. Onların bu ciddi hareketleri basın tarafından da takdirle karşılanmıştır(239). Bu sebeple Kırkçeşme mahallesi gençlerinin Kastamonu'da ayrı bir havası olmuştur.

Mustafa Necati Bey'in Kırkçeşme kahvesine ilk gidişi Sakarya Harbinin başlarına tesadüf etmektedir. Ancak bu konuda o günkü mahalli basında ziyaretle ilgili bir kayıt yoktur. Her bakımdan önemli olan bu ziyareti biraz etraflıca incelemekte yarar görmekteyiz.

Bilindiği gibi Mustafa Necati Bey, 18 Ağustos 1921'de Kastamonu'ya gelmiştir. Bu günler Sakarya Savaşı'nın başlangıç günleridir. Türk Milleti'nin bütün gücüyle ortaya koyduğu Sakarya savaşları, ilk günlerde bizim açımızdan kötü gitmiştir.Düşman Ankara yakınlarına kadar sokulmuş,TBMM'nin Kayseri'ye nakli plânlanmış ve Ankara boşaltılmıştır. Ordunun Kızılırmak gerisine çekilmesi bile gündeme gelmiştir(240).Ankara büyük bir ümitsizlik içindedir. Hatta Mecliste de farklı sesler yükselmeye başlamıştır(241).

Harbin o sıkıntılı anlarında Kastamonu'da olağanüstü günler yaşanmıştır. Bir yandan cepheye 60 binin üzerinde asker sevk edilmiş, diğer yanda ise 800 yataklı Askeri Hastane kurulmuştur.

Sakarya Savaşı'nın buhranlı günlerinde Mustafa Necati Bey son derece sıkıntılı ve zor günler yaşamıştır. Bu ara Mustafa Kemal Paşa, kendisine, Sakarya cephesinden bir şifre göndererek vaziyetin

kötü gittiğini ve orduyu geri çekebileceğini söylemiştir.

Mustafa Necati Bey bu şifreyi alınca Mahkeme arkadaşlarına söylemeden doğrudan Kırkçeşme kahvesine gitmiştir. Kastamonu'ya geleli henüz birkaç gün olan İstiklâl Mahkemesi Başkanı'nın Kırkçeşme kahvesine gelmesi beklenmeyen bir olay olmuş ve kahveye gelişinde herkes hayret etmiştir. Mustafa Necati Bey kahveden içeri girmiş ve orada bulunanlar büyük bir telâşla ayağa kalkmışlar ve gelişinden kuşulanmışlardır. Bu havayı sezen Mustafa Necati Bey hemen:

—Yok, arkadaşlar, korkmayın! Ben, sizlerle oturup bir kahvenizi içmeğe geldim, demiştir.

Bunun üzerine heyecan yatışmış ve hal, hatır sorulduktan sonra o, kahvede bulunanlara hitaben:

—Aranızda yabancı var mı? Diye sormuştur.

Bu soruya orada bulunanlar hep bir ağızdan:

—Yok! Mahalleliden başkası buraya gelmez. Diye cevap vermişler.

Bunun üzerine Mustafa Necati Bey, Mustafa Kemal Paşa'dan aldığı şifreden bahsetmiştir. Mustafa Kemal Paşa şifresinde; orduyu kızılırmak gerisine çekeceğim, biri Sivas üzerinden, biri Kastamonu yolu üzerinden, en kısa yol Kastamonu üzeridir. Mağlup bir kumandan geçiyorken Kastamonuluların bana karşı herhangi bir hareketleri olur mu, diye sormuştur.

Belli ki Mustafa Kemal Paşa'nın bazı endişeleri vardır. TBMM'de kimi mebusların takındığı tavırlardan ve bu hareketlerin cephe gerisine yansımalarından kuşkuludur. Ayrıca yukarıda işaret edildiği gibi Sakarya cephesindeki vaziyet de iç açıcı değildir.

Mustafa Necati Bey, aldığı telgrafı okumuş ve durumu izah etmiştir. Bunun üzerine orada bulunan Kırkçeşmeli gençler ayağa kalkmışlar ve hep birlikte şu şekilde yemin etmişlerdir:

"Şart olsun, Mustafa Kemal, buradan gelir geçerse çeliktene bir çember gibi, onu istediği yere kadar muhafaza edip götürmeye namusumuz üzerine söz veriyoruz", demişlerdir.

Bu görüşmelerden sonra Mustafa Necati Bey kahveden ayrılmıştır.

Aldığı cevabı cephede bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdiğine şüphe yoktur.

İşte o günler Mustafa Kemal'in "Hatt-ı Müdafaa Yoktur,Sath-ı Müdafaa Vardır." dediği günlerdir.

Mustafa Necati Bey, Kırkçeşme kahvesi ile ilgili bu ziyaretini 1928 yılında Kastamonu'ya geldiğinde anlatmıştır.

Yukarıda temas edildiği gibi 0,4 Temmuz 1928 günü İnebolu'dan hareketle akşam Kastamonu'ya gelmiştir. O gece şerefine verilen ziyafette hep Millî Mücâdele yılları üzerinde durmuş,bilhassa Mahkeme Başkanı sıfatıyla yaşadığı günlerin olaylarını anlatmıştır. Konuşmasının bir yerinde: "Sakarya'da,o hayat memat cidâlinde ordular çarpışırken,gelen telgraf şifrelerini hatırlıyorum..."sözleri geçmektedir. Bu sözlerden anlıyoruz ki,1921 yılında,Sakarya Savaşı esnasında kendisine şifreli telgraflar gelmiştir.

Şehrin ileri gelenleri ve onun eski dostları, 5 Temmuz 1928 günü Hacı İbrahim dağında bir piknik düzenlemişlerdir.0 gün saat 16-20 arasında yapılan kır eğlencesine yüz civarında kişi katılmıştır. Burada halktan kişilerin yanında,Bakanlığın üst seviye yöneticileri de bulunmuşlardır. Kurulan açık büfeden herkes yiyeceklerini almış ve öbek öbek oturmuşlardır. Mustafa Necati Bey her gurubun yanına gitmiş ve onlarla sohbet etmiştir.

Kırkçeşmeliler de davul zurna ve Sepetçioğlu ekebiyle pikniğe katılmışlardır. Mustafa Necati Bey,burada dayanamayıp onlarla beraber zeybek oynamağa başlamıştır. Onun,millî oyun oynaması Kastamonulular tarafından yadırganacak bir husus değildir. Ancak Bakanlığının mensupları kendisinin böyle bir eğlencede zeybek oynamasını yadırgar gibi olmuşlardır. Bu durumu sezen Mustafa Necati Bey onlara hitaben:

"Ben,burada,hemşehrilerim arasında zeybek oynarım.Kastamonu benim ikinci memleketimdir",demıştır.

Hacı İbrahim dağıdaki piknikde çevresinde bulunanlara 1921 yılındaki olayları,Sakarya Savaşı yıllarını,Mustafa Kemal'den

aldığı şifreyi,kendisinin Kırkçeşme kahvesine gidişini,burada karşılanışını,gençlerin verdikleri ve yukarıda zikrettiğimiz cevaplarını anlatmıştır(242).

D- Mustafa Necati Bey'in Daday'ı Ziyareti:

Daday,Kastamonu ilçeleri içersinde eğitim seviyesi en yüksek olanlardan birisidir. Eskiden beri halkın okumağa ve okullara karşı ilgisi fazladır. Bu ilçe kendi imkânları ile ayakta durmağa çalışan bir yapıya sahiptir. Harp yıllarında da kendi mütevazi imkânları içersinde önemli ölçüde fedakârlıkta bulunmuştur.

Daday Belediye Reisi ve eşrafı,Mustafa Necati Bey'e bir telgraf göndererek ilçelerine dâvet etmişlerdir. Fırsat buldukca halkla beraber olmaktan büyük zevk duyan Mustafa Necati Bey,bu dâveti memnuniyetle kabul etmiş ve 6 Haziran 1922 günü,beraberinde Kastamonu Belediye Reisi Dr. Fazıl Berki Bey ve başka kişiler de olduğu halde Daday'a hareket etmiştir .

İlçeye 30 dakika mesafedeki Kıyık tepesinde bütün Dadaylılar mümtaz misafirlerini çok parlak bir törenle karşılamışlardır.Buradaki karşılamada Kaymakam,Belediye Reisi,Şube Reisi,memurlar,eşraf,öğrenciler ve halk hazır bulunmuştur.Bugün bile Devletin bir yetkilisi herhangi bir ilçeye gelse herkes karşılamaya katılır.

Kıyık tepesindeki karşılama esnasında öğrencilerden kızlar yolun bir kenarına,erkekler diğer kenarına dizilmişler ve Mustafa Necati Bey'i beklemişlerdir. O günü yaşayanlar Kıyık tepesinde dört,beş bin kişilik bir kalabalığın olduğunu ifade etmişlerdir(243).

Mustafa Necati Bey burada çok samimi bir şekilde karşılanmıştır Orada birkaç dakika devam eden kısa bir sohbetten sonra bir kız ve bir erkek öğrenci,kendisine hitâben bir konuşma yapmışlar ve "hoş geldin" demişlerdir. Ancak o esnada kız öğrencinin yaptığı konuşma Mustafa Necati Bey'in ve orada bulunanların üzerinde büyük bir teessür uyandırmış ve herkesin gözleri yaşarmıştır. Bu kızın babası harpte şehit olmuştur ve kendisi yetim kalmıştır.

Mustafa Necati Bey'in en hassas olduğu konulardan birisi şehit yavrularıdır. Bu çocukların durumu,onu her zaman büyük bir teessüre sevk etmiştir. Bundan dolayı karşılama esnasında kız öğrencinin yaptığı bu konuşma kendisini çok üzmüştür. Bu yüzden orada çok kısa konuşmuş ve her iki okula da teşekkür etmiştir.

Kıyık tepesinden hareket eden topluluk, yarım saat yürüdüktan sonra Belediye'ye gelmiştir. Burada da Adliye mensupları,memurlar ve eşraf Mustafa Necati Bey'e "hoş geldiniz" demişlerdir. O,hepsiyle de samimi sohbetlerde bulunmuş,meslekleriyle ve Daday'ın meseleleriyle ilgili sorular sormuştur. İlçenin ekonomik durumu,yol,ziraat,hastane, eğitim gibi konularda ilgililer tarafından kendisine bilgi verilmiştir Dadaylılar bugünkü anlamda Mustafa Necati Bey'e İlçenin meseleleriyle ilgili olarak bir briefing vermişlerdir(244).

Mustafa Necati Bey akşam üzeri tekrar Kastamonu'ya dönmüştür.

E- Mustafa Necati Bey'in Kırkçeşme Kahvesini İkinci Ziyareti:

Mustafa Necati Bey'in Kırkçeşme kahvesine yaptığı ve o günkü basın kayıtlarına geçmeyen birinci ziyareti Sakarya Savaşı'nın ilk günlerine aittir.

Onun, basın kayıtlarına geçen yegâne kahve ziyareti ise şimdi söz konusu edeceğimiz Kırkçeşme ziyaretidir.

Kırkçeşme mahallesinin sakinleri,Belediye Reisi Dr. Fazıl Berki Bey'in çalışmalarından çok memnundurlar. Onun her işe ön ayak olan girişimci tutumunu ve yaptıklarını beğenip desteklemişlerdir Bu sebeple mahallenin meseleleri hakkında kendisiyle görüşüp,dertleşmek istemişlerdir. Bu cümleden olarak Kırkçeşmeliler 12 Haziran 1922 akşamı, İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Beyle Belediye Reisi Dr. Fazıl Berki Bey'i mahallelerindeki kahveye davet etmişlerdir.

Akşam alaturka saat birde kahveye varılmıştır. Mahallenin ihtiyaçları,gençleri ve çocukları misafirlerini pek samimi bir şekilde karşılamışlardır. O esnada birer birer yanlarına gelen

insanlar kendilerine "hoş geldiniz" demişlerdir. Kahveden içeri girdikten sonra mahallelilerle kısa bir sohbet yapılmıştır. Bir anlamda karşılıklı merhabalaşma olmuştur.

Daha sonra küçük bir çocuk peykenin üstüne çıkarak misafirlere hitaben şu konuşmayı yapmıştır:

"Bu gece pek mesut ve mübârek dakikalar geçiriyoruz. O da milletin en muhterem iki müstesnâ sîmâsının lûtfen mahallemizi teşrifidir. Onun için bahtiyar ve mesuduz.Millet böyle yekvucut oldukça zafer-i kat'inin bizim olduğuna şüphe yoktur. Teşrifinizden dolayı mahallemiz nâmına cümlenize arz-ı şükrân eylerim,Efendim."

Bu konuşmayı müteakiben bir müddet pek samimi sohbetler yapılmıştır. Konuşmalar devam ederken kahveye birer bacakları olmayan, sakat iki kişi girmiştir. Bunlar,peykenin üzerine oturmuşlar ve duvarda asılı duran sazları almışlardır. Sakat olmalarından dolayı ruhları zaten ezik olan bu insanlar,sazların tellerine hüznü bir şekilde dokunmaya başlamışlardır. Bu sırada kahveyi dolduranlar çok sessiz bir şekilde onları dinlemiştir.Sakat kişilerin programları yarım saat kadar devam etmiştir(245).Bir müddet ferahlık veren ve pek ziyâde sevilen türküler okunmuştur.

Orada bulunan dört-beş delikanlı bir araya gelerek sazların da iştirakiyle hep bir ağızdan şu türküyü söylemişlerdir:

Şu dünyayı yine duman bürüdü,
Düşmanlarımız her taraftan yürüdü,
Askerlere hücum emri verildi.
Türk askeri hiç döner mi geri?
Perişân olsun Yunan'ın askeri.

Mezarımı derin kazın dar olsun,
Baş ucuma lâle,sümbül bağ olsun,
Ben ölürsem kardeşlerim sağ olsun.
Git yavrum git,selvi boyun göreyim,
Al Bayrağa seni şehit vereyim.

Gide gide gitmez oldu dizlerim,
Ağlamaktan görmez oldu gözlerim,
Nazlı yâre geçmez oldu sözlerim.
Git oğlum git,selvi boyun göreyim,
Al Bayrağa seni şehit vereyim.

Gide gide şu dağları yoruldum,
Kütahya'da dört yanımdan vuruldum,
Vuruldum da nazlı yâre duyuldum.
Git oğlum git artık dönme hiç geri,
Perişan olsun Yunan'ın askeri

Bu hazin türkü orada bulunanları pek duygulandırmıştır. Biraz da semâî okunduktan sonra sazlar susmuştur. Bu esnada kasap Hüseyin Ağa'nın 10-12 yaşlarındaki oğlu Kemal Efendi ayağa kalkmış ve Hüsnü Açıksöz'e ait şu şiiri heyecanla okumağa başlamıştır:

Her akşam güneşin battığı yerde
Hayaline bakar bakar ağlarım,
Hicranınla düşdüm onulmaz derde,
Firâkın bağırmı yakar ağlarım.

Hasretin kavurdu soluk yüzümü,
Ağlamak kuruttu fersiz gözüümü,
Unuttum gecemi gündüzümü,
Yatarım,ağlarım;kalkar,ağlarım.

Her gün tazelenir gönlümde yaran,
Büyüyor bu yara geçtikce zaman,
Her daim firkatle,hasretle yanan,
Kalbimi pençemle sıkar ağlarım,

Yırtılmaz şu bulut bilmem ki neye?
Çıkmazsın kalbimden hiçbir saniye.
Ah İzmir'im senden haber var deye,
Her esen rüzgârı koklar ağlarım.

Bak nasıl kanamış İzmir'in teni,
Ah yeter ağlatma, ağlatma beni,
Gökteki hilâlde ararken seni,
Göz yaşım toprağa akar ağlarım.

Daha dolmadı mı çilen İzmir'im?
Yok mudur göz yaşın silen İzmir'im?
Sana dur ağlama derken İzmir'im
Hıçkırık sesimi tıkar ağlarım.

Bu şiirden başka o akşam "İstanbul'a" adlı bir şiir daha okunmuş ve alkışlanmıştır. Son olarak meşhur kahramanlık türküsü Ey Gaziler çalınıp söylenmiştir.

Türkülerin söylenmesinden sonra Belediye Reisi Dr. Fazıl Berki Bey bir konuşma yapmış, milli hislerle dolu bu mahalleyi aydınlatmak için birkaç güne kadar gelecek olan lüks fenerlerinden birini yollayacağını söyleyerek hepsine ayrı ayrı teşekkür etmiştir. Burada görüldüğü kadarıyla, mahallenin ana yolunu aydınlatmak için bir fenerin bile bulunmayışı, şehirlerimizin o yıllarda ne kadar yoksul olduğunu göstermesi bakımından iyi bir örnektir. Bir fenerin mahalleye verilmesi bile halkı çok memnun etmektedir.

Belediye Reisi'nin konuşmasını takiben Mustafa Necati Bey, burada kısa ve çok hazin bir nutuk söylemiştir. Onun, orada yaptığı konuşma esnasında söylediği sözler basına yansımamıştır. Ancak bu konuda Açıksöz diyor ki: "En nârin ve en ince hisleri tahrikte daima muvaffakiyet gösteren Necati Bey, sözlerini bitirirken hazırunun hemen hemen gözlerinin yaşardığı ve bazılarının hıçkırıklarını zaptedemedikleri görülüyordu."(246).

Zaman zaman temas edildiği gibi Mustafa Necati Bey usta bir hatiptir. Ruhlara nüfuz etmeği çok iyi bilmektedir. Kahve ziyareti dolayısıyla halka birşeylere vermek istemiş ve bir anlamda fırsat eğitimi yapmıştır. Orada bulunan insanlar ağladıklarına göre, demek ki konuşmanın niteliği çok yüksek olmuştur.

F- Mustafa Necati Bey'in Numanlar Köyüne Gidişi:

Numanlar köyü Kastamonu'ya 12 klm. uzaklıktadır. Daday çayı üzerinde kurulmuş olan bu köy verimli toprakları ile bir ova köyüdür. Dere yatağının kenarları çeşitli ağaçlarla kaplı olup meraklı insanlar bugün bile çay üzerinde balık tutmaktadırlar. Bu köy ve Daday çayı yatağı aynı zamanda bir piknik yeri olarak da kullanılmaktadır.

Çalışmalarımız esnasında Mustafa Necati Bey'in bu köye davet üzerine piknik yapmağa geldiğini de o günleri yaşayan kişilerden tesbit etmiş bulunmaktayız. Bize göre olay 1922 yılının muhtemelen Haziran, Temmuz ayları olmalıdır(247).

G- Mustafa Necati Bey'in Depo Alayını Ziyareti:

Sakarya Savaşı öncesinde Mustafa Kemal Paşa'nın başlattığı büyük hazırlıklar sırasında Kastamonu ve havalisinin yardımları çoktur. Bu cümleden olarak Kastamonu'da 5. Depo Alayı kurulmuştur. Ayrıca Çankırı'da da 6. Depo Alayı'nın kurulduğunu görmekteyiz. Bunların derhal silâh ve cephane ihtiyaçları karşılanmıştır. Bu Alaylar kuruluşlarını müteakiben eğitimlerine başlamışlardır(248).

Mustafa Necati Bey diğer kurumların yanısıra askeri birlikleri de hiçbir zaman ihmal etmemiş ve onlarla münasebetlerini her zaman sürdürmüştür. Bu cümleden olarak o, Kastamonu'daki 5. Depo Alayını ziyaret etmiştir.

Açıksöz'ün yazdığına göre, bu ziyaret esnasında Mustafa Necati Bey koğuşları, yemekhaneyi gezmiş ve kumandanlardan bilgi almıştır.

Alaydan ayrılırken askerin moralinin çok yüksek olduğunu ifade etmiş ve ziyaretten memnun kaldığını belirterek kumandanlara teşekkür etmiştir(249).

VI. B Ö L Ü M

MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU ÇEVRESİ VE MİLLÎ MÜCÂDELE İLE İLGİLİ ÇEŞİTLİ YERLERDE YAYINLANAN ANILARI VE MAKALELERİ

Çalışmamızın bu bölümünde Mustafa Necati Bey'in bizzat kaleme aldığı Millî Mücâdele ile ilgili hâtırâları ile makalelerinin kısa bir değerlendirmesini yapacağız.

Mustafa Necati Bey düşüncelerini, duygularını fırsat buldukça yazıya dökmüştür. Özellikle Açıksöz Gazetesi'nde onun imzalı, imzasız yazılarından söz edilmektedir. Ancak biz çalışmalarımız esnasında Açıksöz'de, Mustafa Necati Bey'e ait iki yazıya tesadüf edebildik. Bunlardan birisi Kılıçarslan müstear adıyla yazılmış olan Zulüm ve Felaket Ümid-i Saadet başlığını taşımaktadır. Diğer yazısı ise Anadolu Köylüsü adıyla yazılmıştır. Ancak bu son yazı ilk defa Yeni Gün gazetesinde 19.6.1922 tarihinde yayınlanmış olup Açıksöz buradan iktibas etmiştir.

Yeni Gün Gazetesi hakkında yapılan bir araştırmada Mustafa Necati Bey adına yukarıda bahsedilen makalenin dışında herhangi bir yazısı gösterilmemektedir(250).

Çalışmalarımız esnasında Hakimiyet-i Milliye Gazetesi'nin 1921-1922 yıllarına ait sayılarında ise Mustafa Necati Bey'in imzasıyla yayınlanan bir yazı olup "Anadolu Halkı, İstiklâl-i Millî" başlığını taşımaktadır.

Hayat Dergisi'nin 1926-1927 yıllarında yayınlanan ilk dokuz sayısında, Mustafa Necati Bey'e ait Kastamonu ve çevresi ile ilgili dokuz yazı yer almıştır.

İzmir Aşk adlı makalesi ise Hüsnü Açıksöz'ün eserinden alınmış olup bu kitap yeni harflerle yayınlanmıştır. Söz konusu edeceğimiz diğer yazılar, belirtilen kaynaklarda eski yazıyla

yayınlanmıştır. Bunlar tarafımızdan yeni yazıya çevrilerek çalışmamızın ekler kısmına konulmuştur.

Aşağıda kritiğini yapacağımız bu yazılar, Millî Mücadele yılları hakkında daha iyi bir fikir verecektir.

1- Mütevâzî Kahraman: Yazının altında 1921 tarihi kayıtlıdır. Olayın meydana geldiği dönem Sakarya Savaşı günleridir. Ancak yazının bir yerinde "aradan seneler geçti" ibaresi vardır. Bundan dolayı, bu hâtırânın 1921 yılındaki bir olaya veya nota istinâden birkaç sene sonra yazıldığı anlaşılıyor. Söz konusu yazıda, sakat bir insanın cephaneye taşımak için büyük bir aşk ve şevkle gayreti anlatılmaktadır(251).

2- Anadolu ve Millî Aşk: Mustafa Necati Bey'in, Bolu'dan dönerken Çerkeş önlerinde rastladığı, cephaneye taşıyan kafilenin içindeki bir ninenin halini anlatmaktadır. Kadın, sırtındaki torunundan ziyade arabasındaki millet malı cephaneyi düşünmektedir. Bir köylü kadınının, millet malına bakışını anlatması itibariyle çok önemlidir. Olayın 1921 Kasım ayının son günlerine ait olması gerekmektedir. Yaşlı nenenin, Mustafa Necati Bey'e verdiği cevap çok ilginçtir(252).

3- Anadolu Halkı, İstiklâl-i Millî: Bolu dönüşü Mustafa Necati Bey, Ilgaz'dan geçerken yollarda gördüğü Anadolu insanının fedakârlıklarını anlatmaktadır(253).

4- İnebolu: Yazının altındaki nottan bu hatıranın 6 Aralık 1921 yılına ait olduğu anlaşılmaktadır. İneboluluların fedakârlığı ve orada yapılan çalışmaları anlatmaktadır(254).

5- Mehmet Onbaşı: Muhtemelen 1921 yılının Aralık ayında yaşanmış bir olayla ilgilidir. Yazının konusu, köydeki aşkı uğruna cepheden kaçan Mehmet Onbaşı'nın İstiklâl Mahkemesindeki yargılanışını anlatmaktadır. Yazının altında 5 Ocak 1922 tarihi bulunmaktadır. O tarihlerde Mustafa Necati Bey Ankara'da olduğu için yazının burada yazılması muhtemeldir(255).

6- Zulüm ve Felaket,Ümid-i Saadet: Bu yazı 16 Mart 1922 tarihli Açıksöz Gazetesinde Kılıçarslan imzası ile yazılmıştır. İstanbul'un işgalinin ikinci yıldönümü münasebetiyle duyduğu üzüntüyü ve memleketin o günlerdeki halini anlatmaktadır(256).

7- İzmir Aşkı: Bu yazı Hüsnü Açıksöz'ün kitabında yayınlanmıştır. Makale İzmir'in işgalinin üçüncü yılı dolayısıyla ile yazılmış olup işgalden duyulan üzüntüleri anlatmaktadır(257).

8- Aziz Ülke: Bu yazıda da Anadolu insanının durumu analiz edilmektedir. Yazının altında "Taşköprü,23 Mayıs 1923"ibaresi vardır. Bu hatıra muhtemelen Taşköprü'ye 25 Mayıs'ta yapılan bir ziyaretle ilgili olmalıdır. Ancak bize göre yıl hatası vardır.Çünkü Mustafa Necati Bey 1923 yılında Kastamonu'da değildir.Bu sebeple adı geçen yazının altındaki tarihin 25 Mayıs 1922 olması gerekir kanaatindeyiz(258).

9- İnebolu: İnebolu'yu ve insanlarını anlatmakta,onların çektikleri sıkıntıları dile getirmektedir.Yazının altında 1338 tarihi kayıtlıdır.Muhtemelen aynı yılın Nisan ayı başlarında yazılmış olması gerekir. 2-8 Nisan 1922 tarihleri arasında Mustafa Necati Bey İnebolu'da bulunmaktadır. Ayrıca yazıda "bahar ve güzellik diyârı" sözleri iki yerde geçmektedir. Burdan da söz konusu yazının Bahar'da yazılmış olduğu kanaatine varabiliriz(259).

10- Anadolu Köylüsü: Bu yazıda da Anadolu insanının durumu anlatılmaktadır.Önce Yeni Gün'de,sonra Açıksöz'de yayınlanmıştır(260).

11- Ali Çavuş: Oğulları şehit olan Ali Çavuş ile Mustafa Necati Bey arasında geçen konuşmayı anlatmaktadır.Ali Çavuş'un durumu,köydeki vaziyeti,onun sabrı tanıtılmaktadır(261).

12- Mukaddes Kafieler: Burada da Anadolu Köylüsü'nün dramı anlatılmaktadır. Yazının altında 28 Haziran 1921 ibaresi bulunmaktadır Bize göre bu tarih yanlıştır. Doğrusunun 1922 yılı olması gerekir kanaatindeyiz(262).

VII. B Ö L Ü M

MUSTAFA NECATİ BEY'İN 1928 YILINDA İNEBOLU VE KASTAMONU'YU ZİYARETİ ESNASINDA YAPTIĞI KONUŞMALAR

Araştırmamızın konusu, İstiklâl Mahkemesi Başkanı Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'daki faaliyetleri ile ilgilidir. Bilindiği gibi bu dönem, 18 Ağustos 1921-24 Ağustos 1922 yılları arasına tekabül etmektedir.

Ancak Mustafa Necati Bey'in 1928 yılındaki Kastamonu ziyaretini ve o zaman bu çevrede yaptığı konuşmaları, kısaca kritik etmeği faydalı bulduk. Bu konuşmalar zaman itibarıyla araştırma sınırlarımızın dışına çıkmış olsa bile onun, Kastamonu ile olan ilişkileri bir bütünlük arz etmektedir.

Mustafa Necati Bey, her ne kadar 1928 yılında konuşmuşsa da bu hitabelerinde hep 1921-1922 yıllarındaki günlere atıfta bulunmuş, o günlerdeki durumları anlatmış, yaşadığı olaylara açıklık getirmiştir. Bir anlamda onun 1928 yılında yaptığı konuşmalar, bizim çalıştığımız döneme ışık tutmuştur. İşte bu itibarla, o konuşmaların, Açıksöz'e yansıdığı şekliyle alınması ve değerlendirilmesi yoluna gidilmiştir.

Daha önce kısaca temas edildiği gibi, Maarif Vekili Mustafa Necati Bey, Kastamonu'nun Fahri hemşehrisidir. 4 Temmuz 1928'de İnebolu'ya gelmiş, orada bir konuşma yapmış ve aynı gün Kastamonu'ya hareket ederek akşam, Belediye'de onuruna verilen ziyafette hazır bulunarak bir konuşma yapmıştır. 5 Temmuz 1928 günü şehirde bazı ziyaretler yaptıktan sonra Türk Ocağı tarafından Hacı İbrahim dağına düzenlenen geziye iştirak etmiştir. 6 Temmuz tarihinde ise Çerkeş'e hareketle Kastamonu'dan ayrılmıştır.

Söz konusu edeceğimiz konuşmalar, Açıksöz Gazetesinde yayınlandığı şekliyle ele alınmıştır. Metinlerin tamamı okunduğunda Mustafa Necati Bey'in ifadelerinde yine 1921-1922 yıllarındaki heyecanı açıkça görülmektedir. O, bu konuşmaları yaparken daha önce burada karşılaştığı olayları âdetâ yeniden yaşar gibi olmuştur.

1- Mustafa Necati Bey'in İnebolu'da Yaptığı Konuşma: Anadolu insanını, altı sene evvelki İnebolulularını, Kastamonulularını ve onların fedakârlıklarını anlatmıştır. 4 Temmuz 1928 günü yapılan bu konuşmanın özellikle son bölümünde yüksek bir heyecan vardır(263).

2- Mustafa Necati Bey'in Kastamonu Belediyesi'nde, Onuruna Verilen Ziyafette Yaptığı Konuşma: 4 Temmuz 1928 akşamı Kastamonu Belediyesi tarafından Mustafa Necati Bey onuruna verilen ziyafette kendisi bir konuşma yapmıştır. Hemşehrileri arasında bulunmaktan duyduğu mutluluğu belirtmiş ve burada bir Vekil olarak değil bir kardeş, bir arkadaş olarak bulunduğunu söylemiştir. 1921 yılına ait hatıralarını orada bulunanlara büyük bir incelik ve hassasiyetle nakletmiştir. Mustafa Necati Bey'in bu konuşmasının millî hislerle dolu, çok büyük bir heyecan ifade ettiği görülmektedir. Özellikle o yıllardaki hastane ziyaretlerine ait bilgiler vermektedir. Kastamonuluların gösterdiği üstün fedakârlığı çok açık bir şekilde dile getirmiştir(264).

3- Mustafa Necati Bey'in Genç Muallimlere Hitâbesi: Onun, Kastamonu toprağında yaptığı son konuşma ne yazık ki bu olmuştur. Mustafa Necati Bey, 5 Temmuz 1928 günü Kastamonu Muallim Mektebini de ziyaret etmiş, burada onuruna verilen bir çay ziyafetinde bulunmuş ve yeni mezun genç öğretmenlere hitab etmiştir. Konuşma, özellikle genç öğretmenlere her zaman için ışık tutacak nitelikte, yüksek bir düşüncenin mahsûlü olarak görülmektedir. Burada, eğitime ve öğretmene verilen değer dile getirilmiştir(265).

S O N U Ç

Millî Mücâdele yıllarında Kastamonu ve çevresinde yoğun olaylar yaşanmıştır.Gencinden yaşlısına,erkeğinden kadınına varıncaya kadar bütün halk,herşeyiyle seferber halinde olmuştur.

O dönemde Kastamonu'da görev yapan;sözleriyle,yazılarıyla,hareketleriyle halka yön veren,öncülük eden birkaç önemli kişi burada bulunmuştur. Bunlardan birisi, bizce en önemlisi, araştırma konumuz olan Mustafa Necati Bey'dir. İncelememiz esnasında onun görev yaptığı 18 Ağustos 1920-24 Ağustos 1922 yılları arasına rastlayan Millî Mücâdele kesitinde Kastamonu'da cereyan eden olayları,yapılan çalışmaları araştırmış olduk. Mahalli kaynaklara ve özellikle Açığsöz Gazetesi'ne yansıdığı şekliyle o dönemdeki olayları tanımak fırsatını bulduk. Mustafa Necati Bey hakkında yapılan yayınlar ve araştırmalar hemen hemen yok gibidir. Olanlar da onun Millî Eğitim Bakanlığı ile ilgili çalışmalarını yansıtmaktadır(266). Bu araştırmamızla Mustafa Necati Bey hakkında bugüne kadar yayınlanmayan hususları da ortaya çıkardığımızı inanıyoruz.

Kastamonu hakkında yapılan araştırmalar ve yayınlar, özellikle tarihî sahada mâlesef çok azdır. Bu çalışmamızla Kastamonu'nun yakın dönemi ile ilgili faydalı bir araştırma yaptığımızı inanıyoruz.

Kastamonu ve İnebolu çevresinin Millî Mücâdele'de oynadığı önemli rol, zaman zaman dile getirilmektedir.Biz, bu çalışmamızla bölgenin önemini bir parça daha gün ışığına çıkarmış olduk.

Bölge halkı,daha başlangıçtan itibaren Millî Mücâdele'nin yanında yer almıştır.Canıyla,malıyla,her şeyiyle savaşa katılmış;kan dökmüştür. Sadece Sakarya Savaşı sırasında cepheye altmış binden fazla asker buralardan sevk edilmiştir. Başkumandan Mustafa Kemal Paşa'nın Tekâlif-i Milliye emirlerine aynen uyulmuş,hatta halk daha fazlasını vermiştir.

Ayrıca bölge halkı yaralı gazilere sahip çıkmış,üç gün gibi kısa bir sürede 800 yataklı askeri hastaneyi kurarak çok

büyük bir organizmeyi gerçekleştirmiştir. Böylece Kastamonulular, yaralı gazilere kucak açmışlardır.

Mustafa Necati Bey'in toplantılarda ve meydanlarda yaptığı konuşmalar halkı aydınlatmıştır. Mücadeleyi her türlü zor şartlar içinde sürdüren insanlar, onun ağzından duydukları tok sözlerle sükûnet bulmuşlar, kuvvet kazanmışlar; mücadeleye olan azim ve imanları kuvvetlenmiştir. Bir anlamda o konuşmalar, kamuoyunu bilinçlendirmiştir.

Bu çalışma ile, Mustafa Necati Bey'in heyecanla kitleleri galeyana getiren tarihi konuşmalarının Kastamonu, dolayısıyla Millî Mücadele yılları ile ilgili bölümünü bir araya toplamış olduk. Bu araştırmamız Mustafa Necati Bey'in hayatının bilinmeyen bir dönemine ışık tutmuş olmaktadır. Üstelik bu dönem Türk Milleti'nin her şeyini ortaya koyduğu, Mustafa Kemal Paşa'nın, Tekâlif-i Milliye emirleri ile bütün herkesi ölüm kalım mücadelesine çağırdığı en hassas günler olmuştur.

Mustafa Necati Bey denebilir ki ömrünün kader günlerini burada yaşamıştır. Zira onun kaderiyle Türk Milleti'nin kaderi iç içe olmuştur. Türk Tarihi'nin en ağır ve o nisbette de şerefli zaferlerinden biri olan Sakarya Harbi günlerini, o, burada yaşamıştır. Mustafa Necati Bey, Sakarya Savaşı'nın bitiminden Başkumandanlık Meydan Muharebesi'nin yapıldığı 1922 yılının Ağustos ayına kadar olan bütün hazırlık devresini de yine Kastamonu'da geçirmiştir.

Bu çalışmalar sonunda, Mustafa Necati Bey'in sadece suçluları yargılayan olağanüstü bir Mahkeme Başkanlığından ziyâde bazı dernek çalışmalarına, kahve toplantılarına ve diğer faaliyetlere katılarak çok yönlü bir çaba içinde Millî Mücadele faaliyetlerini organize ettiğini tesbit ettik.

Ayrıca okullara, eğitime ve gençliğe verdiği değeri görerek onun, daha sonra Millî Eğitim Bakanlığı'na gelişinin kökenlerini gördük.

Kastamonu'da yaptığı konuşmalarda sadece Millî Mücadele ve savaş gibi konularda değil, şehrin diğer ekonomik ve sosyal

meseleleriyle de çok yakından ilgilendiğini belirledik. Gençliği berbat eden ârazlar hakkında halkı aydınlattığını gördük.

Özellikle Gençler Kulübü, Muallimler Cemiyeti, Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu gibi derneklerle çok yakından ilgilenmiştir. Hatta bunlardan Çocuk Esirgeme Kurumu'nun Kastamonu'da bizzat kurucusu olmuştur.

Mustafa Necati Bey, memleketin ilim sahasında araştırmalar yapacak olan Kastamonu İlim Derneği gibi, o devir ölçülerine göre gerçekten çok önemli olan bir teşkilâtın kurulmasına öncülük etmiştir. Hatta söz konusu derneğin tüzüğünü de bizzat kendisi hazırlamıştır.

Mustafa Necati Bey, Kastamonu'daki her hareketi ile teşkilâtçı bir insan olduğunu herkese göstermiştir. Özellikle bu yönüyle gençlere örnek olmuştur.

Açıksöz Gazetesi vasıtası ile Kastamonu ve çevresine basın yoluyla mesajlar vermiştir. Memleketteki genç kadroyu bu gazetenin idarehanesinde toplamış, onları geceleri bile çalıştırmıştır. Açıksöz Gazetesi'nin o yıllarda yüksek bir ruhla yayın yapmasında Mustafa Necati Bey'in hissesini inkâr etmek mümkün değildir. Bu ara, Açıksöz Gazetesi'nin de Mustafa Necati Bey'in çalışmalarını ve konuşmalarını, o devir ölçülerine göre en hassas ve detaylı bir şekilde yansıtmış olduğunu da belirtmek zorundayız.

Kimsesiz çocukları himâye etmek, onları başkalarına muhtaç halden kurtarmak için eğitici çalışmalara yön vermiştir. Onları daha küçük yaşta iken sıcak bir çatı altında iş ve meslek sahibi yapmak için el sanatlarına yönelik atölyeler kurdu muştur. Buralarda, ölmeye yüz tutan geleneksel Kastamonu dokumacılığını canlandırarak tekrar eski haline getirmek istemiştir.

Okulların, eğitim kurumlarının bazı çalışmalarına katılarak oralarda öğretmenlerle, öğrencilerle bir araya gelmiş, yaptığı konuşmalarla onlara yol göstermiştir. Hatta öğrencilerle millî oyunlar oynayarak onlardaki millî aşkı coşturmuştur. Okullarda konferanslar vermek suretiyle özellikle millî tarih şuûrunu kuvvetlendirmiştir.

Mustafa Necati Bey, Kastamonu'da Belediye seçimleri ile ilgilenerek aydın ve faal bir kadronun işbaşına gelmesini sağlamıştır. Hatta bu konuda toplantılar yaparak bir anlamda seçimde taraf olmuştur. Bu çalışmasında başarıya ulaşmış,Kastamonu'daki Belediye hizmetleri Ankara'ya bile örnek gösterilmiştir.

İstiklâl Mahkemesi mahkûmlarını Belediye hizmetlerinde çalıştırmış;Belediye'ye iş gücü sağladığı gibi,mahkûmlara da bir miktar para kazandırmıştır. Bugün bile mahkûmların kamuya açık hizmetlerde çalıştırıldığı az görülen vakalardandır.Bu hareketiyle Mustafa Necati Bey, mahkûmların sağlığını da dolaylı yoldan korumuştur.

Mustafa Necati Bey, Kastamonu'nun ilk Fahri Hemşehrisi olmuştur. O yıllarda fahri hemşehrilik sözü Türkiye'de henüz bilinmezken o,burada, bu seçkin payeyi kazanmıştır. Mustafa Necati Bey'in Kastamonu'ya yaptığı hizmetleri takdirle karşılayan Kastamonu Belediyesi, 1922 yılında onu, şehrin Fahri Hemşehrisi ilân etmiştir. Bunlar o devir ölçülerine göre son derece modern ve ileri hareketlerdir.

Mustafa Necati Bey Kastamonu'da bulunduğu süre içerisinde resmî görevinin yanında şehre ilmî,sosyal,kültürel ve ekonomik yönden güç kazandıracak her türlü çalışmalara destek vermiştir.

N O T L A R

- 1- Mehmet Şahingöz, Milli Mücadele'de Kastamonu, Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu Bildirileri, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1989, s.133
- 2- Hüsnü Açıksöz, İstiklâl Harbinde Kastamonu, Kastamonu Vilayet Matbaası, Kastamonu, 1933, s.9
- 3- Aynı eser, s.10
- 4- Nurettin Peker, 1918-1923 , İstiklâl Savaşı'nın vesika ve resimleri İnönü, Sakarya, Dumlupınar zaferlerini sağlayan İnebolu ve Kastamonu havalisi Deniz ve Kara Harekatı Hatıraları, Gün Basımevi, İstanbul, 1955, s.21-22
- 5- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.8
- 6- Mehmet Şahingöz, a.g.e., s.134
- 7- Nurettin Peker, a.g.e., s.29
- 8- Mehmet Şahingöz, a.g.e., s.135
- 9- Nurettin Peker, a.g.e., s.29
- 10- Aynı yer
- 11- Açıksöz Gazetesi, 22 Haziran 1919, sayı:2
- 12- Açıksöz Gazetesi, 20 Temmuz 1919, sayı:6
- 13- Nurettin Peker, a.g.e., s.49
- 14- Aynı eser, s.63
- 15- Aynı eser, s.68
- 16- Burada sözü edilen köy, Kastamonu'ya 1 saat uzaklıkta bulunan Budamış köyüdür.
- 17- Nutuk, c.1, s.163-168
- 18- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.61-62
- 19- Aynı eser, s.21-22
- 20- Nurettin Peker, a.g.e., s.112-113
- 21- Açıksöz Gazetesi, 16 Ekim 1919, Sayı:21; Nurettin Peker, a.g.e., s.109-110; Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.29-30

- 22- Açıksöz Gazetesi,14 Aralık 1919,sayı:25
- 23- Mehmet Şahingöz,a.g.e.,s.138
- 24- Açıksöz Gazetesi,1 Şubat 1920,sayı:32
- 25- Nurettin Peker,a.g.e.,s.124;Açıksöz Gazetesi,11 Ocak 1920,sayı:29
- 26- Nurettin Peker,a.g.e.,s.155-156
- 27- Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.26
- 28- Nurettin Peker,a.g.e.,s.99
- 29- Açıksöz Gazetesi,4 Nisan 1920,sayı:41
- 30- Açıksöz Gazetesi,11 Nisan 1920,sayı: 42
- 31- Nurettin Peker,a.g.e.,s.231-233
- 32- Aynı eser,s.237
- 33- Nami Ünal,"Büyük Hemşehrim Rahmetli Necati",Kaynak Dergisi, sayı 168(Ocak 1947) s.2
- 34- Açıksöz Gazetesi,27 Nisan 1922 sayı:471
- 35- "Necati'nin tercüme-i hali",Hayat Dergisi,sayı:111,(1929),s.7
- 36- Açıksöz Gazetesi,27 Nisan 1922,sayı:471
- 37- Mehmet Emin,"Zavallı Necati Bey",Hayat Dergisi, c.V.sayı 111 (10 Ocak 1929) s.1-2
- 38- Ergun Aybars,İstiklâl Mahkemeleri,Ankara,1975,s.49
- 39- Aynı eser,s.54
- 40- Aynı eser,s.59
- 41- Aynı eser,s.65
- 42- Açıksöz Gazetesi,8 Kasım 1920,sayı:93
- 43- Açıksöz Gazetesi,18 Ekim 1920,sayı: 87
- 44- Açıksöz Gazetesi,3 Şubat 1921,sayı:118
- 45- Açıksöz Gazetesi,17 Ocak 1921,sayı:112
- 46- Açıksöz Gazetesi,3 Mart 1921,sayı: 126
- 47- Aynı yer
- 48- Açıksöz Gazetesi,24 Şubat 1921 sayı:125
- 49- Ergun Aybars,a.g.e.,s.140-145
- 50- Aynı eser,s.145
- 51- Aynı eser,s.148-149

- 52- Nurettin Peker a.g.e.,s.360-361
- 53- Açıksöz Gazetesi,13 Ağustos 1921,sayı:258;Kastamonu Gazetesi,
13 Ağustos 1921,sayı:2412
- 54- Ergun Aybars,(a.g.e.,s.149) Mahkemenin beyannamesini Çankırı'dan
göndermiş olabileceğini ifade etmektedir.Nurettin Peker
(a.g.e.,s.360) ile Hüsnü Açıksöz,(a.g.e.,s.122) İstiklâl
Mahkemesi'nin beyannamesini Ankara'dan gönderdiğini yazmak-
tadırlar.
- 55- Açıksöz Gazetesi,20 Ağustos 1921,sayı:261
- 56- Açıksöz Gazetesi,31 Ağustos 1921,sayı:271
- 57- Açıksöz Gazetesi,15 Haziran 1928,sayı:2271
- 58- Açıksöz Gazetesi,3 Eylül 1921,sayı:273
- 59- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi,7 Eylül 1921,sayı:285
- 60- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi,8 Eylül 1921,sayı:286
- 61- Açıksöz Gazetesi,8 Eylül 1921,sayı:278
- 62- Nurettin Peker,a.g.e.,s.371
- 63- Açıksöz Gazetesi,11 Eylül 1921,sayı:280
- 64- Açıksöz Gazetesi,13 Eylül 1921,sayı:282
- 65- Açıksöz Gazetesi,18 Eylül 1921,sayı:286
- 66- Açıksöz Gazetesi,5 Ekim 1921,sayı:301
- 67- Ilgazlı emekli öğretmen Necati Gürel (1909) kendisiyle yaptığımız
görüşmede:"Ilgaz'da İstiklâl mahkemesi kurulmadı. O zaman
burası çok bakımsızdı.Yatacaak otel falan yoktu.Ilgaz dağının
güney tarafında Kale hanı vardı.Oradaki hancı Halil Ağa nokta
vazifesi görüyordu.gelip,giden bütün tanınmış kişiler bu
Handa kalırdı.Büyük bir ihtimalle Mustafa Necati Bey Kale
hanında yatmıştır." demiştir.
- Yine bu konuda Ilgaz'ın Kale Köyünden Mustafa Şafak (1904)
ise şunları söylemiştir: "Mustafa Necati Bey'in orada yatıp
yatmadığını bilmiyorum,ancak Kale hanı konaklama yeri idi.
O yıllarda gelip,geçen bütün büyük adamlar bu handa yatarlardı.
Ayrıca burada cephaneler saklanıyordu."

68- Çerkeş'te emekli öğretmen İsmail Avcı (1902) ile 8.4.1990 günü yaptığımız görüşmede şunları anlatmıştır: "Mustafa Necati Bey Çerkeş'e iki sefer geldi. Biri İstiklâl Mahkemesi Başkanı olarak 1921'de, diğeri de Maarif Vekili olarak 1928'de. Ben ikisini de hatırlıyorum. İstiklâl Mahkemesi burada idam cezası vermedi, değnek cezası verdi. Mahkeme, Hükümet Konağının bahçesine, kameryaya kuruldu. Arkalarında, "Mücahededinde yalnız Allah'tan korkar" yazılı bir levha asılı idi. Değnek cezası verilenlere daha sonra tabib nezaretinde sopa vurulduğunu gördüm. Bu sırada davul çalındı. Mahkeme burada öğleden önce kuruldu." bu bilgiden Mustafa Necati Bey'in 24 Eylül 1921 günü Çerkeş'e vardığı, geceyi orada geçirdiği anlaşılıyor.

Yine Çerkeş'te Niyazi Baykara (1902) şunları söylemiştir: Mahkeme Hükümetin bahçesinde kuruldu. Çok kalabalıktı, Mustafa Necati Bey'i ve arkadaşlarını gördüm. Burada idam cezası vermediler burası zaten Kuvay-ı Milliyeci idi."

- 69- Ergun Aybars, a.g.e., s.153
- 70- Açıksöz Gazetesi, 5 Ekim 1921, sayı:301
- 71- Açıksöz Gazetesi, 9 Ekim 1921, sayı:304
- 72- Açıksöz Gazetesi, 11 Ekim 1921, sayı:306
- 73- Talat Onay, "Bolu hatıraları: İstiklâl Mahkemesi", Abant Dergisi, c.1, sayı 6, (1945) s.8
- 74- Açıksöz Gazetesi, 22 Ekim 1921, sayı:315
- 75- Açıksöz Gazetesi, 23 Ekim 1921, sayı:316
- 76- Açıksöz Gazetesi, 31 Ekim 1921, sayı: 323
- 77- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 2 Kasım 1921, sayı:341
- 78- Ergun Aybars, (a.g.e., s.151) İzmit işgal altında olduğu için Mahkeme'nin İzmit yakınlarına kadar gitmiş olabileceğini ifade etmektedir.
- 79- Açıksöz Gazetesi, 29 Kasım 1921, sayı:347; Açıksöz Gazetesi, 1 Aralık 1921, sayı:349
- 80- Açıksöz Gazetesi, 3 Aralık 1921, sayı:349; Kastamonu Gazetesi, 3 Aralık 1921, sayı:2428

- 81- Açıksöz Gazetesi,24 Aralık 1921,sayı:367
- 82- Mustafa Necati Bey'in İstiklâl Savaşı yıllarına ait "İnebolu" adlı bir yazısının altında (Hayat Dergisi,9.12.1926,sayı:2) "6 Aralık 1921,İnebolu" kaydı vardır. Ayrıca "eskiden hiç tanımadığım bu şehri ve ahalisini ben,bu sene bir iki defa gördüm." demektedir. Bu bilgiler onun Aralık ayı başlarında İnebolu'da olduğunu gösteriyor.Bkz. Ek: 4
- 83- Açıksöz Gazetesi,27 Aralık 1921,sayı: 370
- 84- Ergun Aybars,a.g.e.,s.151
- 85- Nurettin Peker (a.g.e.,s.298); Kastamonu Valiliği'nin Çankırı mutasarrıflığına çektiği telgrafta Mustafa Necati Bey'in Buhara heyeti ile birlikte Ankara'ya hareket ettiği bildirilmektedir. Her ne kadar telgrafta ay yanlışlığı dikkati çekmekte ise de olay gün ve yıl itibarıyla doğrudur.Basın kayıtlarına göre Buhara heyeti 24 Aralık 1921'de Kastamonu'dan ayrılmıştır. 27 Aralık 1921 tarihli Açıksöz: "Mustafa Necati Bey'in Ankara'ya azimeti,Hamdi Bey'in de İnebolu'da olması sebebiyle Mahkeme'nin 3 gündür toplanamadığını yazıyor. Buradan da,ayrılış tarihinin 24 Aralık olduğu anlaşılıyor.Ancak Mustafa Necati Bey'in ayrılışı ile ilgili haberin 24-25 Aralık tarihli basın kayıtlarına geçmemesi dikkat çekici bir husustur.
- 86- Açıksöz,26 Ocak 1922,sayı: 396
- 87- Açıksöz Gazetesi,4 Şubat 1922,sayı:402;Kastamonu Gazetesi, 4 Şubat 1922,sayı:2437
- 88- Açıksöz Gazetesi,7 Şubat 1922,sayı 406
- 89- Açıksöz Gazetesi,12 Şubat 1922,sayı:410
- 90- Açıksöz Gazetesi,7 Mart 1922,sayı 430
- 91- Açıksöz Gazetesi,11 Mart 1922,sayı:433
- 92- Fazlı Tarhan: "Mustafa Necati Bey birkaç sefer Taşköprü'ye geldi,ağabeyim Kuvay-ı Milliyeci olduğu için arası gayet iyi idi. Buraya geldiğinde bizim Yusufoğulları konağında kaldılar. Mahkemeyi de bizim konakta kurdular.Taşköprü'de

idam cezası verilmedi. Buralı biri asıldı ama onun mahkemesi Kastamonu'da yapıldı, dedi.

- 93- Açıksöz Gazetesi,4 Eylül 1921,sayı 274
- 94- Açıksöz Gazetesi,9 Mart 1922,sayı:432
- 95- Kastamonu Gazetesi,25 Mart 1922,sayı:2444
- 96- Açıksöz Gazetesi,2 Nisan 1922,sayı:456;Kastamonu Gazetesi, 8 Nisan 1922,sayı:2446
- 97- Açıksöz Gazetesi,10 Nisan 1922,sayı:459
- 98- Açıksöz Gazetesi,17 Nisan 1922,sayı:465
- 99- Açıksöz Gazetesi,20 Nisan 1922,sayı:468
- 100- Fazlı Tarhan, Mustafa Necati Bey'in iki üç sefer Taşköprü'ye geldiğini söylemiştir. Onun bu seyahate katılması kuvvetle muhtemeldir. Ayrıca kendi yazdığı "Aziz Ülke" adlı yazının altında "25 Mayıs 1923, Taşköprü" ibaresi vardır. Mustafa Necati Bey 1923 yılında Kastamonu'da olmadığına göre 1922 yılı olması gerekir; basın kayıtlarına geçmediğine göre bu seyahat özel bir gezi de olabilir.
- 101- Açıksöz,7 Mayıs 1922,sayı:478
- 102- Nurettin Peker,a.g.e.,s.390
- 103- Açıksöz Gazetesi,20 Haziran 1922,sayı:512
- 104- Açıksöz Gazetesi,24 Haziran 1922,sayı:515
- 105- Açıksöz Gazetesi,29 Ekim 1922,sayı:520
- 106- Açıksöz Gazetesi,12 Temmuz 1922,sayı:530
- 107- Ergun Aybars,a.g.e.,s.206
- 108- Hasip Yılanlıoğlu (1908) Mustafa Necati Bey hakkında şunları söylemiştir: "İki, üç sefer Mahkemeyi dinledim. Birinde bizim ortakılardan birinin yakını askerden kaçmıştı. Bilhassa onu dinlemeye gittim, önce sorgulamasını yaptılar, daha sonra Mustafa Necati Bey dosyanın üzerine bir kirman (+) işareti çekti ve kalemini kırdı. Bu, idam demektir. Salonda bulunanlar "eyvah, adam gitti" dediler. Sonra bu kişiyi kışla deresinde kurşuna dizdiler.

Mustafa Necati Bey,burada çok adam astı.Saman Pazarında 18 kişinin asıldığını gördüm. Nasıl adam asıyorlar diye sehpanın altına girip baktım. O sorada birisi,bana bir tokat vurdu.Aynı gün 4 kişiyi de Nasrullah köprüsü başında astılar.Asılmak için sıra bekleyenler gayet soğuk kanlı idiler. Ayrıca değenek cezası verilenleri de gördüm. Bunları bir seccadenin üzerine yatırıp kaba etlerine vurdular.

Kastamonu'ya gelen herkes Mehmet Akif dahil Yılanlı dergahına gelirdi.Mustafa Necati Bey'i burada hiç görmedim.

Necati Bey dürüst ve namuslu bir adamdı.Aleyhine laf söyleyeni hiç duymadım.İdamlar korku yaratıyordu. Ancak halk,bu asma işi böyle olmazsa harp de kazanılmaz,diyordu."

İkinci dönem Kastamonu İstiklâl Mahkemesi'nde verilen idam cezalarının sayısı konusunda çelişkiler görülmektedir. H.Yılanlıoğlu aynı gün 22 kişinin asıldığından bahsetmektedir. Ergun Aybars (a.g.e.,s.154) bu rakamın en az 35 olması gerektiğine işaret etmektedir.Mustafa Safran (Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu Bildirileri,Kastamonu İstiklâl Mahkemeleri, s.119) asılanların sayısını 5 olarak vermektedir. Nurettin Peker,(a.g.e.,s.390-391) 21 kişi,Hüsnü Açıksöz,(a.g.e.,s.141-143) ise 22 kişi hakkında idam kararı verildiğini kaydetmektedirler. Bizim araştırmamızda, basın kayıtlarına göre idam kararları 50 dolayında bir sayıya ulaşmaktadır. Dadaylı emekli öğretmen Rasim Bıyıklı 15 subayın asıldığını söylemiştir.

Herşeye rağmen, Mahkemenin karar defteri gerçekten sağlıklı ise Sayın Ergun Aybars'ın incelemesine itibar etmek gerekir,kanaatindeyiz.

109- Ergun Aybars,a.g.e.,s.135-136

110- Aynı eser,s.180

111- Aynı eser,s.184

112- Açıksöz Gazetesi,23 Ağustos 1922,sayı:562

113- Açıksöz Gazetesi,24 Ağustos 1922,sayı:563

- 114- Bkz.Ek:9
- 115- İsmail Hakkı (Uzunçarşılıoğlu,"Aziz Necati,"Hayat Dergisi c.V,sayı: 111(1929) s.11 İsmail Hakkı Bey diyor ki: "Bilhassa mahkemesinde bulunduğum Mehmet Onbaşı hakkında .verdiği karar adedi yüzleri geçen samiini coşturmuş,heyecana getirmiş,ağlatmış-
tı, halk bu genç reisi kucaklayıp elini öpmek için birbirini çığniyordu." İsmail Hakkı Bey'in yargılama ile ilgili verdiği bu örnek Mustafa Necati Bey'in yarattığı sevgiye güzel bir örnektir.
- 116- Talat Onay,a.g.m.,s.8-12
- 117- Nurettin Peker,a.g.e.,s.391-395
- 118- Açıksöz Gazetesi,2 Nisan 1922 sayı:402
- 119- Yücel Özkaya,Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın,Türk Tarih Kurumu Basımevi,Ankara,1989,s.19
- 120- Aziz Demircioğlu,100 Yıllık Kastamonu Basını 1872-1972,Doğrusöz Matbaası,Kastamonu 1973,s.52
- 121- Açıksöz Gazetesi,15 Haziran 1928,sayı:2278
- 122- Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.85
- 123- İsmail Habib Seviük,0 Zamanlar,Kültür Bakanlığı,Ankara 1981
- 124- Mustafa Eski,Milli Mücadele'de Mehmet Akif Kastamonu'da, Ayyıldız Matbaası,Ankara 1983,s.VIII-IX
- 125- Açıksöz Gazetesi,5 Kasım 1920,sayı:92
- 126- Açıksöz Gazetesi,8 Kasım 1920,sayı:93
- 127- Açıksöz Gazetesi,11 Kasım 1920,sayı: 94
- 128- Açıksöz Gazetesi,15 Kasım 1920,sayı:95
- 129- Açıksöz Gazetesi,18 Kasım 1920,sayı:96
- 130- Açıksöz Gazetesi,22 Kasım 1920,sayı:97
- 131- Açıksöz Gazetesi,25 Kasım 1920,s.98
- 132- Açıksöz Gazetesi,9 Nisan 1922,s.458
- 133- Mustafa Eski,a.g.e.,
- 134- Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.86-87
- 135- İsmail Hakkı (Uzunçarşılıoğlu),a.g.m.,s.11
- 136- Bkz.Ek:13

- 137- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.151
- 138- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.151-154, Bkz. Ek:12
- 139- Açıksöz Gazetesi, 27 Haziran 1922, sayı:518, Bkz.Ek:6
- 140- Uygur Kocabaşoğlu, "Milli Mücadele'nin Sözcülerinden: Anadolu'da Yeni Gün Gazetesi," SBF Dergisi, Atatürk Özel Sayısı, 1981
- 141- Açıksöz Gazetesi, 15 Haziran 1922, sayı:508
- 142- Açıksöz Gazetesi, 15 Haziran 1928, sayı:2277
- 143- Açıksöz Gazetesi, 4 Temmuz 1928, sayı:2288
- 144- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.140-144
- 145- Açıksöz Gazetesi, 20 Ekim 1921, sayı:314
- 146- Açıksöz Gazetesi, 17 Aralık 1921, sayı:361
- 147- Açıksöz Gazetesi, 29 Aralık 1921, sayı:372
- 148- Açıksöz Gazetesi, 17 Ocak 1922, sayı:388
- 149- Açıksöz Gazetesi, 31 Ocak 1922, sayı:400
- 150- Açıksöz Gazetesi, 14 Şubat 1922, sayı:412
- 151- Nurettin Peker, a.g.e., s.390
- 152- Aynı eser, s.384
- 153- Açıksöz Gazetesi, 31 Temmuz 1922, sayı:545
- 154- Açıksöz Gazetesi, 29 Nisan 1922, sayı:472
- 155- Nurettin Peker, a.g.e., s.395
- 156- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.144
- 157- Açıksöz Gazetesi, 3 Mayıs 1922, sayı:475
- 158- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 14 Ağustos 1922, sayı:579
- 159- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s.144
- 160- Açıksöz Gazetesi, 26 Nisan 1922, sayı:470
- 161- Açıksöz Gazetesi, 2 Mayıs 1922, sayı:474

Burada imzası bulunan kişiler şunlardır: Mevlevi Postnişini Tahir Amil, Nakibüleşraf Ziyaettin, Müftü Nuri, Meclis-i İdareden Lütfi, Hazreti Pir Postnişini Mehmet Ata, Postnişin Hafız Kazım, Müderris Mehmet, Ülemadan Aziz, Benlizade Hüseyin, Encümen-i Vilayetten Tevfik, Gündoğdu mağazası sahibi Kemal, Hedanizade Mustafa, Özengicizade Şefik, Altıağazade Hafız Mehmet, Veli

Efendizade Hafız Kâmil, Boyacızade Hafız Sadık, Ballıkzade Muhittin, Ali Çavuşzade Mehmet, Kibarzade Hakkı, Kalkancızade Mehmet Emin, Boyacızade Mustafa, Hacı Salihzade Mustafa, Ateşgâzade Mehmet, Hocasade Ali, Karavelizade Emin, Hüseyinzade Abidin, Tatlızade Emin, Beyzade Mehmet, Şemsizade Mustafa, Kırımlızade Tahsin, Zencirlizade Salih, Yüzbaşızade Nuri, Ankaralızade Hacı Mehmet, İnce Ustazade Mehmet, Hacı Kerimzade Ali, Kasapbaşızade İbrahim, Kahyazade Mehmet, Çaycızade Hafız Ahmet, Hacıbiyıkzade Hamdi, Beyzade Salih, Sabık Hususi Muhasebe Müdürü Seyfi, Kadıpaşazade Zühtü.

- 162- Açıksöz Gazetesi, 27 Nisan 1922, sayı: 471
- 163- Nurettin Peker, a.g.e., s. 407
- 164- Kastamonu Gazetesi, 12 Kasım 1921, sayı: 2425; 19 Kasım 1921, sayı: 2426; 26 Kasım 1921, sayı: 2427
- 165- Açıksöz Gazetesi 16 Şubat 1922 sayı: 414
- 166- Açıksöz Gazetesi, 16 Şubat 1922 sayı: 414
- 167- Açıksöz Gazetesi, 19 Şubat 1922, sayı: 419
- 168- Kastamonu Gazetesi, 25 Şubat 1922, sayı: 2440
- 169- Açıksöz Gazetesi, 1 Mart 1922, sayı: 425
- 170- Açıksöz Gazetesi, 16 Mart 1922, sayı: 438
- 171- Nurettin Peker, a.g.e., s. 407
- 172- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s. 81
- 173- Açıksöz Gazetesi, 25 Nisan 1922, sayı: 469
- 174- Açıksöz Gazetesi, 15 Mayıs 1922, sayı: 485
- 175- Açıksöz Gazetesi, 14 Mayıs 1922, sayı: 484
- 176- Açıksöz Gazetesi, 18 Haziran 1922, sayı: 510
- 177- Açıksöz Gazetesi, 26 Temmuz 1922, sayı: 541
- 178- Hüsnü Açıksöz, a.g.e., s. 81-82
- 179- Açıksöz Gazetesi, 5 Haziran 1922, sayı: 499
- 180- Açıksöz Gazetesi, 23 Mart 1922, sayı: 444
- 181- "Madam Gaulis İle Mülakat," Kastamonu'da Gençlik Mecmuası Sayı: 15, (Kastamonu 1921) s. 1, -2 Arslan Kaynaradağ, İstiklâl Savaşı Günlerinde

Kastamonu Gençliği,Bir Kulüp,Bir Dergi ve Öğretmenler,Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu Sempozyumu Bildirileri, Ankara,1989,s.129

182- Açıksöz Gazetesi,10 Nisan 1922,sayı:459

183- Açıksöz Gazetesi,27 Ocak 1921,sayı:116

184- Açıksöz Gazetesi,31 Ocak 1921,sayı:117

185- Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.78

186- Açıksöz Gazetesi,1 Ağustos 1922,sayı:546

187- Açıksöz Gazetesi,1 Mart 1922,sayı:425

188- Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.78;Açıksöz Gazetesi,27 Temmuz 1919, sayı: 7

189- Açıksöz Gazetesi,11 Ocak 1920,sayı:29

190- Açıksöz Gazetesi,25 Ocak 1920,sayı:31

191- Açıksöz Gazetesi,26 Temmuz 1920,sayı:65

192- Arslan Kaynaradağ,a.g.m.,s.121-132

193- Açıksöz Gazetesi,28 Haziran 1922,sayı:519

194- Açıksöz Gazetesi,13 Ağustos 1922,sayı:553

195- Açıksöz Gazetesi,24 Ağustos 1922,sayı:563

196- Açıksöz Gazetesi,31 Ağustos 1922,sayı:569

197- Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.147. Buradaki Umumi Reisliğin,"Fahri Başkanlık"olması gerektiği kanaatindeyiz.

198- Aynı eser,s.79

199- Açıksöz Gazetesi,30 Kasım 1919,sayı:23

200- Açıksöz Gazetesi,4 Mayıs 1922,sayı:476, buradaki "Fevkalade âzalık" sözünün şeref üyeliği veya fahri üyelik olması gerekir.

201- Açıksöz Gazetesi,17 Nisan 1922,sayı:509

202- Açıksöz Gazetesi,9 Mayıs 1922,sayı:480

203- Açıksöz Gazetesi,25 Mayıs 1922,sayı:494

204- Açıksöz Gazetesi,4 Temmuz 1922,sayı:523

205- M.Emin,a.g.m.,s.2

206- Bu konuda Hasip Yılanlıoğlu:"Arabalara eşyaları koyduk,dağlara doğru çekilmek için hazırlık yaptık.Anam fırın yaktı.Ekmekleri

saman çitlerine (sepet) doldurduk,göçümüz sekiz gün arabada bekledi.Sonra iyi haberler geldi,arabaları boşaltdık.Ekmekler küflenmişti,hayvanlar bile yemedi" demiştir.

207- H.Açıksöz,a.g.e.,s.130-131 Nazife Hanım'ın dilekçesi şu şekildedir. "Anavatanımızın bütün mevcudiyetiyle İstiklâl'i millimizi mahvetmek hülyasıyle hücum eden erzel Yunan palikaryalarının namussuz ve pek kirli ayaklarını mukaddes topraklarımız üzerinde görmesini hiçbir zaman arzu etmeyen cariyeler istihkâr-ı vatan uğrunda cephelerde gazanferâne çarpışan erkek kardeşlerimle beraber bu mukaddes vazife-i dîniyede benim de bulunmaklığım hususunda fedai olarak cepheye harekete âmade bulunduğumdan lûtf-i müsade-i âlilerine"

208- Açıksöz Gazetesi,22 Ağustos 1921,sayı:263;23 Ağustos 1921, sayı:264;Kastamonu Gazetesi,27 Ağustos 1921,sayı:2414;Nurettin Peker,a.g.e.,s.366-367;Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.130-131

209- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi,4 Eylül 1921,sayı:282,Gazete bu konuda şunları yazmıştır: "Kastamonu havalisinde halkın hissiyat-ı vatanperveranesi pek şâyan-ı dikkat bir hal almış ve bizim burada tavsif edemeyeceğimiz derecede bir kudret kesbetmiştir.İrşâdatın tesiri ile memlekette değil şekavet,sirkat bile kalmamıştır...Kadınların bile cepheye gitmek için istida verdikleri görülmüştür."

210- Kastamonu Gazetesi,27 Ağustos 1921,sayı:2414

211- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi 7 Eylül 1921 sayı:285

212- Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.134

213- Namazgah Meydanı,şimdiki Gazipaşa İlkokulu'nun bulunduğu yerin adıdır.

214- Açıksöz Gazetesi,14.9.1921,sayı:283;Nurettin Peker,a.g.e.,s.375; Hüsnü Açıksöz,a.g.e.,s.135;Hakimiyet-i Milliye Gazetesi, 26 Eylül 1921,sayı:304 Hakimiyet-i Milliye,Sakarya Harbinden sonra şenliklerin yapıldığını,burada Mustafa Necati Bey'in ateşli bir konuşma yaptığını yazmaktadır.

- 215- Şimdiki Cumhuriyet Meydanının yeri.
- 216- Açıksöz Gazetesi,18 Aralık 1921,sayı:362
- 217- Nurettin Peker,(a.g.e.,s.410) müsamereden üç bin lira elde edildiğini yazmaktadır.Açıksöz Gazetesi'nin 455. sayısında ise bu rakam 4680 lira olarak verilmektedir.Hüsnü Açıksöz (a.g.e.,s.147) bu rakamın çeşitli gelirlerle 7 bin liraya ulaştığını ifade etmektedir.
- 218- Aziz Demircioğlu,Kastamonu'da basılan eserler,Doğrusöz Matbaası, Kastamonu,1987,s.61
- 219- Açıksöz Gazetesi,25 Şubat 1922,sayı:421; Bkz.Ek:1
- 220- Açıksöz Gazetesi,7 Mart 1922,sayı:430
- 221- Açıksöz Gazetesi,16 Mayıs 1922,sayı:486
- 222- Bu konferans Açıksöz Gazetesi'nde çok uzun cümleler ve tamlamalar kullanılarak özet halinde yayınlanmıştır.Buradaki ifadeler tarafımızdan kısmen sadeleştirilmiş ve cümleler bölünmüştür.
- 223- Açıksöz Gazetesi,5 Ağustos 1922,sayı:555
- 224- Açıksöz Gazetesi,24 Ağustos 1922,sayı:563
- 225- Açıksöz Gazetesi,24 Ağustos 1921,sayı:264
- 226- Açıksöz Gazetesi 29 Ağustos 1921,sayı:269; Hüsnü Açıksöz, a.g.e.,s.129
- 227- Nurettin Peker,a.g.e.,s.368; Açıksöz Gazetesi,5 Eylül 1921, sayı: 274
- 228- Açıksöz Gazetesi,1 Eylül 1921,sayı: 272
- 229- Nurettin Peker,(a.g.e.,s.375) Cepheden gelen yaralılarla hastanelerin dolduğunu,bazılarının tedavilerinin ayakta yapıldığını belirtiyor. Yaralılarla ilgili kesin rakamlar basın kayıtlarında bulunmuyor. Ancak halktan kişiler sayının çok fazla olduğunu halen söylemektedirler.
- 230- Açıksöz Gazetesi,13 Eylül 1921,sayı: 282;Açıksöz Gazetesi,14 Eylül 1921,sayı:283
- 231- Bkz.Ek:14
- 232- Açıksöz Gazetesi,5 Temmuz 1928,sayı:2289

233- Açıksöz Gazetesi,17 Aralık 1921,sayı:361

234- Açıksöz Gazetesi,25 Aralık 1921,sayı:368

235- Açıksöz Gazetesi,18 Şubat 1922,sayı:415

236- Açıksöz Gazetesi,27 Şubat 1922,sayı:423

237- Açıksöz Gazetesi,12 Mart 1922,sayı:434

238- Dadaylı emekli öğretmen Rasim Bıyıklı,(1906) 11 Nisan 1990 günü Daday'da yaptığımız konuşmada şunları anlatmıştır: "Zamanını tam hatırlamıyorum ama Şubat veya Nisan olabilir,okulda bir müsamere yapıldı. Mustafa Necati Bey geldi,en öne oturdu. Program başladı.Müsamerenin bir yerinde öğrenci arkadaşlar zeybek oynuyorlardı. Bu esnada Mustafa Necati Bey yerinden kalktı,sahneye çıktı ve öğrencilerle birlikte çok kıvrak bir şekilde zeybek oynadı. Biz,onu gıpta ile seyrettik,onun gibi oynayabilsek dedik."

Bu olay da gösteriyor ki Mustafa Necati Bey bizzat katılımcı,candan,samimi bir insandır.Yapan,yaptıran bir kişiliğe sahiptir. Bugün bile protokole mensup bir kişinin okul müsameresinde oyun oynadığı pek görülmez. O,ruhlara birşeyler aşılama bilmiş ki bugün bile Rasim Hoca'nın hafızasında yaşayabiliyor.

239- Açıksöz Gazetesi,16 Ağustos 1920,sayı:71

240- Sebahattin Selek,Anadolu İhtilali,2. cilt (8. baskı) Zafer Matbaası,İstanbul 1987

241- Aynı eser,s.672-677

242- 7 Temmuz 1928 tarihli Açıksöz Gazetesi dağdaki piknik olayını detaylı olarak anlatmaktadır.Ancak Bakanın oradaki konuşmaları ve zeybek oynadığına dair bilgiler yazılı değildir. Burada anlatmağa çalıştığımız konuşmaları dinleyenlerden birisi Nihat Dicle'dir. 23 Şubat 1990 günü Ankara'daki evinde yaptığımız ve bantlarda mevcut konuşmasında piknik olayını bu şekilde anlatmıştır.

243- Dadaylı Hüsnü Bora,(1901) ile 11 Nisan 1990 günü yaptığımız görüşmede kendisi Mustafa Necati Bey'i karşılamak üzere Kıyık

tepesine gittiğini,o zaman Rüstiye'de okuduğunu okullarının mevcudunun 80 kişi kadar olduğunu,mahiyet itibariyle oradaki konuşmaları hatırlayamadığını söylemiş ve karşılama yapan kalabalığın dört,beş bin civarında olduğunu söylemiştir.

244- Açıksöz Gazetesi,12 Haziran 1922,sayı :505

245- Bu sakatlardan birinin kunduracı esnafından Mustafa Karas olduğunu çalışmalarımız esnasında tesbit ettik.

246- Açıksöz Gazetesi,13 Haziran 1922,sayı:506

247- Mustafa Necati Bey'in Numanlar Köyü'ne ziyareti ile ilgili olarak Hasip Yılanlıoğlu şunları anlatmıştır: "Mustafa Necati Bey Numanlar Köyü'ne geldi. O zaman biz Köyde oturuyorduk. Bostancı'nın Muhittin Ağa,onu davet etmiş.Yanlarında Horozoğlu'nun Mahir Ağa da vardı. Necati Bey'in yanında başka kişiler de vardı,kalabalıktılar. Çayda balık tuttular,eğlendiler.Yanlarında saz takımları,sepetçioğlu ekibi de vardı. Köyde herkes Mustafa Necati Bey gelmiş diye konuştu. Ben ufak olduğum onların yanına gidemedim,daha uzaktan seyrettim."

248- Nurettin Peker,a.g.e.,s.365

249- Açıksöz Gazetesi,19 Temmuz 1922,sayı: 536

250- Uygur Kocabaşoğlu,a.g.m.

251- Bkz. Ek: 11

252- Bkz. Ek: 3

253- Bkz. Ek: 2

254- Bkz. Ek:4

255- Bkz. Ek: 9

256- Bkz. Ek: 13

257- Bkz. Ek: 12

258- Bkz. Ek: 10

259- Bkz. Ek: 5

260- Bkz. Ek: 6

261- Bkz. Ek: 7

262- Bkz. Ek: 8

263- Bkz. Ek: 14

264- Bkz. Ek: 15

265- Bkz. Ek: 16

266- Rauf İnan, Mustafa Necati, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 1980



B İ B L İ Y O Ğ R A F Y A

GAZETELER

- 1- Açıksöz Gazetesi
- 2- Hakimiyet-i Milliye Gazetesi
- 3- Kastamonu Gazetesi

KİTAPLAR

- 4- Açıksöz,Hüsnü,İstiklâl Harbinde Kastamonu,Kastamonu Vilayet Matbaası,Kastamonu,1933
- 5- Atatürk,Gazi M.Kemal,Nutuk,C.2,İstanbul,Milli Eğitim Basımevi,1967
- 6- Aybars,Ergun,İstiklâl Mahkemeleri,Ankara,Bilgi Basımevi,1975
- 7- Demircioğlu,Aziz,100 Yıllık Kastamonu Basınında Kim Kimdir,1872-1972 Kastamonu,Doğrusöz Matbaası,1980
- 8- ———,100 Yıllık Kastamonu Basını,1872-1972,Kastamonu,Doğrusöz Matbaası,1973
- 9- ———,Kastamonu'da Basılan Eserler,1869-1928,Kastamonu,Doğrusöz Matbaası,1987
- 10-Ertem Ahmet,Necati Bey,Ankara,Yeni Cezaevi Matbaası,1943
- 11-Eski,Mustafa,Milli Mücadele'de Mehmet Akif Kastamonu'da,Ankara,Ayyıldız Matbaası,1983
- 12-İnan,Rauf,Mustafa Necati,Ankara,T.İş Bankası Yayınları,1980
- 13-İsmail Hakkı(Uzunçarşılıoğlu),"Aziz Necati",Hayat Dergisi,C.V sayı:111 (1929) s.11
- 14-Kocabaşoğlu,Uygur,"Milli Mücadele'nin Sözcülerinden:Anadolu'da Yeni Gün Gazetes",SBF. Dergisi,Atatürk Özel Sayısı (1981)s.179-203
- 15-"Madam Gaulis ile Mülâkat" Kastamonu'da Gençlik Mecmuası,sayı:15 (1921) s.1-2
- 16-Mehmet Emin,"Zavallı Necati Bey",Hayat Dergisi,C.5 sayı:111, (1929) s.1-2
- 17-Mustafa Necati,Bir Hitabe,Kastamonu,Kastamonu vilayet Matbaası,1922
- 18- ———,"İnebolu",Hayat Dergisi,C.1,sayı:1 (1926) s.17-18
- 19- ———,"İnebolu",Hayat Dergisi,C.1,sayı:2 (1926) s.18

- 20- ———, "Anadolu ve Milli Aşk" Hayat Dergisi, C.1, sayı:3 (1926) s.16
- 21- ———, "Mehmet Onbaşı", Hayat Dergisi, C.1, sayı:4 (1926) s.17
- 22- ———, "Ali Çavuş", Hayat Dergisi, C.1, sayı:5 (1926) s.16
- 23- ———, "Mukaddes Kafileler", Hayat Dergisi, C.1, sayı:6 (1927) s.19
- 24- ———, "Mütevazi Kahraman", Hayat Dergisi, C.1, sayı:7 (1927) s.18
- 25- ———, "Aziz Ülke", Hayat Dergisi, C.1, sayı:8 (1927) s.18
- 26- ———, "Anadolu Köylüsü", Hayat Dergisi, C.1, sayı:9 (1927) s.15-16
- 27- "Necati'nin Tercüme-i Hali", Hayat Dergisi, C.5, sayı:111 (1929) s.7
- 28- Onay, Talat, "Bolu Hatıraları: İstiklâl Mahkemesi", Abant Dergisi
C.1, sayı:6 (1945) s.8-12
- 29- Özkaya, Yücel, Milli Mücadele'de Atatürk ve Basın, Ankara, Türk Tarih
Kurumu Basımevi, 1989
- 30- Peker, Nurettin, 1918-1923, İstiklâl Savaşı'nın Vesika ve Resimleri,
İnönü, Sakarya, Dumlupınar Zaferlerini sağlayan, İnebolu ve Kastamonu
Havalisi Deniz ve Kara Harekatı ve Hatıralar, İstanbul, Gün Basımevi
1955
- 31- Selek, Sabahattin, Anadolu İhtilali, C.2, (8. baskı) İstanbul, Zafer
Matbaası, 1987
- 32- Sevük, İsmail Habib, O Zamanlar, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara,
D.S.İ. Matbaası, 1981
- 33- Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Kastamonu Eğitim Yüksekoku-
lu Yayınları, Ankara, Ayyıldız Matbaası, 1989
- 34- Ünal, Nami, "Büyük Hemşehrim Mustafa Necati", Kaynak Balıkesir Halk
Evi Dergisi, sayı:168 (1947) s.2

E K L E R



MUSTAFA NECATİ BEY'İN KASTAMONU SULTANİSİNDEKİ KONFERANSI (*)

Muhterem Efendiler;

Cihanın bütün milletleri içinde şeref ve izzet-i nefsi-milliyesi uğrunda âzamî fedakârlık eden bir kavmin evlâdı bulunduğumuz içindir ki; her taraftan hain ve muhteris ellerin boğazımıza sarılmak için uzandığını müşahede ediyoruz. Hâkimiyet ve saltanatını muhafaza etmek, hür ve efendi yaşamak için ecdâdımızın geçirdiği safahat-ı tarihiyyeyi göz önüne getirmek kâfidir.

Edvâr-ı muhtelife-i tarihiyyeyi bîtaraf bir nazarla tetkik eden bütün müverrihler, milletimizin yaşadığı hayatı mütalaa ederlerken Asya'nın geniş ve feyizkâr ovalarından Avrupa'ya akın edecek cihânın efendisi olmak isteyen ecdâdımızın harikalar ibda' eden varlıklarını hayretle kaydetmektedirler. Hiç bir millet tasavvur edilemez ki felâket karşısında Türk kadar metin ve azimkâr olsun.

Yüksek dağların buzlu tepeleri, geniş ovaların nâmütenâhi vesa'tı, taşkın ırmakların gözü yıldırان tuğyânı önünde sarsılmaz bir azim ve metânet, sağlam bir kanaat ve imanla daima gayesine doğru koşan Türk'den başka bir kavmi tarih kaydetmiş değildir.

Oğuz oğlu'nun Asya'yı sağırada inhitata doğru gitmeye başlayan Selçuk saltanatı üzerinde yeni bir Türk saltanatı kurmak üzere Orta Asya'dan mâaile vuku bulan hareketi buna en canlı bir delil-i bâhirdir. O ne kadar metinâne bir karar ve ne azimkârâne bir teşebbüstür ki bir aile halkıyla kaçca bir mıntıkanın efendisi olmağa azmetmiş, Fırat nehrinde boğulan babalarının bu fecî akibeti önünde kararını değiştirmeden yoluna yürüyerek en kısa bir zamanda tarihin sahifelerinde şerefle dolu menkıbeler bırakan ve bırakacak olan bir saltanat ibda' etmiştir.

Efendiler!

Diğer milletlerden bizi tefrik eden en başlı seciyemiz felâket karşısında metin olmak, daima yüksekte duran başımızı hiç eğmemektir. Onun içindir ki Türk'ün kudret ve metâneti, cihân için bir darb-ı mesel olmuş ve her vakit ümitsiz kaldığı düşmanların

mütemâdî ve mütevâlî hücum ve savletleri önünde istinadsız bulunduğu zamanlarda hârikalar ihdâs ederek tahlis-i hayat ve saltanat etmiş, eğilmeyerek dediğini yaptırmış bir kavimiz.

Altı bin senelik tarihimizin en başlı fatihleri,kahramanları yoktan kuvvet çıkarmış,cihanın en azametli hükümetlerine kılıç sallamış ve bayrağının altında çeşit çeşit milletleri toplamıştır. Tarih itibarıyla şerefle dolu bir mâzi-i hayatımız vardır. Korkusuzca her vakit ecdâdımızın takip eylediği yoldan yürüyebiliriz. Felâketler, ölümler,fırtınalar ruhumuzdaki ateşi kuvvetlendiren birer âmil olmaktan başka bir tesir icra edemezler.

Yaşadığımız on senelik devre-i tarihiyyeye bakacak olursak bunun ne kadar doğru bir hakikat olduğu da meydana çıkar.

Garp devletlerinin her vakit teceddüt eden hücumları önünde istiklâl-i hayatını fedakârâne,cansiperâne müdafâ eden milletimizin bu harikaları karşısında kalbinde hiss-i ulûvviyyet bulunan bir fert tasavvur edilemez ki milletimizin takdirkârı olarak arzularını tatmin etmekten,haklarını teslim eylemekten istinkâf edebilsin.

Fakat ne garip tecelli-i tali'dir ki;cihan değer harikalarımıza karşı garbın yegâne cevabı kindarane bir nazarla âteşin bir hamleden ibaret kalmış ve Türk'ün bu ulvî hareketleri daima ateş ve kan ile karşılanmıştır. Her vakit müdafa-yı hukuk mecburiyetinde olarak kan döken ecdadımızdan bize yegâne mirâs yine müdafa-yı hak ve muhafaza-yı istiklâl için kan dökmek oluyor. Garp Devletleri mateessüf bu âlicenâbâne hareketi takdir etmeye hiçbir vakit yanaşmamıştırlar. Mücadele-i hayat için azami fedakârlık ve kudret gösteren milletimizin bu hareketi ruhlarındaki kini,bizi öldürüp parçalamak için kalplerinde yaşattıkları ihtirası tezyîd etmekten başka bir şeye yaramıyor. Bizim de bütün bu hücumlar karşısında olmayan gayretimiz,imânımız,fedakârlığımız düşmanların bu ihtiraslarını parçalamakta davamıza en büyük bir saik oluyor.

Onun içindir ki Efendiler,ecdadımızın uğradığı hucumlara tabii bir surette uğramamak mecburiyetinde kalan biz çocukları;

ecdadımızın taşıdığı imânla yine bunları karşılamak,yine bütün bizi öldürmek isteyenlerle çarpışmak mecburiyetindeyiz. Bizim bu uğurda dökeceğimiz kanın son olmasını temenni etmekle beraber vazifemizin ulviyet ve büyüklüğü nisbetinde azamî fedakârlıklar ihtiyar etmek mecburiyetinde bulunduğumuzu tekrar etmek isterim.

Efendiler! Şu muhakkaktır ki bizim ölümüzü bekleyerek mirasımıza konmak isteyenlerin kendi miraslarına başkaları konmuş ve bizim ölümü bekleyenlerin eli daima boş kalmıştır. Bundan on üç sene evveline rücû edersek diyoruz ki garp milletleri "Reval Mülâkâtı" ile hayatımıza hatme çekmek istemişler ve Türk İmparatorluğu'nu parçalayarak herkes kendi nasibini almak arzusunu izhar etmişlerdi.

Tarihimizin o felaketli,fırtınalı anında Rumeli dağlarında cihâna karşı hak ve hakikat için silah çeken kardeşlerimiz,bize 10 Temmuz zaferini yaratarak o günkü felâketin önüne geçmişlerdi. Fakat bî-hudûd düşmanların bitmez,tükenmez hücum ve ihtirasları mülk varlığımızı tahkim ve tersin için ifasına mecbur olduğumuz vezâyif-i umumiye-i içtimaiye ve iktisadiyeyi ifa etmemize birer engel olmuş ve mevcudiyet-i milliyemizin tekâmül ve teâli edememesi için de yeni yeni gailleler ihdası ile hakiki bir tarzda teşkil etmekte olan ordu ve donanmamızın bir an evvel izmihlâli ile gayeleri-ne erişmek sevdası ruhlarında uyanmıştı. Tabii bu hareketler henüz teşkil ettiğimiz yeni şekl-i idaremize tesir icra ediyordu.

Bu devri hepimiz yaşadığınız için uzun uzadıya anlatmak istemem. Dört Balkan hükümetinin vuku bulan taarruz-u nâgehânisi önünde kalarak hakk-ı hayat ve mevcudiyeti muhafazaya mecbur olan milletimizin geçirdiği o günü hatırlamanızı rica ederim.

Sırf muhafaza-yı hayat için çırpınan milletimizin hayat-ı saadet ve saltanatını yıkmak hususunda yapılan bu teşebbüs-i hunriza-neden düşmanlarımızın maksad-ı hakikisi uyanmakta;tekâmül etmekte olan milletimizi boğmak,öldürmek,parçalamak ve mateessüf o keşmekeşli günlerde düşmanlarımız bizi gafil avlamağa muvaffak oldular.

Ordumuz İstanbul kapıları önünde tevkif ederek düşmanı

karşılamaya mecbur kaldığı gün Rumeli'nde düşmanlarımız bütün kuvvetleriyle kardeşlerimizin hayat ve namuslarına taarruz ederek milli varlığımızı bir daha yaşatmamak emeliyle âzami cinayet ve vahşetler irtikâb ettiler. Yıkmadık mukaddesat, taarruz olunmadık mabet ve makabir kalmadı. islâm ve Türk olan herşey düşman çizmeleri altında ezilirken bütün cihan bu vak'a karşısında sakin ve sâket kalmaktan başka birşey yapamamıştır. Çünkü ezilen Müslüman, öldürülen Türk'tü. Ve artık Efendiler ölmüş zannedilen Türk'ün mirası mes'eleşi ortaya konabiliyordu. Çünkü Türk ordusu mağlûptu. Çünkü Türk Milleti bir daha harb edemeyecek bir halde bulunuyordu. Avrupa siyasiyonu milletimizin son günlerinden bahsediyordu.

O ne feci devr-i felâketti. Sinemizde yaşattığımız, asırlarca bayrağımız altında kendilerine adalet ve şefkatle muamele ederek teşkil-i milliyelerini temin ettiğimiz dört hükümet, Avrupa'ya istinaden kendi hâmlerine kılıç sallamış ve zavallı bir günümüzde bu keşmekeş içinde yuvarlanırken büyük bir kabine Rumeli'yi bu dört aciz düşmana teslim etmiştir. Vec. bu vak'a bütün Avrupa için yeni yeni ümitler uyandırırken yıkılan ordu bir hamle-i kahramanane ile Edirne'ye doğru yürümüş ve bütün düşman filoları arasında bir Hamidiye, düşman limanlarını bombardıman ederek Bahr-ı Şefidde dolayan her düşman sefinesinin arkasında koşturmuş. Bu vak'a milletimizin lâyemut bir hayata mazhariyetine en büyük bir burhan iken Avrupa yine ümitten ümide koşuyor ve her gün yeni bir hücumla son günümüzü hazırlamak istiyordu.

İşte o günlerde idi. Akan Türk kanı henüz kurumadan Avrupa milletleri kendi başlarında patlayan fırtına ile birbirini boğmaya mecbur kalmışlardı. O gün adalet-i ilâhiye bir intikam şeklinde zavallı Müslümanların âhını Avrupa'dan alıyordu ve her kat dökülen Türk ve Müslüman kanı karşısında lâkayt kalan Avrupa, şimdi birbirinin kanını döküyordu.

Efendiler;

Cihânın en güzel bir geçit yerinde bulunduğumuz içindir

ki bu gürültülü feci mücadeleye karışmamak elimizde değildi. Boğazlar milletlerin hayat ve muzafferiyeti için en büyük birer amil olacaktı. Bu itibarlardır ki milletimizin bu cihân cenginde alakadar olmaması kabil değildi.

İngiltere,Fransa ve müttefikleri nazarında bir kıymet ve ehemmiyet-i mahsusaya malik olmayan Türk ordu ve donanmasından istifade emeli,tabii onlar için bir gaye olamazdı. Çünkü ölmek üzere bulunan bir milletin efradı artık harb etmek kudretini göstermekten acizdi. Buna binaendir ki,düşmanlarımızca bir harp,bir hücum,her muvaffakiyet için yegâne sebep;bir bombardıman,bir taarruz, derhal arz-ı teslimiyet için en emin bir çare olarak telâkki olunmuştu ve tabiidir ki bizim için bu vaziyet önünde bir çare aramak mecburiyeti vardı. Her ne pahasına olursa olsun nâgehânî bir taarruz önünde mukavemete karar veren hükümetimiz kendisiyle ittifak etmek arzusunu izhar edenlerle beraberce çalışmağa mecbur kalmıştı.

Derhal ilân edilen umumi seferberlik,milletimizi hudutlarda topladı. Senelerce ateş ve kan içinde kalan kahraman gençlerimiz Kafkas'ın buğulu şâhikalarında yüz milyonluk bir soy ile senelerce çarpıştı. Oralarda birkarış yer bulunmaz ki içinde bir avuç Türk kemiği,bir zerre Türk kanı olmasın.

Mısır'ın kızgın çöllerinde,âteşin vâhalarında Türk çocukları zafer için günlerce,aylarca yürüdüler. Düşman ateşi tabiatın şiddeti kalplerindeki imânı boğamadı.

İngiliz ordusunun her türlü vesait-i maddiye ile mücehhez efradı,bu yorgun ve her şeyden mahrum Mehmetçiklerin önünde senelerce çarpışmağa mecbur kaldı. Müttefiklerimiz zayıf düştükleri zaman genç ordu,Avrupa'da düşman karşısında gözüktü.

Avusturya'nın yıpranan ordusuna imân ve kudret veren Türk kolordusu orada da muzaffer olmuştu. Düşman ordularının mühim bir kısmını işgal eden Türk ordusu güya semâvî bir kudretle dirilmiş ve her şeyi parçalamış,ezmişti. Yok addedilen bir milletin varlığını isbat eden bu harikalar karşısında kuduran düşmanlarımız boğazlara hakim olarak ayrı ayrı düşman müttefiklerinin kuvvetlerini

Karadeniz'den Akdeniz'e taşımak mecburiyetinde kaldılar. Ve bu emele erişmek için bütün varlıklarıyla Dünyanın her milletinden mürekkep düşman orduları,büyük düşman filoları Çanakkale'ye hücumla başladı. Bizim için yeni ve büyük bir harika izhar etmek zamanı artık gelmişti. Ne olursa olsun boğazlar düşmana teslim edilmeyecek, güzel payitahtımızı düşman göremeyecekti. Genç zabıtlar ve dınc Mehmetçikler hep orada olacak,fakat düşman için Çanakkale'den geçmek imkânı olmayacaktı.

Verilen bu kararın icrasına başlandı. Fırkalar,taburlar, bölükler hep oraya,Çanakkale'ye aktı. Aylarca devam eden sürekli ve pek âteşin muharebelerinde Anadolu çocuklarının imânlı göğüslerinden müteşekkil cepheyi düşman yarmağa muvaffak olamadı. Binlerce Türk ve Müslüman çocuğu orada kanlarının son damlasını millet için akıtırken düşman da zehirli bombaları ile گنق gazlarıyla her şeye isyan ederek kudurmuş bir halde hücum ediyordu. Ölen bir kardeşin yerini diğeri biri doldurarak aylarca devam eden büyük ateşli ve öldürücü muharebeden sonra düşman âciz ve zavallı bir halde her şeyi bırakarak kaçtı ve Türk zaferi cihan önünde tekrar ilân edilirken bütün Asya'da bir ümit şulesi,bir hayat neş'esi uyandı.

İşte Efendiler,o gün kaçan düşman ordusu,düşman donanması Asya'nın bugünkü hayatını bize terk etmişti. Çünkü Rusya Çarlığı, Çanakkale demir sinesinde eriyen İngiliz ve müttefikler orduları devirdi. Mehmetçiğin kuvvetli yumruğu,azametli çarlığın saltanatını artık o gün gömmüştür.

Çanakkale'de ölen her kardeş büyük ve mukaddes dava uğrunda şehit olmuştu ve muhakkak burada beni dinleyen kardeşlerimin babaları, çocukları orada Allah'ına kavuşmuştur. Ve orada ölen İngiliz ceberutu bir daha dirilmemek için ölmüştür. Çanakkale,azametli taçları yıkan bir kuvvet,Çanakkale milletlere ümid-i saltanat, hayat veren bir kudret yarattı. Ve bugünkü cihânın vaziyetini o gün Türk doğurdu.

Efendiler! Milletimiz her vakit için tarih yapan milletlere

yeni bir devr-i hayat bahşeden kudrete maliktir. Cihanda hangi bir yenilik,bir kudret görürseniz muhakkak biliniz ki onun içinde Türk'ün kudreti vardır. Ve işte öldüğü zannedilen milletimiz azametli Rusya Çarlığıyla kuvvetli İngiliz hakimiyet ve ceberutunun uful-i feciini kaydedecek bir harika-yı tarihiye yarattı.

Fakat Efendiler,harbin üzüntülerine,şiddetlerine çok alışkın olmayan Avrupa Milletleri bu bitmez tükenmez gaileye bir nihayet vermek için Amerikalılardan muavenet dilenmeye mecbur olduğu zaman Wilson hukuk-i âlemi milletlerin hukukuna riayet etmek esasatını ortaya atarak sulh-ı cihan için teşebbüse başladı. Ve her millet gibi milletimiz de bu esasata riayet edileceğine kanaat ederek yalnız hakk-ı hayat ve istiklâli uğrunda harp etmekte olduğu içindir ki uzatılan sulh elini sıkmak ve artık ateş ve kıtale nihayet vermek istedi. Ve uzatılan mütarekeyi imzaladı ve verdiği sözü ifâ emeliyle silah ve cephanelerini,top ve gemilerini düşmanlarına tevdi ve askerimizi terhis eyledi.

Fakat ne verilen karara,ne beynelmilel ortaya atılan nazariye-i hukukiye riayete düşmanlarımızı mecbur edemedi. Ahdinde vefasızlık eden düşmanlarımız azami bir şiddet ve savletle elinden silahı alınan milletimize taarruza başladılar. Mağlup bir millet muamelesine hedef olan bizlerin bütün mukaddesatımıza taarruz olunurken düşman süngüleri kardeş sinesine saplanıyor,güzel İstanbul'un içinde asırlarca mukar hükümetimiz olan bu Türk diyarında karışık renkli İtilaf ordusu her şeye hakim olmak için elinden geleni yapmakta devam ediyordu. Artık son kararların tatbiki lazımdı. Çünkü Türk'ün kuvvetli bileğinden süngüsü alınmış,Türk her şeye muti' bir hale sokulmuştu. Derhal senelerce sahillerinde Türk kayıklarının nâralar savurduğu,yeşil bahçelerinde genç kızların şarkılar çağıracağı Bahr-ı Sefid'in melikesi güzel İzmir'i feyizkâr sinesinde Türk çocuklarını barındıran yeşil ve zümridin Adana'yı,esir olmamak için bütün evladını feda eden Erzurum, Van,Bitlis'i işgal etmek için Avrupa'nın haris ruhlu evlatları buralara döküldü. Antalya'ya bile İtalyan askeri ayak atmıştı.

Kardeşler;güzel İzmir'e bir sürü çapulcudan mürekkep katil ve kanlı Yunan askerleri taarruz ettikleri,asırlarca bu diyarın ekmeğini yiyen nankör Rum vatandaşlar da bu sürünün içine katılarak tasvirin fevkinde cinayetler,vahşetler irtikab ettikleri ve düşman süngülerinin kardeşlerin bağrına saplandığı gün ben İzmir'de idim. Bu gözlerim genç kızların kollarından sürüklenerek meçhul yerlere nasıl götürüldüğünü,ihtiyar babaların sakallarından tutularak nasıl boğazlandığını,asil Türk çocuklarının süngüler altında nasıl inleyerek öldürüldüğünü gördüm. Etraftan kopan müthiş feryatları kahkahalarla karşılayan ordaki Rum vatandaşlarımız da düşman askerleriyle birlikte Müslüman kesimin,kardeşlerimizi doğramak,evler yağma etmek cinayetlerini irtikab ettiler. O gün her şey susmuştu. Yalnız feryat ve hıçkırık âsumânı dolduruyor,gürültülü çan sesleri âfakta inliyordu. Minareden yükselen ezan sesleri susmuş,Allah diyen ağızlara yumruklar vurulmuştu. Bu medeni Avrupa'nın medeni çocukları bir daha dirilmemek,kımıldamamak için Türk'e son darbeyi, aldıkları talimat veçhile vurmaya bütün kuvvetleriyle çalışıyorlardı.

Sokaklardan akan Müslüman kanlarını çiğneyerek geçen İngiliz, İtalyan,Amerika,Fransız donanması zâbitanı da pek feci levha önünde samt ve saket kalmışlardı.

Elinden silahı alınan Türk'ün her şeyi ezilirken,bu vahşi ordu Anadolu'ya doğru uzanmaya başladı. Artık her gün yeni bir sahife-i cinayet ibda' etmek için Yunan palikaryaları tütsülü kafalarıyla münakaşalar ediyor,her gün kilise kürsülerinden uzun sakallı rahipler de Müslüman kesenlerin kazanacağı sevapları dinî bir lisanla halka tebliğ ediyorlardı.

Fransız ordusu da Adana'yı işgal ederek içarlere doğru Maraş ve Ayıntab'a kadar gidiyor,Ermeni vatandaşlar da şimalden hududu geçmeğe çalışıyorlardı. İngiliz zabitanın idare ettiği,İngiliz parasının vücuda getirdiği genç ve müntakim Ermeni ordusu da keserek,ezerek öz vatana uzanacaktı. Bunlar hep beraber plan dairesinde icra ediliyor ve artık bir daha dirilmemek için ne yapmak lazımsa hepsinin icrasında büyük bir şiddet ve sürat gösteriliyordu.

İstanbul'da bütün rüesa-yı umur zindanlara sürüklenirken memleketin iç taraflarında kalan gençler de Ferit hükümetinin kararlarıyla toplanıyor, mahpuslara dolduruluyordu. Her taraftan düşmanın vatani sardığı, sefil bir hükümetin bütün kudretiyle düşman kuvvetlerine alet olduğu gün yalnız Cenab-ı Hakk'ın lûtf-i ilâhisinden başka bir istinadgâhı olmayan biz bedbahtlar artık ne pahasına olursa olsun bu feci ve elemnâk vaziyete nihâyet vermek lâzım geldiğini düşünmüştük. Ecdadımızdan aldığımız ders buna amirdi. Altı bin yıllık ecdadın ahfâdı esir olamazdı. Öldürülmek istenilen bilmiyorlardı ki uzun asırların içinde yalnız efendi olarak yaşamış asil bir kavim, kudretli ve kuvvetli bir ırktı.

İşte bu karar kalpten kalbe oluştu. Bütün Türk çocuklarının kalbinde bir intikam ateşi yakan bu karar, günün birinde Yunan ordusu önünde bir süngü, bir kılıç gibi parladı. Efeler dağlardan inmiş, Yunan ordusuna hücum etmişlerdi. Genç zabitler ve vatanperverler uzun yollar aşarak efelerle birleştiler. Yalnız imân ve yalnız pala ile günlerce süren cenklerden sonra Yunan askeri Aydın'ı bırakarak kaçtı.

İzmir etrafındaki vatanperverler bütün kuvvet ve kudretiyle çırpınırken Anadolu'nun içinde yer yer Kongreler toplanıyor, mücadele ve mücadele için ahdlar yapılıyor, herkes elinden geleni yapmağa söz veriyordu.

Bütün Anadolu vahdetini vücuda getirmeye çalışan bir Türk Paşası da apoletlerini Padişah'a fırlatarak Sivas'ın ortasında bir Heyet-i Temsiliye vücuda getirdi. Bütün Anadolu artık büyük Paşa'nın, kahraman Mustafa Kemal Paşa'nın idaresine girmiş, onun iradesiyle harekete gelmiştir. İstanbul'da köpüren, kuduran bir kitle bu milli hareketi boğmak için bütün kudretiyle çalışıyor ve vatanperverleri arkadan vurmak için Hafife orduları İstanbul'dan Anadolu'ya koşuyordu.

Fakat baştan başa titreyen, köpüren Anadolu'yu artık tutmak, bağlamak, öldürmek kabil değildi. Hiç olmazsa İstanbul'da, esir İstanbul'da ne varsa yok etmek için İngiliz askerleri 16 Mart'ta İstanbul'u

işgal ettiler. Bunları bildiğiniz için kısa kesiyorum kardeşlerim. Artık bu işgalden sonra Anadolu İstanbul'u silkip atmak lazım geldi. Mustafa Kemal Paşa'nın emri bu millet için kâfi idi. Paşanın bir emri ile İstanbul ile kat'-ı alâka olundu. Büyük Millet Meclisi'nin teşkil etmesi emrolundu.

Efendiler! Büyük Millet Meclisi'nin teşkilinden bu ana kadar geçirdiğimiz hayata rücu edersek gözlerimizi bir an için maziye atfederek bakarsak ne görürüz: Her taraftan düşmanlarla sarılmış bir millet, içine Padişah eliyle ateş verilmiş bir diyar, bir vatan... Onun ortasında yalnız Allah'ına güvenerek hareket eden kardeşler... Ve yalnız aşk-ı vatanla hareket eden birçok vatanperverler, âteşin savletler, ölümlü hamleler ortasında çırpınarak, çalışarak birer birer bütün felâketleri yıkan sizler. Efendiler, bir hareket-i tarihiye ibda'ettiniz, bütün bizi ezmek isteyenleri ezerek dîni, şeref ve hissiyatımızı, milli vakarımızı kurtararak bugün Anadolu içinde kuvvetli bir hükümet vucuda getirdiniz.

Efendiler; şu iki sene tarihimize ebediyyen sönmeyecek kadar hatıralarla doludur. Cihanın bütün felâketleri bizim kalbimizdeki hararet-i vatanperverâneyi söndüremediği gibi, Ermeni ordusu da Şark Ordusu kuvvetiyle yok edilmiş ve arz-ı teslimiyet eylemişti. Adana'dan Fransız ordusu çekilmiş, oraya da Türk Bayrağı asılmıştır.

Birinci ve İkinci İnönü, Sakarya Zaferi İslâm Tarihi, Türk Tarihi için yalnız birer şanlı hatıra değil Şark'ın, Türk'ün, İslâm'ın muzaffer olacağına birer burhan-ı ilâhidir. Birinci İnönü'nde yıkılan yalnız Yunan ordusu değil İngiliz ceberutudur. Birinci İnönü'nde Yunan'ın tepelendiği gün Asya'nın göbeğinde müstakil Türk Hükümetlerinin şehirlerinde şenlikler yapıldı, zafer duaları edildi. O gün Şark semasında fişeklerin mor, yeşil kıvılcımları parlarken Garbın seması da mazlum bir sis içinde idi.

İkinci İnönü ve Sakarya, Efendiler; yeni bir hayat-ı cihan yaratmıştır. Bunun pek yakın bir zamanda mes'ut neticelerini göreceğiz Bugün Ankara'dan Azerbaycan, Afgan Buhâra kardeş hükümetlerinin sefirleri o zaferin bize yetiştirdiği kardeşlerdir. Bunları daha

pek çokları takip edeceklerdir. Asırlarca fazilete pişvâ olduğumuz gibi yine bu hareketimizle de cihâna yeni bir hayat-ı saadet bahşedecektir.

Efendiler; burada sizlere hatırlatmak isterim ki bugün Gazi Osman'ın Türbesi üzerinde sallanan paçavrayı yırtmak, parçalamak için daha çok kuvvetli, kudretli olmak lazımdır. Osman'ın ruhundan sadâ-yı ikâzı işitmiyorsanız beni dinleyiniz! Gazi Osman diyor ki Çocuklarım yürüyünüz, düşman denize dökülünceye, kardeş Türkler kurtuluncaya, İslâm bayrağı muzaffer oluncaya kadar yürüyünüz!

Müesses Gazi Osman'ın ruhundan gelen sese, bu lâhûtî ve semâvî sadâyâ yüzbinlerce, milyonlarca Müslüman ruhunun, şehit ruhunun sadâları erişmiştir.

Onun için ey benim aziz kardeşlerim! Mücahit yoldaşlarım! Kılıçların kınına gireceği zaman uzun değildir. Yalnız bir hamle bütün arzularımızı temine kâfidir. Ordumuza samimi bir sesle, yüksek ve ilâhi bir sesle dua edelim. Düşman önünde kılıç sallayan, gülle sallayan, tüfek atan, süngü kullanan kardeşlerin muzaffer olması için dua edelim.

Milyonlarca kardeş bu gün düşman elinde ağlıyor; susan ezan sesleri, yıkılan türbeler, parçalanan mukaddesat ve namuslar, artık yeter!

Kardeşler! Bu günün çabuk gelmesi bizim kudretimize mevdu'dur. Sizin temiz kalplerinizde biriken kin ve intikam, azim ve iradenizi kuvvetlendirdikçe ben kâniyim ki zafer günü uzak değildir. Vatan ve istiklâl-i din ve şeref uğrunda şehit düşen kardeşlere dua ederken, onların bıraktıkları yavruları düşünmek mecburiyetinde olan siz kardeşlerin gösterdiğiniz hamiyet ve himmete teşekkürler ederim. Cenab-ı Hakk elbette bu hizmetlerinizin mükâfatını verecektir.

Ey cephelerde çalışan kardeşler, asker kardeşlerim! Sizlerin bize emanet bıraktığınız aileleriniz, çocuklarınız, babalarınız için hiç merak etmeyiniz. Onlar bize emanettir. Bu gün Kastamonuluların yardımıyla her şehit yavrusu nasıl gülüyorsa, her şehit ailesi nasıl hayatını düşünüyorsa, siz merak etmeyiniz, sizin

için azami fedakârlıktan kaçınmayacağız.

Her şeye hakim olan siz kardeşlerim, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu etrafında toplanarak vücuda getirdiğiniz kuvvetli Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümetinizle büyük ve kahraman ordunuzla iftihar edebilirsiniz.

Muhacirlere karşı gösterdiğiniz himmet lâyemuttur. Onu her vakit kalplerimizde taşıyacağız.

Kastamonu'nun aziz evlâtları!

Sizleri İzmir sahillerinde kucaklayacağımız gün uzak değildir. İnşaallah yine ben, orada birçok kardeşler ortasında size hoş geldiniz demeye muvaffak olacağım. Cümlenizin birden: Büyük bir samimiyet-i ruh ve sâfiyet-i kalble Cenab-ı Hakk'dan, Büyük Millet Meclisi'ne, onun ordusuna kudret ve kuvvet vermesini temenni etmenizi isterim.



(*) Mustafa Necati Bey'in konuşması Cevdet Akömer ve Hasan Fehmi adlarındaki kişiler tarafından not edilmiş ve Kastamonu Matbaasında 1922 yılında kitapçık haline getirilmiştir.

ANADOLU HALKI-İSTİKLAL-İ MİLLÎ (*)

Anadolu'yu işitipde görmeyen, göremeyen bedbahtlar bu esrarlı diyarın büyüklük ve kudretini ve bu diyar üzerinde yaşayan halkın kabiliyet ve faziletini takdir edemezler. Baştan başa büyüklükler yaratan Anadolu'nun uzun ve tarihî hayatı içinde son devri bilhassa pek dikkatle tetkik ve tahkik olunmağa lâyıktır. Uzun asırların nâmütenâhî felâketi önünde senelerce mukavemet ederek azami fedakârlık ihtiyâr eden Anadolu halkı, bilhassa bu son Mücâdele-i Milliye ve tarihiyede beşeriyetin katlanamayacağı yorgunluk ve fedakârlığı yalnız hür yaşamak, efendi olmaktan ayrılmamak için o kadar himmet ve gayretle ifâ etmiştir ki, beşeriyete bugünkü vasıtalarımızla geçirdiği ve geçirmekte olduğu hayatı cihana ilân edebilmek kabil olsaydı muhakkak bütün milletler bu asrın evlatları içinde bu kadar sâfiyet-i ruh ve asâlet-i vicdâna mâlik olan bir kavmi görmek, ziyaret etmek için koşarlardı. Fakat daima mütevekkil ve sabur olan, sessizce kocaman işler yapan Anadolu Türk'ü, bunu kendisine bir iş etmek istemez. Yaptığı iyilikleri söylemekten kaçınan, utanan; ettiği hizmetleri yüzüne karşı söylenirken kızaran bir millet için, bütün bu işleri hamiyetli telâkki etmek meselesi varid değildir.

Zafer münasebetiyle Kastamonu hastanelerini ziyaret ederken, muzaffer ve gazi askerlere bu büyük işi kendilerinin yaptığını söylediğim zamañ lakayt ve ihmalkâr bir edâ ile vazifelerini yaptıklarını söylüyorlar ve kızaran yüzlerinden anlıyorum ki fazla metholunmaktan utanıyorlar. On senedir bilâfasıla vazife-i askeriyelerini müteaddit cephelerde ifâ etmiş olan bu sevimli Mehmetçikler, şimdiye kadar çok yara aldıkları ve Sakarya Harbin'de de bir yeni yara alarak hastanede tedavi

oldukları halde birşey yapmadıklarından bahsediyorlardı. Böyle bir milletin efradı,tabii,içinde yaşadığı için yaptığı azametli işin kıymet ve ehemmiyetini ilân etmekte haklıdır. Aleyhimizde çalışan ve Türk'ün medeniyetten uzaklaştığını zanneden Avurpalılar, kabil olsa memleketimizi ziyaret etseler,Türk köylüsünün misafirperverlik, fedakârlık,insaniyetperverlik,diğer beyni hassaslarını takdir ederek düşüncelerini tashih etmek mecburiyetinde kalırlar.

İçinde yaşadığım ve şimdiye kadar Anadolu'nun onbeş yirmi livasını ziyaret ettiğim halde Anadolu'yu anlayamamış idim. Bu son ziyaretimde bütün anladıklarımı,bildiklerimi itmam edebildiğime de kani değilim. Çünkü bu ülkenin o kadar derin,o kadar esrarlı bir kabiliyeti var ki anlatmak için her bir tarafını ayrı ayrı görmek,ayrı ayrı tetkik etmek icap eder. Her bir mantikasının kendine mahsus bir kabiliyet,bir büyüklüğü mevcuttur.

Feyyaz topraklarının,pek coşkun akan ırmaklarının temiz ve saf havasının, gülbüz ve kuvvetli çocuklarının,pek zengin ormanlarının, göğüslerini madenlerle kabartmış yüksek dağlarının, her birinin insana telkin ettiği his,o kadar gariptir ki saatlerce düşünmekten kendinizi alamazsınız. Bu zengin ülke üzerinde öyle fakir yaşamaktan utanırsınız. Fakat kanlı tırnaklarıyla,muhteris elleriyle yakamıza sarılan düşmanlarımız rahat bırakmamış ki nefes alabilelim,biraz müsterih yaşayalım,şu cihan değer ülkenin üstünde farih bir hayat,saadet temin edebilelim. O vakit kalbimize dolan kin ve intikam ile ellerinizi sıkar ve artık son bir hamle ile bir daha dirilmemek için düşmanlarımıza doğru koşmak istersiniz. Anadolu köylüsünü, bu kadar galeyanla cepheye doğru koşturan hissini sayıklarından birisi de artık canına tak diyen düşmanın tacizatı mütevaliye ve muhacemat-ı mütemâdiyesi olsa gerektir. Cepheye akın akın giden kabilelerin birçoklarına refakat ederek, onlarla uzun yollarda kol kola yürüdüğüm zamanlar,her birinin ayrı ayrı dertlerini dinlemeyi âdet edinmiştim. Birçoqları o kadar büyük bir zekâ,bir kabiliyet ile vaziyeti kavramışlardı ki takdirden kendimi alamıyordum.

Birçokları soruyorlardı! Efendim,bizim kabahatimiz Müslüman olmak mı? Düşmanlarımız her vakit, böyle, bizim ülkede at oynatmağa kalkışıyorlar,bu sefer denize dökelim,artık rahat ederiz değil mi diyorlar ve bitmeyen düşmanları artık denize dökerek biraz olsun kaygısız,çocuğunu okşamayı,Fatmacığının evinde yaşamağı düşünüyorlardı. Bir çokları bu iş biterse rahat edeceğiz değil mi diyorlardı. Her birinin kalbinde bu her vakit silâhını kalbine boşaltmağa çalışan düşmanlarının ne kadar adi olduklarını hissetmekten mütevellid bir isyan ve bütün düşmanları bir hamlede boğacak;hiç olmazsa biraz olsun rahat etmek isteyen,iştihak mevcuttu. Dâvânın azametini anladıkları,düşmanların ne için, ne maksatla geldiklerini idrak ettikleri zamanı cepheden yalnız evini görmek,Fatmacığını ziyaret etmek için az bir müddet için ayrılanlarda bile tasavvuru muhal bir iştihakla cepheye koşmak hissi hasıl oluyor. Ve her birinin çarpan kalplerinden, son damla kanına kadar dökerek düşmanı ezmek için ahdlar yükseliyordu. Bu kabilelerde zamanı kaybetmemek için menzillerde çay bile içmeden koşanlar çok görülmüş ve Ilgaz'ın yeşil çamları altında koşa koşa,Sakarya'ya doğru bir sel gibi akan bu kabileler,arkalarında bıraktıkları bütün mukaddesatlarına Ilgaz'ın tepelerinden son vedâlarını yollarken,imânlı nazarlarının karşısında onları sevmemek mümkün değildi.

Baştanbaşa fazilet yatağı olan Anadolu'nun bu temiz kalpli evlâtlarını yetiştiren annelerinin,kağrı arabalarının kenarlarında günlerce yürüyerek, elindeki uzun sopasıyla,öküzlerini dürterek cepheye doğru mütemadiyen gittiklerini görmekle bu milletin nasıl bir ruhu olduğunu anlarsınız. Yetmiş yaşındaki ninelerden, dul kalmış yirmibeşlik tazelere varıncaya kadar cepheye erzak,cephane taşıyan hep bu anneler ve anne namzetleridir. Birçoklarıyla görüşmek fırsatını kazandığım bu annelerin hem kısm-ı küllisi şehit zevceleri, şehit anneleri,bir kısmı da cephede çatışan askerlerin valideleri,hemşireleri,zevceleridir. Arkalarında yavrularını taşıyanlara hem her vakit rast gelirsiniz. İlk sordukları şey,askerdeki yavrucaklarıdır. Cepheyi,muharebenin başlayıp başlamadığını ve Mehmetçikleri

sorurlar. Evlatlarının adreslerini o kadar iyi ezberlemişler ki hayret edersiniz. Günlerce onlar, gaye uğrunda, kışın dondurucu soğuklarına karşı yürürler. Son günlerde yalın ayaklarıyla karları çığneyerek gidenlere çok rast geldim. Çocuğunu askere gönderen; âşârını, ağnâmını her vakit veren bu zavallı anneler, nihayet kağı arabalarını Tekâlif-i Milliye'ye vermişler; arabaları ile birlikte gittiler ve gidiyorlar. Onların alın terlerinden biriken paralarla yaşayan münevverler ile bu mütevekkil ve fedakâr halkın gayret ve hizmetini ölçdüğüm zaman utanmamak, kızarmamak kabil olmuyor. Gönül istiyor ki, memleketin bütün genç ve dinç evlâdı, bu anneler kadar gayur ve fedakâr olsun. Bir misal olmak üzere gördüğüm pek ulvî bir manzarayı burada yazmaktan vazgeçemeyeceğim. Çerkeş'in köylülüğünden altmış yaşında bir ihtiyar nineyi, bîkes kalan torunu arkasında gördüm: Arabasını sürüyordu. Kar inceden yağıyor, üşümek için aldığı yorganı, omzuna almayarak, nem kapmasın diye arabasında yüklü cephanesini örtmüş gidiyordu. "Nine dedim üşümez misin?" Garip bir nazarla beni süzdü. "Alışkınız evlât.biz köylüüz." Dedi. Arkasında taşıdığı torununun peştemalını düzelterek yürüdü. Hiçbir tarafın ihtarıyla yapılmayan şu harekette ne büyüklük, ne ulviyyet var. Cihânın tarihinde istiklâl ve hayatı uğrunda bu kadar fedakârlık eden bir milletin bulunmadığına Anadolu'yu gördükten sonra iman etmemek mümkün değildir.

İngiliz'lerin ~~imâ~~imâtenâhî propogandalarıyla ayaklarını ve Hilâfet ordusu ünvanıyla aylarca Anadolu'nun bazı diyarlarında yangınlar çıkaran kuvvetle bu memleketin sevimli ve fedakâr çocuklarını öyle birbirine kırdırması ki, onları işittikten, gördükten sonra bütün cihânın karşı yalnız kalbinde taşıdığı imânının kuvvetiyle çarpışan milletimizi takdir etmemek kabil olamaz. Felâketler gayretini artırmış; üzüntüler, eziyetler, azaplar, hicranlar galeyanını taşımış ve nihayet galeyan eden ruhunun önünde her şey serfekûn olarak muzaffer olmuş bir milletin efrâdı olmak kadar insana zevk-i viçdânî veren ne olabilir, bilmem? Bolu, Adapazarı, İzmit'i gördükten sonra milletimizin ne kadar büyük fedakârlıklar, gayretler ibraz ettiğini

ellerinizle,gözlerinizle yokladıktan,gördükten sonra, göğsünüzün kabarmaması elde değildir. Öyle hainane maksatlarla evler yıkılmış, hâminanlar söndürülmüş ki beşeriyetin bu kadar sefil ruhu,kirli eli olduğunu düşünmezsiniz. Yunan vahşeti ile Hilafet ordusu kahramanlarının cinâyeti tüyleri ürpertecek derecede feci ve elemnâktır. Bolu Sultani Mektebi'nin üst katında,Hilafet ordusu namıyla hareket eden kahramanların doğradıkları dört yüz Türk askerinin kanları duvarlardan sızmış,hâlâ orada, o devrin hatıra-yı siyah ve elemnâkını yaşıyor,Hele zavallı Adapazarı'nın elliden fazla geçirdiği işgale ait hatıralarla bugünkü hayatı,milletimizin azamet ve azimkârlığına o kadar büyük bir şahit ki,bunu cihâna göstermek davamızın ulviyetini ıspat için kâfidir.

İzmir,o güzel limanın kenarında öyle hainane emellerle müslümanlar kesilmiş,ihtiyarlar öldürülmüş,genç yavrular doğranmış ki,acımamak ağlamamak kabil olmuyor.

En taş kalpli bir insan, bilmem bu vekayı karşısında zâlim Yunanlılarla ve Hilâfet ordusu namıyla hareket eden ordu erkânına lânethevân olmaz mı?

Vakit bulursam bütün buraların hatıralarını uzun uzun yazmağa çalışacağım.Bugünlük bu kadar.

Ilgaz,29.11.1337 (1921)

ANADOLU VE MİLLÎ AŞK (*)

Her ruhun aşkını bütün vuzûhuyla ve kıymetiyle anlamak için beşerin bir kudret veya mikyası olsaydı,o zaman insanların hakiki mevkiî tayin etmiş olabilirdi...Fakat ne yazık ki,insanlar böyle bir kudret ve mukayeseden mahrum oldukları gibi,çok defa anlamaya çalışmaktan da uzak kaldıkları oluyor...

Pejmürde kıyafetler içinde saklanan,kızgın güneş altında başaklar ve hayvanlarla yan yana yatmış ne sineler vardır ki,içinde en aziz ve ilâhî ruhlar yaşar. Ne mutantan zevâhire hapsolmuş göğüsler vardır ki,cildi mest eden lavanta kokularından ziyade ruhlarında riyâ ve hiyle namlarıyla açan zakkumların zehirli kokusunu taşırlar... Çok defa nasırlı ellerin yumuşak kalbleri ve fakat beyaz çehrelerin kara kalbleri olur... Ayağı çarıklı ve çehresi yanık asillerle muntazam kıyafetli fakat dağınık sefahatli sefillerin şekilleri kadar ruhları da birbirinin aksidir...

Ruh,belki seyyal ve kıymetli,mâmütenâhî bir mücevherdir;fakat bildiğimiz mücevherler gibi süslü muhafazalar içinde bulunmaz; onun için zâhirâtın bir kıymet-i husûsiyesi yoktur...

İşte Anadolu'da gördüğüm bu büyük asiller hep böyle biraz esrarlı şekildedirler. Büyük kahramanları,bu asil âşıkları istiyorum ki;herkes anlasın,tanısın!

Bir gün evvel yağan karların doldurduğu uzun yollardan geçerek gelen Mahkememiz,müfrezesiyle Çerkeş önlerinde kağnılarla cephaneye taşıyan bir kadın kafilesine rastgelmiştir: Beyaz bir geceyi andıran bir gündü. Güneş bulutlara girmiş,tabiat kefenlenmişti Mücessem bir hüznün halinde kalblere damlayan umumî sükûtu ihlâl eden hiç bir ses yoktu;ancak kağnıların ruhları ürperten ve sükûtu besleyen gıcirtıları derinden derine etrafı geziniyordu. Bu seslerde öyle bir esrar saklı ki,sanki bütün muzdarip ruhlar teknil iniltisini bu sese vermişler ve sanki bütün mütevekkil fikirler,azme kalb olan tevekkülünü bu ağır revişe terketmişler!...

Bu kafiyle yaklaştıkça bazen bu uzun sükûtu yırtan bir kadın sesi yahut bir çocuk feryadı yükseliyordu. Kafileyeye yaklaştık ve selâmlaşık...Biz soğuktan yamçılar altında bile titrerken,tek yorganını da arabaya örten bir ninenin, çıplak ayaklarla karları çiğnediğini görünce, içimde takdirle karşışık bir merhamet sızladı: Arkasına sardığı peştemalı içinde arasıra hıçkıran bir çocuğun üzerine bile örtmeden, yorganını niçin arabaya serdiğini sormak fikrini duydum.

—Üşümez misin sen, nine?... Bak çocuk donacak, yorganı örtsene!...Diye arabanın üstünü işaret ettim;bu sözü garip bir tarzda karşıladi,sormaya değer bir şey addetmiyordu galiba!... Benim cevap beklediğimi anlayınca mukaddes bir şeye teveccüh eder gibi kağniya doğru koştı: "Kar serpiyor,millet malıdır,nem kâpmasın evlâdım." dedi. Ve yorganın uçlarını iyice serdi,kar serpelemeye başlamıştı,o zaman anladım ki,cephaneleri ıslatmamak için bu fedakârlığı yapıyor;o vakit deminki merhametten utandım bile ...Aman yarabbi! Fedakârlığını bildirmek bile istemiyor,Bu âlicenaplık karşısında secde etmeyen ruh ve aşk olur mu?!

Tarihte böyle basit bir çerçeve içine güç sığabilen bu emsalsiz ve adsız fedakârlığın bir eşini meşhur vatanperver Kartaca kadınları bile yaratamadılar. Onlar saçlarından orduya halatlar örmüşlerdi;bunlar,hayatlarından cephane veriyorlar...

Ey aziz ruhlu asil milletim.... Sen ulu, azimli ve ulvi ruhlu şehidlerin kemikleri üzerinde düşman tepinmeye başlariken sana düşün vazifeyi beklenilmeyen bir feragat ve meclûbiyetle yapıyorsun.Cesaretin anası sükûttur ve sen melekler kadar safısın.

Tanrı seni emellerine çabuk kavuştursun

(*) Hayat Dergisi 16 Aralık 1926, Sayı: 3

(**) Yazının altında tarih yoktur.Ancak bu hatıranın

28-29 Kasım 1921 günlerine ait olması gerekmektedir.

İNEBOLU (*)

Eskiden hiç tanımadığım bu şehri ve ahalisini ben yalnız bu sene bir iki defa gördüm. Geniş göğüslü,keskin bakışlı,yanık yüzlü kayıkçılardan abâî sarıklı ve uzun cübbeli zenginlerine kadar hepsi şimdi ayrı ayrı tanıdığım bu diyar halkı,sonu gelmeyen Karadeniz'in kenarında ölmez bir sai ile çırpınarak,didişerek yaşamaktadırlar. Dünyada hiçbir hayat, bu kadar mücadele ile kazanılmaz sanırım. Karadeniz kadar geniş kalpler taşıyan memleket halkının en çok sevdiği şey deniz ve kayıktır.

Burada kayık yalnız deniz içinde ve kenarında bulunmaz. Uzun halatlara takılarak "hayda"larla sokakların ortasına ve evlerin bahçesine kadar girer. Bir çocuk gibi evden denize, denizden eve taşınan bu uzun ve ipli kayıkların, o kadar gürbüz ve kuvvetli sahipleri vardır ki demir bilekleriyle,çok kuvvetli ve kudretli elleriyle o çok büyük kayığı evden denize taşır ve korkusuzca en azametli fırtınalar içinde,Karadeniz'in kuduran dalgalarında onu sahile selâmetle getirir... Dört yaşındaki çocuklardan yetmişlik ihtiyarlara kadar aradıklarınızı hep denizde bulursunuz. Sanki bu şehirde çocuklar,beşikten çıktıktan sonra ve ihtiyarlar mezara girmeden evvel kayıkta yaşarlar. Deniz burada bir ev,bir bahçe gibi bir şeydir. Ve İnebolulularla deniz asırlardan beri öpüşe öpüşe,sevişe sevişe,kucak kucağa yaşamış candan iki aşıktır. Bu deniz çocuklarının su gibi berrak bir ruhu vardır. Fedakârlık,istihkâr-ı hayat,bu diyar çocuklarının yegâne seciyesidir. Fırtına içinde doğmuş,bora içinde yaşamış insanların, ruhu da elbet boralı ve fırtınalı olur.

İzmir'den Anadolu'ya imdat sesi yükseldiği zamandan beri İnebolulular kadar yorulmak bilmez bir faaliyet ve aşkla atılan bir memleket halkı bilmem başka milletlerde var mı?

İnebolu'ya ilk gelen misafir gecenin derin sessizliği içinde denizin kenarından ve içinden gelen seslerle uyanır. Bu karışık ve garip gürültüler içinde anlaşılacak yalnız bir kelime

vardır: Haydâ!... Bu,geceleyin gelen bir motorun içinden geceleyin taşınması icap eden emanetleri yüklenenlere teşci sadâsıdır. Emanetler, düşman karşısında elden ele geçerek bir kardeşten bir kardeşe teslim edilmesi lâzım gelen mukaddes emanetler... Bu emanetler ne kadar çok olursa olsun bir gecede taşınır ve aynı gece yine binlerce el,onları deniz kenarından orman kenarına taşır. O ne azamettir ki mukaddes emanetler bir gecede hiçbir kuvvetli vasıta olmadan denizden çıkartılarak kadın,ihthiyar, çocuk sırtlarında karalara saklanır. Zengini,ulemâsı,ihthiyarı,çocuğu, kadını,kızı hepsi böyle uzun geceler çok saatlerini Karadeniz kenarında sessiz ve muzmer çalışmakla geçiren bir milletin imanına müstenid mukaddes davayı kazanmamak kabil mi? Ve bu temiz erkeklerin kadınların,çocukların, işini gözle görmedikten sonra milletimizin nasıl ve ne sebeple muzaffer olduğunu anlamak mümkün mü?

İnebolu,içinden dışına doğru gittikçe güzelleşir,şirinleşir. Küçük ve güzel köyler şehrin etrafına birer karakol kulübesi gibi sıralanmıştır. Yeşil ağaçlar içinde beyaz,kapalı köyleri görenler anlarlar ki bu köyler temiz ve çalışkan insanların makarridir. Her köyün mektebi,camisi,hocası vardır. Bazı köylerde herkes tarafından sevilen,hürmet gören ihtiyarlara tesadüf edersiniz. İnebolu'da "namaz, vakti şalât!" diye bağırان müezzinlerin sesini işitir işitmez şehirli,köylü şadırvanlara ve çeşmelere koşar. Herkes camide toplanır. Gençler cemiyet hayatına samimi surette bağlıdırlar ve kendilerinin yurtları,içtimâî ve oyun yerleri vardır.

Hükümet memurları ile ahali arasında fedakârlık hissini doğurduğu ruhî bir kaynaşma görürsünüz. Her memur İnebolu'yu sever ve İnebolulular da her makam sahibini hürmetle karşılar. Milli dava yolunda çok çalışın,çok uğraşın İnebolulular, her gelen ecnebiye Karadeniz'in kenarında mukaddes gayeyi ilk terennüm eden bekçilerdir. Her halde bu gün esir olan İstanbul'a ilk zafer müjdesini onlar vereceklerdir. Ben, bu şehri ve ahalisini

çok sevdim.

İnebolu,6 Aralık 1337 (1921)



(* Hayat Dergisi,9 Aralık 1926 Sayı: 2

İNEBOLU (*)

İnebolu'ya iki güzel yoldan girilir: Biri isyân taşıyan taşkın ruhlu Karadeniz'den;gürültülü dalgalar içinde,korku ve heyecanla... Diğeri yeşil,sık ormanlar içinde,hayata kavuşmuş bir hasta gibi neş'eli ve ümitli... O vakit İnebolu sahili ruha sevimli bir nekahetgâh olur.

Birincisinde İnebolu sahiline, ikincisinde dağlardan,ağaçlıklardan inerek, denizlere,sulara karışmaktan mütevellit bir hatla yine aynı sahile inersiniz. İnsanı aynı noktaya kavuşturan bu iki yolun hasıl ettiği tesir ne kadar başkadır! Her iki suretle vusul,ruhlarda bu memlekete dair bir aşk ve alâka yaratır. Hırçın ve çetin dalgalara açık bu bin haneli şehrin bir hilâl güzelliği ile Karadeniz kenarında yüksek ve yeşil ormanlık tepelerin altında görünüşü o kadar güzeldir ki... Bahar ve güzellik,sanki semalardan ve dağlardan süzüle süzüle bu şehrin bahçelerine ve evlerine girmiştir. Denizin gürültülü ve azametli sesi,ormanların uğultular doğuran varlığı,ırmakların hazin manzaraları ve narin tepeler,insanın ruhunda birbirine zıt fakat hepsi güzel birçok hisleri haşır ve neşr eder.

Bahar ve güzellik diyarı... İnsan, burada yaşayanların her zaman mesut ve memnun olduğuna ilk görünüşte kani olur. Denizden kahramanlık,tepelerden şiiir dersi alan, elbet ye's ve ızdırabı yener ve zevki icât eder.

Fakat, ne yazık, son senelerde bu şen diyarın içinde gamsız bir ev,üzüntüsüz bir insan kalmadı. Seneler var ki Karadeniz'in bir ucundan kopan kahr ve felaket kuvvetleri, bu temiz ve şirin kasabanın içinde matem doğuran yabancı bir vapur sesi, sahilde ninni söyleyen genç ana kalplerine,tezgâhında çalışan dinç baba ruhlarına ve mektepte okuyan çocuklara, ölüm ve haşyet dağıtarak dağlara aksettirdi ve burada gülen ne varsa o vahşi seslerin karşısında soldu. Her yeşil ağaç dalındaki bülbüller artık ötmez oldu ve düşman gemilerinden yükselen baykuş sesi işitildiği günden

beri kızlar,kadınlar hasta düştü.

Topsuz,tüfeksiz memleketler kenarında, âsûde ve müsterih uyuyan insanlara belâ kesilen Avrupa'nın şımarık piçi,başını sahillere çarptıkca, her yavru beşiğinden koparılıarak dağlara kaçırılmış,olum şeametinden emin olmak için günlerce,haftalarca taş diplerinde,ağaç kovuklarında barındırılmıştı. Memleketteki huzur, kendisine gülle atan Yunan toplarının gürültüsüyle havalandı ve bu gürültü dağları aşarak,vadileri atlayarak mukaddes ülkenin iççerilerinde bitmez tükenmez bir kin ve infial uyandırdı.

İnebolu'daki saadet ve neş'eyi öldüren düşman topu nasıl ve ne hakla ateşleniyordu? Gayri müstahkem bir memleket içinde yaşayan masumlar neden muharebelerden daha feci bir tarzda öldürölüyordu? Her kırmızı beyazın,her sivri minarenin ölümünü isteyen bu ihtirası ona kimler vermişti?

Belki bu gün bu mukadder suatlere zaaf eseri diyecekler bulunur,belki sen de o kudrete mâlik olursan sen de yaparsın diyenler olur. Fakat ezeliyete kadar kök salan bir tarih içinde Türk'ün kahraman ruhu hiçbir zaman böyle zelil bir suretle tecelli etmemiştir. Yarınki mevud zaferimizde de bütün bu gayz ve nefret hislerini unutarak af ve müsamahanın yenibir şeklini göstermemiz de muhakkaktır. Türk acaba hangi zaferinde kolu bağılı esirlerini kurban etti?

Ey Türk,sende Allah'tan gelen bir hassa var!

İnebolu,338 (**)

(*) Hayat Dergisi 2 Aralık 1926 Sayı: 1

(**) Metinde geçen "bahar,, sözlerinden bu yazının ilkbahar günlerinde yazıldığı anlaşılıyor. Muhtemelen 1-8 Nisan 1922 tarihleri arasındaki İnebolu seyahatinde yazılmış olmalıdır.

ANADOLU KÖYLÜSÜ (*)

İhtiyarlardan, çocuklardan başka erkekleri az olan beş haneli köylerden beşyüz evlilerine kadar Anadolu'nun birçok yerlerini gördüm. Yeşil ağaçların altında beş on toprak kümesinden, güzel bir ırmağın kenarında oldukça düzgün beş on kulübeden bazan geniş ovaların içinde dağılmış oldukça kalabalık köylerden geçmeyenler, onların yoğurtlu çorbasından, mayasız hamurundan yapılmış ekmekeklerinden yemeyenler, eli değnekli ihtiyarların, türkü çağırın çocukların, süt sağan genç kızlarla tarhana yoğuran ihtiyar anaların ruhlarında ne kadar gizli bir fazilet cevheri olduğunu anlamazlarsa çok mu? Anadolu'da köylüler, göründüklerinden bambaşka bir benlik sahibidirler...

Gözleri çukurlaşmış ihtiyarlar vardır ki uzağı görürler. Hususi ifadeleriyle yaşamakta olduğumuz günlerin felsefesini anlatan bu ihtiyarların tavırlarındaki kahramanlık, ifadelerindeki büyüklük ve ürkeklik, görülmekten ziyade hissedilmeye lâyıktır. Kalın sigaralarını derinden derine çektikten ve rahmetlik kumandanlarını dualarla andıktan sonra, girdikleri muharebeleri ateşli ateşli anlattıklarını gördükçe, zannedersiniz ki bunlar birer ayaklarını hayatın köprüsünden öteye atmış seksenlik adamlar değillerdir. Zannedersiniz ki ruhlarında gençliklerindeki muharebelerde gösterdikleri yiğitliklerin alevi hâlâ tutuşuyor. İkide bir :

—Bizim zamanımızda Yunan'ın da mı adı okunurdu? Derler ve bu mütalaalardan kuvvet alarak:

—Bizim çocuklar da şimdi ferahlı ferahlı gittiler... Rabbim çabuk dönmek nasip etsin!.. Diye samimiyetle ne istediklerini bildirirlerdi. Temiz ruhlarının bütün mânâlarını mücez bir âyet gibi sade iki kelime taşır; her geçen yolcuya geniş ve münis ruhlarıyla âşına çıkararak muharebede olan oğullarından haber sorarlar, Mehmetçiklerin şehit haberini taşıyan kâğıtcıkları,

mutena bir muska gibi ta göğsünden çıkarıp titrek elleriyle bir daha okuyup ağlamak için uzattıkları ve evlâtlarının nerelerde şehit olduklarını öyle bir şevk ile anlattıkları olur ki, bu ihtiyarların ne kuvvetli ve dinç bir kalbe, ne yüksek ve ilâhi bir tevekküle mâlik oldukları derhal anlaşılıyor.

Anadolu'nun her köyünde üç beş evlâdının ölüsüne kalbi mezar olan birkaç ihtiyar vardır. Torunlarını yetiştirmek için köşe minderinde oturup kiraz çubuğunu tüttürecekken saban başında üvendiresini eline alan bu ihtiyarlar, müstesna hasretlerin birer mim-ilâh gibi timsalidirler.

Köy hayatı şehir hayatından bambaşkadır; sabahları horozların ilk ötüşü güneşin tulûnu haber verirken, bütün köy çoktan uyanmış ve işlerine koyulmuştur bile. Şehirler için gök ağlıyor denilen yağmurlu hava, köy için bayramdır. Şehirlerin gözlerini kamaştırıp beyaz ciltlerini yakan sıcak güneş, köylülerin çehresini okşar; ekinlerini yetiştirir. Köy kadını şefkat ve saffet kanatlı bir melektir; işlerindeki intizam en modern süs kadınlarında bile bulunmaz! İnekleri sağıp çobana kattıktan sonra ya yününü eğirmeye yahut çocuğunu emzirmeğe koşar. Ondan sonra kocasını selâmetleyip komşu kadınların toplanacağı çardağa dönerler. Çardaktan genç kızların, mütehassir anaların gonca dudaklarından dökülen yanık manilerin ruhlarda bıraktığı hazin ve engin bir tesir acaba hangi şâtır salonda, hangi musiki parçası yahut şiir kıtası okurken duyulabilir? Bazan oğullarını kendisinden daha kadim bir tesahüle bağına basmak için çağırır vatan, bunlara da lüzum görür; o zaman o da cephaneye yüklü kağnıların dermansız bir hasta iniltisine benzeyen garip gıcirtılarını arkasından yanık ninnileriyle, gurupların seyyal ateşleriyle tepeleri eğilen dağlardan ovalara, derelere inerek; derelerden, ovalardan dağlara tırmanarak menzillere cephaneye ve erzak götürürler. Bazan öküzün birisi yolda kalır; son servet ve istinadını gömen Fatma, köye evlâdını gaip etmiş bir anne gibi matemli döner. Böyle hâmiden ve hayvandan mahrum olduğunu unutmak için nâmütenâhi bir mutavaatla son ye'slerini, küçük

çocuklarını bağına basarak uyutur... En muzdarip bir zamanda bile yavrucuğu için söylediği ninniler,o yüreğinden koparak ağzından dökülüveren manzum dualar,ne basit görülen yüksek emellerin mahsulüdür: Sen de büyüyüp asker olacaksın yavrum derken coşkun bir eda ile beşik sallar ve çocuğundan evvel hasret ve matemini uyutur. Her köyün içinde şehitlerin bıraktığı emanetlerden mürekkep bir varlık vardır. Bu boyunları bükük yetimler, annelerinin sapan sürerek nasırlanmış ellerinden başka bir el tarafından okşanmayan zavallı şehit yavruları! Babalarının ölümünü küçük yaşlarında iyice anlayamadıkları için bu hatıraları kalplerinde muamma düğümleri halinde saklarlar. Ve onu bütün nihayetsiz hüznle kavradıkları zaman babalarını kalplerine gömerler. Ve ruhlarının senelerden beri boş kalan yerine bir intikam ateşi yakarlar. Ve nihayet onlar da babalarının karıştığı kafileye katılırlar ve onların gittikleri yolda hatta babalarının şanlı ünlerini gölgede bırakan harikalar yaratarak uzun günler giderler.

İşte bu diyar çocuklarının yegâne nasibi büyük kafileler halinde bir taraftan öbür tarafa mukaddes ve nihayetsiz bir kervan gibi hamaset,celâdet ve şan taşımaktır. Zannetmem ki dünya tarihi bu kadar yokluk içinde bütün varlıkları çiğneyen ve daima büyük ve hür kalan bir milleti kaydetmiş olsun...

Hiçbir köy düşünemezsiniz ki halkından beş on kişi,o gün batan güneşle birkaç ümit nurunu kaybetmesin. Ve gamlı semadan daha çok gözleri bulutlu olmasın.

Yavrusunun beşiğini kendi varlığına ağır ağır mezar yapan kadınlar,pembe duvakları üzerine yas bağlayan nişanlılar,kara bahtlarının yaşlarıyla ak sakallarını yıkayan ihtiyarlar görürsünüz.

Bir muhtarın,bir jandarmanın emirleri karşısında son nafakasını verirken, yine millet ve memlekete selâmet duasını eder;anbarındaki son buğday taneleri erzak çuvalına boşalırken, o,darıdan yapabileceği ekmeği düşünerek müteselli olur. Anadolu'da harplerle alâkadar olan unsur köylüdür. Harp Anadolu köylüsünün çok alıştığı bir san'at ve âdet haline girmiştir;bir miras gibi

babadan evlada intikal eder. Köylerde şehit yavruları hiç hırpalanmaz; daima sevilir ve her asker ailesine hususi hürmet ve muavenet gösterilir. Bütün tarlaları imeci usulü ile sürülür. Köyde asker Mehmetlere ait ne varsa muhafazasına çalışılır!...Ve her halde köy, çok uzaklığına rağmen bir elektrik teliyle rabt olunmuş gibi cepheye bağlıdır. Her yaralı dönen nefer, köy için artık bir diğeri gelinceye kadar misafirdir; etrafında hergün çocuklardan bir halka, ihtiyarlardan bir küme vardır. Dönen kahraman bazan hakikatları saklayarak hep selâmet haberini verir. Onun içindir ki Anadolu köylüsü cephe gerisinde daima nikbindir; zaten onu harp işlerinde hiç bedbin gören olmuş mudur ki?

Mukadderatın garip tecellisi zavallıyı silah başından uzaklaştırmıyor. Mamafih o kadar ulûvviyyet ve feragat içinde yaşayan Anadolu köylüsü, son neferine kadar kat'i ve nihaî zaferi ihrâza kadar silâhını elinden atmamaya yemin etmiştir.

Bu aziz ve kahraman azimkârlar için mukadder olan istikbâl, mutlak saadet ve istiklâldir. Hassas ve cesur muhterem Anadolu köylüsüne candan ve kalpden binbir selâm ve hürmet...(**)

Kastamonu, 5 Haziran 1338 (1922)

(*) Hayat Dergisi, 27 Ocak 1927, Sayı: 9

(**) Bu yazı Yeni Gün Gazetesi'nin 19.6.1922 tarihli sayısından iktibas edilmiş, Açıksöz'ün 518. sayısında yayınlanmıştır.

ALİ ÇAVUŞ (*)

Bu eski cenkler, bu tılsımlı Türk diyarının koç yiğidini pek ihtiyar iken gördüm. Geçmiş kahr ve felâket izleriyle dolu fersiz gözlerinde esrarlı bir zûlmet vardı. Aydınlığa vedâ etmeye hazırlanan nazarlarını zûlmet sarmış, hasretlerin çukurlaştırdığı bir hâle içinde uyuklayan gözleri hariçten ziyade derûna bakan mânâlı bir şekil almıştır.

Bir kemik çerçeve manzarasını andıran göğsünde hâlâ gurur ve kahramanlık gösterisi vardı. Dinç ve diri bilekleri, bir şahin pençesi gibi kıvrık, kuvvetli eller taşıyordu. Seksen senelik hayatı omuzlarında taşıyan bu yorgun ihtiyar, tarlasından dönen bir genç gibi hâlâ dik ve kudretli idi. Sesi her merd çocuğunun keskin ve âmir edâsı gibi pürüzsüz ve tatlıydı. Yeşilköy'ünde şehit olmuş yavrularının çocukları arasında geçirdiği hayatın menkıbelerini anlatırken tanıdığım ihtiyarın sözlerinde tarihten bir parça, kahramanlıktan bir eser vardı. Gözlerinin önünde dirilen cenk safahatını hayalimizde canlandırmak için bir kâtip gibi ellerini uzatıyor, bazan bir kumandan şiddet ve azametiyle, bazan mûnis bir anne şefkatiyle kelimeler dudaklarında, zaman zaman sert ve yumuşak bir şekl-i ifâde alıyordu. Bu canlı târih yıkık bir köy içinde, bir antika gibi toz toprak altındaydı. Müdevver çehresini çerçeveleyen beyaz sakalıyla, hançer gibi noktaya dikilen uzun bakışıyla, dik endâmı, yüksek sesiyle bu ihtiyar, Anadolu'nun ortasında târihî bir sûtûn, bir şeref heykeli gibi yaşıyordu. Ölmeyen ümidi her yeni felâket karşısında taze kuvvetler buluyor ve ölmeyecek milletin lâyemut bir hâtırâsı gibi daima dik, daima mağrur hikâyelerini oğullarına, köylülerine en me'yûs felâketli günlerde birer sûre gibi yetiştiriyordu. Kalbindeki sarsılmayan imân, zaferlerden zaferlere koşan bayrağının altında her vakit hâkim ve efendi kalmak imânıydı. Samâları dolduran hilâlin altında Anadolu, ona dar ve ufak geliyordu. Büyük denizlerin etrafını

kucakladığı,büyük dağların hududlarını sardığı,içinde gürültülü nehirlerin aktığı bir ülke istiyordu. Öyle bir ülke ki bir ucundan bir ucuna kadar hep kendi dilindeki insanları taşısın,nihayeti gelmeyen gümüş eğerli süvariler, atlarını mahmuzlayarak süngülerinin ziyâsını güneşten toplayan ordular, borularını öttürerek geçsin ve o,bu muzaffer orduların temin ettiği sükûn içinde son günlerini müsterih ve mes'ud yaşasın! O,bu kadar kahr ve felâketten sonra saadeti,refahı bir hak telâkki ediyor ve kıştan sonra bahar muhakkak diyordu.

Kendisinin bile görmediği o muhayyel saadetin neş'esiyle torunlarının ye'sini boğan bu ihtiyarın,Yarabbi! ne kudretli,ne imanlı bir kalbi vardı. Seksen senelik ömründe belki bir gün bile görmeyen,hatta belki de yıldızlı ve parlak bir gecesi olmayan ihtiyarın bu azametli ve coşkun şevk ve imanı,kim bilir,hangi mukaddes menba'dan geliyordu.

Büyük bir tasa yüreğini sızlatırken o,teselli fısıldayan bir bülbül gibi şakraktı. Kederini neş'e ile öldürmeye çalışırken,büyük buhranlarla kabaran göğsü kemik kafesler altında şişiyor,hasta bir cedâ ile dudaklarından dökülen kahkaha yaslar taşıyordu.Bu küçük köyde her şey olan bu ihtiyarın etrafında genç kadınlar,körpe çocuklar toplanıyor ve her dert onların dudaklarından ihtiyarın kalbine döküldükten sonra berrak ve saf bir neş'e halinde etrafındaki kalbine akıyordu. Bütün dertleri kendisi alıyor ve bütün neş'esini etrafına dağıtıyordu.

Köyünün hâkimi,valisi,hocası o idi. Ona sormadan köyde bir şey olmazdı. Harbe giden genç çocuklar onun elini öper,yaralı dönen askerler evvela ona uğrar,şehit askerlerin kâğıtları onun eliyle analara,babalara,kardeşlere verilir; düğünlerde baş tarafta kumanda eder,mevlitlerde imâmın yanına otururdu. Bu köye verilecek en doğru isim "Ali Çavuş" olurdu.

Her büyüklüğü hürmetle karşılayan köylüler gibi,ben de Ali Çavuş'un elini hürmetle öptüm. Ücra köyde herkesin sevdiği Çavuş'un asil ruhundaki hayatı öğrenmek istedim. İnce sesinde

yalvaran bir edâ vardı. Kalbine sakladığı eleme ölünceye kadar kimseye açmamağa ahdetmiş gibi sualime karşı:

— Bey dedi,nene gerek?

Bu seste bir itimatsızlık duyuluyordu. Derinleşen gözleriyle, gözlerimden birşey okumak istiyor gibi,uzun uzun baktı ve yalnız kaldıktan sonra birşey anlatacağını ifhâm eden bir tavırla:

—Hele bir yol dinlen! Dedi.

Kahveler geliyor,ayranlar taşınıyordu Ali Çavuş harpten,Millet Paşası'ndan ve Padişah'dan haberler istiyordu. Cepheyi,Milletin Paşası'nı anlattım. Padişahın İngilizlere satıldığını,Yunanlılarla beraber İngilizlerin emriyle hareket eden bir oyuncak olduğunu söyledim. Fenalıklarını saydım. Soğuk bir sesle:

—Gebersin!... Dedi.

Sönük gözlerinde ateşler çakmağa,mûnis yüzünde çatılan kaşlarla katlanmış alnındaki kin ve nefret akmağa başladı:

—Haklısın Bey!... Dedi. Ya gâvur nasıl?

Ona, cepheyi tekrar uzun uzun anlattım.Binlerce süvarinin şahlanan atlarıyla sahraların dolduğunu,topların namluları etrafında binlerce askerimizin ateşe hazırlandığını,yüzbinlerce süngünün düşmana atılmak için emir beklediğini söyledim. Ali Çavuş döndü ve sormak istediği bir şey varmış gibi gözleriyle etrafını aradı.

Ona Millet Meclisi'nden,Başkumandan'dan bahsettim. Gözlerinden sevinç yaşı akıyordu.Bana bu yıl her felâketin öleceğini,bir saadet yılı olacağını söyledi.Bilmem hangi hoca efendiden, hangi şeyhden işitmişti... İfadesinde kat'i bir hüküm vardı. Beni,bu işittiklerini ikna için çalıştı ve sonra bu sene memleketime kavuşacağımı büyük bir kanaatle söyledi.

—Memlekete gidersen benden selâm götür!

Sonra ilâve etti:

Gelirsem misâfir eder misin?

Yavaşça memleketimi sordu. "İzmirliyim" dedim. İzmirli olduğumu işitince Ali Çavuş'un ruhundaki itimatsızlık birdenbire silindi:

-Bey, dedi, İzmir Anadolu'nun kilididir. Bana analarım böyle söylerdi... Bu yıl gâvurdan kurtulacak. İzmir'e, sana geleceğim!

Artık Çavuşla dost olmuştuk. Bana köyünden, ailesinden bahsetti. Sonra Arnavut isyanında şehit olan çocuğunun menkıbesinden başladı. Otuzbir Mart'ta şehit düşen diğer evlâdını söyledi. Birisini de Çanakkale'de bıraktık, diyordu. İkincisinin de Sakarya'da şehitlik haberlerini aldığını anlattı. Göz bebeklerinde iki damla yaş toplanmış, bu Peygamber ruhlu ihtiyar Çavuş'un sesi bir dua gibi incelmışti. Yutkunarak son sözünü fısıldadı, artık ağlıyordu:

-Son oğlumun şehâdeti ile torunumunkini çocuklardan saklıyorum, diye ekledi. Hergün bu çocuk ve ana kalblerinin hasretine, cephe-deki son iki kurbandan bir şey doldurmak lâzım. Gözlerimin önünde dolayan bu kadınların ve öksüzlerin manzarası, güldüğüm zaman bile içimi yakıyor. Güldüğüm zaman bile azâbı hissettireceğim diye titriyorum. Fakat bu azâbı anlayanlar da yok değil... Bana emanetallah olan bu çocukların, bu dulların rızkını kazanmak, onlara hayat ve ümit vermek için çektiğim dertleri gizlemeğe mecburum. Onların önüne her gün bir kaş yemek koyduğum için Allah'a şükür ediyorum.

Ya bunlar ölüm haberini alırsa, ya bu masum gözleri yaşlar kaplarsa diye, çektiğim azapdan daha derin bir korkuya düşüyorum. Bu korku bana çok zaman ızdırabımı bile unutturuyor. Hatta kendi kendime bazan. "Nedir bu üzüntü? Şehit oğlu, şehit karısı olmak bahtiyarlık değil mi? Neden olan bitenleri şunlara anlatmayayım? Diyorum. Sen, buna ne dersin evlât?

Kendisini biraz teselli ettim ve:

-Söyle, dedim. Fakat bugün değil... Yarın muhakkak olan zaferden sonra... Onlar da anlasınlar ki bu zaferde dökülen kanların içinde kendilerinden de katılmış birkaç avuç var.

Ali Çavuş ayrılırken:

-Zaferden sonra söyleyeyim, değil mi? Zafer müjdesi gibi...

Diye haykırdıyordu.

Hâlâ beyaz sakalı ve parlak alnıyla gözlerini aydınlatan
Ali Çavuş'a benden bin selâm ve hürmet...

Kastamonu, 23 Haziran 1338 (1922)

MUKADDES KAFİLELER (*)

Kazma yüzü görmemiş, insan eli değmemiş uzun yollardan birçok kabilelerin, sırtlarında bir torba, ellerinde bir değnek merkezden hudutlara bir çay gibi inkitasız aktığını görenler, bu kabilelerin sayısız senelerden beri bu yollardan nerelere ve niçin gittiklerini düşünürler. Kayaları topraktan, ağaçları kökünden koparan büyük çığların azametini içine sindirerek tarihin çizdiği geçitten sessiz fakat kuvvetle kayıp giden bu kabilelerin bitmez tükenmez varlığına hayran olmamak kabil değildir.

Biz, bu mukaddes kabilelere mâzinin her devrinde tesâdüf ederiz: Bir gün kudretli bir haberin arkasına katılarak İran'a yayılan, bir gün bir cihangirin peşinde Tuna'nın yukarılarında dünyaya kılıç sallayan kabileler bunlardı. Bir gün Nil kenarında hasretli bir sesle yanık şarkılar söyleyen bu kahramanlara rast geliriz. Bunlar düşman karşısında cengâver, gurbette şâirdirler.

Hiç bir devirde görülmez ki bu kabilelerin ibda' ettiği bir harikadan gözler kamaşmasın! Gümüş eğerli hayvanların üzerlerinde, altın saçaklı otağların etrafında toplanarak bir kıt'adan bir kıt'aya fütûhâta giden eski yiğitler aynı yollardan, belki daha debdebeli, daha tantanalı, aynı gayeye doğru dizgin boşalttılar. Biz de bu yoldan, belki çok mütevâzi, belki de çok sessiz, aynı gayeye gidiyoruz. Arada şu fark var ki bizim yolculuğumuz bütün iddiasızlığımıza rağmen daha şuurlu, daha imânlıdır. Ve şurası da muhakkak ki yarınki nesiller bu yoldan bizi hayran bırakan bir kuvvetle daha anlayışlı ve azimkâr geçeceklerdir.

Bu kabileler tarihin doğduğu günden beri bu yola dökülmüş ve tarihin öleceği güne kadar aynı tarzda, aynı emelde bazan durgun ve tabîi, bazan taşkın ve coşkun olarak yaşayacaktır.

Bir göz, yeşil yuvalarından ayrılarak birer ikişer toplanan bu kabilelerin, küçük küçük sellerin birleşmesiyle gittikçe büyüyen, kabaran bir nehir gibi bu yollara nasıl döküldüğünü yakından

görse,son nurunu kaybedinceye kadar o ayrılışın hâtırâsını muhafaza eder

İşte Anadolu'nun köylüsü her sene göğsünde yetiştirdiği genç oğullarını arkalarını okşayarak kafilere katar. Ondan sonra geride kalan taze nikâhlının nasibi uzun yolları gözlemektir. Beşikten kurtulan yavrusu da senelerce babasının karıştığı kafilere sayıklar.

Bütün köylülerin her sene bir günü vardır. Gençlerin kafilere karışacağı o gün, köy için bir yevm-i mahsustur. Herkesin kalbi selâmet temennisiyle çarpar. Herkesin gözlerinde gidenlerin acısından belirmiş iki damla yaş vardır. Ve o gece herkes, evinden gidenlerin arkasından binbir dua okur. Sevgili nikâhlının kulağında, Memet'in ayrılırken fısıldadığı iki ateşli kelime yanar, durur:

"Yavrum sana emanet!"

Bu söz kalpden kalbe dökülen bir dua gibidir. Artık çocuk mukaddes bir hediye gibi bütün köy için saklanması, korunması, hırpanmaması lazım gelen bir emanet olur. O günden sonra bu yavru bütün köyün Tanrı emanetidir; saklanır, sevilir... Anadolu'nun büyük ruhunda, her iki kafilere karışan genç için tutuşan bir alev vardır. Her gideni bir Fatma, bir yavru, bir köy düşünür. Bunlar kendi kendilerine haftaları, ayları, yılları sayarak gidenlerin gelmesini beklerler. Halbuki o kafileler bazı bir yanardağ gibi yanmış ve yakmıştır. Bazı bir şimşek gibi çakmış ve parçalanmıştır. Bunun için her giden dönmez. Çok kere imam ile zavallı bir nikâhliya, bir nişanlıya, baba veya anaya bırakılan ufak bir kâğıt parçası köy evlerinin kara habercisidir. O vakit gözlerdeki ümit parıltısı mâtem yası ve dudaklardaki dua, inilti ve figân olur.

Köyün bunun gibi acı günleri çok, hem sayılamıyacak kadar çoktur.

Harp biter, kafilere köye döner; fakat küçülmüş, zayıflamıştır. Dönenlerden bazıları bir kurşun yarasıyla sızlayan vücutlarını değneklere dayayarak yürürler. Giden genç, gülbüz gençler kafilere

kalan bu bir avuç âlîl ve mariz insandır.

Dönenlerin içinde nefer olarak karıştığı kabilelerden Onbaşı,Çavuş çıkanlar vardır. Köy saadet ve felâketi,merâret ve iftiharını bir günde karşılar. Bunun içindir ki Anadolu kalpleri rakıktır; ince hisli Anadolu çocukları hep şiir yazabilir. Her gün gözleri önünden geçen böyle yüzlerce feci levhalar onların kalbini sızlatmak için,gözlerini yaşartmak için çoktur bile.

Kastamonu 28 Haziran 1337 (**)



(*) Hayat Dergisi, 6 Ocak 1927,Sayı: 6

(**)1337 yılınının 1338 olması gerekir.Çünkü Mustafa Necati Bey 18 Ağustos 1337 yılında (1921) Kastamonu'ya gelmiştir.

MEHMET ONBAŞI (*)

Çok soğuk ve fırtınalı bir gündü. Yağmur yağıyor, ormanlardan uğultular geliyordu. Sular yollardan taşmıştı. Çadırında bir Mehmet, sevda taşıyan beyaz ruhuyla Fatmacığını düşünüyordu. Ona ilk defa köyün dar ve dolambaçlı sokaklarında rast gelmiş, gözü kaymış ve kalbi yanmıştı. Fakat işte altı seneden beri hasret ateşi kalbini yakıyor; köyde Mehmet'ini anarak içini çeken, yanık türküler söyleyen Fatmacık rüyâsından çıkmıyordu.

Yine fırtınalı bir gün yolların karlarla kapandığı, düşmana geçit vermediği bir gün... Mehmet çok sevdiği çadırından ayrılmağa karar verdi. Daha fazla bekleyemeyecekti; köyüne gidecek, sevgilisini dünya gözüyle bir gün olsun bir kere daha görecekti ve oradan sonra derhal aynı yoldan cepheye dönecekti. Bu karar bir alev gibi ruhunu tutuşturdu. Çadırından ayrıldı, sarp dağları aştı, taşkın dereleri geçti, fırtınalarla boğuştu ve bir sabah köyüne vardı. Doğru evine gitti ve anasına seslendi. Neş'e çığlıkları bütün köyü çınlatırken Fatma, penceresinin kapaklarını açmış, rüyada duyduğunu zannettiği sesi dinlemeye koyulmuştu. Yarım saat kalmadı. Kadın erkek, genç ihtiyar bütün köylüler Mehmet'in evinde toplandı. Fatma sevinçle dolu nazarlarla Mehmet'ini süzerken kalpleri birbirini için çarpan iki gencin gözleri karşılaştı. Mehmet, kendisine muharebeye ait bir sual soran; çocuklarından, kardeşlerinden, babalarından haber isteyen kalabalığı unuttu. Fatmasının hatırını sordu. Köylüler bu seste hasretli bir eda duydular. Allah birbirine başıbaşın sesleri yükseldi. Oda boşaldı ve onlar başbaşa kaldılar.. Ertesi gün Mehmet, güzel Fatmacığına nişan takıyordu. Nişan, onun askerlikte biriktirdiği üç beşbirlikti. Mehmet, bütün hayatında ancak onu biriktirebilmişti.

Mehmet altı senelik askerlik hayatında kendisine hayaliyle herşey olan Fatmasıyla nişanlandığı günün gecesini aksine kâbuslarla geçirdi. Kalbinden taşan sevinçlerle beraber içinde bir sızınının

gittikçe derinleştiğini ve vicdanının indifaa hazırlanan volkan alametleri gibi çırpındığını duyuyordu...

Cephede açık bıraktığı yeri dolduracak kimse yoktu,bölük kumandanı onu arayacak,künyesini şubesine gönderecekti... Taarruza daha epeyce müddet olduğunu iyice kestirdikten sonra köyüne kaçtığını karakolda nasıl anlatabilecekti? Sabahleyin anasının elini ve Fatma'nın alnını öptükten sonra bütün köy evlerinin hazırladığı yollukları torbasına doldurarak cepheye doğru giden bir yolu tuttu... Dudaklarında hâlâ Fatma'nın alnından geçen sıcaklık yanıyordu. Fakat vicdanındaki azab da küllenmişti;en yakın karakola gitti. Fakat heyecandan birşey söylemedi;yalnız vesikasını sorunca yok diyebildi. Bunun üzerine Mehmet,firarî addedilerek eli kelepçeli olduğu halde İstiklâl Mahkemesine getirilmişti...

Altı sene yalnız millet ve memleket için cephede koşan,kaç defa yaralanan bu kalbi yaralı,bakir ruhlu Türk çocuğu kudretli İstiklâl Mahkemesinin hakimleri karşısında idi. Yüreklere memleket aşkıyla dolu olan bu hakimler,selâmeti memleket için,düşmanı denize dökecek iken köyüne kaçanlar hakkında çok defa şiddetli kararlar ifâsına vicdânen mecbur bir heyetti... Ve Mehmet böyle bir heyetin karşısında cepheyi en hareketli zamanlarında terk etmiş bir firârî vaziyetiyle müttehem bulunuyordu. Mahkeme reisi,bütün celâdetine rağmen mûnis ve halim gelen bir sesle kat'î sualler soruyordu; firarın açacağı tehlikeler münasip bir lisanla anlatılıyor ve bunu neden yaptın deniyordu...Mehmet gözleri bulutlu,boynu bükük,bir şey anlatmak isteyerek titriyordu ve nihayet:

—Cahillik yaptım,affedin!...diye mukabelede bulunuyordu...Ve belli idi ki; bazı firarilerin muhtelif maddeleri yanlış tefsir ederek ezberler gibi söyledikleri uzun cümlelerden ziyade bu sözler hakimlerin ruhunu tehyîç ediyordu...Mehmet biliyordu ki;o meş'um kış günü çadırını terk etmemek için ne kadar uğraştığını,fakat içinden kopan bir şeyin ayaklarını nasıl sürüklediğini,köyünde daha yirmi dört saat kalmadan çıkarak karakola kendini teslim geldiğini anlatsa behemahal merhamet edeceklerdi. Utanıyor,sıkılıyor,

bir türlü söyleyemiyordu. Çok derin,hatta ilâhî bir tevekkülle boynunu bükmüş ve sanki görünmez bir sehpaye şimdiden asılmış da can çekişiyormuş gibi boynu bir tarafa sarkıyor,gözlerinin ferî sönüyordu. Nihayet hakimler müteferrik suallerle bahsi yeniden deştiler. Aşkına dair ilk kelime Mehmed'in ağzından ne kadar güç çıktı,fakat artık ondan sonra birden bire açıldı, yanık ifadesi,tatlı şivesi ve tuhaf tavırlarıyla bütün macerasını hep saffet ve vuzuh içinde anlattı... Pespaye bir kurnazlıkla belki kurtuluş ümidi var diye her istintakda ifadesini değıştiren bazı maznunların mazeretleri gibi bu sözlerin de sahte olmak ihtimali vardı. Fakat Mehmet'in edâsında,çehresinde öyle saf bir sadakat vardı ki,hakimlerin hepsinin kanaati hakikat olduğunu kabul merkezinde idi. Nihayet diğerlerine ibret olmak üzere Mehmet'e arkadaşları önünde elli değnek vurulmasına karar verildi. Bunu anlar anlamaz, demin bir verem yaprak gibi sararan ve ürperen çehre, uğruna kan döktüğü bayrağının rengini aldı. Son vasiyetini andıran ses,bir arslan uluması gibi gürlledi:

--Eski cezama razıyım beyim,kanun ne diyorsa yapın!

Ona evvelki vaziyetinde alelitiâk idama kanunen mahkûm olduğu anlatıldı. Bir parça sararıp titremedi bile. Deminki adil kararlar vicdanları müsterih olan ve şimdi takdir ve merhametten yürekleri çarpan hakimlerin yeni suallerine vakit bırakmadan başını kaldırdı ve yerde gezinen gözlerini bir saniye hakimlere dikti:

"--Arkadaşlarım yanında dayak..?!..Bunu Fatma duyarsa?... İdama razıyım İreis Bey!...

Dayak yediğini Fatma'nın duyması onun gururunu,izzetinefsini derinden yaralıyordu. Ve bu ceza yüksek ve asil ruhlu Türk Çocuğuna ölümden ağır geliyordu.İstiklâl Mahkemesinin kararı,Mehmet'in cevabı kadar ulvî oldu:Mehmet'e on gün izin veriliyor ve kaimmakama da düğününü yapması emrediliyordu.

5 Ocak 1338 (1922)

(*) Hayat Dergisi,23 Aralık 1926,Sayı:4

AZİZ ÜLKE (*)

Büyükliğun ve iyiliğin ezeli p̄erestışkârı olan Anadolu evlâtları son hayat ve istiklâl cenginde beşeriyetin ibda edemeyeceği varlıkları imanlı kalblerinden taşan bir kuvvetle vücûda getirirken, onun içinde bulunmayanlar,o mukaddes heyecanı yaşamayanlar,kim bilir,bu büyük kuvvetin ilhâmını milletimizin hangi menbâdan aldığını tasavvur ve tahayyül ederler;ve kim bilir bu büyük işi ne yanlış bir muhakeme ile tahlil ve tedkik ederler?

Anadolu'yu dışından ve içinden sezmeyenler;yeşil,sık ormanların dallarını yarararak feyizkâr ve nâmütenâhî ovalarına inmeyenler,tufanların yardığı keskin kayalarıyla semâyı delen dağların demir ve bakır sinesinden aşarak büyük ovalar içinden gürültüler,kıyametler koparıp çağlayan ırmakların soğuk sularından içmeyenler;ve yanık sesleriyle hasret türküsü çağırın memleket kızlarını,dertli kavalına uzun ve eski hatıraları üfleyen engin ruhlu Anadolu çobanlarını karşısına alıp dertleşmeyenler o kudret ve kuvveti bir türlü anlayamazlar. Anadolu...Ey gönülleri hicran ve hasret dolu anaların evlâtlarını göğsünde barındıran sevimli ve tarihî yurt! Ey büyük kahramanların her bucağında at oynattığı aziz ülke...Sen,o kadar esrarlı ve tılsımlı güzelliklerin,yüksekliklerin içtimagâhısın ki fırtınalardan ilham alan şairlerin kalemi ancak senin bir ağacının dalı ve tabiatının güzelliğinden levhalar yaratan ressamların eseri, senin güzelliğin yanında nihayet binbir renk ve manzaranın bir parçasıdır. Anadolu'da ufûle mahkûm âşıklar bülbüllerin candan gelen ve cana tesir eden sesiyle,sönme üzere bulunan hayatlar,taze çam ağaçlarının keskin ve zevkâver kokularıyla hasretten eriyen gönüllerde saz şairlerinin ruhtan ruha ateşli bir sel halinde süzülen feryatlarla verilir. Korkunç ölüm,bu diyarın üzerinden korkarak geçer

Ölmeyecek milletin bu ebedî mekânı üzerinde baykuş feryâdını bülbül sesi boğar;hasta,âlîl ihtiyarların son iniltilerini cenk

havası içinde bir kasırga gürültüsü koparan genç Anadolu çocukları dindirir. Burada her dermansız, kahramanlar karargâhına kurşun ve gülle taşımak için yerinden kımıldanır ve gökten inen bir ses, bütün ruhlara hayat ve hareketi emrettiği zaman Anadolu'da boş duran bir tek Türk'e rast gelmiş bir çift göz bulunamaz. İstiklâl ve zafer uğrunda dökülen kanlarla sinisini süsleyen Anadolu'da renksiz ve soluk bir manzara yok gibidir. Orada her şey ateşli rengi ile gözleri yakar.

Bu diyarda yaşayanlar dünden bugüne ve bugünden yarına kahramanlık, şeref ve fedakârlık taşımağa memur edilmiş, ümit ve imân telkinine gönderilmiş mânevî birer heyet gibidir. Her evin içinde dünün şerefini yaşatmak için bugününü fedâ edenlerin isimleri, her mübârek günde en derin hürmetlerle eğilir. Ekseri çocukların gözlerinde daima iki damla yaş ve göz bebeklerinde titreyen solgun bir hayal görürsünüz. Bu çocuklar meçhul kahramanların yadigârlarıdır.

Yurdun her bucağından esip gelen rüzgârlar, büyük şehitlerin kahramanlık hislerini küçüklerin kalbine bırakır.

Onun içindir ki her evde yaşayan küçük kalplerin içinde büyükler vardır. Ve her Anadolu evi, bîkeslere kapısını şefkat ve hürmetle açan birer yuvadır.

Anadolu'yu gezenler gördükleri şekle bakarak hükümlerini vermeye kalkarsa aldanırlar. Tabaka tabaka onu saran tarihî yaprakları birer birer çevirmedikten, tetkik etmedikten sonra Anadolu için rey vermek doğru olmaz.

Anadolu'da saf ruhların merbut kaldığı lâyemut hatıralar vardır. Mübarek günlerde ziyaret edilmesi miras gibi ecdâttan ahfâda intikal etmiş öyle mezarlar vardır ki bunlarda çok uzak zamanlara ait gazaların kahramanları yatar. Anadolu köylüsü bu ziyareti ifâda kusur etmeyi en büyük maasiyet bilir. Ve bu ziyaret hergün, ölen ve yaşayan kahramanların destan mefâhirini yâd ve tekrar ile edâ edilir. Anadolu yavrusunun süzgün ve kayıtsız gibi görünen nazarlarının altındaki vefakâr ve asil

nurunu görmek ve anlamak için ruhunu bilmek lâzımdır. Anadolu evlâdı bulutlar içindeki yıldızlara benzer: Küçük bir hey'ette gizlenmiş; koca bir âlem. Yabancılara açılmayan kalbinin ifâdesini yalnız gözleri ifşa eder. Onlar büyük tahammüllerin timsalidirler. İhtiyar târih,hiçbir vakit bu kadar sabur bir millete tesâdüf etmemiştir.

Anadolu evlâdı,bugüne kadar gözü kapalı girdiği muharebelerden binbir zaferle dönmüştür. Bugün ise gözleri açık olarak atıldığı mücâdeleden,mutlaka istiklâline sahip bir devlet vûcuduna getirerek çıkacaktır. Çünkü onun mukadderi bu!

Taşköprü,25 Mayıs 1923 (**)

(*) Hayat Dergisi 20 Ocak 1927,Sayı: 8

(**) Buradaki tarihin 1922 olması gerekir. Çünkü 1923'te Mustafa Necati Bey Kastamonu'da değildir.

MÜTEVÂZİ KAHRAMAN (*)

Uzun ve gölgesiz yollardan inkitasız bir akışla harp meydanlarına inen mübarek kafilelere her zaman rast gelirdim; levha hiç değişmezdi: Zayıf öküzlerin çektikleri cephane yüklü arabalar ve bunların başlarında yanık yüzlü, çıplak ayaklı kadınlar: İhtiyarlar ve hatta çocuklar... Çok defa yolun kenarına çekilir, onların geçişini gözlerim yaşararak seyreder, kağnıların gıcırtilarını ilâhî bir musikî gibi dinlerdim. Yalnız cephede döğüşenler değil, bunlar da takdire lââyık birer kahramandır.

Bir yaz günü ...Türk Milleti'nin Sakarya kıyılarından heyecan içinde zafer müjdesi beklediği günlerden biri... Öğle güneşinin bunaltıcı sıcaklığı içinde cepheye doğru ağır ağır ilerleyen bu kafilelerden biriyle karşılaştım. Selâm verip geçecektim; fakat birden nazarlarımı dört sandık yüklü hayvanla kafileye karışmış bir gencin üzerinde tevakkuf etti: Bu gürbüz, geniş göğüslü, yağız yüzlü gencin bir ayağı tahtadan idi. Ayağının birini Çanakkale'de bir hücum esnasında bir mermi alıp götürmüş. Hastanede tedâvi edildikten sonra köyüne dönmüş, tarlasında çalışmaya başlamış. Sonra millet harbi başlayınca tek bacağıyla arkadaşlarının arasına karışmadığına yanmış; hiç olmazsa cephane taşıyarak hizmet etmek için şehre inmiş. Tek hayvanına dört sandık yüklemiş ve işte dört günden beri de yol yürüyorlarmış... Cephede bulunmadığına, arkadaşlarıyla omuz omuza muharebe edemediğine müteessir olduğu, gönüllü olarak deruhte ettiği bu hizmette bir teselli aradığı pek belli idi. Saf ve vakur bir edâ ile:

--Bey!...Diyordu. Sakatım, muharebeye gidemedim; o iki kat kâfir milletten kendim olmazsa götürdüğüm gülleler bari intikam alsın!...

Onu incitmeyecek kelimeler seçmeye dikkat ederek bu yorucu işi başka bir kardeşin deruhte etmesini teklif ettim. Birdenbire başını kaldırdı. Gözlerime dikilen gözleri kıvılcımlandı ve:

--Düşman denize dökülene kadar, benim ahđım budur Bey !

Dedi

Bana öyle geldi ki Anadolu bu malül gazinin kısa fakat mânâ dolu sözleriyle son ve kat'i kararını söylüyor. O zaman ruhumun terütâze bir ümit ve muvaffakiyet havasıyla dolduğunu hissettim. Derin bir muhabbetle asil ruhlu mert Türk çocuğunun arkasını sıvadım. Heyecandan titreyen bir sesle:

--Yolun açık olsun kardeş!... Dedim.

Aradan seneler geçti, bittabi onu bir daha göremedim. Ahdi yerine geldikten, düşman denize döküldükten sonra, o da şüphesiz Anadolu'nun diğer mütevazi kahramanları gibi köyüne çekilmiştir. Vazifesini yapmaktan mütevellit bir ruh istirahatı ile yuvasında samimi bir aile hayatı geçirmektedir, fakat ben onu unutmadım. Ne zaman İstiklâl Mücadelesine ait hatıralarımı yoklasam yağız çehresi, geniş aslan göğsü, tahtadan ayağıyla onun hayali gözümde canlanır ve "düşman, denize dökülene kadar!... Ahđım budur!" diyen erkek sesini işitir gibi olurum.

1337, Kastamonu

(*) Hayat Dergisi, 13 Ocak 1927, Sayı:7

Ayrıca bu yazı Mustafa Necati Bey'in ölümünden sonra 8 Ocak 1929 tarihinde Açıkşöz Gazetesinde de yayınlanmıştır.

İZMİR AŞKI (*)

Anadolu'yu gezmeyen ve görmeyenler, bu yeşil diyar içinde yaşayan halkın kabiliyet-i mahsusasını sezemezler, taşkın ırmakların kenarlarında kaval çalan cahil fakat hisli ne kadar dinç köylüler görürsünüz ki hepsinin kalbinde bir sevk-i tabîî ile taşıdığı bir memleket sevgisi ve vatan aşkı vardır. Bu sevgiyi onlara hiçbir kuvvet telkin etmemiştir. Yeşil ağaçlar, kokulu çiçekler, bülbüllerin muhrık sesleri, ırmakların gürültülü sesi bu genç ruhlu Anadolu çocuklarını şâir yapmış ve her güzel şeyi sevmek istidâdını yaratmıştır. Onun içindir ki Türk faziletin, güzelliğin, asaletin aşkıdır. Onun içindir ki İzmir hikâyesini her ağızdan işiten bütün Anadolu evlâtları ona âşık olmuşlardır. Bir köy odasına uğrarsınız; eski hatıralar taşıyan ihtiyar babalarla çok genç torunlar, daha eskiden tanıdıkları bir âşina-yı ruh imiş gibi etrafınızı sararlar, size candan bir hürmet-i kalbiye ve muhabbetle sarılırlar. Her birinin kendisince büyük bir derdi vardır. Onu dökmek isterler, her biri ya muharebede şehit olan kardeşinin hatıralarından veyahut cenge giden evlâdının hayatından bahseder. Bunların herbirinin kalbinde yalnız aynı elem, aynı kuvvet ve şiddetle mevcuttur.

İzmir'in bugünkü hal-i fecîî!

İhtiyar bir dedenin görmediği fakat çok işittiği İzmir'den bahsederken söylediklerini dinlersiniz. Garip bir hiss-i hicranla ağlamamak elden gelmez; köy odaları önünde seğirten küçük çocukların hep bir ağızdan yanık bir sesle İzmir şarkısı söylemeleri kadar insanı müteessir edecek hiçbir şey yoktur ve olamaz. Zannedersiniz ki bütün Anadolu baştan başa İzmir'in aşkıdır. Çocuklar, kadınlar, ihtiyarlar hep aynı hasretle onun için ah çekerler. Dünyada hiçbir millet düşünülmez ki Anadolu evlâtları kadar vatanperver evlâtları sinesinde yaşatabilsin....

Onun için diyorum ki İzmir'in içinde ağlayan kardeşlerin feryadı ilkbaharın ibda' edeceği güzellikler içinde solacak ve Mehmetçiğin İzmir aşkıyla yanan ruhundaki aşk ve heyecan, İzmir'in kenar-ı mahasin âlûdunda yaşayan felaketli kardeşlerin hasretle

dolu kalplerinde neş'eler doğuracaktır.

Yeşil palamut ağaçlar ile bezenmiş dağlarından altın akan, gölgeli büyük zeytin ağaçlarıyla süslü ovalarından servetler fışkıran, üzüm ve incir memleketi, altın diyârı güzel İzmir!

Aslan yatağı olan dağlarında, kahramanlık destanını söyleyerek gezen geniş omuzlu, temiz ruhlu aydın zeybekleri, efelerinin başlıklarını türlü oyalarla süsleyen genç nişanlılar!

Sizin ezeli aşklarınızın diyarından milyonlarca kalbin tahassür ve heyecanını sizlere iletmek istiyorum.

Manisa dağlarında, Salihli bağlarında, Demirci sırtlarında, İnönü'n de, Sakarya kenarlarında dökülen kanlar sizi öldürmek isteyenlerin binlercesini boğan kardeşlerin imanlı sesinde yaşattıkları kudret ve kuvvet yarın sizi öldürenleri, ağlatanları ayaklarınıza kapattıracaktır.

Buna inanınız ve o kadar kuvvetli inanınız ki bütün felâketler ateş şeklinde semadan sağsa, Yunan ordusu değil, bütün düşmanlarımızın kuvvetleri üzerimize gelse; Anadolu çocuğu seni için ölmekten, sana doğrukoşmaktan vazgeçmeyecektir. Sen o kadar güzel ve sevimlisin. İçinde yaşadığın müddetce seni o kadar sevmemiştin; şimdi en büyük yeminim senin için ölmek, en büyük arzum da senin âgûşunda bulunmak arzusu.

Bana bu hissi Anadolu çankları? telkin etti. Her gün hasretle senden bahseden ihtiyar babalar öğretti. Ilgaz'ın karlı tepelerinden aşarak cephane taşıyan, karlar üzerinde yalınayak cepheye doğru koşan, ihtiyar ve genç Anadolu kadınları söyledi.

Çocuğunun birisi Sakarya'da, birisi İnönü'nde şehit düşen anaları anlattı. Babasını muharebede kaybetmiş öksüzlerin yaslı şarkıları, dağda koyunları otlatan çobanın yanık kavalları hep seni, bana anlatan şeylerdir. Sen ey sevimli güzel diyâr, bahtiyarsın! Çünkü beyaz ruhlu Anadolu delikanlıları senin uğrunda kan döküyor ve sen, onun oluncaya kadar dönecek.

(*)H.Açıksöz, İstiklal Harbinde Kastamonu, Kastamonu 1933, S: 151-154

ZULÖM VE FELAKET ÜMİD-İ SAADET (*)

Felâket ve kahrın son darbesi İslâm ve Türk İstanbul'un âfakında bir yıldırım gibi kardeş sinesine saplanırken güzel Marma-
ra'nın sinesini yaran düşman gemileri ellerinde bomba ve ateş taşıyan hırçın ve çılgın insan sürülerini İstanbul'un kenar-ı mahâsin âlûduna döküyordu.

Kışlanın kapısında nöbet bekleyen zavallı bir Anadolu çocuğu hain bir elin darbesiyle yerlere serilirken, hastanelerde ümit ve şifâ arayan genç delikanlılar da bombaların,süngülerin altında son vedalarını Rabbilerine yolluyorlardı.

Bir tarafta bir memleketin bütün evlâtları ağlarken,bir tarafta altı asırlık padişah konaklarında, kapılarında genç ve kuvvetli ağalar bekleyen saraylarda kirli ruhlu mahlûklardan mürekkep bir kitle, bu feci ve dehşetnâk vaziyet karşısında İngiliz kumandanları karşılamak için merasim ihzar ediyorlardı.

Felâket ve kahr,ölüm ve esaret dumanları güzel İstanbul'un âfâkını sarmışken, elektirik şuleleri altında mağrur ve istilâ ordusu kumandanlarına sarayda neşeler dağıtılıyordu. Bir memleketin ümitsiz kaldığı o gün Anadolu,kin ve gayzının son hamlesiyle İstanbul'a doğru koşarken bu saray,bu padişah esir oldum diye ilân-ı felâket ediyor. Titreyen ecdât ruhları,ayak altında kalan ecdât kemikleri yıkılan mukaddesat karşısında Anadolu kin ve gayzını öldürmek için Halife Orduları İstanbul'dan dinç Anadolu'ya koşuyordu. Bu son darbe İstanbul'un sesini boğarken Anadolu "ben varım!" diyen bir kuvvetle toplandı.

16 Mart İstanbul'da zulmün hâkimiyetini,sarayın esaretini doğurdu; fakat Anadolu'da hak ve saltanat-ı milliyeyi ibda' etti. O gün bir felâket,korkunç bir dakika idi. Fakat bu felâketten sonra bütün Asya'yı saran asil ve kuvvetli bir millete hayat verilmek ve bu milletin muhafazasını ahdedtiği İslâmiyete de kuvvet ve

zindeği geldi.

16 Mart ne kadar feci ise, onun ibda' ettiği harikalar o kadar imânlı ve kudretlidir. Gelecek 16 Mart İstanbul'un içinde milli saltanatımızın bayramını muhakkak yaşayacak olan milletimiz, esir kardeşlerimizin istiklâl ve hayat şenliklerini bu gün İstanbul'da bizi ezenlerin, yıkılacak saltanatın parçalanacak taşları üzerinde yapacaktır.

Ey yarını yaşatacak olan genç Anadolu evladı! Çok cesur Anadolu ordusu; 16 Mart'ta mabed yıkan, mukaddesat ezen, kardeş kesenlerin göğsüne parlak ve keskin süngünü sapla! Zulmü, felâketi öldürecek olan keskin süngün, kuvvetli bileklerinin hamlesiyle düşmanlarına saplanırken muhakkak bil ki bütün memleket, bütün Türklük ve İslâmiyet saadet ve refaha istikilâl ve hayata kavuşacaktır. Zulüm ve kahr hamileri, felâket ve ölüm mübdeileri, siz öldürmek istediğiniz Türk'ün son darbesiyle arz-ı teslimiyete mecbur kaldığınız gün korkmayın!

Asil milletimin insaniyet ve fazilet taşıyan ruhu karşısındasınız. (**)

(*) Açıksöz Gazetesi, 16 Mart 1922, Sayı: 438

(**) Mustafa Necati Bey bu makalesini Kılıçarslan nam-ı müstearı ile yazmıştır.

Ek: 14

MUSTAFA NECAFİ BEY'İN 4 TEMMUZ 1928'DE İNEBOLU'DA YAPTIĞI KONUŞMA (*)

Seyahatimiz program mucibince devam etmektedir. Ayın onuncu günü programımız hitama erecektir. Gezdiğim yerlerde halkla, muallim arkadaşlarımla yakından temas ettim. Halkla, muallim arkadaşlarımla hasbihallerde bulundum. Gezdiğim memleket esrarlı kalpleri taşıyan, büyük tarihlerin mânevi havasını teneffüs eden bir diyardır. O diyar üzerinde oturan insanlardaki beyaz ve temiz kalplerin ifadesi olan nazarların mânâsını anlamayan yabancılara bu keskin ve mânâlı gözler belki bir şey ifade etmez; fakat onun kalbinden, onun kalbinin teşekkülâtından mürekkep bir kalbe mâlik olan' bir Türk, bu diyar insanlarını hürmetle takdire mecburiyet şunlardan doğar:

1- Beşeriyetin tahammül edemeyeceği büyük ızdıraplar, büyük felâketler bir bora gibi zaman zaman estiği halde bir tek başın içinde zaaf yapamamış, bir tek kalbin içinde bedbînî denilen ölüm ve azâbını sokamamıştır. Evler var ki içine hava girmek için menfez arar, lisanlar var ki son istinâdı olan tek evlâdını orduya teslim ederken arkasından neş'e ve ümitle saadet temenni eder. Burada babalar, analar, çocuklar, kardeşler, hepsi bir yuvanın içinde, bir bir kalp gibi birbiri içine gömülerek bu yuvanın etrafındaki muhit ile o muhiti sarsan geniş vakanın her zerresi üzerinde yaşayan kalplerle birleşerek bir tek kalp gibi yaşarlar. Büyüklük, vakar, izzet-i nefis, yegâne kuvvetlerdir. Büyük işler yaptıkları halde tevazu en esaslı istinatlarıdır. Mutarret ve muntazam mesai, gayelerine vasıl olmak için herhangi mühim engelleri, felâketleri yıkacak kadar onlara kuvvet verir. Velhasıl geniş vatan üzerinde büyük milletimizin tarihinden feyz almış, kalbinden ümit ve kuvvet toplayan kardeşlerimizin gözlerini daima ileriye tevcih ederek hamle ile daima gayeye doğru koştuklarını görmek saadetinin neşesiyle bahtiyarım. Ücra köylerin içinden geçerken gördüğüm ihtiyarlar, çocuklar, nineler benim kendileriyle hasbihalimden zevk almakta ve bana Büyük Reisi, Gazi'yi sormakta idiler. Şehirlere, kasabalara, köylere varıncaya

kadar beni ve arkadaşlarımı Büyük Reis'in yanından gelmekliğimiz ve O'nun arkadaşı olmaklığımız hasebiyle seviyorlardı. Tarihte ve bugünkü beşeriyet içinde bütün insanları kendisine bağlayan bir kuvvet mevcut olabilir mi? Kendisine yardım eden, iyilik eden, mensup olduğu milletine fedâkârâne sarf-ı mesai eden insanlar için gösterdikleri merbutiyet ne kadar gıpta ile, ne kadar saadette temâşâ edilir.

2- Muallimleri soruyorsunuz; milletimizin mânevi ordusu addolunan Türk muallim ordusu, vazife denilen büyük mâneviyata o kadar sarılmış ve o kadar büyük ferâgatla sarf-ı mesai etmektedirler ki insan onların arasında onlar kadar müşkilâta katlanarak çalışmamak endişesini içinde duyar. Vatanın serhatlarına, en uzak yerlerine kadar kendi mektepleri olan mabedlerinden kitaplarıyla, kalpleriyle koşan, âzamî otuz yaşını doldurmamayan bu idealist ve faziletkâr arkadaşları memnuniyetle ve hürmetle sevmek kabil mi? Milletimizin kendi ciğerpârelerini bu genç, mütehammil ve fedâkâr muallimlere emniyetle, itimatla tevdi edebileceklerini kemâl-i cesaretle söyleyebilirim. Cumhuriyette tarih ve istikbâli yaşatacak olan genç neslin bu yükü çok kuvvetle omuzlarında taşıyabileceklerine kani olmalıdır.

Altı sene evvel sahillerinden düşman torpidolarının gururla geçen varlıkları karşısında azamet ve kuvvetle büyük denizin fırtınalarına karışarak uzaklardan gelen cephane yüklü gemilere "haydalarla" koşan gürbüz ve faziletkâr İneboluluları o vakitten tanırım. İçlerinde İstiklâl Mahkemesi Reisi olarak bulunduğum zaman istiklâl için, varlık için gurub ve gece tanımadan bir tulûdan öbür tulûya ve ta zaferin tulû'una kadar gözlerine uyku girmeden, meşakkat ve ızdırap denilen korku, yorgunluk bir an kalplerinde yaşamadan çalışan bu kardeşler arasında daha o günden Türk'ün muazzam istiklâlini içerek, görerek, fahr ve gurur duyarak Türk'ün büyüklüğünü müşahede ediyordum. Ben o vakit içinde doğduğu yerin hasretini taşıyan çok içli, çok hicranlı bir halde idim. İnebolu ve Kastamonu benim bu hicran taşıyan kalbimin etrafında bir anne, bir baba, bir hemşehri şefkat

ve muhabbet halesi örerek yaşamıştır. İnebolu'nun sahillerine vuran çılgın Karadeniz dalgalarının havaları büyük tepelerdeki yeşil çamlara çarpa çarpa Kastamonu'ya varır. Sanki bu dağlar, boralar hamlelerin hızını almış,güzel bir elmas taşıyan muhafaza içindeki Kastamonu'da sakin mutî,kuvvetli bir Türk varlığı yaratmıştır.

Zannolunur ki o, Kastamonulular,İnebolulular zulme,düşmana bora gibi çarpar;Millet,Reisine çocuk gibi tapar. Hakka,fazilete bu kadar sükunetle,bu kadar tevazu ve muhabbetle sarılan Türk çocuklarının kalbini Büyük Reisimiz çok iyi bildiği için medeniyetimiz feyizli inkişâfına doğru yaptığı hamlelerinden birisini de Kastamonuluların gözlerine,kalplerine baka baka icra etmiştir.İnsanlar için istinad edilecek imânlı ve azimkâr bir kuvvet olduğunu Kastamonuluların bilenler anlarlar, Çok büyük Türk kumandanları gördüm ki onlar daima, Kastamonu çocuklarının gözlerini kırpmadan,ta mücadelenin sonuna kadar vazifelerini ifa eylediklerini söyleye söyleye bitiremezler. O,orduya nefer olarak gider;çavuş,onbaşı olarak döner, Diyebiliriz ki Kastamonu çavuşlar,onbaşılar diyarıdır. Şunu ilâve edelim ki Türk Milleti ve onun idaresini deruhte edenler, onun kalbini bilir. Ve onunla beraber yürürlerken muîn olan hedefe varmak için onun daha ne kadar büyük hamlelere mâlik olduğunu görürler.

Beni muhabbet ve samimiyetle tekrar kucaklayan aziz hemşehrilerime şükranlarımı tekrar ederken, çok derin bir zevk-i vicdânî duymaktayım.

MUSTAFA NECATİ BEY'İN 4 TEMMUZ 1928 GÜNÜ KASTAMONU BELEDİYESİ'NDE

ONURUNA VERİLEN ZİYAFETTE YAPTIĞI KONUŞMA (*)

Keşke söz söylerken hitâbetmek usulden olmasaydı. Size, bu muhabbet ve samimiyet ocağına, karşımda bulunan aziz Kastamonu halkının nezih mümessillerine ne suretle hitâbedeceğimi ve bu hissiyatımız ne suretle hangi kelimenin içine sokabileceğimi düşünüyorum. Heyecanım, kalbimde hissettiğim lerzelerini bırakmıyor. Aziz Kastamonululara nasıl hitâbedeceğimi şaşırıyorum. Ve onun için hitapsız söze başlıyorum.

Her taraftan felâket ve ölüm fırtınalarının bütün Türk vatanına akûrâne hücumu, düşman elindeki memleketimin hicrânı ve hicrandan müstahsil azaplar o zaman beni eziyor ve üzüyordu. Hicrânımı o zaman şu memleketin saf sînesinde unuttum.

Giriştiğimiz istiklâl cidâlinde büyük hedefi, her türlü hürriyet ve hukuku çiğnenmiş olan mübârek vatanın ezeliyetle tev'em olan hürriyetini, istiklâl ve istikbâlini kurtarmak hedefine nasıl vâsıl olacağını düşünmek ve bu uğurda çalışmak hicrânımızı teskin etmiş idi. Gönlümüzü, sînelerimizi, bütün mevcudiyetimizi baştan başa heyecan kaplamış idi. Bu hayat içinde yaşayan ve her biri bu ulvî cidâlin tahakkukunda âmil olan aziz hemşehrilerimle bu akşam karşı karşıya bulunduğum için bahtiyarım.

Arkadaşlar; doğduğu günden beri istiklâl içinde, hürriyet içinde yaşayan bu millet, bu ızdırâbın altında elbet kalmayacaktı. Ezcümle biz, büyük ve asil Türk milleti aslâ! Biz ızdırâbı, elem ve ye'si daima kahredegelmiş bir milletiz. Milletlerin tarihinde öyle vak'alar vardır ki o devirlerde mazlumların sesi, mağlûpların sayhası susturulur. Fakat Türk Milleti'nin geçirdiği ızdırap sayhası hiç bir milletin uğramadığı kadar büyüktür. O günleri, o günlerin tesirâtı derecesini sizlere tekrara lüzum yok.

Hatırlarsınız ki memleketin her tarafına istilâ orduları yürüdü. Fakat onlar yalnız bir nokta hesap etmemişlerdi ki, o da

Türk Milleti'ndeki kalb kuvvetiydi, o kalb ki uluvviyet, fazilet, feragat ve en yüksek vatanperverlik toplanmış idi. O kalb ki bütün varlıkları, bütün milletleri bir anda yakacak kudrete malik idi. Bugün de yarın da o ebedî tarihimizin her ânında en lâyeknâ kudretimiz olan kalb! İşte düşmanlarımız bu kalble karşı karşıya idiler.

İşte Efendiler, bütün bir cihân husûmeti akıllara veleh verecek bir sürat vee şiddetle mahveden bu kalb, bu Türk çocuklarının kalbi idi.

İşte düşman bu kalbi tanımamış idi. Bu kalbin bünyesini, hissiyatını ve azîm kudretini ölçememişlerdir. Maddî düşünen, maddî hesap eden düşmanların gururlu kafalarını işte bu mânevî kudret ve bu cihânlar değen kalb, taştan taşa çakmış idi.

Ben, yeşil Ilgaz'ın göklere neşât ve celâdet serpen yeşil zirvesinden aşıp bu Kastamonu'ya ayak basarken biliyordum ki, hemşerilerimle kalb kalbe geleceğim.

Arkadaşlar! Bu diyarda öyle büyüklükler gördüm ki bunu ifade edebilmek için bu maddi lisan kifâyet etmez. Beni mütemadiyen sarsan gönlümün lisânı bunu söyleyebilse! Sakarya zaferi günü idi. Hastahanedeki aziz gazileri ziyarete gitmiş idik. Kendilerinin yapmış oldukları hârîkaâsâ eserden dolayı tebrik ettik. Bütün gönlümüzün şükrânlarını sunduk.

Onlar, Efendiler ne yaptılar bilir misiniz? Bize yalnız baktılar ve vazifelerini ifâdan başka birşey yapmadıklarını ve yalnız meserretlerini gözlerinin neş'eleriyle bildirdiler. Yapmış oldukları bu muazzam eserin şerefini sînelerindeki yaralarına, kalplerindeki ateşlerine rağmen üzerlerine almak istemediler.

Hilmi Bey, hakkımda fazla sitâyîşde bulundu. Bu, Kastamonuluların yüksek kalbinin bir tahassüsü olabilir. Fakat ben, bu hastanelerdeki yaralı askerler kadar büyük bir iş yaptığımı hiç de zannetmiyorum. Benim şerefim, benim kıymetim onlardan büyük olabilir mi? Benim yegâne varlığım, seciyem, hüviyetim bir Türk çocuğu olmaktan ibarettir. Bunun fevkinde olmak, kendisini o neferlerden yüksek görmek isteyenler aldandılar. Kafalarını mütevâzi Türk Milleti'nin cephe-i kalbine

çarparlar. Büyüklük varsa Türk Milleti'ne ve onun biricik Reisine, Aziz Halaskârına aittir.

Kendimize kıymet,işlerimiz için ayrıca şeref isteyemeyiz. Sonra Aziz Millete ve onun Büyük Halaskârına karşı nankör bir vaziyete düşmüş oluruz.

Sakarya'da o hayat,memat cidâlinde ordular çarpışırken gelen telgraf şifrelerini hatırlıyorum. Hâlâ bu topraklarda o mahşernümûn faaliyetin,o geceli gündüzlü;yorulmak,dinlenmek bilmeyen koşmanın sadâları kulaklarıma geldiğini büyük heyecanla duyuyorum.

Efendiler! İnebolu'dan gelecek bir tek sandığı,hatta bir tek kurşunu bütün millet,bütün vatan,bütün varlığımız dakika dakika gözlüyordu. Düşman torpidolarının bîfaman tâkibîne,bombardımana,kudurmuş denizlerin dağlar gibi dalgalarına,bora ve fırtınalarına ve cehennem derlenmiş,toplanmış bütün uğursuzluklarına ve bütün maddi engellere rağmen bu cephaneler,bu kurşunlar seksenlik ihtiyarlar,sâbi yavrular,kucağındaki üç günlük yavrusu ile asil Türk anaları tarafından katile katile,koşa koşa,uça uça geçtiklerini hatırlamıyor musunuz?

Bu hatıraları unutmayalım,bu hatıraları yaşatalım. Bu hatıralardan alacağımız neş'eyi,zevki içelim. Türk Milleti'nin büyüklüğü önünde eğilelim. Bu günler bizim kuvvet menbamızdır. Bunları unutursak heyecan menbalarımız kurur. Maddi zevkler ve şerefler,hepsi hepsi zevâle mahkûmdur. Bizim henüz otuz,otuz beş senelik hayatımız var. Fakat gururun,zulmün ve tahakkûmün bir ifâdesi olan maddi saltanatların akibetlerine,üfûlüne şahit bir nesiliz. Onların milletten aykırı,haktan ,fazilletten aykırı bütün hareketlerini hatve hatve takip ettik ve akibetlerini gördük. Bütün zevkleri ve neş'eleri milletin hayat-ı nusgunu ifnâdan ibaret olan bu zevksiz ve vicdansızlara veyl..!

Ne söyleyeyim,nereden başlayayım,hangisini izâh edeyim,bilemiyorum. Bu heyecan ve bu neş'eli lerzeleri bana Kastamonu veriyor. Kastamonu'nun dünkü ve bu günkü hassas ve vatanperver

çocuklarıyla,sizinle karşı karşıya bulunurken neş'e ve sürûrdan kalbim çarpıyor,parçalanıyor,söyleyemiyorum! Yine ızdıraplı zamanları hatırlıyorum! Burada, İstiklâl Mahkemesi Reisi iken cepheden dönen ve fakat ayakları daima geriye geriye yine cepheye doğru giden iki bin kadar asker toplamış ve bunlara kudsî vazifelerini anlatmış, damarlarındaki Türklük kanının ulvî sıcaklığını hatırlatmış idim. Vakit kış idi. Ilgaz,çamları boyunca karlarla kaplı idi. Buna rağmen bu iki bin kişilik kafile karları ezdiler,dağları yarıdılar ve gittiler; Sakarya'ya,tâ Akdeniz kıyılarına kadar gittiler. Tekrar ediyorum: Bunları hatırlayalım,mâzinin büyüklüğünü unutmayalım;bundan neş'e,zevk duyalım. Canımızla,kanımızla ve bütün varlığımız ile kalb kalbe vererek meydana getirdiğimiz büyük eseri samimiyetle, tevâzu ile temâşa edelim. Bütün sermayemizin ve bütün kuvvetimizin samimiyet,muhabbet ve feragatkârlıktan ibaret olduğunu bilelim.

Güzel Meclisinizi daha ziyade işgal etmemek için bir noktayı da canlandırarak sözüme nihayet verirken, hepimizin mensubiyetiyle müftehir olduğumuz büyük,asil Türk Milleti ve onun Büyük Liderini, Reisini takdir etmek isterim.

Her millet için tarih felâket günleri kaydeder. Biz de on sene evvel bu felâketin seyretmiş ve kudurmuş ağızlarıyla kalbimizin damarlarını sökmeye kalkışan zehirli pençeleriyle karşılaştık. Bütün kudretimizi,bütün kalbimizin kuvvetini,kanımızdaki bütün celâdet zerrelerini hülâsa,bütün irâdemizi bir araya toplamak ve kuduran,köpiiren felâketi karşılamak icap ediyordu. İşte o vakit felâketin canavar pençesi kalbimize uzandığı zaman büyük ve asil bir Türk çocuğu meydana çıktı. Hepimizin gözlerine,kalplerine baktı. Bütün varlığımızın içine girdi ve bütün ruhumuzu sardı. Ve nihayet Türk'ün iradesi oldu.

İşte bu büyük Türk çocuğu, hepimizin, önünde bütün ruhumuzla eğildiğimiz Büyük Mustafa Kemâl!

O aziz Türk çocuğu Türk'ün her şeyidir. Kudreti,ruhu ve irâdesidir.O'na kumandanlık,rehberlik,müncilik,bütün sıfatlar azdır.

O,tarihi yoğuran,yaratan,hadiseleri geri çeviren adamdır. Biz,O'na Gazi dedik,müncî,halaskâr dedik.Fakat tarih O'na daha büyük ünvanlar verecektir.

Bu büyük ve aziz Türk'ükendisine bütün varlığıyla merbut olan samimi ve nezih Türk çocuklarının karşısında hürmetle anarak O'na ve mensup olduğu büyük Milletin şerefine idare-i akdah ederek sözlerime nihayet veriyorum.

MUSTAFA NECATİ BEY'İN 5 TEMMUZ 1928 GÜNÜ KASTAMONU'DA GENÇ MUALLİMLERE
HİTABESİ(*)

Genç Muallim Arkadaşlar!

Bana hitâbeden muallim arkadaşın sözlerini dikkatle, heyecanla dinledim. Muallim mektepleri irfânımızın mâbedidir. Kalbe ve ruha ilham, feyz ve saadet veren, dimâğlara ışık ve nur serpen bu mâbed, biz muallimler için pek kutsîdir. İrfan binamızın temel taşı muallim mekteplerimizdir. Kemâl ve fazilet malzemesiyle inşâ edilecek olan âbide-i irfânımızın temelleri olan bu mektepler çok kuvvetli olmalıdır ki üzerine inşâ edilecek bina da o nisbette kuvvetli olsun. Bunun içindir ki muallim mekteplerimizin çok müttekâmil ve buralardan yetişecek muallimlerimizin her türlü irfân ve nur echezesiyle mücehhez olmasını düşündüm.

Bugün bu mekteplerimizin yetiştirdiği genç muallimlerin nur ve irfân parlayan gözleriyle karşı karşıya bulunduğum için bahtiyarım.

Arkadaşlar!

Bugünden itibaren başlayacağınız irfan ve fazilet mücadelesinde çetin fakat çok şerefli olan tedris ve tenvir vazifelerinde sizlere muvaffakiyetler temenni ederim. Bugün muallimlik hayatına başlıyorsunuz. Belki vatanın en uzak noktalarında vazife alacaksınız. Bir taraftan yed-i emânet ve şefkatinize tevdi edilecek olan dimağı işleyecek, yaratmağa çalışacak, bir taraftan da muhitin cehl ve taassubuna karşı mücâhede edeceksiniz.

Vazifeniz çok şerefli, çok kudsîdir ve çok yüksektir. Fakat aynı zamanda çok mesuliyetlidir. Size teslim edilecek küçük yavruların büyük mânâsını biliyor musunuz?

Ananın, babanın bütün varlığıyla üzerine titrediği, gözünden sakındığı bu yavrular, yarın sizin faziletkâr ellerinize tevdi edilecektir. Ananın, babanın bütün şefkat ve muhabbetini temsil eden bu yavrular aynı zamanda istikbâlimizin mesnedi, hepimizin

göz bebeğidir. Türkiye'nin şerefli âtisi onlarıdır. Ve bu âti sizin ellerinizle,dimağınızla yapılacaktır. Mâsum ve her türlü teâlîye namzet olan bu küçük dimağlar üzerinde yaratacağınız kudret, yarınki mes'ut ve medenî Türkiye'nin temel taşıdır. Bu aziz Türk yavrularına karşı gönlünüzü şefkat ile doldurunuz. Onları bütün ruhunuzla seviniz;mutlak muvaffak olacaksınız. Bu yavruları kutsî bir mevcudiyet biliniz. İrfân yuvalarınızı,mekteplerinizi vîran bir çatı bile olsa bir mâbed gibi takdis ediniz. Bu sevgi ve bu şefkat sizlerin nâmütenâhi azim ve imânınızın mesnedidir.

Muallim ordusu;azim,iman ordusudur. Hiç bir engel tanımayan, bütün mânileri kırarak,yıkarak koşan nur ve inkılâp ordusudur. Hayatta hoş ve nâhoş hadiselere tesadüf edeceksiniz.

Belki yüksek vazifelerinizi pek muvakkat bir an için ifâdan alıkoyması ihtimali olan engeller önünde kalacaksınız. Fakat azim ve imân ateşiniz, bu hadiseleri geriye döndürecek ve iman güneşiniz her nevi karanlık hâilleri yakacaktır.Sevgi,ümit ve imân demektir. Bunları taşımayan arkadaşların muallim ordusunda yeri yoktur. Onun bizlere nisbeti yoktur. Böyle bir adam içimizde varsa bu aziz mevcudiyetin içinden derhal çıksın!

Arkadaşlar;çok bahtiyarsınız.Size,hayatta en büyük bir azim ve imân menbaı var.En sıkıntılı anlarınızda ve en kara gördüğünüz günlerde Gazi'nin gözlerine bakınız. O muazzam güneşi göz önüne getiriniz. O'nun serâpa mucize olan hareketlerini düşününüz;ruhunuz baştan başa imânla ve kuvvetle dolacaktır.Gönlünüzden en çetin mânileri bir anda mahvedecek kudretler fışkıracaktır.

Aziz Arkadaşlar! Bugün mânevi ordu arasına karışan sizlere hitab etmekten büyük bir zevk duyuyorum.Yüksek iktidar ve meziyetleriyle sizi yetiştiren,irfan ordusuna çok kıymetli bir kemiyet ve keyfiyet ilâve eden muhterem muallimlerimizi tebrik eder ve âlî vazifenizde muvaffakiyetler temenni eylerim.

